

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

**KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA CİLD-İ SÂLİS
(İNCELEME-METİN)**

Şeyda Nur KÜÇÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Kenan MERMER

OCAK - 2023

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA CİLD-İ SÂLİS
(İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şeyda Nur KÜÇÜK

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Enstitü Bilim Dalı : Türk-İslam Edebiyatı

**“Bu tez 05/01/2023 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Kenan MERMER	Başarılı
Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YEŞİL	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Şeyda Nur KÜÇÜK

05/01/2023

ÖNSÖZ

Bu tezin yazım aşamasının her anında yardımlarını esirgemeyen, eğitimim boyunca bilgi, fikir ve tecrübelerinden faydalandığım değerli danışmanım Doç. Dr. Kenan Mermer hocama, çalışma boyunca metnin kurulumunda ve teknik bilgilerde tavsiyelerde bulunan değerli hocam Doç. Dr. Sezai Küçük'e, bu süreçte maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme, eşime ve oğlum Mehmet Selim'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Şeyda Nur KÜÇÜK

05/01/2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: İSMÂİL SÂDİK KEMÂL PAŞA VE DÜĞÜMLÜ BABA	5
1.1. İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Hayatı	5
1.2. İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Eserleri	9
1.3. Düğümlü Baba'nın Kimliği.....	15
1.4. Düğümlü Baba Tekkesi	18
BÖLÜM 2: KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA CİLD-İ SÂLİS.....	21
2.1. Eserin Şekil Özellikleri	21
2.1.1. Nazım Şekilleri	21
2.1.2. Vezin	21
2.1.3. Dil ve Üslup	22
2.1.4. Edebî Sanatlar	22
2.1.4.1. İlm-i Beyân.....	23
2.1.4.2. İlm-i Bedi'	25
2.1.5. Atasözleri ve Deyimler	31
2.2. Eserin Muhteva Özellikleri.....	33
2.2.1. Eserde Adı Geçen Şahıslar.....	33
2.2.1.1. Dini Şahsiyetler	34
2.2.1.2. Devlet Erkânı.....	39
2.2.2. Esere Âsâr-ı Kemâl'den Dahil Edilen Kasîdeler	43
2.2.3. Eserde Yer Alan Menkıbelerin Sınıflandırılması	50
BÖLÜM 3: METİN	66
3.1. Nüsha ve Tavsifi.....	66
3.2. Neşir Esasları.....	66
3.3. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâlis.....	68

3.3.1. Esere Âsâr-ı Kemâl’den Dahil Edilen Kasidelerin Metni.....	191

SONUÇ	262
KAYNAKÇA.....	266
SÖZLÜK	271
EK	287
ÖZGEÇMİŞ	290

KISALTMALAR

ar.	: Arapça
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
fars.	: Farsça
haz.	: Hazırlayan
h.	: Hicrî Takvim
K.	: Kıt'a
KAS.	: Kasîde
KB.	: Kıt'a-i Kebîre
m.	: Milâdî Takvim
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
neş.	: Neşreden
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk	: Tahkik eden
v.	: Vefat tarihi
vd.	: Ve diğerleri
vr.	: Varak

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	: Ā, ā	ص	: Ş, ş
ء	: ʾ	ض	: Ḍ, ḍ, Ž, ž
ب	: B, b	ط	: Ṭ, ṭ
ت	: T, t	ظ	: Ṣ, ṣ
ث	: Ṣ, ṣ	ع	: ʿ
ج	: C, c	غ	: Ġ, ġ
ح	: Ḥ, ḥ	ف	: F, f
خ	: Ḫ, ḫ	ق	: Q, q
د	: D, d	ك	: K, k, G, g, Ń, ñ
ذ	: Ḍ, ḍ	ل	: L, l
ر	: R, r	م	: M, m
ز	: Z, z	ن	: N, n
س	: S, s	و	: V, v; Ū, ū, ˘
ش	: Ş, ş	ه	: H, h
		ي	: Y, y; Ī, ī

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Eserlerinin Nüshaları ve Eserlerin Bulunduğu Kütüphaneler.....	13
Tablo 2: 12a-12b-13a Derkenarlarına Kaydedilen Tarikat Silsileleri.....	258

ÖZET	
Başlık: Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâlis (İnceleme-Metin)	
Yazar: Şeyda Nur KÜÇÜK	
Danışman: Doç. Dr. Kenan MERMER	
Kabul Tarihi: 05/01/2023	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 290 (ana kısım) + 3 (ek)
Bu çalışmanın kapsamı 19. yüzyılda yaşamış şair, hattat ve devlet adamı olan İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın "Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba" isimli 11 ciltlik eserinin üçüncü cildidir. İsmâil Sâdık Kemâl bu eseri intisap ettiği Düğümlü Baba lakabı ile tanınan ve İstanbul'un meşhur meczuplarından olan Hacı Hafız Mustafa Efendi'nin hayatını, kerametlerini ve feyizlerini anlatmak amacıyla kaleme almıştır. Bu çalışmada mezkur menâkıbnâmenin metni transkribe edilmiş ve muhtevası incelenmiştir. Tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eserin müellifi İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın hayatı ve eserleri, Düğümlü Baba'nın kimliği ve Düğümlü Baba Tekkesi ele alınmıştır. İkinci bölüm Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba başlığı altında incelenmiştir. Bu bölümde eser "Eserin Şekil Özellikleri" ve "Eserin Muhteva Özellikleri" olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir. "Eserin Şekil Özellikleri" başlığı altında, eserin nazım şekilleri, vezni, dili ve üslûbu ele alınmıştır. "Eserin Muhtevâ Özellikleri" alt başlığı altında ise eserde adı geçen şahıslar, esere Âsâr-ı Kemâl'den dahil edilen kasideler ve eserde yer alan menkıbeler incelenmiştir. Son bölümde eserin neşir esaslarına ve metnin transkripsiyonuna yer verilmiştir.	
Anahtar Kelimeler: Menâkıbnâme, Manzum, Düğümlü Baba, İsmâil Sâdık Kemâl, Kemâl-Nâme-i Düğümlü Baba	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Kemal-name-i Dugumlu Baba Jild 3 (Research-Analysis)	
Author of Thesis: Şeyda Nur KÜÇÜK	
Supervisor: Assoc. Prof. Kenan MERMER	
Accepted Date: 05/01/2023	Number of Pages: vii (pre text) + 290 (main body) + 3 (add)
The scope of this study is the third volume of the 11-volume work "Kemal-name-i Dugumlu Baba" by Ismail Sadik Kemal Pasha, a poet, calligrapher, and statesman who lived in the 19th century. Ismail Sadik Kemal wrote this work to describe the life, miracles, and blessings of Hacı Hafız Mustafa, who was known as Dugumlu Baba and was one of the famous dervish of Istanbul. In this study, the text of the aforementioned menakibname has been transcribed and its content has been analyzed. The thesis consists of three main parts. In the first part, the life and works of the author of the work, Ismail Sadik Kemal Pasha, the life of Dugumlu Baba and Dugumlu Baba Tekke are analyzed. The second chapter is analyzed under the title Kemal-name-i Dugumlu Baba. In this section, the work is analyzed under two sub-headings, namely "Form Features of the Work" and "Content Features of the Work". Under the title of "Form Features of the Work", the verse forms, meter, language, and style of the work are discussed. Under the sub-heading "Content Features of the Work", the people mentioned in work, the odes included in the work from Asar-i Kemal and the legendary stories in the work are analyzed. In the last section, the principles of the publication of the work and the transcription of the text are given.	
Keywords: Menakibname, Manzum, Dugumlu Baba, Ismail Sadik Kemal, Kemal-name-i Dugumlu Baba	

GİRİŞ

Menkabe kelimesi Arapça kökenli olup delmek, kazmak, oymak gibi anlamlara gelmektedir. Bir edebiyat terimi olarak menkıbe, çoğu tanınmış veya tarihe geçmiş kimselerin ahvâline ait fıkralar, hikayeler şeklinde tarif edilmiştir.¹ Bir başka tanıma göre din büyüklerinin, kahramanların ve tarihi şahsiyetlerin üstün vasıflarını, ahlâkî meziyetlerini, olağanüstü iş ve davranışlarını destânî-efsânevî bir üslupla anlatan fıkra ve hikayelerdir.² Tasavvuf tarihinde ise, sufilerin kerametlerini nakleden küçük hikayeler anlamında kullanılır. Bu bakımdan menkıbelerin esasını kerametler teşkil etmektedir.³ Keramet, Allah'ın salih, takva sahibi, veli kullarından zuhur eden ve tabiat kanunlarıyla açıklanamayan olağanüstü hallerdir.⁴ Keramet anlayışı insanların bu olağanüstü olayları içeren menkıbelere duyduğu ilgi ve Kur'an'da geçen peygamberler, Hz. Muhammed ve çevresindekiler hakkında rivayet edilen sıradışı olaylar sebebiyle halk arasında hızlı ve kolay bir şekilde yayılmıştır.⁵

Türk edebiyatında herhangi bir tarıkata mensup bir velînin menkıbelerini ihtiva eden eserlere *menâkıbnâme* adı verilir. Bir tarıkata mensup veya farklı dönemlerde yaşamış çeşitli tarikatlara mensup velîleri anlatan menâkıbnâme niteliğinde eserler de vardır.⁶ Evliya menkıbeleri, masal, efsane ve destan gibi olağanüstü olayların anlatıldığı edebî türler içinde değerlendirilir. Fakat kahramanlarının gerçek ve mukaddes kişiler olması, zaman ve mekânın bilinmesi, anlatılan olayların gerçek olduğuna inanılması, sade bir üslupla yazılmaları bakımından diğer türlerden ayrılır.⁷ Türk edebiyatında menâkıbnâme adını taşımasına ve kahramanının bilinen bir cinsten velî olmamasına rağmen muhtevası bakımından *Tezkire-i Satuk Buğra Han* menâkıbnâme özelliği taşıyan ilk eser olarak kabul edilmiştir. Eserde ilk Müslüman Türk hakanı olan

¹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Aydın Kitapevi, 2012), 713.

² İlhan Ayverdi, *Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2011), 2/2030.

³ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992), 27.

⁴ Süleyman Uludağ, “Kerâmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/265-268.

⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, 30.

⁶ Haşim Şahin, “Menâkıbnâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/112.

⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, 33

Karahanlı Satuk Buğra Han'ın ve neslinin hayatlarında gerçekleşen olağanüstü olaylara ve çeşitli kerametlere yer verilmiştir.

Menkıbeler tarih boyunca yazılı ve sözlü olarak aktarılagelmiştir ve edebiyat literatürü içerisinde büyük bir yekün oluşturur.⁸ Tarihsel malzeme yönünden yazılı menkıbeler sözlü olanlara nazaran daha güvenilir kabul edilir. Yazılı menkıbeler içerisinde de müellifin ve menkıbeleri kaleme alınan velînin çağdaş olması rivayetleri daha da güvenilir kılar. *Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba* bu bakımdan güvenilir bir menâkıbnâmedir. Zira İsmâil Sâdık Kemâl ile Dügümlü Baba aynı dönemlerde yaşayan ve aralarında güçlü bir ünsiyetin bulunduğu iki zattır. Ayrıca eserde tarihi olay ve şahsiyetlerin geçmesi de eserin güvenilirliğini arttırmaktadır. Menâkıbnâmelerin yazılışındaki temel gaye konu edilen velînin müridlerinin yetişmesi ve dolayısıyla tarikatın bütünlüğünü sağlamaktır.⁹ İsmâil Sâdık Kemâl, bu eseri Dügümlü Baba'nın sayılamayacak kadar çok olan kerâmet ve feyizlerini kaydetmek amacıyla, ona sadıkâne bir hizmet olarak yazmıştır.

Menâkıbnâmeler tarihî olaylara, şahsiyetlere, içtimâî, iktisadî ve kültürel hayata dair bilgiler barındırmaları bakımından, aynı zamanda birer kültür tarihi kaynağıdır.¹⁰ 19. yüzyıla ait bir eser olan *Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba*, Osmanlı Devleti'nin o dönemdeki siyasi ve sosyal hayatına dair bilgiler içerir. Osmanlı Devleti'nin yaklaşık son üç asrı sorunların, çözüm arayışlarının ve ıslahat hareketlerinin hâkim olduğu dönemlerdir. 19. yüzyıla gelindiğinde Tanzimat Fermanı (1839) ile beraber Batılılaşma hareketi başlamış ve toplumda alafranga bir hayat tarzı doğmuştur. II. Mahmud devrinde saray ve Tanzimat ricâli, Avrupalılaşmaya başlamış, zengin Mısırlı paşa, bey ve hanımların eski başkente yerleşmesi ve Kırım Savaşı sebebiyle yabancılarla olan temasın artması ile bu yeni yaşam biçimi halkın arasında da hızla yayılmıştır.¹¹ Bu değişimi benimseyenler olduğu gibi modernleşmeye karşı duranlar da vardır. Yaşantısından ve eserlerinden İsmâil Sâdık Kemâl'in batılılaşmaya karşı bir duruş sergilediği anlaşılır. 19. yüzyılda gerçekleşen bu yeniliklerle beraber, Osmanlı

⁸ Bkz. Emine Seval Yıldırım, *Menkıbe ve Menâkıbnâmelerle İlgili Eserler İçin Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi (1928-1998)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999).

⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, 36.

¹⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, 65-69.

¹¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Dergah yayınları, 2016), 141.

Devleti’nde birçok siyasi, sosyal ve iktisadî problemler de yaşanmıştır. Osmanlı Devleti, önünde tatmin edilmesi gereken iki taraf, ya da en azından tatmin edilemeyecek bir taraf olduğu için; askeriye, eğitim, hukuk, ekonomi alanlarında ikili bir yol, belirginleşemeyen bir usûl takip etmek zorunda kalmıştır.¹² Uzun süren savaşlar, iç isyanlar, salgınlar, mali zorluklar devleti hem içte hem dışta büyük sıkıntıya düşürmüştür. Eserde Osmanlı Devleti’nin o gün yaşadığı idari, siyasi ve toplumsal sorunlara satır aralarında işaret eden İsmâil Sâdık Kemâl, döneminde yaşanan bu minvaldeki meselelere, Düğümlü Baba ve onun olaylar üzerinde gösterdiği kerametler ekseninde değinmiştir.¹³

Çalışmanın Konusu

Çalışmanın konusu İsmâil Sâdık Kemâl Paşa’nın Düğümlü Baba lakabı ile maruf Hacı Hafız Mustafa Efendi’nin menkıbelerini anlattığı on bir ciltten oluşan *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba* adlı eserinin üçüncü cildidir. Konunun kapsamı metnin tam transkripsiyonlu halinin ortaya konulması ve muhteva yönünden incelenmesidir.

Çalışmanın Önemi

Edebi metinler bir yönüyle tarihe kaynaklık eder ve yazıldığı dönemi yansıtır. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba, 19. yüzyıla dair sosyal ve kültürel bilgiler içermesi bakımından önemli bir eserdir. Eserin müellifi, 19. yüzyıl münevverlerinden olan devlet adamı, şair ve hattat İsmâil Sâdık Kemâl, velût bir müellif olmasına rağmen çok tanınmamıştır. Bu çalışma, Düğümlü Baba hakkında temel bir kaynak hüviyetinde olan bu eserin transkribe edilmesi ve İsmâil Sâdık Kemâl isminin daha çok duyulması bakımından önem arz etmektedir. Eserin bütün ciltlerinin çalışılmasıyla birlikte meselenin mahiyeti daha net bir şekilde anlaşılabacaktır.

Çalışmanın Amacı

Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba 19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin başkenti İstanbul’da kaleme alınmış ve dolayısıyla o döneme ve mekâna dair önemli tarihi ve kültürel

¹² Kenan Mermer, *Tanzîmat’tan Cumhuriyet’e Değişen Metafizik ve Edebiyat*, (İstanbul: İz Yayınları, 2014), 34.

¹³ Konuya dair geniş bilgi için bkz. Şeyda Nur Küçük, “Bir Menâkıbın Aynasından 19. Yüzyıl Osmanlısında Siyasi ve Sosyal Hayat: Kemal-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâlis Örneği”, *Apjir*, 6/3 (Aralık 2022), 377-398.

bilgileri içeren bir eserdir. Çalışmanın ana hedefi, bu on bir ciltlik eserin üçüncü cildini transkribe ve kritik etmek, daha sonra metin içerisinde yer alan döneme ait bilgileri tasnife tabi tutarak tahlil etmektir. Eserin müellifi İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın, eserlerinin ve Dügümlü Baba'nın tanıtılması, çalışmanın hedefleri açısından önem arz eden diğer bir hedeftir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın konusu olan üçüncü cilde ait yalnız bir nüsha bulunmaktadır. Metin, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Dügümlü Baba koleksiyonunda bulunan 564-3 numaralı nüsha üzerinden okunarak transkribe edilmiştir. Üçüncü cilt hazırlanırken cild-i evvel, cild-i sani ve cild-i hamis gerekli yerlerde ana metnimizle mukayese edilmiş ve eserle ilgili yapılan çalışmaların bir bütünlük arz etmesi için benzer metodlar uygulanmıştır. İsmâil Sadık Kemâl bu cilde *Âsâr-ı Kemâl* adlı eserinde yer alan bazı kasideleri dahil etmiştir. Dügümlü Baba'nın kerametlerinin anlatıldığı menkıbelerin bütünlüğünü korumak adına bu kasideler ana metinden sonra ayrı bir başlık ile sunulmuştur.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eserin müellifi İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın hayatı ve eserleri, Dügümlü Baba'nın kimliği ve Dügümlü Baba Tekkesi hakkında bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde eser şekil ve muhteva bakımından incelenmiştir. “Eserin Şekil Özellikleri” başlığı altında, eserin nazım şekilleri, vezni, dili ve üslûbu ele alınmıştır. “Eserin Muhtevâ Özellikleri” alt başlığı altında ise eserde adı geçen şahıslar, esere *Âsâr-ı Kemâl*'den dahil edilen kasideler ve eserde yer alan menkıbeler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde nüshanın tavsifi, neşir esasları ve transkripsiyonlu metin yer almaktadır.

BÖLÜM 1: İSMÂİL SÂDİK KEMÂL PAŞA VE DÜĞÜMLÜ BABA

1.1. İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Hayatı

İsmâil Sâdık Kemâl b. Muhammed Vecîhî Paşa, *Âsâr-ı Kemâl* adlı eserinin sonuna eklediği anne ve babasının terceme-i hallerindeki bilgilere göre, h.1240/m.1824-25 senesinde Edirne'de doğmuştur.¹⁴ Babası Yozgatlı Muhammed Sâlih Vecîhî Paşa (v.1284/1867-68) valilik, muhafızlık, şeyhülislamlik gibi pek çok üst düzey devlet görevinde bulunmuştur. Annesi Hacı Müslime Hatun, h.1209/m.1794-95 senesinde Ayaş'ta doğmuştur. Soyu Seyyid Mustafa Bünyamin Ayâşî Hazretlerine dayanır. Dindar, hayırsever ve mutasavvıf bir zattır. İsmâil Sâdık Kemâl'in tasavvuf ile işigalinin annesi sebebiyle olduğu muhtemeldir. H.1281/m.1864-65 senesinde hac vazifesini yerine getirirken Mekke-i Mükەرreme'de vefat etmiş ve orada defnolunmuştur. İsmâil Sâdık Kemâl'in Mehmet Salih, Rıza ve Aziz isminde üç erkek kardeşi vardır.¹⁵ Kız kardeşi Necibe Hanım, Osmanlı Devleti'nin Viyana ve Berlin sefirliğini yapan Sadullah Paşa ile evlidir.¹⁶ İbrahim Hakkı Konyalı, Düğümlü Baba tekkesinde medfun olan kişileri kaydederken Kemal Paşa'nın eşini Hasna Hatun olarak zikreder.¹⁷ Ayrıca Zehra isminde bir kızı ve Necmettin isminde bir torunu olduğundan bahsedilmiştir.¹⁸ Mezar taşları ile ilgili yapılan bir tez çalışmasına göre diğer kızının ismi ise Hanife'dir.¹⁹ Eldeki bilgiler neticesinde İsmâil Sâdık Kemâl'in iki kız ve iki erkek evladının olduğu, oğullarının isimlerinin bilinmediği²⁰ ve iki evladının kendisi yaşarken vefat ettiği²¹ tespit edilmiştir.

¹⁴ İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl*, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Pertevniyal, 1050), 256a.

¹⁵ Mehmet Süreyya, haz. Nuri Akbayar, *Sicill-i Osmânî*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 5/1655.

¹⁶ Melek Dikmen, *Son Dönem Osmanlı Şuarâsından İsmâil Sâdık Kemâl ve Âsâr-ı Kemâl'i*, (Isparta: Fakülte yayınları, 2016), 1/30.

¹⁷ İbrahim Hakkı Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları, Atmeydanı Sarayı, Pertev Paşa Sarayı, Çinili Köşk*, (İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1942), 1/262.

¹⁸ Konyalı, c.1, s.260-263.

¹⁹ “Hüvel baki Effahimi vükelayı saltanatı seniyyeden mülhakatıyla Ankara valisi devletlu Vecihi Paşa hazretlerinin mahdumu mirimirân-ı kirâmdan saadetlü Kemal Paşa Hazretlerinin kerimesi merhume Hanife Hanım'ın ruhuna rıza en lillahi'l-Fatiha Sene 1269”. Ülkem Yaz, *Yozgat Merkez Osmanlı Cami Hazirelerinde Bulunan Mezar Taşları*, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 193.

²⁰ Dikmen, *İsmâil Sâdık Kemâl ve Âsâr-ı Kemâl'i*, 1/34.

²¹ Nazım Taşan, *Kemâl-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 13.

İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, dindar ve faziletli bir zat olarak tanımlanır.²² Dönemin Sicil-i Ahvâl Komisyonu paşası Rıza Efendi, İsmâil Sâdık Kemâl Paşa ile uzun müddet ülfette bulunduklarını ve onun sadakat, fazilet ve dirayet sahibi biri olduğunu ifade etmiştir.²³ Dinî ilimlerde tahsil görmüş ve icazet almıştır.²⁴ Metinde birçok hadis ve ayeti iktibas etmesi, zaman zaman bu ayet ve hadislerin manzum olarak meallerini ve tefsirlerini vermesi²⁵, tefsir ve bin bir hadis şerhi sahibi olması, metinde yeri geldiğinde kimi fikhî, kelimî ve tasavvufî meseleleri Şerh-i Mevâkıf²⁶, Şerh-i Makâsıd²⁷, Şerh-i Sahâif²⁸, Tefsîr-i Kebîr²⁹ ve Şifâ-i Şerîf³⁰ gibi eserleri kaynak göstererek açıklaması³¹ onun dini ilimlere olan vukufiyetini gösteren delaletlerdir.

İsmâil Sâdık Kemâl, babası Mehmed Vecîhî Paşa gibi üst düzey devlet görevlerinde yer almıştır. H.1257 senesinde henüz on yedi yaşındayken Divân-ı Hümâyûn hocalığı yapmış ve Divân-ı Hümâyûn kalemine dahil olmuştur. H.1265 senesinde kendisine mîr-i mîrân³² rütbesi verilmiştir. H.1273 senesinde Ramazan ayının on ikisinde Rumeli Beylerbeyi ve Meclis-i Muhâsebe-i Mâlîye azası olmuştur. Fakat altı sene sonra bu meclis lağv olunup yerine Divân-ı Muhâsebât (Sayıştay) kurulunca açıkta kalmıştır. Ardından Kastamonu mutasarrıflığına atanmıştır. Bir süre sonra bu görevinden istifa etmiş ve h.1297 senesinde Meclis-i A'yân'a girmiştir. H.1303 senesinde Sicil-i Ahvâl Komisyonu³³ azası olmuştur. H.1305 senesinde Ramazan ayının yirmi dokuzunda kendisine üçüncü rütbeden Mecîdî nişanı³⁴ ihsan edilmiştir.³⁵

²² Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 2/881.

²³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BAO), *Sicil defterleri [DH.SAİDd]*, Gömlek no. 18, 267.

²⁴ İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969), 2/842.

²⁵ KB.7/33-38; KB.7/43-44; KB.25/12-28, KB.25/29-30.

²⁶ KAS.5/65; Seyyid Şerif Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*.

²⁷ KB.20/29; Sa'deddin et-Taftazânî, *Şerhu'l-Makâsıd*.

²⁸ KAS.5/68; Muhammed b. Eşref es-Semerkandî, *el-Ma'ârif fi şerhi's-Sahâif*.

²⁹ KAS.5/6; Fahreddin er-Razî, *Mefâtihu'l-Gayb*.

³⁰ KAS.9/70; Kadı İyâz, *eş-Şifâ fi-ta'rîfi hukûki fi şerefi'l-Mustafâ*.

³¹ K.20/7-11; KB.9/12-16; KB.20/24.

³² Osmanlı taşra teşkilatında en büyük idari birim olan eyaletin askeri ve idari amiridir. Türk-İslam devletlerinde değişik isimler altında zikredilen bu yetkili Osmanlı kaynaklarında beylerbeyi, mîr-i mîrân, emîr-ü'l-ümerâ ve vali adlarıyla geçmektedir. Bkz. Mehmet İspirli, "Beylerbeyi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1992), 6/69-74.

³³ II. Abdülhamid devrinde Osmanlı devlet teşkilatında görev alan memurların görevleri süresince gelişim aşamalarını izlemek amacıyla 1879 yılında Dâhiliye Nezâreti'ne bağlı olarak kurulmuştur. 1896'da lağv edilmiş onun yerine Me'mûrîn-i Mülkiyye Komisyonu teşkil edilmiştir. Bkz. Gülden Sarıyıldız, "Sicill-i Ahval Defterleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 2009), 37/134-136.

³⁴ Nişan, Devlet tarafından üstün hizmet karşılığı verilen, genellikle süslü ve değerli taşlarla bezeli bir çeşit madalyondur. Mecîdî nişan Batı tarzı ilk nişan olarak 1852'de ihdas edilmiştir. Beş rütbeden oluşur.

Arapça, Türkçe ve Farsça şiir yazma ve söyleme yetkinliğine sahip olan³⁶ İsmâil Sâdık Kemâl, eserlerini sade, anlaşılır bir üslup ile kaleme almıştır. Bu eserinde de Arapça, Farsça kelime ve terkipler kullanılsa da ağıdalı bir dilden söz edilemez. Ayrıca Yunancadan telgraf, fotoğraf, miknatis; İtalyancadan balon ve Fransızcadan vapur gibi dilimize geçen kelimeleri de dönemi gereği kullanmıştır. 19. Yüzyıla ait bir eser olduğu düşünüldüğünde İsmâil Sâdık'ın dönemin sosyal ve edebi şartlarından etkilenmesi gayet doğal bir netice olarak karşımıza çıkmaktadır.

İsmâil Sâdık Kemâl'in ebced hesabına olan ilgisi de dikkat çekicidir. Öyle ki Dügümlü Baba'nın doğuşu, ölümü, tekke ve kütüphanesinin yapılışı ve tamiri hakkında ebced hesabı ile ciltler dolusu tarih yazmıştır. Bu bakımdan kendisine “tarih düşürme meraklısı”, daha kuvvetli bir ifade ile “tarih düşürme delisi” denmiştir.³⁷

Dügümlü Baba Tekkesi vakfiyesinde 211 kıymetli levha bulunduğu kaydedilmiştir.³⁸ İsmâil Sâdık Kemâl'in hat sanatı ile olan iştigali düşünüldüğünde, bu levhaların bir kısmının ona ait olduğu söylenebilir. Eserde tekkede hat ve nakışları çok güzel olan birçok levhanın bulunduğunu, kendisinin de “*Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Rasûlullâh salla'llâhu aleyhi ve sellem*” yazılı bir levhasını tekkeye ulaştırdığını ve o levhayı Dügümlü Baba'nın tekkedeki odasında asılı gördüğünü anlatır.³⁹

İsmâil Sâdık Kemâl ehl-i sünnet inancına bağlı olup Hanefidir. Eserde İslam dininde mezheplerin doğduğunu fakat yalnızca ehl-i sünnet yolundakilerin ehl-i füyuzat ve ehl-i Hüda olduğunu belirtir.⁴⁰

Ünsiyetlerinin ne zaman başladığı tam olarak bilinmese de İsmâil Sâdık Kemâl Dügümlü Baba'ya “*Fenâ fî Dügümlü Baba*”⁴¹ şeklinde anılacak derecede bağlanmıştır. Eserde kölelik kuşağını, Dügümlü Baba'ya düğümlediğini söyler:

“Ben aña bendeligin bendini düğümledim

Hamd bî-ḥad ola ḳat ḳat baña feyż-güşâ”⁴²

Üçüncü Mecîdî nişanı boyna asılır ve berat harcı 50 kuruştur. Bkz. İbrahim Artuk, “Nişan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yayınları, 2007), 33/154-156.

³⁵ BOA, [DH.SAİDd], Gömlek no. 18, 267.

³⁶ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 2/842.

³⁷ Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları*, 1/260.

³⁸ Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları*, 1/260.

³⁹ K.27; KB.7/1-4.

⁴⁰ KB.25/9.

⁴¹ Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları*, 1/260.

Düğümlü Baba'nın kerametlerini anlatmak için on bir ciltten müteşekkil *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba* isimli eseri kaleme alması bu düğümün ne denli güçlü olduğunu anlamak için kafidir.

İsmâil Sâdık Kemâl eserinde Düğümlü Baba ve gösterdiği kerametler ekseninde Osmanlı Devleti'nin o dönemde yaşadığı siyasi ve sosyal meselelere de değinmiştir. 1853-1856 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı'ndan bahsederken Düğümlü Baba'nın henüz savaş başlamadan zaferi muştuladığını; İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne onun kerameti ile müttefik olduğunu; Sinop açıklarında Rus gemilerinin Osmanlı donanmasını ateşe verdiğini keşfen bilip haber verdiğini söylemiştir.⁴³ Düğümlü Baba'nın Şeyh Masum Halil Feyzi Efendi ile karşılaşmasını ve ona intisabını anlatırken 1806-1812 seneleri arasında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı'na da değinmiştir.⁴⁴ Menkıbelerden birinde de Kırım Savaşı sonrası Osmanlı Devleti'ne gelen göçmenlerin iskân politikalarını yürütmek amacı ile 1860 senesinde kurulan Muhacir Komisyonu'nun adı geçmektedir.⁴⁵ Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması Düğümlü Baba'nın o günlerde Fetih Suresi'ni çok okumasının bir hikmeti olarak görülmüştür.⁴⁶ İstanbul'da gerçekleşen yangınlardan da yine Düğümlü Baba'nın mağdur kişilere yardım etmek için gösterdiği kerametleri anlatmak amacıyla söz edilmiştir.⁴⁷

Hayatının büyük bir kısmı yalısında uzlette geçen⁴⁸ İsmâil Sâdık Kemâl b. Muhammed Vecîhî Paşa 10 Safer 1310 (3 Eylül 1892) tarihinde vefat etmiş ve kendi vasiyeti üzerine Düğümlü Baba Tekkesi'ne defnedilmiştir.⁴⁹ Cumhuriyet döneminde tekke âtıl kalmış, İbrahim Paşa Sarayı'nın restorasyon çalışmalarının yapıldığı 1965 senesinden kısa bir süre önce yıktırılmıştır. Bu esnada tekkenin türbe bölümünde yer alan kabirler Sultan I. Ahmed'in türbesinin bahçesine nakledilmiştir.⁵⁰ Burada Düğümlü Baba'ya ait bir mezar taşı bulunmakla beraber İsmâil Kemâl Sâdık Paşa'nın kabrine günümüzde ulaşılamamıştır.

⁴² KAS.2/140.

⁴³ KB.4/3-15.

⁴⁴ KAS.2/127-133.

⁴⁵ KB.3/1.

⁴⁶ K.36/7.

⁴⁷ K.15.

⁴⁸ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 2/842.

⁴⁹ Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951), 1/223.

⁵⁰ Dikmen, *İsmâil Sâdık Kemâl ve Âsâr-ı Kemâl'i*, 1/38.

1.2. İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Eserleri

İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın tefsir, hadis, tasavvuf gibi farklı alanlarda yazdığı pek çok eseri mevcuttur. Matbu olan *Âsâr-ı Kemâl* hariç diğer eserleri el yazmasıdır. Velûd bir şahsiyet olan İsmâil Sâdık'ın eserleri Nazım Taşan tarafından “*Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*” adlı yüksek lisans tezinde ayrıntılı şekilde incelenmiştir.⁵¹ Müellifin incelenen bu eserlerine ilaven, aynı eserin ikinci cildini çalışan Nergiz Önce Milli Kütüphane’de müellifin “Hayru’l-Kasas” adlı bir eserini daha tespit etmiştir. Bu eser diğer kütüphanelerde “Ebcedli Manzume” olarak hatalı bir şekilde adlandırılmıştır.⁵²

Bu bölümde İsmâil Sâdık'ın tespit edilmiş eserleri kısaca tanıtılacak ve eserler üzerine yapılan çalışmalar verilecektir. Ardından eserlerin bulunduğu kütüphaneler tablo halinde sunulacaktır.

1.2.1. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba

Biyografik kaynakların iki, İsmâil Hakkı Konyalı'nın on cilt olarak bahsettiği bu eser on bir ciltten müteşekkildir. Birinci cilt Nazım Taşan; ikinci cilt Nergiz Önce, beşinci cilt Dilara Can tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Dört, altı ve yedinci ciltler Kenan Mermer danışmanlığında çalışılmaktadır. Üçüncü cilt ise bu çalışmanın konusudur. Eser tahlil sırasında tafsilatlı bir şekilde ele alınacaktır.

1.2.2. Âsâr-ı Kemâl

Müellifin en meşhur ve matbu tek eseridir. Farklı konuların kaleme alındığı dört kitaptan müteşekkildir. “Esmâ ve Akâid Şerhi ve Na‘t-ı Enbiya” başlıklı birinci kitapta Şerh-i Esmâ-i İlâhî, Şerh-i Esmâ-i Nebî, Kasîde-i İtikâdiyye, Kıssa-i Enbiyâ, Mucizât-ı Nebî, Hilye-i Nebî bulunur. İkinci kitap bin küsur hadisin tercüme ve şerhinin yapıldığı “Bin On Bir Hadis Şerhi”dir. “Şerh-i Esmâ-i Enbiyâ'nın Evliyânın Kıssası” adlı üçüncü kitapta Hz. Peygamberin ailesi, ashabı, veliler ve alimler hakkında pek çok na‘t mevcuttur. Dördüncü kitap “Gülşen-i Pend” başlığı altında nasihat içerikli rubâî ve kıt‘aları ve İsmâil Sâdık'ın anne-babasının tercüme-i hallerini içerir. Âsâr-ı Kemâl’i

⁵¹ Taşan, *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel*, 14-24.

⁵² Nergiz Önce, *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâni (İnceleme-Metin)*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 6.

Doç. Dr. Melek Dikmen “Son Dönem Osmanlı Şuarâsından İsmâîl Sâdık Kemâl Paşa ve Âsâr-ı Kemâl’i (I-II. cilt)” adlı çalışmasında transkribe etmiş ve muhteva açısından incelemiştir.

1.2.2.1. Hakkında yapılan tezler

1. Fatih Işıl, Edebiyatımızdaki Hadis-i Şerifler ve Âsâr-ı Kemâl’deki Bin Ehâdis Şerhi (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), Çukurova Üniversitesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hamit Dikmen, Adana, 2015.
2. Yasin Karakuş, Âsâr-ı Kemâl’deki Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ, Esmâ-i Nebî ve Na’t-ı Enbiyâ (İnceleme- Transkripsiyonlu Metin), Çukurova Üniversitesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk- İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hamit Dikmen, Adana, 2015.
3. Gökçe Betül Taşkaya, Die tarihs des Vecihpaşazade auf den Tod des Dügümlü Baba (1283-1866-67) nach einer Handschrift der Süleymaniye Bibliothek aus dem Jahr 1294-1877-78, Viyana Üniversitesi, Master Tezi, Viyana, 2013.

1.2.2.2. Hakkında yazılan makaleler

1. Halil İbrahim Şener, “Âsâr-ı Kemâl’de Yer alan Manzûm Esmâü’l-Hüsnâ”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4 (1987), 227-240.
2. Bekir Tatlı, “İsmâîl Sâdık Kemâl’in Âsâr-ı Kemâl’deki Hadisçiliği” Dinî Araştırmalar, 18/46 (Haziran, 2015), 45-65.
3. Yasin Karakuş, “19. Yüzyıl Şâirlerinden İsmâîl Sâdık Kemâl’in Âsâr-ı Kemâl’de Yer Alan Manzûm Hilyesi”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18/1 (2018), 569-595.

1.2.3. Rûh-ı Kemâl

Eser Efendimiz’in manzum hilyesi, bir Esmâ-i Hüsnâ kasidesi, bir Esmâ-i Nebî kasidesi ve Şerh-i Delâ’il-i Keşf-i Dügümlü Baba isimli manzum bir metinden oluşmaktadır. Âsâr-ı Kemâl’in muhtasarı mahiyetindedir. H. 1291 yılında kaleme alınan bu eser Furkan Terzioğlu tarafından Kenan Mermer danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır:

Furkan Terzioğlu, İsmâil Sâdık Kemâl'in Rûh-ı Kemâl Adlı Eseri (İnceleme-Metin), Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Kenan Mermer, Sakarya, 2020.

1.2.3.1. Rûh-ı Kemâl hakkındaki makaleler

1. Furkan Terzioğlu, İsmâil Sâdık Kemâl'in Delâilü'l-Hayrât Şerhi: Rûh-ı Kemâl, KÜLLİYAT Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 10 (Nisan 2020), 57-77.
2. Bekir Belenkuyu, Vecîhîzâde İsmâ'il Sâdık Kemâl (Ö. 1892) ve Rûh-ı Kemâl'de Yer Alan Manzûm Esmâ-i Nebî Metni, Asos Journal: The Journal of Academic Social Science, 5/49 (Temmuz 2017) ,389-419.

1.2.4. Tefsîr-i Âyât-ı Kur'ân

Manzum bir tefsir olan bu eser, İsmâil Sâdık Kemâl'in en önemli eserlerindendir. Üç ciltten müteşekkildir. Eserle ilgili olarak “Manzûm Bir Kur'an Çevirisi Olarak İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Tefsir-i Kemâl Adlı Eserinin Metin ve Muhteva Değerlendirmesi” isminde yüksek lisans tezi olarak İstanbul Üniversitesi'nden Mahmut Berat Durak tarafından çalışılmaktadır.

1.2.5. Terceme-i Fıkhu'l-Ekber

İmâm-ı Azam Ebu Hanife'nin Fıkhu'l-Ekber isimli eserinin manzum tercümesidir. Her mısrası ebcedli yazılmıştır.

1.2.6. Şerh-i Nutk-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn

Dört halifenin sözlerinin Türkçe'ye çevrilerek şerh edildiği “Şerh-i Kelimât-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn” isimli esere benzer bir şerhtir. Hz. Ebubekir'e yazılmış bir na't ile başlar. Daha sonra Hz. Ebubekir'in rivayetleri aktararak kısaca açıklanmıştır.

1.2.7. Şerh-i Delâ'il-i Keşf-i Dügümlü Baba

H. 1297'de yazılan eser Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî tarafından kaleme alınan “Delâ'ilü'l-Hayrât” isimli eserin manzum tercümesidir. Hz. Peygamber'e olan salât ve selâmların bir derlemesidir.

1.2.8. Tefeyyüz

Nakşibendî tarikatının vird ve zikirlerini içeren eser, Muhammed Bahaüddin Buharî'nin “Evrâd-ı Bahâ'îyye” isimli eserinin manzum tercümesidir.

1.2.9. Zikr-i Ashâb-ı Küllî-i Düğümlü Baba

Dokuz ciltten müteşekkil olup Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba'dan sonra en hacimli eserdir. İbnü'l-Esir'in *Üsdü'l-ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe* eserinden faydalanarak kaleme alınmıştır. Manzum sahabe ve din büyüklerinin terceme-i hallerinden oluşmaktadır.

1.2.10. Şiir Mecmuası

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Düğümlü Baba Koleksiyonu'nda bulunan 447 numaralı nüshada 33 na't, 33 münâcât, Nâbî'nin na'tına bir tahmis, Kasîde-i Emâlî Tercümesi, Zülkifl'e (as) yazılmış bir na't, Kemâl mahlasına dair bir mahlasnâme ve Hâşim mahlaslı bir şairin na'tı bulunmaktadır. Aynı koleksiyonda 448 numaralı nüshasında ise 27 na't alfabetik olarak sıralanmış, münâcâtler, târihler, mesnevîler ve Arapça manzûmeler bulunmaktadır.

1.2.11. Diğer eserleri

İsmâil Sâdık'ın bir diğer eseri Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî'nin Mecmû'atü'l-Ahzâb isimli eserin manzûm tercümesi olan *Müflihîn-i Hazîne*'dir. *Sâdıkü'l-Makâl Mecma'u'l-Kemâl* isimli başka bir eseri de mevcuttur ve bu eserle ilgili bir yüksek lisans tezi mevcuttur:

Fatih Samet Okumuş, İsmâil Sâdık Kemâl Vecîhî Paşazâde (ö. 1310/1893)'nin İhlâs Sûresi Tefsiri ve Üzerine Yapılan Şerh: Tahkik-İnceleme, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Ahmet Faruk Güney, Kırklareli 2019.

Tablo 1: İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Eserleri ve Eserlerin Bulunduğu Kütüphaneler

Eser İsmi	Kütüphane	Bölüm	Numara	Özellikler
Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba	Ankara Milli Kütüphane		06 Hk 157 (1-4)	540 y. 11.cilt Vakıf t. 1299 Müellif hattı
	Süleymaniye Yazma Eserler	Pertevniyal	699	1.cilt
			634	11.cilt
	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	564 (1-10) 564 M1-M2	1 ve 2. Cilt intinsah edilmiş, müstensih belirtilmemiş.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Yazma Bağışlar	1986-1	1.cilt
			1986-2	2.cilt
	Süleymaniye Yazma Eserler	İbrahim Efendi	428	1.cildin bir kısmı
Âsâr-ı Kemâl	Beyazıt Devlet Kütüphanesi	Veliyyüddin Efendi	3514	Vakıf t. 1284 437 s.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	66	366 vr.
			67	377 vr.
			634	177vr.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Hacı Mahmud Efendi	4314	4314: 81 s.
			4507	vakıf t. 1284, 258s.
	Süleymaniye Yazma Eserler	İbrahim Efendi	175	vakıf t. 1284, 502 s.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Laleli	3766	matbu: Şeyh Vefa Matbaası. vakıf t. 1284,502 s.
Rûh-ı Kemâl	İBB Atatürk Kitaplığı	Osman Ergin Türkçe Yazmalar Kataloğu	284	16 st, 78 vr, istinsah t. 1217/1802, vakıf t.1291.
			620	115 s. vakıf t. 1291.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	621	18 st, 75 vr, vakıf t. 1291.
			623	198 vr.
			623	198 vr.
Tefsîr-i Âyât-ı Kur'ân	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	636	1.cilt, 226 s., müellif hattı, vakıf t. 1296.
			637	2.cilt,107 vr, müellif hattı, vakıf t. 1296.
			623	3.cilt,139vr., müellif hattı, vakıf t. 1296.

	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 159	6 cilt, 753 vr., müellif hattı, vakıf t. 1294/1876.
Şerh-i Delâ'il-i Keşf-i Dügümlü Baba	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 153	138 vr., müellif hattı, telif t. 1297/1881.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	622	274 s., müellif hattı.
Şerh-i Nutk-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 155	58 vr., istinsah t. 1307/1888 .
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	626	176 vr., müellif hattı, vakıf t. 1307.
Tefeyyüz	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	626	1.cilt, 176 vr., müellif hattı, vakıf t.1307.
			624	2.cilt, 168 vr., müellif hattı, vakıf t.1300.
			625	3.cilt, 29 vr., müellif hattı, vakıf t.1301.
Terceme-i Fıkhü'l-Ekber	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 158/2	9 vr., müellif hattı, telif t.1307/1891.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	642	18 s., müellif hattı.
Zıkr-i Ashâb-ı Külli-i Dügümlü Baba	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 158/1 (1-9)	1476 vr., müellif hattı, telif t. 1301/1885.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	635	1.cilt, 171 vr., müellif hattı, vakıf t. 1301.
			632	2.cilt, 182 vr., müellif hattı, vakıf t. 1302.
			639	3.cilt, 147 vr., müellif hattı, vakıf t. 1303.
			630	4.cilt, 182 vr., müellif hattı, vakıf t. 1301.
			640	5.cilt, 193 vr., müellif hattı, vakıf t. 1304.
			633	6.cilt, 189 vr., müellif hattı, vakıf t.?
			641	7.cilt, 172 vr., müellif hattı, vakıf t. 1305.
			631	8.cilt, 181 vr., müellif hattı, vakıf t. 1306.
			642	9.cilt, 124 vr., müellif hattı, vakıf t. 1306.

Şiir Mecmuaları	Süleymaniye Yazma Eserler	Düğümlü Baba	447	42 vr., müellif hattı, vakıf t. 1284.
			448	34 vr., müellif hattı, vakıf t. 1291.
Sâdıku'l-Makâl Mecma'u'l-Kemâl	Süleymaniye Yazma Eserler	Düğümlü Baba	16	56-63 vr., Arapça.
Müflihîn-i Hazîne/Mecmû'atü'l-Ahzâb	Süleymaniye Yazma Eserler	Düğümlü Baba	628	367-776 vr.

Kaynak: Nazım Taşan, *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 14-24.

1.3. Düğümlü Baba'nın Kimliği

Hacı Hafız Mustafa Efendi, nam-ı diğer Düğümlü Baba, h.1200/m.1786 yılında Amasra Viranşehir'de dünyaya gelmiştir. Eline geçen ip ve sicimleri elbisesine, sarığına ve esasına düğümlemesi sebebiyle *Düğümlü* lakabını almıştır.⁵³ İsmâil Sâdık Kemâl, Düğümlü Baba'nın bu meşguliyetini, mürşidi Şeyh Halil Masum Baba'nın hayyat (terzi) olmasına bir ima olarak yorumlar.⁵⁴ Amasra'nın en eski ailelerinden olan Alemdar-zâde ailesine mensuptur. Babası Şeyh Yahya Efendi, Nakşîbendî Tekkesi şeyhidir ve nesebi Hz. Ömer'e kadar dayanır.⁵⁵ Annesi Hanîfe Hanım, Hacı Muhammed-zâde neslinden gelir ve o da seyyittir. Hanife Hanım'ın ismi hakkında farklı bir görüş vardır⁵⁶ fakat konumuz olan 3. Ciltte Düğümlü Baba'nın bizzat Yahya Galip Efendi'ye annesinin ismini Hanife olarak söylediği anlatılır.⁵⁷

Hafız Mustafa Efendi'nin tahsiline dair net bilgiler olmasa da eserin incelenen ciltleri üzerinden bazı çıkarımlar yapılabilir. Kendisi hafızdır ve temel dini ilimlere hakimdir. Tefsir, fıkıh, ferâiz, hadis, ahlak, tasavvuf gibi ilimlere vakıftır.⁵⁸ Kendi hattı ile Kur'an-ı Kerîm'den dört cüz ve bir En'âm-ı Şerîf yazmıştır. İsmâil Sâdık bu nüshaları edinmek istemiş fakat cüzler sıbyan mektebindeki çocuklar tarafından tahrip edilmiştir. En'âm-ı Şerîf ise kendisine Düğümlü Baba'nın akrabası tarafından verilmiş fakat o da aynı

⁵³ Semavi Eyice, *Küçük Amasra Tarihi ve Eski Eserler Kılavuzu*, (Ankara: MEB Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 1965), 51-52.

⁵⁴ KAS.2/139.

⁵⁵ Necdet Sakallıoğlu, *Çeşm-i Cihan Amasra*, (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1999), 113.

⁵⁶ Bkz. Necdet Sakaoğlu, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008), 382.

⁵⁷ KAS.1/3.

⁵⁸ Taşan, *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel*, 35.

şekilde tahrip edilmiştir.⁵⁹ Bu bilgiden hareketle onun hat sanatı ile meşgul olduğu anlaşılabılır.

Düğümlü Baba bir kimseye nasihat vereceği zaman onun seviyesine göre konuşur. Fıkıh ve akaide dair konuları darb-ı mesellerle şerh eder.⁶⁰ Bu nasihatleri verirken söz aralarında “gül gibi” Sünniliği terk etmemek gerektiğini, Rafizîliğin⁶¹ peşinden gidenlerin iki alemde de helak olacağını söyler.⁶² Eseri olamaması hasebiyle zahiri ilimlerdeki seviyesini bilemesek de batını ilimlerde Düğümlü Baba’nın çok yüksek bir mertebede olduğu anlaşılmaktadır. İsmâil Sâdık Kemâl onu *gavs*⁶³, *kutb*⁶⁴ şeklinde vasıflandırır ve Düğümlü Baba’nın ilm-i ledün sahibi olduğuna işaret eder.⁶⁵

Hacı Hafız Mustafa Efendi 1806’da 31-32 yaşlarında iken Osmanlı-Rus Savaşı’na gönüllü olarak katılmış ve vezir Laz Ahmet Paşa’nın teklifi üzerine askerlerin imamı olmuştur. ⁶⁶ Savaşın Bulgaristan’a yayıldığı sırada bugün Sırbistan’ın güneyinde yer alan Niş şehrinden geçmiş olmalıdır. Orada Şeyh Masum Halil Feyzi Efendi ile karşılaşmış ve ona intisap etmek istemiştir.⁶⁷ Şeyh Masum, Hafız Mustafa Efendi’ye savaşta atının vurulacağını, düşmanların onu esir edeceğini ve esaretten kurtulunca kendisinin yanına gelmesini söyler.⁶⁸ Şeyh Masum’un dedikleri aynıyla gerçekleşir. Mustafa Efendi göğüs göğse savaştığı sırada düşman tarafından süngü ile yaralanır. Karnında üç adet iz kalır.⁶⁹ Esaret dönemi bitince Şeyh Masum’un yanına gider ve onunla bir saat halvette kalır.⁷⁰ O vakitten sonra Mustafa Efendi cihan içre gezer görünse de gözü, gönlü cânân-ı hakîkî iledir. Altmış yıl cezbe-i ilâhîde kalmıştır. Osmanlı-Rus Savaşı 1806’da başlamasına rağmen eserde harp tarihi h.1222/m.1807-8 olarak verilmiştir. Düğümlü Baba’nın sehven bu şekilde söylediği belirtilmiş, tarih

⁵⁹ Önce, *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâni*, 18.

⁶⁰ KB.25/3.

⁶¹ “Râfizî, Revâfiz, Râfiziyyü’l-mezheb, Revâfizü’l-mezheb vb. biçimde kullanılan terimle daha çok Şîî unsurlar taşıyan batınî gruplar kastedilmiştir. Bu terim, ileride Alevî yahut Bektaşî diye anılacak olan ve yaygın İslamî anlayıştan uzak kalan muhtelif derviş zümreleri, Şia’ya mensup olan Acemler, Kalenderîler, özellikle Safevî Devleti’nin kurulması esnasında ve sonraki dönemlerde Anadolu ve İran’da bulunan Osmanlı muhalifi kızılbaş zümreleri için kullanılmıştır.” Mustafa Öz, “Rafizîler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları 2007), 34/396-397.

⁶² KB.25/1-6.

⁶³ KB.2/11.

⁶⁴ K.10/8.

⁶⁵ KB.20/13.

⁶⁶ KAS.2/127.

⁶⁷ KAS.2/128.

⁶⁸ KAS.2/130,131.

⁶⁹ KB.15/9.10.

⁷⁰ KAS.2/132.

yanlış olsa da kendisinin savaşa katıldığı ve bu olayların başından geçtiği ifade edilmiştir.⁷¹

Düğümlü Baba bir seyyaha, Hz. Hızır ile savaş sırasında Rusçuk'ta görüşüğünü ve ondan feyz aldığını anlatır.⁷² Bu bakımdan kendisine Üveysî⁷³ denilebilir. Metinde Düğümlü Baba'nın kâh Kadirî kâh Nakşî tâcını giydiği ifade edilir. Ayrıca kimi güvenilir kişiler tarafından Düğümlü Baba'nın önceden Nakşî tacı giydiği de rivayet edilmektedir.⁷⁴ Bursalı Mehmed Tahir de Düğümlü Baba'nın Nakşibendî tarikatından hilafet aldığını kaydeder.⁷⁵ Babası Yahya Efendi'nin Amasra'daki Nakşibendi tekkesinin şeyhi olduğu bilgisinden hareketle Nakşî olduğu söylenmiş de olabilir.⁷⁶ Neticede Düğümlü Baba hem vehbî hem de kesbî olarak feyz almış bir zattır.

Şeyh Masum vefat ettikten sonra Düğümlü Baba İstanbul'a gelir. Kanlıca, Üsküdar, Beykoz çevrelerinde kalmış hatta Sultanahmet Camii'nin avlusundaki mermerler üzerinde yaz kış demeden yatıp kalkmış⁷⁷ ve kılet-i ta'am ile bir nevi çile dönemi yaşamıştır. Hac farızasını da bu dönemde yerine getirmiştir. Düğümlü Baba için altmış yıllık uzun bir cezbe halinden söz edilse de bu durum daimî olmasa gerektir. Zira eserde insanlara nasihatler ettiği, yol gösterdiği, sıkıntılarını giderdiği kaydedilmiştir.⁷⁸ Düğümlü Baba irtihaline kadar Sultanahmet Camii'nin karşısında bulunan İbrahim Paşa Sarayı'nın bahçesindeki Arabacıbaşı Tekkesi'nde yaşamıştır.⁷⁹ Tekke kayıtlarına göre h.1237/m.1821-22 yılında Şeyh Arabacıbaşı Arif Baba'ya intisap etmiş ve oraya yerleşmiştir.⁸⁰

Düğümlü Baba vefat edeceği günü bazı kimselere haber vermiştir. Cerrâhî tarikatı postnişinlerinden Yahya Galib Efendi, vefatından üç ay önce kendisini ziyaret etmiş ve bu görüşme esnasında Düğümlü Baba ona annesinin adının Hanife olduğunu

⁷¹ KAS.2/135,136.

⁷² KAS.2/142.

⁷³ “Üveysî sıfatı dört grup sûfî için kullanılır. Bunlar Hz. Peygamber'den, Veysel Karanî'den, Hızır'dan veya bir mürşidden ruhanî yolla eğitim gören kişilerdir.” Necdet Tosun, “Üveysîlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/400-401.

⁷⁴ KAS.2/3-6.

⁷⁵ Bursalı Mehmed Tahir, Haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, *Osmanlı Müellifleri*, (İstanbul: Meral Yayınevi, 1972), 1/88.

⁷⁶ Sakaloğlu, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, 382.

⁷⁷ KB.14/13.

⁷⁸ K.5, K.7, K.12.

⁷⁹ Sakaloğlu, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, 382.

⁸⁰ İbrahim Hakkı Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları*, 1/261.

söylemiştir. Çünkü Galib Efendi henüz bilmese de Dügümlü Baba'nın telkinini o verecektir:

“Defn olup anda imām var ise de telkīni

Benim itmekligimi söyledi derhāl baña

Gerçi hīç aña degin itmemiş-idim telkīn

Ḳalbime geldi o nuṭḡı hemān itdim ifā

Çünkü telkīn okunur māderiniñ ismi ile

Kimseye söylemeyüp ancak o gün didi baña”⁸¹

Ölüm döşeğinde birkaç derviş ve şeyh ile üç saat süren zikrin sonunda “Yâ Hayy!” esması ile son nefesini vermiştir. H.1283 yılında Şaban ayının ilk günü (9 Aralık 1866) Cuma salaları okunurken⁸² Arabacıbaşı Tekkesi'nde kaldığı odada vefat etmiş ve dergâhın içindeki hazireye defnedilmiştir.⁸³ Mezar taşına vefat tarihine denk düşen “Elâ inne evliyâ'a'llâhi lâ havfun 'aleyhim ve lâ-hüm yahzenûn”⁸⁴ ayeti ile “âşe sa'iden ve mâte şehîden”⁸⁵ terkipleri yazılmıştır.⁸⁶ Şu an Dügümlü Baba'ya ait olduğu iddia edilen mezar taşında ise “HÜVEL BAKİ / DÜĞÜMLÜ BABA HZ. / ORDU MÜFTÜSÜ / M. KEMAL PAŞA / 1783-1866” ibareleri yer almaktadır. Fakat Dügümlü Baba'nın lakabı, doğum tarihi ve vefat tarihi dışındaki bilgiler doğru değildir.

1.4. Dügümlü Baba Tekkesi

1983 senesinden bu yana Türk ve İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılan İbrahim Paşa Sarayı, Topkapı Sarayı hariç 16. yüzyıldan günümüze kadar ayakta kalabilmiş tek Osmanlı sarayıdır.⁸⁷ O dönemde şair toplantıları yapılan, kabiliyet sahiplerini cezbederek bir edebi muhit meydana getiren saraylar içinde yer alır.⁸⁸ Devrin büyük

⁸¹ KB.1/7-9.

⁸² KB.1/11.

⁸³ İlber Ortaylı vd., *Payitaht-ı Zemin Eminönü: Bir Dünya Başkenti*, (İstanbul: Eminönü Belediyesi, 2008), 2/300.

⁸⁴ “Haberiniz olsun ki Allah'ın velîlerine (dostlarına) hiçbir korku yoktur, onlar üzülecek de değillerdir.” Yunus 10/62.

⁸⁵ “Mesud yaşadı, şehit olarak öldü.”

⁸⁶ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/88.

⁸⁷ Tülay Artan, “İbrahim Paşa Sarayı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, 1994), 4/130.

⁸⁸ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996), 135.

şairlerinden Hayali Bey (v.1557) bu sarayın daimî misafirlerindendir.⁸⁹ Saray, İbrahim Paşa'nın katlinden sonra defterhane, tımarhane, adliye arşivi, hapishane gibi farklı amaçlar ile kullanılmıştır.⁹⁰ Sarayın araba ahırları olarak kullanılan kısımlarından iki tanesi, II. Mahmud tarafından Arif Baba'nın tasarrufuna verilmiştir. H. 1237/ m. 1820-21 senesinde Arif Baba burada bir tekke kurmuştur.⁹¹ Arabacıbaşı Tekkesi meczupların meskeni olmuş bir tekkedir.⁹² Dügümlü Baba da Arif Baba'ya intisab etmiş ve bu tekkeye yerleşmiştir.⁹³ Daha sonra bu tekke Dügümlü Baba Tekkesi olarak anılmıştır. Tekke Rufâî Tekkesi olarak bilinir. Fakat Arif Baba turûk-ı aliyyeye⁹⁴ sülûkle şöhret kazanmıştır. Oğlu Hacı Mehmed Ragıp Efendi'nin Rufâî tarikatına mensup olması dolayısıyla, Dügümlü Baba Tekkesi'nin Rufâî Tekkesi olarak duyulmuş olması muhtemeldir.⁹⁵

Arif Baba'dan sonra sırayla iki oğlu tekkenin şeyhliğini yapmıştır. Dügümlü Baba Tekkesi postnişinleri şu şekildedir: Arabacıbaşı Arif Baba (v. 1843), Muhyiddin Efendi (1869), Hacı Mehmed Ragıp Efendi (v. 1875), Ahmet Raşid Efendi (v. 1892), Mustafa Efendi (v. 1900), Mehmet Arif Efendi (v. 1902), Hacı Mahmud Efendi (v. 1903), Halepli Mehmed Sırrı Efendi (v. 1906), Şeyh İhsan Efendi (?), Şeyh Şihabeddin Efendi (?).⁹⁶

Tekke Dügümlü Baba'nın türbesi, semâ-hâne ve hanımlar mahfili (harem) olmak üzere üç bölümden oluşur. Daha sonra bahçesine üç ahşap oda daha ilave edilmiştir. Odaların ikisi şeyh ve ailesine diğeri de kütüphaneye tahsis edilmiştir.⁹⁷ İsmâil Sâdık eserin birinci cildinde tekkede bulunan kahve ocağının kapısına asılı levhadaki kıt'asını yazmıştır.⁹⁸ Buradan tekke içerisinde bir kahvehane de olduğu anlaşılır. Bu levha ile

⁸⁹ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, 144.

⁹⁰ Tülay Artan, "İbrahim Paşa Sarayı", 4/128.

⁹¹ Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları*, 1/261.

⁹² M. Şefik Korkusuz, *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2016), 152.

⁹³ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1/308.

⁹⁴ "Yüce tarikatlar" anlamına gelen bir saygı ifadesidir.

⁹⁵ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1/308.

⁹⁶ M. Şefik Korkusuz, *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*, 152-153.

⁹⁷ Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları*, 1/261.

⁹⁸ "Kezâlik tekye-i mezkûrede kahve ocağının kapısı üzerinde mu'allak levhada zâde-i tab'-ı 'âcizî olan kıt'a

Qahve-i gam kesilür taşmıya gönlün kabarup
Âteşe düşmiye kavrulsa da çekmekle keder
Cezbe-i feyz ile fincân gibi taldıkda gönlül

beraber İsmâil Sâdık Kemâl tarafından tekkeye vakfedilmiş 211 levha bulunmaktadır. Fakat türbe ve medreselerin kapatılmasıyla Dügümlü Baba Tekkesi de mühürlenmiş ve bu kıymetli eserler, iplerinin çürüyerek yere düşmüş ve yağmur suları ile harab olmuştur. Aynı şekilde saraydan gönderilen iki kıymetli avize de zincirleri çürüyerek düşmüştür.⁹⁹ İsmâil Sâdık Kemâl’ in kendi yaptığı saat gibi tekke içinde bulunan nice sanat eserleri ve kıymetli hatıralar yok olup gitmiştir. İsmâil Sâdık Kemâl’in tekkeye kurduğu kütüphane ise büyük oranda günümüze ulaşmıştır. Bugün bu eserler Süleymaniye Kütüphanesi’nin Dügümlü Baba koleksiyonu içindedir. Dügümlü Baba Tekkesi 1964 senesinden sonra şehrin medeni manzarasını çirkin ve ibtidai görünümünü ile bozması¹⁰⁰ ve İbrahim Paşa Sarayı’nın tadilatı bahanesi ile yıkılmıştır. Dügümlü Baba’nın kabri Sultan Ahmed Han türbesinin haziresine taşınmıştır.

Tepsi-veş sırrı açık görmekdedir zarf-ı başa” İsmâil Sâdık Kemâl, *Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Dügümlü Baba Koleksiyonu, 564-M1, 94.

⁹⁹ Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları*, 263-264.

¹⁰⁰ Hüsnü Kınaylı, “Dügümlü Baba Tekkesi”, *İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Koçu Yayınları, 1968), 9/4806.

BÖLÜM 2: KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA CİLD-İ SÂLİS

2.1. Eserin Şekil Özellikleri

2.1.1. Nazım Şekilleri

İsmâil Sâdık Kemâl eserin ilk iki cildine göre bu ciltte kullandığı nazım şekillerini azaltmıştır. Birinci ve ikinci ciltlerde gazel, rubâî, kıt'a, kıt'a-i kebîre, kasîde, tahmis, murabbâ, ferd gibi biçimler görülürken üçüncü cilt kıt'a, kıt'a-i kebîre ve kasîde biçimleri ile kaleme alınmıştır. Eser 32 kıt'a, 25 kıt'a-i kebîre ve 14 kasîdeden oluşmaktadır. İsmâil Sâdık Kemâl eserde kaleme aldığı bazı kasidelerde tasavvufi konuları işlemesi münasebetiyle klasik kaside üslubundan ayrılmıştır. Zira kasideler bir kişiyi övmek ve genellikle karşılığında yardım istemek için yazılan şiirlere denir.¹⁰¹ Bu tanıma uygun olarak da eserde kasîde biçimi ile yazdığı dört adet na't yer alır. Divan edebiyatında Peygamberimiz için yazılan na'tler ekseriyet teşkil etmekle beraber peygamberler, veliler, din büyükleri, şeyhler, halifeler hakkında da na'tler kaleme alınmıştır.¹⁰² İsmâil Sâdık Kemâl de na'tlerini Hz. Hızır, Hz. Hatice, Hz. Aişe ve Evlâd-ı Kirâm hakkında yazmıştır.

Kıt'a ve kıt'a-i kebîrenin beyit sayıları konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Hatta bu ayrım gereksiz bile görülmüştür.¹⁰³ Cem Dilçin iki beyitten fazla olan kıt'aları kıt'a-i kebîre olarak kabul eder.¹⁰⁴ Bu çalışmada diğer ciltler ile bütünlük sağlamak adına 12 beyitten fazla olan kıt'alar kıt'a-i kebîre olarak kabul edilmiştir.

2.1.2. Vezin

Menâkıbnâmenin tamamı aruz vezniyle yazılmıştır. İlk iki cilde oranla bu ciltte nazım şekillerindeki çeşitliliğin azalması aruz bahirlerinde de görülmektedir. İlk ciltte 8, ikinci ciltte 7 farklı bahir kullanılmıştır. Bu ciltte de 68 yerde remel (Fâ'ilâtün (Fe'ilâtün), Fe'ilâtün, Fe'ilâtün, Fe'ilün (Fa'lün)), 3 yerde hezec (Mefâ'ilün/

¹⁰¹ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, (İstanbul: Dergah yayınları, 1994), 40.

¹⁰² Necla Pekolcay vd., *İslamî Türk Edebiyatında Şekil ve Nevilere Giriş*, (İstanbul: Kitabevi yayınları, 1975), 157.

¹⁰³ Tâhirü'l-Mevlevî, Haz. Muhiddin Turan, *Tedrisât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm*, (İstanbul: Kesit yayınları, 2015), 91.

¹⁰⁴ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, (Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları, 2016), 203.

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün) bahri kullanılmıştır. Eserdeki aruz kusurlarının azlığından müellifin bu ilme olan hakimiyeti anlaşılmaktadır.

2.1.3. Dil ve Üslup

İsmâil Sâdık Kemâl eserini Düğümlü Baba'nın menkıbelerini kaydetmek üzere yazmıştır. Bunu Düğümlü Baba'ya bir hizmet olarak görür.¹⁰⁵ Eserin genelinde sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Şimdiye kadar çalışılan birinci, ikinci, beşinci ciltler ve bu tezin konusu olan üçüncü cilt incelendiğinde müellifin üslubunun değişmediği görülmektedir. Ayet ve hadis iktibasları dışında, metnin tamamı Türkçedir. Dönemin ve klasik şiirin genel özelliği olarak Arapça ve Farsça kelimelere metinde sıkça rastlanır. Yine yazıldığı dönem hasebiyle metin içinde vapur¹⁰⁶, telgraf¹⁰⁷, balon¹⁰⁸, mıkna¹⁰⁹, fotoğraf¹¹⁰ gibi Batı kökenli kelimeler de yer alır. Eserde “birini kırma hulus çakmak için diğerine”¹¹¹ şeklinde dalkavukluk etmek manasına gelen argo bir ifade de kullanmıştır. Müellif tasavvufî, fikhî ve kelâmî konuları zaman zaman kıt'a-i kebîrelerinde ele almıştır. Bu ilimlere ve saatçilik, hattatlık, dokumacılık gibi zanaatlara ait terimleri de kullanmıştır. Bu durum İsmâil Sâdık Kemâl'in bahsi geçen ilim ve zanaatlara olan vukûfiyetinin de bir göstergesidir. Eserdeki en dikkat çekici kıt'a-i kebîre ise yemek, organ, hastalıklar ve onların ilişkileri ile ilgili kaleme aldığı kıt'a-i kebîredir.¹¹² Buradan İsmâil Sâdık'ın din ilimlerine olduğu kadar beden ilimlerine de ilgi duyduğu düşünülebilir.

2.1.4. Edebî Sanatlar

Belagat, düzgün ve yerinde söz söyleme usûllerini ve kaidelerini inceler. Belagat ilminde düzgün ve kurallı ifade edebilmek ilk aşama (ilm-i me'ânî); kuralları esnetmek, farklı yollardan yeni birtakım anlatım biçimleri keşfetmek ikinci aşama (ilm-i beyân); son olarak lafzî ve ma'nevî sanatlarla güzelleştirmek ise taçlandırma aşaması (ilm-i

¹⁰⁵ KAS.1/13.

¹⁰⁶ KB.5/8.

¹⁰⁷ KB.4/5.

¹⁰⁸ KB.5/14.

¹⁰⁹ KB.15/37.

¹¹⁰ KB.5/10.

¹¹¹ K.6/9.

¹¹² KB.17.

bedi‘) olarak kabul edilir.¹¹³ Konumuz olan eserde beyân ve bedi‘ ilimlerine dahil olan teşbih, mecaz, tenâsüp, tezaat gibi edebi sanatlar pekçok kez karşımıza çıkmaktadır. Müellifin maksadını anlama ve yorumlama noktasında büyük öneme haiz olan bu sanatlar, *İlm-i Beyân ve İlm-i Bedi‘* başlıkları altında örnekleriyle beraber incelenmiştir.

2.1.4.1. İlm-i Beyân

Beyân ilmi farklı anlatım yollarından ve ifade biçimlerinden faydalanarak zihinde kastolunan tekil manayı açık bir şekilde ortaya koyar. Kastolunan mana gizleme yoluyla, apaçık söylemekle, mecâzen yahut kinaye yoluyla işaret etmekle izhar edilebilir.¹¹⁴ Beyân ilminde söz konusu ifade tarzlarından hangisinin daha belîğ olduğu üzerinde durulur ve genellikle mecazın hakikatten, istiarenin teşbihten, kinayenin de açık olarak söylemekten daha belîğ olduğu kabul edilir. Beyân ilminin gayesi, duygu ve düşünceleri yerine ve zamanına uygun bir şekilde ifade edebilmek ve edebî eserleri daha iyi anlamaktır.¹¹⁵

2.1.4.1.1. Mecâz-ı mürsel

Mecâz sanatları, sözcükleri gerçek anlamlarının dışında kullanarak yapılan sanatlardır ve söze güzellik, canlılık ve daha etkili bir güç vermek için yapılır.¹¹⁶ Mecâz, aklî ve lügavî mecâz olmak üzere; lügavî mecâz da mecâz-ı mürsel ve istiâre olmak üzere ikiye ayrılır. Mecâz-ı mürsel, bir kelimeyi gerçek anlamı dışında ve benzetme amacı gütmekten kullanmaktır. Kelimenin hakiki manasının anlaşılmasına engelleyici bir unsur (karîne-i mâni‘a) bulunması gerekir. Eserde “Şişeyi içti.” denilmekle mahal ilgisi bakımından “şişedeki sıvıyı içti” kast olunmaktadır:

“Üç büyük cāmı tolı nüş idüpde aşı
Olmadı bādede ki hāl ki meşhūr enām”¹¹⁷

¹¹³ Kenan Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp Kasîde-i Bürde Örneği* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 56.

¹¹⁴ Kenan Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp Kasîde-i Bürde Örneği*, 59.

¹¹⁵ Nasrullah Hacımuftuoğlu, “Beyân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 22-23.

¹¹⁶ Bu bölümde yer alan edebi sanatların tanımları için bkz. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 405-500.

¹¹⁷ KB.23/8.

Mecâz-ı mürselin en çok icra edildiği yer deyimlerdir. Eserde geçen “kulak vermek” deymi olumsuz haliyle kullanılmış ve ilaç öneren doktorun sözünü dinlememek gerektiği söylenmiştir:

“Kendü otlanmak içün hastanîñ ödin koparır
Sözine virme kulak ağza alınmaz o ‘ilâc”¹¹⁸

2.1.4.1.2. İstiâre

Bir kelimeye aralarındaki benzerlik sebebiyle temel anlamının dışında yeni bir anlam vermektir ve teşbih sanatına dayanır. Benzeyeni düşürülene açık, benzetileni düşürülene kapalı istiâre denir. Eserde Dügümlü Baba’ya “yüce keramet kaynağı” denilmesi açık istiâreye, tablodaki tuğranın kuş gibi kanatlarını açması kapalı istiâreye örnektir:

“Bağ gemiñ şimdi Haşır İskeleyi’ne geldi
Didi keşfen yine ol kân-ı kerâmât-ı ‘ulâ”¹¹⁹

“Re’si üzre ‘ilm-âsâ per açıp ol tuğrâ
Kıub ü gavş olmağla o da ‘ilm-i bâ-iclâl”¹²⁰

2.1.4.1.3. Teşbih

Sözü daha etkili bir duruma getirmek için aralarında bir ya da birden fazla benzerlik bulunan iki şeyin birini diğere benzettir. Müşebbeh, müşebbehün bih, vech-i şebah ve edat-ı teşbih olmak üzere dört unsuru vardır. Eserde teşbih-i mufassala (dört unsuru da bulunan benzetme) örnek olarak kalpteki neşe ve keder birbirine eş ve sırdaş olması bakımından yumurtanın sarısına ve beyazına benzetilmiştir:

“Vaz’ ider terbiyet kalbine Hüdâ şādî vü gam
Beyza-i şarî vü beyâzî gibi tev’em-i sırdâş”¹²¹

Bir başka beyitte Allah’ın Ka’be’yi yıkmaya gelen Ashâb-ı Fîl’i ‘asf-i me’kûl (yenilip ezilmiş ekin)’e çevirdiği anlatılır. Bu beyit hem *iktibas* sanatına hem de teşbih-i mücmele (benzetme yönü söylenmemiş olan benzetme) örnektir:

¹¹⁸ KB.17/13.

¹¹⁹ K.21/4.

¹²⁰ KB.7/13.

¹²¹ K.28/5.

“Ol sene Ka‘be’yi hedme gelüp Aşhâb-ı Fîl
‘Aşf-i me’kûl¹²² gibi eyledi ol kavmi Hüdâ”¹²³

2.1.4.1.4. Kinâye

Bir kelimeyi gerçek anlamı dışında benzetme amacı gütmekten ve engelleyici ipucu olmadan kullanmaktır. Eserde öfke ile topun fitilini ateşlememek gerektiği ifade edilmiştir. Topun ateşlenmesi ile hiddet anındaki bir kişinin öfkesi kastedilmiştir:

“Topa karşı tura virme gâzab ile fetîl
Hiddetiñ var ise itfâya sükût olmalı çâh”¹²⁴

2.1.4.1.5. Teşhis

İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıkları düşünen, duyan ve hareket eden bir insan kişiliğinde göstermek, kişileştirmektir. Eserde güneş, battığı için Sa‘deddîn Cebâvî’nin daim olan himmet nuruna gıpta eder:

“İki ‘âlemde de nûr-ı himemi sa‘d-i su‘ûd
Bî-zevâl olmağla gıpta ki şems-i semâ”¹²⁵

2.1.4.2. İlm-i Bedi‘

Kelime ve anlam arasındaki ilgi netleştikten sonra söz, lafız-mana yönünden güzelleştirilir. Mananın isti‘ârî, zıt ve tahyîlî yönüne bağlı alt başlıklar (anlam sanatları); cinâs, reddü’l-acûz ale’s-sadr gibi lafızla ilişkili sanatlar ilm-i bedi‘ kapsamında değerlendirilir.¹²⁶

2.1.4.2.1. Tenâsüp

Aralarında anlam bakımından ilişki bulunan iki ya da daha fazla sözcüğü, terimi veya deyimini bir ibarede toplamaktır. Bu kelimeler arasında karşıtlık ilgisi bulunmamalıdır. İsmâil Sâdık Kemâl bu sanatı icra ederken tenâsüp ilişkisi kurduğu kelimelerin üstlerini çizerek bir yöntem oluşturmuştur. Eserde Masum Baba’nın terzilik mesleğini icra ettiği

¹²² “Sonuçta Allah onları yenilip ezilmiş ekine çevirdi.” el-Fil 105/5.

¹²³ KAS.7/46.

¹²⁴ KAS.6/7.

¹²⁵ KAS.3/5.

¹²⁶ Kenan Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp Kasîde-i Bürde Örneği*, 64.

söylendikten sonra o zanaata dair rabt, esbâb (esvâb), cısr, kumaş, ölçüp biçmek gibi kelimeler sıralanmıştır:

“İsm-i ‘âlîsi Halîl maḥlaşı da Feyzî’dir

Şeyḥ Ma‘şûm dimeklik ile ma‘rûf ḥâlâ

Mevṭını Köprülü zâhirce idüp *ḥayyâtlık*

Bâtinen *rabṭ*-ı fu‘âdı idi *esbâb*-ı rızâ

Cısr-i irşâdı kurup baḥr-i ḳulûb üzre hemân

Sâḥil-i kâmda ‘âtşânı iderdi isḳâ

Dil *ḳumâş*ın bilüp *ölçüp biçerek* gördükde

Çoḳa varmaz idi *dilbendi* iderdi ihyâ

Mâsivâyı nice *şûfî* atarak bezediler

Hulle-i himmet ile *ḥil‘at* idince *iksâ*”¹²⁷

2.1.4.2.2. İhâm-ı tenâsüp

Birkaç anlamı olan bir sözcüğün dize ya da beyit içinde söylenmemiş anlamıyla, aynı ibarede bulunan diğer kimi kelimeler arasında anlam ilgisi kurmaktır. Aşağıdaki örnekte mürekkep, likâ ve aklâm kelimeleri ile tenâsüp yapılmıştır. Fakat mürekkep kelimesi diğerleri ile aynı anlam kümesine dahil olmadığı için ihâm-ı tenâsüp meydana gelmiştir:

“Gerçi esbâb işe olmaḳda mürekkep eşyâ

Yine taḳdîr liḳâsıyla yazıyor aklâm”¹²⁸

2.1.4.2.3. Leff ü neşr

Bir ibarede önce birtakım unsurları söylemek sonra da bunların her biriyle ilgili başka unsurları sıralamaktır. Bir beyitte su ve ayna kelimelerinden sonra suyun temiz, aynanın da cilâlı olduğu ifade edilmiştir:

“Âb ü mir‘ât gibi şâf ü mücellâ olıcaḳ

Aldığı nûr ile zâhir oluyor nûr virmek”¹²⁹

¹²⁷ KAS.2/15-19.

¹²⁸ KB.13/4.

¹²⁹ KB.9/20.

2.1.4.2.4. Tezad

İki düşünce, duygu ve hayal arasında birbirine karşıt olan nitelikleri bir arada söylemektir. İlk beyitte illet ve ilaç kelimelerinin, ikinci beyitte red, kabul, hamak ve fehme kelimelerinin kullanımı bu sanata örnek olarak verilebilir:

“Virdi meccānen anı herkese ol ẖutb-ı güzīn
‘İllet-i fakrına naqd-i himemin kıldı ‘ilāc”¹³⁰

“Gīlzet-i redd ü kabūl ü ḥamaḫ u fehme göre Ḥaḫ
Kıldı tebdīl müteḡayyir olup ezmānla o ḥāl”¹³¹

2.1.4.2.5. Mukâbele

Bir ibarede iki ya da daha fazla sözcüğü söyledikten sonra aynı sırayı koruyarak bunların anlamca mukabil ya da zıddı olan kelimeler sıralamaktır. Eserde bir beyitte bahr ve ber kelimelerinden sonra bunların mukabili olarak ebhur ve tag ifadeleri kullanılmıştır:

“Baḫr u berde nice nice himemi var böyle
Olamaz ṭayy-i mekān ḥā’ili hīḫ ebḫur u ṭaḡ”¹³²

2.1.4.2.6. İltifat

Şahıs kipinin değişmesidir. Eserde bir yerde birinci tekil şahıs kullanılırken diğer beyitte üçüncü tekil şahsa geçilmiştir:

“Ben aña bendeliḡin bendini düğümledim
Ḥamd bī-ḥad ola ḫat ḫat baña feyz-kūṣā
Ḥidmet-i ḡayrılarından çok iden bir seyyāḫ
Dīr Üveysī idi ol zāt-ı kerāmāt-pīrā”¹³³

¹³⁰ K.3/3.

¹³¹ KB.7/50.

¹³² K.9/8.

¹³³ KAS.2/140,141.

2.1.4.2.7. Müşâkele

Bir sözü iki kez ve ikinci seferde ilkinden ve gerçek anlamından farklı bir manada kullanmaktır. Bir beyitte “nûr” kelimesi iki kez kullanılmıştır. Birincisinde güneş ışığı, ikincisinde ise manevi bir nur kastedilmektedir:

“Hem güneş nûrına cüz’ice olur hâ’il
Nûr-ı bî-hâ’il-i maḥẓ idi bu zât-ı zîşân”¹³⁴

2.1.4.2.8. Mübâlağa

Bir sözün etkisini güçlendirmek amacıyla bir şeyi ya olamayacağı bir biçimde anlatmak ya da olduğundan az veya çok göstermektir. Eserde Dügümlü Baba’nın baktığında felekleri görebildiği, ona uzak olmadığı söylenir:

“Didemiz ebru vü müjgânla Dügümlü şuveri
Lîkin eflâke irer bakdığı ân olmaz uzağ”¹³⁵

2.1.4.2.9. Tecâhül-i ârif

Bilinen bir gerçeğin bilinmiyormuş gibi ifade edilmesidir:

“Olur mı kudret-i Ḥallâk’a hâ’il hiç bir maḥlûk
‘Ademden ḥalk iden tebdile kâdir olduğu evlâ”¹³⁶

2.1.4.2.10. İstifhâm

Sözü, sorulan şeye yanıt beklemeden, duyguyu ve anlamı güçlendirmek için soru biçiminde söylemektir. İlk örnekte *nidâ* sanatı ile beraber, ikinci örnekte *teşbih* sanatı ile beraber kullanılmıştır:

“Bu gūnā nice şey’i ehl-i ḥikmet itmeyüp inkār
Niçün mi’ rāc-ı Faḥr-i mürselîne iştibāh āyā”¹³⁷

“Bilmeli kirlü paçavra gibi kendü nefsin
Naḳd-i rūḥın olabilir mi aña bend itmek”¹³⁸

¹³⁴ K.11/9.

¹³⁵ K.9/10.

¹³⁶ KAS.5/111.

¹³⁷ KAS.5/108.

2.1.4.2.11. Hüsn-i talîl

Bir olaya kendi sebebi dışında bir sebep göstermektir. İsmâil Sâdık Kemâl, Dügümlü Baba'nın kumaşlara düğüm atmasına mürşidinin mesleğini sebep olarak gösterir:

“Şan‘ at-ı mürşîdi hayyâtlık olup melhûz kim
Kendünün şugli düğümle anı daği imâ”¹³⁹

2.1.4.2.12. Mezheb-i kelâmî

Bir düşünce ileri sürüp sonra ispat mahiyetinde bir örnek vermektir. Hiddet halindeyken tartışma çıkarmak için bir sebep aramanın caiz olmadığını söyleyen İsmâil Sâdık Kemâl, ardından bir örnek de vermiştir:

“Vaqt-i hiddette sebep aramak olmaz câ'iz
Çok bahâne bulunur kızb ile lîkin ne revâ
Meşelâ şunu şorayım nedir ise ‘aksi
İltizâmen tarılayım demek olmaz aşlâ”¹⁴⁰

2.1.4.2.13. İktibas

Manzum ya da mensur herhangi bir metinde bir ayetin ya da hadisın tamamını ya da bir kısmını alıntı yoluyla kullanmaktır:

“Havfa da çok biri “lâ ye ’menü mekrallâhdır”¹⁴¹
İtmeli terk-i hevâ derk-i rıza şâb ü şüyüh”¹⁴²

2.1.4.2.14. Îrâd-ı mesel

Bir önermeyi desteklemek ya da ispat etmek için bir atasözünü ya da hikmetli bir sözü delil olarak kullanmaktır:

“Anāsı ağlamayan çocığa virmez memelik
Südi olmazsa ne sūd luğf iden Allâh şahîh”¹⁴³

¹³⁸ KB.11/9.

¹³⁹ KAS.2/139.

¹⁴⁰ K.18./4,5.

¹⁴¹ “Allah’ın ansızın gelen azabından emin mi oldular? Fakat ziyana uğrayan topluluktan başkası Allah’ın azabından emin olamaz.” el-A‘râf 7/99.

¹⁴² K.17/5.

2.1.4.2.15. Telmih

Bir söz içerisinde bir kıssaya, bir efsaneye, tarihi bir olaya veya bir ayete ya da hadise, meşhur bir darb-ı mesele, bir inanışa işaret etmektir:

“Kaldı Kārūn’uñ evi şimdi faķaķ darb-ı meşel
Şıfr-ı zā’id gibidir ye’sde olmak tā’ib”¹⁴⁴

2.1.4.2.16. Telmi‘

Bir şairin Türkçe şiirinin bazı mısralarını ya da mısraların bir kısmını Arapça veya Farsça olarak söylemesidir:

“Şeh-i kevneyne vü cümle enbiyāya vü ehl-i imāna
Şalāt-ı bī-‘aded olsun kemā yerzā bihi’l-Mevlā”¹⁴⁵

2.1.4.2.17. Cinas

Anlamları farklı yazılışları aynı sözcükleri bir arada kullanmaktır. Bir beyitte “kalp” kelimesi organ, değiştirmek ve sahte manalarıyla üç anlamda kullanılmıştır:

“Kālbi kāl itmelidir aḥsen-i ḥāle yoḥsa
Şekli meskūksa da kāl(ı)p aķceyi yoķ şarfa mesāğ”¹⁴⁶

2.1.4.2.18. İştikak

Aynı kökten iki veya daha fazla sözcüğün bir arada bulunmasıdır:

“‘Ācizim gerçi kemāl eyleye Rabbim ikmāl
Tarafımdan da ide öyle kâbül ü isrā”¹⁴⁷

“Her başarlarda ki kuvvetde tefāvüt gibidir
Dildeki nūr-ı başiretleri ile görmek”¹⁴⁸

¹⁴³ K.23/7.

¹⁴⁴ KB.10/12.

¹⁴⁵ KAS.4/18.

¹⁴⁶ KB.24/16.

¹⁴⁷ KAS.1/8.

¹⁴⁸ KB.9/35.

2.1.4.2.19. Reddū'l-acūz ale's-sadr

Şiirde beytin, düz yazıda da bir cümlelin veya ibarenin sonunda yer alan sözcüğü kendisinden önce tekrarlamaktır:

“Anda her kabirde böyle olup anıñ kabri
Riḥe pek karşı iken mumı eritemez kaç‘ā”¹⁴⁹

“Hiç Resūl tuymayana ‘aqlī demek bunda Resūl
Diyü bu āyeti tefsīr de olur baş-ı maḳāl”¹⁵⁰

2.1.4.2.20. İade

Beytin son sözcüğünü sonraki beytin ilk sözcüğü olarak kullanmaktır:

“‘Ācizem Ḥaḳḳ’a teşekküre ki herhâlde hemān
Bu da ol ḳuṭbın idi ḥaḳḳıma iḥsānına dāll
Dalları müşmir ü aḳvā şecer-i re’fetinin
Anda ḳonmak ile levḥa çiçek açdı āmāl”¹⁵¹

2.1.5. Atasözleri ve Deyimler

Ağlamayan çocuğa emzik/meme vermezler: Sesini yükseltmeyen kimseye hakkını vermezler. Onun için sesinizi duyurmalı, hakkınızı aramalısınız.¹⁵²

Ağza almamak: Sözünl etmemek.¹⁵³

Altı üstüne dönmek /Altüst olmak:

1. Alt yüzünü üste çevirmek, altını üstüne getirmek.
2. Karmakarışık duruma getirmek.¹⁵⁴

¹⁴⁹ KAS.2/93.

¹⁵⁰ KB.7/44.

¹⁵¹ KB.7/7,8.

¹⁵² K.23/7; Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, (Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları, 1971), “Ağlamayan çocuğa emzik/meme vermezler”, 1/122.

¹⁵³ KB.17/13; Aksoy, “Ağza almamak” 2/538.

¹⁵⁴ KB.18/11; Aksoy, “Altı üstüne dönmek /Altüst olmak”, 2/570.

Ayağa dolaşmak (dolanmak):

1. Başkasına yaptığı kötülük, kendi başına gelmek.

2. İş yapmakta olan birine engel olmak.¹⁵⁵

Ayağını kaydırmak: Bir yolunu bulup işinden uzaklaştırmak.¹⁵⁶

Ayağını çekmek (Bir yerden): Daha önce sık gittiği bir yere artık gitmez olmak.¹⁵⁷

Ayak basmak: Bir yere varmak.¹⁵⁸

Bıçak yarası geçer dil yarası geçmez: Silahla açılan el yarası çabuk iyi olur. Ama kötü sözle açılan dil yarası kolay kolay kapanmaz.¹⁵⁹

Boğazına düşkün: Yemeyi içmeyi çok seven, güzel yiyecekler arayan kişi.¹⁶⁰

Canını vermek: Bir şey uğrunda en değerli varlığını feda etmeye, hatta ölmeye hazır olmak.¹⁶¹

El üstünde gezmek (ellerde gezmek): Bir kimseye çok sevgi, saygı gösterilmek.¹⁶²

Fitil vermek: Kızdırmak, kıskırtmak.¹⁶³

Galebe etmek: Baskın çıkmak, üstün gelmek.¹⁶⁴

Göğüs göğüse: Biri ötekinin karşısında.¹⁶⁵

Göz dikmek: Bir şeyi her halde eke geçirmek istemek.¹⁶⁶

Hulus çakmak: Bir kimseye, dalkavukluk edercesine yaranacak sözler söylemek, saygı ve hayranlık göstermek.¹⁶⁷

¹⁵⁵ KB.19/11; Aksoy, “Ayağa dolaşmak (dolanmak)”, 2/596.

¹⁵⁶ KB.17/8; Aksoy, “Ayağını kaydırmak”, 2/597.

¹⁵⁷ KB.17/22; Aksoy, “Ayağını çekmek (Bir yerden)”, 2/597.

¹⁵⁸ KB.17/15; Aksoy, “Ayak basmak”, 2/600.

¹⁵⁹ KB.16/14; Aksoy, “Bıçak yarası geçer dil yarası geçmez”, 2/266.

¹⁶⁰ KB.17/11; Aksoy, “Boğazına düşkün”, 1/653.

¹⁶¹ KB.12/13; Aksoy, “Canını vermek”, 1/675.

¹⁶² KB.7/20; Aksoy, “El üstünde gezmek (ellerde gezmek)”, 1/765.

¹⁶³ KAS.6/7; Aysan (Ediskun) Türkhan, *Konuşan Deyimler ve Atasözleri*, (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2010), “Fitil vermek”, 120.

¹⁶⁴ KAS.8/12; Aksoy, “Galebe etmek”, 1/787.

¹⁶⁵ KB.15/10; Aksoy, “Göğüs göğüse”, 1/798.

¹⁶⁶ KB.10/19; Aksoy, “Göz dikmek”, 1/808.

¹⁶⁷ K.6/9; Aksoy, “Hulus çakmak”, 1/861.

İliğine geçmek/işlemek:

1. (Soğuk) Vücudunu en derin yerlerine değin üşütmek.
2. (Yağmur) giysisinden geçip bedenine ulaşmak.
3. (Bir düşünce, bir huy...) Benliğini iyice etkisi altına almış bulunmak.¹⁶⁸

Kulak vermek: İyi anlamak üzere dinlemek.¹⁶⁹

Kuyruk sallamak: Yaltaklanmak.¹⁷⁰

Ödö kopmak (patlamak): Ansızın çok korkmak.¹⁷¹

Önünü ardını düşünmemek: Sözün, davranışın nereye varacağını, kime dokunacağını, nasıl bir sonuç doğuracağını düşünmemek.¹⁷²

Pare pare etmek: Parça parça, bölüm bölüm etmek.¹⁷³

Tel kırmak: Gaf yapmak, hata etmek. Birisini hatalı bir davranışta bulunarak darıltmak, gücendirmek.¹⁷⁴

Yakasından atmak:

1. İstekte bulunan kimseyi bir bahane ile yanından uzaklaştırmak.
2. Zor bir işi yapmamanın ya da başkasına yüklemenin yolunu bulmak.¹⁷⁵

Yüzsuyu dökmek: Kendini zorlayarak çok ricada bulunmak.¹⁷⁶

2.2. Eserin Muhteva Özellikleri

2.2.1. Eserde Adı Geçen Şahıslar

Eserde peygamberler, sahabiler, tasavvuf büyükleri gibi dini şahsiyetlerin, devlet erkanından paşaların, geçmişte yaşamış veya Düğümlü Baba ile çağdaş olan bazı

¹⁶⁸ KB.17/19; Aksoy, “İliğine geçmek/işlemek”, 1/878.

¹⁶⁹ KB.17/13; Aksoy, “Kulak vermek”, 1/945.

¹⁷⁰ KB.17/15; Aksoy, “Kuyruk sallamak”, 1/949.

¹⁷¹ KB.17/13; Aksoy, “Ödö kopmak (patlamak)”, 1/992.

¹⁷² KB.18/11; Aksoy, “Önünü ardını düşünmemek”, 1/878.

¹⁷³ K.25/7; Necmi Akyaşın, *Türkçe İnkilemeler Sözlüğü: Tanıklı*, (Ankara: Anı yayınları, 2007), “Pare pare etmek”, 496.

¹⁷⁴ KB.11/17; Hulki Aktunç, *Büyük Argo Sözlüğü*, (İstanbul: Yapı kredi yayınları, 2002), “Tel kırmak”, 279.

¹⁷⁵ K.24/12; Aksoy, “Yakasından atmak”, 1/1102.

¹⁷⁶ KB.13/6; Aksoy, “Yüzsuyu dökmek”, 1/1133.

meşhur şahsiyetlerin isimleri yer alır. Osmanlı padişahlarından II. Mahmud ve III. Selim'in adları geçmektedir. Meşhur Mahmudiyye kalyonunun II. Mahmud döneminde inşa edildiği için bu şekilde isimlendirildiği söylenir. III. Selim'in ismi Şeyh Masum'a yazılan terceme-i hâlde zikredilir. Rivayete göre Şeyh Masum padişahın tahttan indirileceği günü önceden bilip söylemiş ve dediği gün III. Selim hal' edilmiştir. Daha önce çalışılan birinci, ikinci ve beşinci ciltlerle bu cilt arasında ortak raviler mevcuttur. Üçüncü ciltte isimleri geçen Veysi Paşa birinci ve ikinci ciltlerde; Arabacıbaşı Ârif Baba birinci, ikinci, beşinci ciltlerde; keza İshak Efendi ve Şeyhülislam Hasan Hayrullah Efendi ikinci ciltte de yer almaktadır.

2.2.1.1. Dini Şahsiyetler

2.2.1.1.1. Peygamberler ve Sahabiler

Hiz. Muhammed (sas)'in ismi eserde hadis rivayetlerinin olduğu bölümlerde zikredilmiştir.¹⁷⁷ Bunun dışında İsmâil Sâdık Kemâl'in daha önce Âsâr-ı Kemâl'e yazdığı ve sonra bu cilde de dahil ettiği Efendimiz'in hilyesini, ahlakını, mucizelerini ve ahvâlini konu edinen kasidelerde ismi çokça geçmektedir.¹⁷⁸ Hiz. İbrahim, Hiz. Musa, Hiz. İsa ve Hiz. Nuh'un isimleri ulü'l-azm peygamberler sayılırken ve çeşitli mucizeleri anlatılırken zikredilmiştir.¹⁷⁹ Sabır ile ilgili bir kıt'ada Hiz. Yusuf'un başına gelenlere sabrettiği için şah olduğu dile getirilmiştir. Aynı kıt'ada Hiz. Yakub'un da ismi geçmektedir.¹⁸⁰ Hiz. Süleyman'ın ismi bir kıt'ada "inşa'Allâh" demediği için imtihan edildiği anlatılırken geçer.¹⁸¹ Hiz. Adem, Hiz. İlyas, Hiz. İdris ve Hiz. İrmiya da eserde geçen peygamberlerdendir.¹⁸² Eserde Hiz. Hızır'ın da ismi geçer ve İsmâil Sâdık fazilet ehlinin çoğunun Hiz. Hızır'ı peygamber olarak kabul ettiğini söyler.¹⁸³ İsmâil Sâdık Kemâl Âsâr-ı Kemâl'de ashâb-ı kirâm, Hiz. Hatice, Hiz. Aişe ve evlâd-ı kirâm için birer kaside yazmış ve bu cilde de kaydetmiştir.¹⁸⁴ Bu kasideler içerisinde Hiz. Ebûbekir, Hiz. Ömer, Hiz. Osman ve Hiz. Ali; Efendimiz'in çocukları Kasım, Zeyneb, Rukiyye, Abdullah, Ümmügülsüm, Fatma ve İbrahim; zevceleri Hiz. Hatice ve Hiz. Aişe; torunları

¹⁷⁷ KAS.6/79; KAS.7/3; KAS.11/6; KAS.12/3.

¹⁷⁸ KAS.7, KAS.8, KAS.9, KAS.10.

¹⁷⁹ KAS.5/22,23,38.

¹⁸⁰ KB.20/19.

¹⁸¹ KB.19/16.

¹⁸² KAS.4/11; KAS.7/8.

¹⁸³ KAS.4/4.

¹⁸⁴ KAS.11, KAS.12, KAS.13, KAS.14.

Hasan, Hüseyin, Üsâme, Ümâme, Abdullah, Muhsin, Ümmügülsüm ve Zeyneb'in isimleri zikredilmiştir. Ashabdan Hz. Enes, Hz. Hâris, Hz. Câbir, Hz. Ka'b el-Ahbâr eserde yer alan bazı hadislerin ravileri olarak geçer.¹⁸⁵

2.2.1.1.2. Şeyh ve Veliler

1. Nûreddin-i Cerrâhî¹⁸⁶

İstanbul Cerrahpaşa'da doğması münasebetiyle kendisine “Cerrâhî” lakabı verilmiştir. Doğum tarihi h.1071/m.1660 veya h.1083/m.1672 olarak kaydedilmektedir. Babası IV. Mehmed döneminde sarayda mîrâhurluk görevinde bulunan Abdullah Ağa'dır. 1696 yılında Kahire mevleviyetine tayin edilmiştir.¹⁸⁷ Üsküdar'da dayısını ziyareti sırasında dayısı onu Selâmi Ali tekkesine götürmüş ve Hz. Nureddin orada vecde gelerek tekkenin şeyhi Köstendilli Alaeddin Ali Efendi'ye intisap etmiştir. Yedi sene sonra o tekkenin halifeliğine tayin edilmiştir. III. Ahmed'in emriyle adına yaptırılan tekkede Nureddin Cerrâhî on sekiz yıl irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Tarikat silsilesi Köstendilli Ali Efendi, Lofçalı Ali Efendi, Debbağ Ali Rûmî, Mestçizâde İbrâhim Edirnevî, Mestçi Ali Rûmî vasıtasıyla Halvetiyye-Ramazâniyye'nin pîri Ramazan Efendi Mahfî'ye ulaşır. H.1133/m.1721'de vefat etmiş ve tekkesine defnedilmiştir.¹⁸⁸

2. Yahyâ Gâlip Efendi¹⁸⁹

Babası Abdülaziz Zihni Efendi'den el alarak Nureddin Cerrâhî Tekkesi'nin on altıncı postnişîni olmuştur. H.1248/m.1832 yılında dergâhta dünyaya gelmiş h.1315/m.1897'te vefat etmiştir.¹⁹⁰ Eserde geçtiğine göre, Dügümlü Baba Yahya Galib Efendi'ye vefatından önce annesinin adını söylemiştir. Galib Efendi o zaman Dügümlü Baba'nın bunu neden söylediğini anlamamıştır. Dügümlü Baba vefat ettiğinde imam, telkini onun getirmesini istemiştir. Galib Efendi Dügümlü Baba'nın kendisine annesinin ismini buyurmasındaki hikmeti anlar. Çünkü telkin anne adıyla okunur.

¹⁸⁵ KAS.4/13; KAS.7/3.

¹⁸⁶ KB.1/1.

¹⁸⁷ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, *Sefîne-i Evliyâ* (İstanbul: Kitapevi Yayınları, 2006), 5/43.

¹⁸⁸ Mehmet Cemal Öztürk, “Nûreddin Cerrâhî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/252-253.

¹⁸⁹ KB.1/1.

¹⁹⁰ Mehmet Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, 2/543.

3. Arabacıbaşı Hacı Ârif Baba¹⁹¹

Ser-arabacıyân-ı hâssa olan Hacı Ahmet Ağa'nın oğludur. Sultanahmed'de yaşamış veli kabul edilen bir zattır. Düğümlü Baba'nın ve pek çok meczûbun kendisine bağlandığı ve bu yüzden tekkeyi mesken edindikleri rivayet edilir. Kendisinden sonra oğullarından Muhyiddin Efendi'nin (v. 1870); sonra da Rifâî tarikatine mensup diğer oğlu Hacı Mehmed Ragıp Efendi'nin (v. 1876) şeyhliği devam ettirdiği bilinmektedir. Eserden Raşid isimli bir oğlu daha olduğu anlaşılmıştır.¹⁹² H. 1256/m. 1843 senesinde vefat etmiş ve Karacaahmet'e defnolunmuştur.¹⁹³ Eserden anlaşıldığı üzere, Düğümlü Baba'nın kerametlerine çok kez şahitlik etmiştir. Kendisinin rivayet ettiğine göre Arif Baba, tekkesinde bulunan mezcuplara pek hürmet eyler fakat kimi zaman yaptıklarına sabredemez ve onları azarlarmış. Bir seferinde Arif Baba onlara bir bahane ile kızmayı planlamış, fakat Düğümlü Baba'nın bunu keşfen bilmesi ve ona nasihat etmesi üzerine bu düşüncesini itiraf etmek zorunda kalmıştır.¹⁹⁴

4. Şeyh Masum Halil Feyzi Efendi

İsmâil Sâdık Kemâl, Düğümlü Baba'nın şeyhi olan Şeyh Masum Halil Feyzi Efendi için eserinde bir terceme-i hâl kaleme almıştır.¹⁹⁵ Burada geçen bilgilere göre Şeyh Halil, bugün Makedonya'da bulunan Köprülü şehrinde doğmuştur. Mesleği terziliklidir. H. 1180/m. 1776-77 senesinde Niş'te bulunan Yalı Tekkesi'nin şeyhi olmuştur. Şeyhliği süresince pekçok keramet göstermiştir. Düğümlü Baba 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Bulgaristan'a yayıldığı sırada Şeyh Masum ile karşılaşmış ve ondan inabet dilemiştir. Vefatına yakın yaşı yüz yirmiye geçmiş ve vücudu bir çocuğunki kadar küçük kalmıştır. Buna rağmen tekkenin sabah ve akşam zikirlerini eda eder. Vefatından önceki bu hali nedeniyle kendisine "Masum" lakabı verilmiştir. İrtihalinden sonra Yalı Tekkesi'ne defnedilmiştir. Şeyh Masum vefatından sonra da kerametler göstermeye devam etmiştir. Türbesinin başında duran tac bir yana meyil ettikçe biri gelip sürekli düzeltmiş ve Masum Baba onu rüyasında uyarmıştır. Yine türbesine giden ve sıkıntıları için dua eden kişilerin bu dertlerden kurtulduğu rivayet edilir. 93 Harbi'nde Sırların

¹⁹¹ K.8/1.

¹⁹² K.8/1.

¹⁹³ Mehmet Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, 1/308.

¹⁹⁴ K.18

¹⁹⁵ KAS.2.

Niş ve Leskofça'yı işgal etmesiyle neredeyse tüm Osmanlı eserleri gibi, şeyh Masum Baba'nın tekke ve türbesi de yok edilmiştir.

5. Süleyman Âcizî Baba¹⁹⁶

Sa'diyye tarikatının “Âciziyye” kolunun kurucusudur. Aslen İşkodralıdır. Resmi ilimleri İstanbul'da tamamladıktan sonra tasavvufa yönelmiştir ve Pirizren'e yerleşmiştir. Türkçe, Arapça ve Farsça dilinde yazılmış fakat basılmamış bir divanı ve bazı risaleleri olduğu rivayet edilir. Üsküdar'da Atik Valide Kütüphanesi'nde ahlak ve tasavvuftan bahseden manzum bir eseri vardır. H.1151/m.1738 yılında vefat etmiştir.¹⁹⁷ Eserdeki bilgilere göre Süleyman Acîzî Baba kadılık görevindeyken bazı kerametlere şahit olup rütbesini terketmiş ve Sadeddin Cebavî hangâhından kendisine hilafet verilmiştir. Sa'diliği Arnavutluk tarafında yaymıştır. şeyh Masum'u terzi dükkanından çıkarıp bu yola girmesini sağlayan Âcizî Baba'dır. Vefat edince Pirizren'de kendi yaptığı tekke içerisine defnedilmiştir.

6. Ebü'l-Vefâ İbrâhim¹⁹⁸

Sa'diyye tarikatının “Vefâiyye” kolunun kurucusudur. şam'ın Sâgûr mahallesindeki Sad'î zaviyesinin şeyhidir. Bu zaviye Sa'diyye'nin ikinci önemli merkezi sayılır. On üçüncü postnişin Ebü'l-Vefâ İbrâhim b. Yûsuf eş-şâmî, III. Ahmed, I. Mahmud ve III. Osman ile görüşmüş; Anadolu, Mısır, Halep ve şam'da birçok kişiye hilâfet vermiştir. Sa'dilik İstanbul'a onun tarafından getirilmiştir.¹⁹⁹

7. şeyh Muhammed Harâbâtî²⁰⁰

Eserde geçtiğine göre Âcizî Baba'nın halifelerinden olan şeyh Harâbâtî, Niş'de iki tekke kurmuş ve burada çok kişiye irşad etmiştir. Dünya nimetlerini terketmesi sebebiyle kendisine *Harâbâtî* denmiştir. H. 1170/m. 1756-57 senesinde vefat etmiştir. Kabri Konya'dadır.

¹⁹⁶ KAS.2/22.

¹⁹⁷ Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, 1/54.

¹⁹⁸ KAS.2/25.

¹⁹⁹ Hür Mahmut Yücer, “Sa'diyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İşlâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/410-413.

²⁰⁰ KAS.2/35.

8. Sa‘deddin Cebâvî²⁰¹

Sadiyye tarikatının kurucusudur. Soyu baba tarafından Hz. Hasan’a, anne tarafından Ka‘be’nin hizmetini gören Şeybîler vasıtasıyla Hz. Hüseyin’e kadar uzanır.²⁰² Sa‘deddin Cebâvî tarikat yoluna girmeden önce Şam bölgesinde yol kesen haydutların arasına karışmıştır. Bu duruma çok üzülen babası oğlunun vefat etmesi ya da ıslah olması için dua etmiştir. Akabinde Hz. Peygamber, Hz. Ebubekir ve Hz. Ali onun yanına gelmiştir. Hz. Peygamber ona “İman edenlerin, Allah’ı anmak ve vahyedilen gerçeği düşünmekten dolayı kalplerinin heyecanla ürperme zamanı gelmedi mi?”²⁰³ ayetini okumuş ve Hz. Ali’nin cebinden çıkardığı üç hurmayı rik-i pakiyle şereflendirdikten sonra ona ve zürriyetine kıyamete kadar faydası olması için vermiştir.²⁰⁴ Daha sonra babasının yanına giderek ona inabet eylemiştir. Ayrıca onun hastaları şifalandırmak, zehirlenen kişileri iyileştirmek gibi kerametleri vardır. H.700’de²⁰⁵ Cebâ’da vefat etmiştir. İsmâil Sâdık Kemâl eserinde Sa‘deddin Cebavi için bir menkıbe kaleme almıştır.²⁰⁶ Bu menkıbede geçen bilgilere göre Muhammed Sa‘deddin, Mekke’de doğmuş ardından Şam’da bulunan Ceba köyüne gitmiştir. Nesli sâdâtandır ve Efendimiz’in kıyamete kadar hicabe görevini verdiği ve hala Ka‘be anahtarını elinde bulunduran Şeybe ailesindendir. Babası Şeyh Yûnusî’nin onun için ettiği dua ve sonrasında olanlar bu menâkıbda da anlatılmıştır.²⁰⁷ Vehbî olarak feyz aldıktan sonra babasına inabet etmiştir.

9. Şeyh Ali Haydar Bey²⁰⁸

Eserde Kara Baba tekkesindeki şeyhten Dügümlü Baba hakkında iki rivayet nakledilmiştir. Metinden anlaşıldığı üzere ravi, Muhammed Hilmi Efendi’nin oğlu Şeyh Ali Haydar Bey’dir. Ali Haydar Bey rivayet ettiği iki olayı babasının şeyhliği döneminde yaşamış ve kendi şeyhliği döneminde İsmâil Sâdık Kemâl’e anlatmıştır.

²⁰¹ KAS.3/1.

²⁰² KAS.3/6.

²⁰³ el-Hadîd 57/16.

²⁰⁴ Hür Mahmut Yücer, “Sadeddin el-Cebâvî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/387-388.

²⁰⁵ Cebâvî Hazretlerinin doğum ve ölüm tarihleri hakkında farklı rivayetler mevcuttur. İsmâil Sâdık Kemâl, Hocaazâde Ahmed Hilmi ve Harîrîzâde’nin rivayet ettiği h.700 tarihini Sa‘detin Cebâvî’nin vefat tarihi olarak kabul etmiştir.

²⁰⁶ KAS.3.

²⁰⁷ KAS.3/21-28.

²⁰⁸ KB.23/1.

Revnakoğlu manevi şeyhi olarak kabul ettiği Ali Haydar Bey'den müeddeb, kibar, asil bir kalem efendisi olarak bahseder. Ali Haydar Bey, kendi tarikin ve diğer kıyâmî tarikatların adap ve erkanına vâkıftır. Ramazan aylarında sarayda müezzinbaşılığı yapmıştır. O dönemde klasik tekke musikisini iyi bilenler ve öğretenler arasındadır. Tekkelerin kapatılmasıyla Beyazıt Cami'inde fahri müezzinbaşılık yapmıştır. 1935 tarihinde boğaz kanseri sebebi ile vefat etmiştir.²⁰⁹ Eserde geçtiğine göre Dügümlü Baba Ali Haydar Bey'i bir meyhaneye götürür ve ona bir içki şişesi uzatır. Ali Haydar Bey içmek istemez fakat daha sonra Dügümlü Baba'nın tebdil-i eşyâ kerametine şahit olur.²¹⁰ Diğer rivayetine göre de şiddetli kar yağışının olduğu bir gün Ali Haydar Bey ekmek parası bulmak için sokakta dolaşırken Dügümlü Baba'yı görür. Dügümlü Baba bu halini ilham ile bilir. Avuçlarını kapatır, üfleyip açar. Ali Haydar Bey Dügümlü Baba'nın avcunda darphaneden yeni çıkmış gibi duran parlak paralar görür.²¹¹

2.2.1.2. Devlet Erkânı

1. Pertevniyal Vâlide Sultan²¹²

Pertevniyal Vâlide Sultan, II. Mahmud'un beşinci kadını ve Sultan Abdülaziz'in annesidir. 1810 senesinde doğduğu tahmin edilir. Oğlunun 1861 senesinde tahta çıkmasıyla Vâlide Sultan ünvanını almıştır. Sultan Abdülaziz üzerindeki nüfuzu ve devlet işlerine sık sık müdahale etmesinden ötürü kendisine “ümmü'l-cihân” da denmiştir. Hüseyin Avni Paşa ve diğer muhalifleri tarafından Sultan Abdülaziz tahtan indirildikten kısa bir süre sonra vefat edince Vâlide Sultan inzivaya çekilmiştir.²¹³ Rivayete göre her akşam ile yatsı arası secdeye kapanmış ve her şeyi affedeceğini fakat oğlunun kanını helal etmeyeceğini gözyaşları arasında bağırmıştır.²¹⁴ Müsrif bir insan olarak tanınmıştır. Bunun yanında zorda kalmış kimselere yardım etmiş, Hocapaşa yangınından etkilenen felaketzedelere maddi yardımda bulunmuş, birçok çeşme ve sebil yaptırmış, tamir gerektirenleri onartmıştır. Aksaray'da inşası iki sene süren ve içerisinde

²⁰⁹ Mustafa Koç, *Revnakoğlu'nun İstanbul'u Fatih İstanbul'un İç Tarihi* (İstanbul: Fatih Belediyesi, 2021), 1/22-23.

²¹⁰ KB.23.

²¹¹ KB.24.

²¹² K.3/5.

²¹³ Ali Akyıldız, “Pertevniyal Valide Sultan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayımları, 2007), 34/239-240.

²¹⁴ M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu yayımları, 1992), 124.

camii, mektep, türbe, muvakkithane ve sebil bulunan büyük bir külliye yaptırmıştır. 1884 senesinde vefat etmiştir. Pertevniyal Vâlide Sultan, yaptırdığı büyük külliyein türbesine defnedilmiştir. Eserde satış yapamayan ve geçim korkusu çeken bir revaniciye Dügümlü Baba, camiye gidip bereket bulmasını söyler. Revanici onun söylediği camiye vardığında, Vâlide Sultan da oradadır. Vâlide Sultan revanicinin halinden anlar ve ona yardım eder. O günden sonra revanici bir daha muhtaç bir hale düşmemiştir.

2. Veysi Paşa²¹⁵

Veysi Paşa, askerlikten yetişmiş ve h.1270/m.1853-54'te feriklik (korgeneral) rütbesiyle Bağdad Ordusu'nun başına geçmiştir. H.1274/m.1857-58 senesinde vefat etmiştir.²¹⁶ Eserde Dügümlü Baba Veysi Paşa'ya Emin isimli bir zatı denizde boğulmaktan kurtardığını anlatır. Emin, Veysi Paşa'ya yazdığı mektupta Dügümlü Baba'nın onu tutup sahile kadar çıkardığını ayrıntılı bir şekilde yazar.

3. Sa'deddin Efendi²¹⁷

Mehmed Sa'deddin Efendi 16. yüzyılın tanınmış tarihçisi, padişah hocası ve şeyhülislâmı Hoca Sa'deddin Efendi'nin soyundandır. Devletin çeşitli kademelerinde yaptığı görevlerde sağlam karakteri, liyakat ve dirayetiyle Sultan Abdülmecid'in takdirini kazanan Sa'deddin Efendi, Meşrepzâde Ârif Efendi'nin vefatı üzerine 27 Aralık 1858'de şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. Meşihatının beşinci senesinde, tok sözlü ve dirayet sahibi olması Bâbîâli'de muhtemelen bazı kimselerin hoşuna gitmediği için araları açık bulunan Fuad Paşa'nın tesiriyle azledilmiştir. Ömrünün geri kalanını yalısında geçirmiş ve 6 Ağustos 1866'da vefat etmiştir.²¹⁸

4. Şeyhülislâm Hasan Hayrullah Efendi²¹⁹

Tecvid ve kıraat ilmine hakimiyeti iyi olan Hasan Hayrullah, Sultan Abdülmecid devrinde dokuz yıl kadar ikinci imam olarak sarayda görev yapmıştır. 1861'de Abdülaziz'in tahta geçmesiye birinci *imâm-ı sultânî* olmuştur. İki kez şeyhülislâmlık

²¹⁵ K.1/4.

²¹⁶ Mehmet Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, 5/1664.

²¹⁷ KB.2/1.

²¹⁸ Mehmet İşpirli, "Sâdeddin Efendi, Mehmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 2008), 35/388-389.

²¹⁹ K.11/1.

makamına getirilen Hayrullah Efendi ikinci meşihatı sırasında siyasi faaliyetler ve polemiklerin merkezinde yer almıştır. Abdülaziz'i tahttan indirmek için kurulan komiteye katılmış padişahın hal'i için fetva hazırlatmıştır. Abdülaziz'in hal'inden sonra tahta geçen V. Murad'ın her türlü faaliyeti bu komite tarafından kontrol altında tutulmuştur. Tahta geçmesinden yaklaşık üç ay sonra V. Murad'ın davranışlarındaki dengesizlik sebebiyle hal'i için bir fetva hazırlanmış ve bunu da Hayrullah Efendi imzalamıştır. V. Murad'dan sonra tahta geçen II. Abdülhamid, Hayrullah Efendi'ye güvenmemiştir. Buna rağmen onu bir süre daha yanında tutmuştur. Daha sonra şeyhülharemlik göreviyle Medine'ye gönderilmiştir. Hayrullah Efendi'ye muhalif olan Şerif Abdülmuttalib emirliğe getirilince, 1880 senesinde bu görevinden azledilip Taif'e sürgüne gönderilmiş ve orada vefat etmiştir.²²⁰ Eserde Hayrullah Efendi'nin rivayet ettiğine göre Düğümlü Baba camide teravih kılınırken birden cama doğru koşar. Herkesin bunda bir hikmet olduğunu düşünür ve o günün tarihi kaydedilir. Ulemadan biri hacdan dönünce denizde neredeyse boğulacağını, ümidinin tükendiği sırada Düğümlü Baba'nın ona bir ağaç parçası uzattığını ve böylece kurtulduğunu anlatır. Kaydedilen tarihe bakıldığında bu hadisenin yaşandığı günle aynı olduğu görülür.

5. (Hoca) İshak Efendi²²¹

Harput doğumlu Hoca İshak Efendi, Rüştîye muallimliği ve Meclis-i Maarif azalığı yapmış, daha sonra Mekke mollası olmuştur. Evkaf müfettişliği görevinde ahlakıyla şöhret kazanmıştır.²²² H.1310'da vefat etmiş ve Fatih türbesi civarına defnolunmuştur. İncil nüshalarının tahrif edildiğine dair *Şemsü'l-hakika* ve *Ziyâü'l-kulûp* adlı iki eseri vardır. Bunlardan başka kelam ve alet ilimlerine dair kitapları ve basılmamış *Şifâ* tercemesi bulunmaktadır.²²³ İshak Efendi bir toplulukta günah işleyen biri olduğunda Düğümlü Baba bunu keşfen bildiğini ve istiğfar ayetlerinden birini okuduğunu rivayet eder.

²²⁰ Mehmet İşpirli, "Hayrullah Efendi, İmâm-ı Sultânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 17/75-76.

²²¹ K.17/1.

²²² Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 3/805.

²²³ Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/364.

6. Laz Ahmed Paşa²²⁴

Trabzonlu olması sebebiyle “Laz Ahmed Paşa” olarak tanınmıştır.²²⁵ Kapıcıbaşı, İbrail nazırı, mîrâhur, sadrazam ve serdâr-ı ekrem gibi birçok rütbe almıştır. 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı’nda ordu komutanlığı yapmış ve Rusçuk’u Rusların elinden kurtarmıştır. Düğümlü Baba’nın da katıldığını bu savaşta Laz Ahmet Paşa onu imam olarak tayin etmiştir. 1812 senesinde azl edilmiş ve emekli olup Bursa’ya gitmiştir. Bu sırada Emir Sultan Türbesini restore ettirmiştir. Emekliliğinden sonra da birkaç ilde valilik görevinde bulunmuştur. Cesur ve sabırlı bir kimse olarak bahsedilen Laz Ahmed Paşa 1819’da vefat etmiştir.²²⁶

7. Tosun Ağa (Paşa)²²⁷

Harputlu Tosun Ağa, uzun süre Fatih zabıta memurluğu yapmıştır. Mîrimîrân rütbesi alıp Üsküdar muhafızı olmuştur. Daha sonra Kozan, Erzincan ve başka illerde mutasarrıflık yapmıştır. Son görev yeri olan Maraş’ta 1882 senesinde vefat etmiştir. Tevfik ve Sedat adlarında iki oğlu vardır.²²⁸

8. Şekip (Mehmed) Paşa²²⁹

Divân-ı Hümâyûn kalemi halifelerindendir. Devlet teşkilatında serkatiplik, katiplik, sefirlik, hariciye nazırlığı, sadârat müsteşarlığı, Meclis-i Vâlâ (yargıtay ve danıştay) azalığı ve reisliği gibi birçok görevde bulunmuştur. 25 Aralık 1854’te vefat etmiş Eyüp, Bostan İskelesi’ne defnedilmiştir. Kendisinden akıllı, dirayetli, kâtip, hattat, iffetli olarak bahsedilir.²³⁰

9. Pertev Mehmet Said Paşa²³¹

Tatar asıllı Pertev Mehmet Said Paşa âmedîlik, beylikçilik, reisülküttaplık görevlerinde bulunmuştur. II. Mahmud tarafından taltif edilince Akif Paşa’nın kıskançlığını çekmiş

²²⁴ KB.9/3.

²²⁵ İsmail Hâmi Danişmend, *Osmanlı Devlet Erkânı*, (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971), 71.

²²⁶ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 1/200-201; Nazır Şentürk, *Babîlî ve Sadrazamları*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2007), 208.

²²⁷ KB.10/1.

²²⁸ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 5/1638.

²²⁹ KB.21/6.

²³⁰ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 5/1574.

²³¹ KB.12/1.

ve aralarındaki düşmanlık böylece başlamıştır. Bu düşmanlığın sebebi hem şahsi menfaatler hem de siyasi görüş ayrılıklarıdır. 1837 senesinde Akif Paşa'nın kurduğu bir oyun neticesinde görevinden azledilmiş ve Edirne'ye sürülmüştür. Yaklaşık 3 ay sonra Akif Paşa tarafından idamı için ferman çıkarılmış ve Edirne Vali konağında boğdurulmuştur. Akif Mehmed Paşa'nın *Tabsıra* adlı eseri aralarındaki bu rekabeti tain etmektedir. Pertev Mehmet Said Paşa önemli devlet görevlerinde bulunmuş birçok zatin yetişmesinde ve yükselmesinde rol oynamıştır. Bu zatların alim, şair, mutasavvıf ve cömert olmasına önem vermiştir. Cemal Bey ve Şihab Bey adında iki oğlu vardır.²³²

10. Seyyid (Mustafa) Efendi²³³

Meclis-i Muhasebe azalığı ve vüzera kapı kethüdalığı yapmıştır. Zabtiye muavinliğinden azledilmiş daha sonra aynı meclise tekrar üye olmuştur. Hazine-i Hassa Meclisi ikinci başkanlığı yapmıştır. 1862 senesine vefat etmiştir. Kabri Eyüp'tedir.²³⁴

2.2.2. Esere Âsâr-ı Kemâl'den Dahil Edilen Kasîdeler

İsmâil Sâdık Kemâl'in *Âsâr-ı Kemâl* adlı eserinde bulunan Na't-ı Şerîf-i Hazret-i Hızır -'âlâ Nebiyyinâ ve 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm-²³⁵, Kasîde-i İ'tikadiyye der-Hakk-ı Enbiyâ-i 'İzâm²³⁶, Kasîde-i İ'tikadiyye der-Hakk-ı Hüdâvend-i bî-çün -celle şânuhû ve 'amme nevâlühû-²³⁷, İcmâlen Ahvâl-i Celîle-i Hazret-i Fahr-i 'Âlem -salla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem-²³⁸, İcmâlen Mu'cizât-ı Rasûl-i A'zam -salla'llâhu 'aleyhi ve sellem-²³⁹, Hilye-i Celîle-i Cenâb-ı Mefhar-i Kâ'inât -'aleyhi efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyât-²⁴⁰, İcmâlen Ahlâk-ı 'Ulyâ-yı Cenâb-ı Mefhar-i Mevcûdât -'aleyhi efdalü's-salavât ve't-teslîmât-²⁴¹, Na't-ı Şerîf-i Hazret-i Hadîceti'l-Kübrâ -radiya'llâhu te'âlâ 'anhâ-²⁴², Na't-ı Şerîf-i Hazret-i 'Â'îşe-i Sıddîka -radiya'llâhu te'âlâ 'anhâ-²⁴³, Na't-ı

²³² Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 4/1332; Carter Vaughn Findley, "Pertev Mehmed Said Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 2007), 34/233-235; Abdullah Uçman, "Âkif Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 2007), 2/261-262.

²³³ KB.6/1.

²³⁴ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 5/1503.

²³⁵ İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl* (Pertevniyal, 1050), 46.

²³⁶ İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl* (Pertevniyal, 1050), 25.

²³⁷ İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl* (Pertevniyal, 1050), 21.

²³⁸ İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl* (Pertevniyal, 1050), 67.

²³⁹ İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl* (Pertevniyal, 1050), 71.

²⁴⁰ İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl* (Pertevniyal, 1050), 74.

²⁴¹ İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl* (Pertevniyal, 1050), 80.

²⁴² İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl* (Pertevniyal, 1050), 192.

Şerîf-i Evlâd-ı Kirâm -rıdvânu'llâhi te'âla 'aleyhim ecma'in²⁴⁴, Kasîde-i İ'tikâdiyye Der-Ashâb-ı Kirâm -rıdvânu'llâhi 'aleyhim ecma'in²⁴⁵ adlı kasideler Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba'nın üçüncü cildinde de yer almaktadır. Müellifin düştüğü tarihlere göre Asâr-ı Kemâl h. 1284 senesinde²⁴⁶, Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba cild-i sâlis ise h. 1293 senesinde²⁴⁷ telif edilmiştir. Buna göre bu kasideler önce *Asâr-ı Kemâl*'e yazılmış daha sonra bu cilde de dahil edilmiştir. Na't-ı Şerîf-i Hazret-i Hızır -'alâ Nebiyyinâ ve 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm- adlı na'te, "Mürşid-i 'âlîlerinin terceme-i hâl-i feyz-i iştimâlleri"²⁴⁸ kasidesinde Dügümlü Baba'nın Hz. Hızır ile görüştüğü anlatıldıktan sonra konuyla bağlantısı bakımından yer verilmiştir. Kasîde-i İ'tikâdiyye der-Hakk-ı Enbiyâ-i 'İzâm kasidesini ise -müellifiğin söylediği üzere- içinde geçen konuların daha iyi tahkik edilmesi maksadı ile bu esere de eklemiştir. Diğer kasidelerin yazılmasına dair bariz bir sebep tespit edilememiştir. Bazı noktalarda keramet anlatımının dışına çıkarak esere dini bir hüviyet de kazandırmak yahut bu kasideler bir esere daha kaydedilmek istenmiş olabilir. Bu muhtemel sebeplerle beraber kasideler arasında bazı farklılıklar tespit edilmiştir ki bu da tashih ihtimalini akla getirmektedir. Bu farklılıklar kasideler tahlil edilirken zikredilecektir.

1. Na't-ı Şerîf-i Hazret-i Hızır -'alâ Nebiyyinâ ve 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm-²⁴⁹

Mürşid-i 'âlîlerinin terceme-i hâl-i feyz-i iştimâlleri adlı kasidede bir seyyah Dügümlü Baba'nın Üveysî olduğunu, zira kendisine Hızır ile Ruscuk'ta görüşmesini anlattığını söyler. Bu rivayetten sonra İsmâil Sâdık Kemâl derkenarda "Âsâr-ı Kemâl'de Na't-ı Şerîf-i Hazret-i Hızır 'alâ Nebiyyinâ ve 'Aleyhi's-Salâtü ve's-Selâm yazılmış olduğu misellü buraya da yazılmışdır." notuyla Hızır aleyhisselam için kaleme aldığı na'te yer vermiştir. Na't 19 beyit olup hezec bahrinin Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. 16. beyitteki "de" ve 18. beyitteki "ve" bağlaçları Asâr'da bulunmamaktadır.

²⁴³ İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl* (Pertevniyal, 1050), 192.

²⁴⁴ İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl* (Pertevniyal, 1050), 193.

²⁴⁵ İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl* (Pertevniyal, 1050), 195.

²⁴⁶ "Başladım sinn-i Kemâl'i bulıcak kırka varup

Etti üç yılda muvaffak buna Rabb-ı Mütâil

Âcizâne dedim itmâmına târîh-i tamâm

Lutf-i Hakk kıldı bu Âsâr-ı Kemâl'i ikmâl Hicrî 1284" İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl* (Pertevniyal, 1050), 114.

²⁴⁷ 1a.

²⁴⁸ KAS.2

²⁴⁹ KAS.4.

İsmâil Sâdık Kemâl, Hızır aleyhisselam hakkında çeşitli rivayetlere yer vermiştir. Hızır isminin kuru toprağa oturduğunda oradan yeşil otlar çıkması dolayısıyla Hz. İrmiya'ya verilen bir lakap olduğunu söyler. Bazıları ise bu iki hazretin ayrı zatlar olduğunu dile getirir. Bu yüzden İsmâil Sâdık Âsâr'da Hz. İrmiya için ayrı bir na't de yazmıştır.²⁵⁰ Fazilet ehlinin çoğu Hızır'ın peygamber olduğunu söyler. Bundan şüphe edilse de, büyük bir evliya olduğu muhakkaktır. Peygamberimize ithafen “Eğer hayatta olsaydı Hızır beni ziyaret ederdi.” şeklinde mevzu bir hadis mevcuttur. Rivayete göre Hz. Ali de Peygamberimiz defnedilirken Hızır'ın orada olduğunu söylemiştir. Tasavvuf ehli Hızır'ın hayat suyunu bulup içtiği hususunda ittifak etmiştir. Allah karada Hızır'ı denizde İlyas'ı görevlendirmiştir ve ikisini her akşam sedd-i zü'l-karneynde²⁵¹ buluşturur. Her yıl umre ve hac ibadetini yerine getirir ve orada içtiği zezem Hızır'ın bir yıllık gıda ihtiyacını karşılar. İsmâil Sâdık, Hızır'ın tevfikine nail olup feyzden yoksun kalbinin gül bahçesine dönmesini niyaz ederek kasideyi nihayete erdirir.

2. Kasîde-i İ'tikadiyye der-Hakk-ı Enbiyâ-i 'İzâm²⁵²

İsmâil Sâdık Kemâl eserdeki bir kıt'a-i kebîrede Peygamberlerin ismet sıfatından bahseder.²⁵³ Akabinde bu konuya dair Âsâr'da bir kaside yazdığını ve iyice tahkik olunması ve anlaşılması için onu bu esere de eklediğini söyler.²⁵⁴ 126 beyit olan kaside hezec bahrinin Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. 48-50. beyitler derkenarda “âcizâne olarak bu def'a tefsîr olunan” notuyla kasideye eklenmiştir. 39. beyitte “ba'zısı” kelimesi “ba'zılar” ifadesiyle; 66. beyitteki “kangı” kelimesi ise “her ne” ifadesiyle tebdil edilmiştir. 92. beyte “ve” bağlacı eklenmiştir.

Kasidede Peygamberlere dair pek çok imanî, itikadî konu ele alınmıştır. İlk olarak Peygamberlere iman şarttır ve yaratılanlar onlara ihtiyaç duyar. Peygamber gelmese de yaratıcı, akıl ile bulunabilir ve bulanlar sa'îd olacaktır. Peygamber gönderilmesi Allah'ın bizlere lütfu ve ihsanıdır. Her peygambere mucizeler verilmiştir. Peygamberimize verilen en büyük mucize Kur'ân-ı Kerîm'dir. Müşrikler içinden

²⁵⁰ İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl* (Pertevniyal, 1050), 56.

²⁵¹ İskender-i Zülkarneyn tarafından Ye'cuc ve Me'cuc fitnesine engel olmak için yaptırılan set. Bkz. İskender Pala, “Sedd-i İskender”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2009), 36/267-277.

²⁵² KAS.5.

²⁵³ KB.20/24-30.

²⁵⁴ KB.20/31.

belagat ehli olanlar her ne kadar benzerini yazmaya uğraşsalar da başaramamışlardır. Dünyaya yüz yirmi bin peygamber gelmiştir. Hz. Muhammed, Hz. İbrahim, Hz. İsa, Hz. Musa ve Hz. Nuh ulü'l-'azm peygamberlerdir. Peygamberler emanet, sıdk, tebliğ, fetanet, ismet sıfatlarına sahiptir. Ayrıca zekâları kuvvetlidir, Allah'tan başka kimseden korkmazlar, suretleri güzeldir, eşleri ve nesilleri iffetlidir, nebilikten önce hiç köle olmamışlardır, hiçbir kadın değildir, amâ ve topallık gibi noksanlıklardan münezzehlerdir, kasıtlı olarak büyük günah işlememişlerdir, zelleleri ise biz günah işleyince nasıl tövbe etmemiz gerektiğini öğretmek içindir. İlk peygamber Hz. Âdem, son peygamber Hz. Muhammed'dir denilse de aslında Hz. Muhammed'in ruhu ve nuru herkesten önce yaratılmıştır. Peygamberler bazı vasıflarına göre birbirlerinden üstündür ve her birinin sahip olduğu üstün nitelikler Hz. Muhammed'de mevcuttur. Kimileri inkâr etse de Hz. Muhammed'in Mescid-i Aksa'ya teşrifi ayet ile sabittir. Otuz üç kere rüyada gerçekleşen miraç bir kez de cismani olarak gerçekleşmiş ve Hz. Muhammed orada Allah'ı görmüş, bize merhametinden ötürü geri gelmiştir. İsmâil Sâdık Kemâl aczini ve fakrını dile getirerek kasideyi sonlandırır.

3. Kasîde-i İ'tikadiyye der-Hakk-ı Hüdâvend-i bî-çün -celle şânühû ve 'amme nevâlühû-²⁵⁵

İsmâil Sâdık Kemâl bu kasideye Asâr'da Kasîde-i İ'tikadiyye der-Hakk-ı Enbiyâ-i 'İzâm'dan önce yer vermiştir. Bu eserde ise tam tersi söz konusudur. Peygamberlere iman konulu manzumeden sonra Allah'a imanı mevzu edinen kaside gelmektedir. 90 beyit olan kaside, hezec bahrinin Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. 71. beytin ilk mısraı Asâr'da "Bekâda müşterek olmaz Hüdâ'ya hiçbirisi çünkü" şeklindeyken burada "Bekâda hiçbirisi olmaz Hüdâ'ya müşterek çünkü" olarak yazılmıştır. 87. beyitteki "cemî'an" kelimesi "cemî'" şeklinde değiştirilmiştir.

Kaside Allah'ın varlığını ispat ile başlar. Görülen her eşya onun varlığına bir delildir. Allah birdir. Onun ortağı var demek -hâşâ- Rabbimize noksanlık verir. Allah hiçbir eşya ve kişide tecessüm etmez. Hayat, kelam, kudret, tekvin, semi, basar, ilim, irade onun sıfatlarıdır. Bir diğeri kıdem sıfatıdır ki o, uluhiyetin temel vasfıdır. Bu yüzden Allah'tan başkası için kullanılamaz. Sıfatları, zatının aynı da gayrı da değildir. O, zatında da fiillerinde de kadimdir. Yani o her halükârda yaratandır, yaratması gerekmez.

²⁵⁵ KAS.6.

Doğmamış ve doğurulmamıştır. Kadim olanda emarât-ı hâdis bulunmaz. Ruhundan üflemesi Hz. İsa'ya mahsus değildir, herkes için geçerlidir. Allah'ın kulların fiillerini bilmesi ve bu fiillerin levh-i mahfuzda yazılı olması cebri gerektirmez. Kur'an'ın kelimeleri kadim, lafzı hâdistir. Zira harf ve sesler mahluktur yani yaratılmıştır. Tertibi Allah'ın emri iledir. Allah mekandan ve zamandan münezzehtir. Onun arşa istiva etmesi, kudretine işarettir. Duanın kıblesi sema olduğu için kullar, Allah'a yakarırken ellerini havaya kaldırır. Allah'ın adaleti ba's ve mahşeri zorunlu kılar. Kimi mükafat ve cezalar dünyada verilse de ahiret herkesin hakkını tastamam alması için gereklidir. Hak teala müminlere nimet verecek küfür ehlini azaba uğratacaktır. Müminler daimî olarak cehennemde kalmayacaklar, günahlarının cezasını çekip sonra cennete gireceklerdir. Cehennemde ebedi kalacak olanlar küfür üzere ölenlerdir. Ru'yetullâh konusuna da değinen İsmâil Sâdık, bir hadiste cennet ehlinin Allah'ı göreceğinin müjdelendiğini söyler. Son olarak "Ben, kulumun benim hakkımdaki zannı ne ise öyleyim." rivayetini de zikreder ve iki alemde de kemal-i feyzi ümit ettiğini dile getirerek kasideyi sonlandırır.

4. İcmâlen Ahvâl-i Celîle-i Hazret-i Fahr-i 'Âlem -salla'llâhu te'âla aleyhi ve sellem-²⁵⁶

İsmâil Sâdık, Kasîde-i İ'tikadiyye der-Hakk-ı Hüdâvend-i bî-çün adlı kasideden sonra Dügümlü Baba'nın kerametlerini anlatmaya devam eder. Daha sonra Âsâr'da yer alan ve bu esere dahil ettiği diğer kasideleri arka arkaya yazarak üçüncü cildi hitama erdirir. 93 beyitten oluşan bu kaside remel bahrinin Fâ'ilâtün [Fe'ilâtün] Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün [Fa'lün] kalıbı ile yazılmıştır. Âsâr'da 17. beyitte geçen "kıldı" kelimesi burada "itdi" olarak değiştirilmiştir. 86-89. beyitler derkenara yazılarak metne eklenmiştir.

İsmâil Sâdık bu kasidede Peygamberimizin hayatından bazı kesitler sunmuştur. İlk olarak Allah'ın tüm yaratılmışlardan önce Nûr-ı Muhammedî'yi yarattığını söyler. Bu nur, Hz. Adem'den başlayarak annesine kadar Hz. Muhammed'in tüm ecdadına sırasıyla intikal etmiştir. Onun nesli temiz ve paktır. İmam-ı Azam, Suyûtî ve Eş'arî'nin de söylediği gibi, Efendimiz'in anne ve babası da cennete gireceklerdir. Peygamberimiz ana rahmine düşmesinden itibaren pek çok olay meydana gelmiştir. Meliklerin tahtı yıkılmış, kiliselerin sakfı düşmüş, putlar düşüp kırılmıştır. Mekke'de

²⁵⁶ KAS.7.

süren kıtlık son bulmuştur. O sene Ka‘be’yi yıkmaya gelen Ashâb-ı Fil helak olmuştur. İsmâil Sâdık kasidenin devamında Peygamberimizin Bahira ile karşılaşmasını, kırk yaşında peygamber olmasını, gizli davet dönemini, miracı, hicreti, meliklere davet mektubu göndermesini ve irtihalini anlatmıştır. Peygamberimize salat ü selâm getirip kasideyi sonlandırmıştır.

5. İcmâlen Mu‘cizât-ı Rasûl-i A‘zam -salla’llâhu ‘aleyhi ve sellem-²⁵⁷

96 beyitten oluşan kaside remel bahrinin Fâ’ilâtün [Fe’ilâtün] Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün [Fa’lün] kalıbı ile yazılmıştır. 71-84. beyitler derkenarda “Bi-mennihî te‘âlâ bu def‘a berâ-yı izâh ‘ilâvet-i ‘âcizî” notuyla kasideye dahil edilmiştir. İsmâil Sâdık Kemâl, Peygamberimizin doğduğu Regaib ayında gerçekleşen mucizeleri önceki kasidede verdiğini söyleyerek kasideye başlar. Daha sonra hayatında vuku bulan birçok mucizeyi art arda sıralar: Bir koyun ile bir ordunun doyması, elindeki yiyeceklerin Allah’ı tesbih etmesi, fidanı diker dikmez meyve vermesi, hicrette mağaraya saklanınca üzeri açık olmasına rağmen düşmanların onu görmemesi, mübarek bakışları ile bir çok hastaya şifa vermesi, savaşta bir avuç toprak saçarak düşmanı kör etmesi, cismi nur olduğu için gölgesinin olmaması, duasıyla batan güneşi döndürmesi, kıyafetine ve bedenine sinek konmaması, esnememesi, hayvan, bitki ve cansız nesnelerin ona şهادet etmesi, doğumundan itibaren bir bulutun onu gölgelemesi... Müellif, Kasîde-i İ’tikadiyye der-Hakk-ı Enbiyâ-i ‘İzâm’da kısaca değindiği Kur’an’ın peygamberimize verilen en büyük mucize oluşu ve miraç konularını burada ayrıntılı şekilde ele alır. Allah’ın yardımı ile kemâl bulmayı dileyerek kasideyi tamamlar.

6. Hilye-i Celîle-i Cenâb-ı Mefhar-i Kâinât -‘aleyhi efdalü’s-salavât ve ekmelü’t-tahiyât-²⁵⁸

74 beyitten oluşan kaside, remel bahrinin Fâ’ilâtün [Fe’ilâtün] Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün [Fa’lün] kalıbı ile yazılmıştır. Kasidenin adındaki “celîle” ifadesi Âsâr’da “şerîfe” olarak geçmektedir. 34. beyitten önce zikredilen hadiste “Ebî Hureyrete” yerine Âsâr’da “Ebî Hâlete” denmiştir. İsmâil Sâdık kasideye besmele, hamdele, salvele ile başlar. Daha sonra Hz. Ali’den rivayet olunan “Hilyemi gören beni görmüş gibidir. Beni gören insan, bana muhabbetle bağlanırsa Allah ona cehennemi haram kılar; o kişi kabir

²⁵⁷ KAS.8.

²⁵⁸ KAS.9.

azabından emin olur, mahşer günü çıplak olarak haşredilmez.” hadisini Arapça olarak yazmış ve bu hadisi, hilyesini kaleme almasına sebep olarak göstermiştir. Hadiste zikredildiği üzere hilye kişiyi kabir ve mahşerde ateşten berî eyleyecektir. Şeyh Sadreddin dünyada bela çok olsa da hilyeyi yazıp bakan kişinin bu belaların hepsinden korunacağını söylemiştir. Hilye olan eve fakirlik üzüntü, korku ve hastalık girmez. Müellif hilye ile şiirine nur geldiğini söyler. İsmâil Sadık Peygamberimizin özelliklerini başlıklar halinde vermiş ve altlarına manzum bir şekilde mealini yazmıştır. Tüm rivayetleri Hâkânî’den aldığını söylemiştir:

“Didi mevşûk rivāyetleri çün Hâkânî
Eyledüm cümlesini bunda da ‘aynen imlâ

İhtişâr üzre ma‘ânîsini izâh itdüm
‘Âcizim ide kabûliyle Hudâ kām-revâ”²⁵⁹

Bu iki hilyeyi karşılaştırmalı olarak Yasin Karakuş “XIX. Yüzyıl Şâirlerinden İsmâil Sâdık Kemâl’in Âsâr-ı Kemâl’de Yer Alan Manzum Hilyesi” adlı makalesinde ele almıştır.²⁶⁰

7. İcmâlen Ahlâk-ı ‘Ulyâ-yı Cenâb-ı Mefhar-i Mevcûdât -‘aleyhi efdalü’s-salavât ve’t-teslîmât-²⁶¹

30 beyitten oluşan kaside, remel bahrinin Fâ’ilâtün [Fe’ilâtün] Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün [Fa’lün] kalıbı ile yazılmıştır. Peygamberimizin kendisinden istenen bir şeyi hemen vermesi, her daim mütebessim olması, bir işe her zaman sağdan başlaması, intikam almaması gibi ahlaki vasıfları anlatılmıştır.

Daha sonra İsmâil Sâdık, Hz. Hatice²⁶² ve Hz. Âişe²⁶³ validelerimize, evlâd-ı kirâma²⁶⁴ ve son olarak Âshâb-ı kirâma²⁶⁵ yazdığı kasidelere yer vermiştir. Her biri yine remel bahrinin Fâ’ilâtün [Fe’ilâtün] Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün [Fa’lün] kalıbı ile yazılmıştır

²⁵⁹ KAS.9/12.

²⁶⁰ Yasin Karakuş, “XIX. Yüzyıl Şâirlerinden İsmâil Sâdık Kemâl’in Âsâr-ı Kemâl’de Yer Alan Manzum Hilyesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/1 (Haziran, 2018), 569-595.

²⁶¹ KAS.10.

²⁶² KAS.11.

²⁶³ KAS.12.

²⁶⁴ KAS.13.

²⁶⁵ KAS.14.

ve bu cilde Âsâr'da yazıldığı gibi dahil edilmiştir, metinler arasında herhangi bir fark yoktur.

2.2.3. Eserde Yer Alan Menkıbelerin Sınıflandırılması

Evliyâ menkıbeleri gerçek ve mukaddes kişiler için yazılmaları, olayların belli bir yer ve zamanda geçmesi, kısa ve sade bir anlatıma sahip olmaları gibi ortak özelliklerinin yanında bazı bakımlardan farklı niteliklere sahiptir. Bu noktadan hareketle evliya menkıbeleri tarihî gerçeklere dayananlar ve hayâlî olanlar şeklinde iki gruba ayrılmıştır.²⁶⁶ *Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba* ilk gruba dahil edilmesi gereken bir menâkıbnâmedir. Çünkü eserde Dügümlü Baba'nın kerametleri anlatılırken arkaplanda 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı, Kırım Savaşı, 93 Harbi, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, salgın hastalıklar, Hocapaşa yangını gibi 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde gerçekleşen kimi siyasî ve sosyal hadiseler de değinilmiştir. Bunun yanında Dügümlü Baba'nın ailesi, doğumu, yetişmesi, müridleri, şeyhliği ve vefatının aktarılması dolayısıyla bu eser, biyografi özelliği taşıyan bir menâkıbnâmedir. Eserde yer alan menkıbeleri İsmâil Sâdık Kemâl ve onun güvendiği kişiler rivayet etmiştir. İsmâil Sâdık, kerametlerin güvenilir kişiler tarafından tahkik olunduğuna dikkat çeker.²⁶⁷ Dügümlü Baba'nın kıssaları, feyizleri ve kerametlerinin anlatıldığı *Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba*'da yer alan menkıbeler aşağıda mutasavvıfların kerametler hakkındaki en temel görüşü olarak ikili bir tasnife tabi tutulmuştur.

2.2.3.1. Kerâmât-ı Kevniyye

Olağandışı olayların gerçekleştirilmesidir ve maddî, zâhirî, hissî ve sûrî olarak da isimlendirilir. Uzun mesafeyi kısa zamanda kat etme, az gıdayı çoğaltma, ateşte yanmama gibi kerametler bu gruba dahildir.

2.2.3.1.1. Tayy-i mekan

Eserde 5 kıt'ada ve 1 kıt'a-i kebîrede tayy-i mekan kerameti yer alır.²⁶⁸ İsmâil Sâdık tayy-i mekân kerâmetini şöyle açıklar:

“Bunuñ emşâli kerâmâtı evâilde dañı
Evliyâ da idiyor ba'zı tevârih tavşif

²⁶⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, 33-34.

²⁶⁷ KB.2/15.

²⁶⁸ K.1, K.11, K.9, K.14, K.24, KB.5.

Yakaza halde görmek gibidir rü'yâyı
Zihne takrîb bu teşbîh ki degildir tahrîf

Zâhiren çeşm ü havâs uyhuda ya' nî kapalı
Otada eb' adi görmekte budur emr-i ' arîf

Var zamân içre zamân ile mekân içre mekân
Münderiç ' ilm-i taşavvufda kütüb bi't-te'lîf'²⁶⁹

Bu başlık altındaki kerametlerin bir tanesinde batmak üzere olan bir gemiyi, dört tanesinde de Düğümlü Baba'nın denizde boğulmak üzere olan kişileri ya eliyle ya da bir nesne uzatarak kurtardığı anlatılır. K.24'te Düğümlü Baba yoğurdunu haram eden yoğurtçuya, çanağının içini gösterir ve orada kendi ineğini gören yoğurtçu hayrete düşer:

“Yeñiçeri ağasına gider iken hayli yoğurt
Aldı bir kâsesin ol kuṭb-ı kerāmât-redîf

Didi soḡaḡda yoğurtcu ki ḡarām itdim anı
Yeñiçeri ağası eyle demez çün taḡvîf

Çağırıp açdı yeñini didi baḡ içinden
Gördi vüs' atlü olaraq nice şaḡrâ-yı laṭîf

Ol yoğurdun çanaḡın kendüsiniñ inegini
İş-bu şaḡrâda görüp ḡayreti oldı taẓ' îf'²⁷⁰

2.2.3.1.2. Öleceği yeri ve zamanı bildirme

Bu keramet eserinde Şeyh Masum Halil Feyzi Efendi'ye dair yazılan terceme-i hâlde bulunmaktadır:

“İntihâb eyleye bir mevzi' -i ḡabri hem de
Bir nişân vaẓ' i içün kıldı ḡafîdin isrâ

²⁶⁹ K.24/6-9.

²⁷⁰ K.24/2-5.

Emrini kıldı o añladı yine birlikde
Kılınup yatsu olunmağda idi zıkr-i Hudā

Hemān emr itdi hafid yine ki gidüp hareme
Orada da ide ezkar-ı Hudā'yı ifā

Gidicek söyledi mevcud zevāta anıñ
Kaç dakika kadar ‘ömri var ider ‘azm-i beķā”²⁷¹

2.2.3.1.3. Akıldan geçeni bilme, düşünceyi okuma

Eserde 3 kıt'a ve 2 kıt'a-i kebîrede bu keramet yer alır.²⁷² İbrahim Efendi, tuz yüklü gemisinin battığını haber alır ve çok üzülür. Düğümlü Baba bu durumu anlar ve ona gemisinin Hasır İskeleyi'nde olduğunu söyler:

“Tuzcu eşnāfına İbrāhim Efendi aķdem
Ket-hudā idi gemisine tuz itdi imlā

Ėarķ oldu diyü kendüye haber gelmekle
Ėalbini hüzn ü keder itmiş-idi istilā

Ülfeti olmıyarak hiç kelām söylemedi
Kendü de görmemiş-idi anı aķdem aşlā

Baķ gemiñ şimdi Haşır İskeleyi'ne geldi
Didi keşfen yine ol kân-ı kerāmāt-ı ‘ulā

Ėalbini bildiğine hayret ile gitdi hemān
Oraya geldi selāmetle bi-luţf-ı Mevlā”²⁷³

²⁷¹ KAS.2/115-118.

²⁷² K.12, K.18, K.21, KB.6, KB.19.

²⁷³ K.21/1-5.

2.2.3.1.4. Başka yerde vuku bulan olayları; mevcut kişileri görme, gösterme

Eserde, yalnızca bir kıt'a-i kebirede geçer. Zevci gurbette olan bir hanım, uzun süredir mektup gelmeyince meraka düşer ve Dügümlü Baba'nın huzuruna gider. Dügümlü Baba eşinin geldiğini, yanında esirler ve birtakım eşyalar olduğunu söyler. Kadın eve gittiğinde bu söylenenleri aynen görür:

“Geldi nezd-i şeref-efzāsına bir hatun kim
Zevci gurbette idi bey^ç ü şirāsı da esir
Çok zamāndan berü mektüb ü haber gelmeyerek
Niyeti idi kerāmet ile kılsun tebşir
Bir kelām dımedi gelmekde huzūrına hemān
Yine ilhām buyurdu aña Hallāk-ı kebır
Niyetin keşf ü haber virdi ki zevciñ geldi
Hem fülān şeyler ile var şu kadar anda esir
Der-^ç aķab ric^ç at idüp hānede buldı zevcin
Var o şeylerle esirler nice kim oldu habır”²⁷⁴

2.2.3.1.5. Gizli eşya ve maddeleri bulup çıkartma

Eserde, sadece bir kıt'a-i kebirede geçer. Yeniçeri ocağındaki mumculardan²⁷⁵ biri evde parasını kaybeder ve eşini suçlar. Dügümlü Baba kadının bu halini anlar ve paranın yerini söyleyerek onu aklar:

“Mumcılardan biri evde idüp aķçesini ğayb
Zevcesin eyledi iz^ç āc anı çaldı diyerek
İztırāb üzre o hatun ğiçer iken çağırup
Kıldı taħliş anı da böyle haberler virerek
Ya^ç ni ilhām ile ol söylemeden anı yine
Kendüsi didi maħallini daħi söyleyerek

²⁷⁴ KB.15/1-5.

²⁷⁵ Yeniçeriliğin ilk kuruluşunda yeniçeri ağasının emir çavuşları durumunda olan küçük rütbeli on iki subaydan her biri.

Ki yatağın baş ucında bulunan divârda
Atdı bir fâre paçavrada şarılı çekerek

Zevcine didi o divârda bulup bir raḥne
Aķçeyi buldı tamāmıyla taḥarrī iderek

Anlara evleri içinde karanlık idi bu
Söyledi şem‘ -i ilhāmı ile Ḥaķ bildirerek

Ḳadınıñ mum gibi toğrılığı oldı zāhir
İş-bu ifkiñ pürüziyle eriyordı giderek”²⁷⁶

2.2.3.1.6. Gelecekte olacakları bildirme

Eserde 3 kıt‘a, 3 kıt‘a-i kebire ve 1 kasidede olmak üzere toplam 7 yerde geçer.²⁷⁷
KB.4’te Düğümlü Baba Osmanlı-Rus savaşı daha başlamadan zafer muştusunu verir.
Fransa ve İngiltere’nin Osmanlı donanmasına yardım edeceğini henüz müttefiklik ilan edilmeden önce haber verir:

“Sevķ olunmuş idi Sivastopol’a donanma
Ḳıldı tebşir hemān yine o ḳuṭb-ı zī-şān

Ya‘ni Sivastopol’a oldığı gün bizde zafer
Didi tafşil ile ol ğavş füyüzāt-efşān

Üç enbārlularıñ ekberi Maḥmūdiyye
Nice hıdmetde bulındı anı da ḳıldı ‘ıyān

Telğirāf yog-idi çend gün giçerek geldi ḥaber
Olmuş öyle hepisi itdigi günde tibyān

...

²⁷⁶ KB.11/1-7.

²⁷⁷ KB.1, KB.4., KB.12, K.19, K.30, K.31, KAS.2/120-123.

Cümlesin didi vüķü‘ 1 günü İstanbul’da
Himmeti olduğı da aķdemi olmuşdı ‘ ıyān

Harbe başlanmadan evvel haberin virmiş-idi
Hem zafer bizde diyü kılmış-ıdı keşf ü beyān

Hem o devletleri de bize mu‘ āvin itdim
Didi hıç müttefik olmak sözi yokdı o zemān

Her zafer buldığımız gün yine tebşir iderek
Ber-hayāt şimdi de çok böylece gūş itmiş olan’’²⁷⁸

2.2.3.1.7. Kısır yahut yaşlı kadın ve erkeğı çocuk sahibi yapma

Eserde yalnızca bir yerde geçer. Düğümlü Baba ihtiyar bir adamın hiç çocuğı olmadığını ilham ile bilir ve ona eşi ile yemeleri için keçi boynuzu verir. Daha sonra bu çiftin bir erkek çocuğı olur:

“İhtiyarlaşdı biri olmamış-idi çocuğı
Bir degil tecrübeten almış iken çok ezvāc

Gördi ilhām ile hālın bilerek çağırdı
Ma‘ nevī virdi keçi boynuzı meyvesi ‘ ilāc

Zevce ile me‘ an anı tenāvül iderler
Diyü ta‘ rīf buyurmuşdı o ‘ ālī-minhāc

Hem de erkek çocuğı olacağın bi’t-tebşir
Keçi boynuzı aña oldu elezz bir güllac

Gelerek zevcesine didi bu gün ben bir zāt
Gördüm itdi baña tebşiri meserret-intāc

²⁷⁸ KB.4/2-12.

İtdiler öyle tenāvül hemān oldu amlı
Toğdı bir oğlı fera virdi ziyā mişl-i sirāc

Erkek ammā ocayup zevce ‘amel-mānde iken
Keçi boynuzı uzu-veş ocuğā oldu ‘ilāc’’²⁷⁹

2.2.3.1.8. Hastalıkları iyileştirme

Eserde iki yerde bu keramet geçer. Birinde Dügümlü Baba, eşi hasta olan bir kâtibe hanımına vermesi üzere bir buz verir. Adam hanımına buzu verdiğiinde ateşi de hastalığı da geçer.²⁸⁰ Bir diğesinde Dügümlü Baba, su çiçeği hastalığını geçiren ve doktorların umudunu kestiği bir ocuğu kucağına alarak sıkar ve ocuk bu marazdan kurtulur:

“Böylece zıkr ü beyān itmededir bir zākir
Bildigim ocuğı ucağda gezerken gördi

Kendü ucağına az eyleyüp ol ğavş-ı güzīn
Añladık hikmet-i Hāk var ki vücūdın şıkdı

Ya‘ni çiçek ıkarup buldı şifā hālbukim
Şiddet üzre idi ümīdi eṭıbbā kesdi

Bak havā içre şakındı oluyor rahmete dāl
Oldı anıñ dağı hāķķında bu hayra bādī

O maraz içine urup da helāk eylemesi
Tıbca bādī ‘-i telāş olmuş-iken urtuldı

Marazıñ şiddetini hāricine iḥrācdan
Kalarak ‘acz-i eṭıbbā himemiyle ıkdı’’²⁸¹

²⁷⁹ KB.17/1-7.

²⁸⁰ KB.14

²⁸¹ K.34/1-6.

2.2.3.1.9. Bereket getirme

Eserde iki kıt‘ada geçer.²⁸² K.3’te Dügümlü Baba revanisini satamayan bir satıcıya bir camiye gitmesini orada bereket bulacağını söyler:

“Kıldı bir zāt rivāyet ki o Ğavş-ı ekrem
Gördi soķaķda revānıcıyi ğāyet muhtāc

Şatamamışdı revāniyi ta‘ ayyüş havfı
Eylemekde idi kalbini anıñ pek iz‘ āc

Virdi meccānen anı herkese ol Kutb-ı güzīn
‘ İllet-i fakrına naķd-i himemin kıldı ‘ ilāc

Cüz‘ ī kalmışdı filān cāmi‘ e gidüp bereket
Bul diyū nuķ ile kılmış idi ba‘ ş ü inhāc

Vardığı ān oraya Vālide Sulţān gelüp
Aña itdirdi Hudā hālin anıñ istimzāc

Söyleyüp çok keremi oldu idüp sermāye
Bi’t-ta‘ ayyüş yine şimdi de degildir muhtāc”²⁸³

2.2.3.1.10. İkaz edip kötülüğe, tehlikeye düşmekten kurtarma

Eserde bu keramet Dügümlü Baba’nın bazı kimseleri yangına karşı uyarması şeklinde geçmektedir. ²⁸⁴ Bir menkıbede de Dügümlü Baba, bir şekerciyi yolda görmüş ve onun nereye gideceğini keşfen bilmiştir. Şekerciyi oraya gitmemesi için uyarmasına rağmen o, Dügümlü Baba’yı dinlememiş ve başına türlü felaketler gelmiştir:

“Bir şekerci didi ben giçer iken sōķāķda
Nireye gideceğim münkeşif olmuşdı aña

²⁸² K.3, K.5

²⁸³ K.3/1-6.

²⁸⁴ K.7, K.33, KB.22.

Ol maḥalle şakınup gitme dimiş ise daḥi
Yine nefsim beni gitmeklige kıldı iğvā

Ol maḥalle gelerek ḥaylice serḥoş kesān
‘ Āqibet eylediler anda benimle ğavġā

Beni dögmeklige ḳalkışdılar artık nā-çār
Soḳaġa pencereden kendümi itdim ilḳā

Ba‘ zı ‘ użvum ḳırılup nice zemānlar çekdim
Añladım ḳadrini zā’ir olurum ben de añā”²⁸⁵

2.2.3.1.11. Tehlike ve felakete maruz kalanları kurtarma

Eserde denizde boġulmak üzere olan kişileri kurtarma kerametleri hem tayy-i mekân başlığı altına hem de bu başlık altına alınmıştır. Ulemadan biri, hac dönüşü denizde boġulmak üzereyken Düġümlü Baba’nın ona bir ağaç parçası uzattığı ve o sayede ölmekten kurtulduğunu anlatır:

“Şeyḥ-i İslām müştēhîr ya‘ nî Ḥasan Ḥayru’llāh
İdiyor vaşf-ı mu‘ allāsını böyle tıbyān

Cāmi‘ içinde terāvīḥ olunur iken edā
Pencere cāmına sür‘ at ile gitdi hemān

Defe‘ āt ile mücerreb olarak herkesce
Yine var bunda da ḥikmet didi hep anda olan

Ḳaḡı şeb olundığı taḥrîr olundı ḥattā
‘ Ulemādan biri ḥacdan gelerek itdi beyān

²⁸⁵ K.7/1-5.

Ki uzāk baħrde ğarķ olmada idim bir ŗeb
Zāhiren ҡalmadı ümīd ki ħalāŗ ola bu cān

Gördüm ‘aynım ile ol zāt-ı kerāmet-pīŗe
Bir ağāç parçasını destime virdi ol ān

Ki aña ŗarılarāķ sāħile çıķdım der-ħāl
Didi vaķti de muvāfıķ baķılup oldı ‘ıyān’’²⁸⁶

2.2.3.1.12. Hasımlarını cezalandırma

Bu keramet eserde, iki kıt‘a-i kebire ve bir kıt‘ada geçer.²⁸⁷ Dügümlü Baba‘ya hakaret eden kiŗilerin sıtmaya tutulması, evinin yanması gibi felaketlere düçar olduğu anlatılır:

“Kendü kendüye belā eyledi da‘vet birisi
Anı taħķīre cesāretle ‘iyāzen bi’llāh

‘Afvı ğālib idügi emr-i bedīhī ise de
İder ‘afvı daħı ancaķ olıcaķ izni’llāh

Ġayretu’llāha toķunmaķ ile böyle ŗeyler
Oldı dünyāda daħı niceleri ‘ibretgāh

İŗte bu kimseniñ üç ħānesi de ol gice
Muħterik olmağıla oldı hemān maħv ü tebāh

Başķası da yine ol cür‘eti idüp o gice
Fevt oldı ŗāğ iken ħastalık irdi nā-gāh’’²⁸⁸

²⁸⁶ K.11/1-7.

²⁸⁷ KB.16, KB.18, K.6.

²⁸⁸ K.6/1-5.

2.2.3.1.13. Maddelerin mahiyet ve niteliklerini değiştirme

Eserde bir kıt‘a-i kebirede geçer. Kara Baba tekkesi post-nişini Ali Haydar Bey Dügümlü Baba’nın onu meyhaneye götürdüğünü ve orada içkiyi şerbete tebdil ettiğini anlatır:

“Kara Baba denilen tekyede ki post-nişin
Böylece gördigini itmede naķl ü ifhām

Cezbe-i Hāk’da olup ğayr-ı mükellef idi çün
Götürüp meykedeye virdi baña bir olı cām

Oluyor feyz ü kerāmet ile tebdil-i eřyā
Böyle bir zāt-ı muķaddes anı kıldıkda merām

Ol zamān bilmez idim kuvvet-i ķudsiyyesini
İçmemek istedim ammā yine itdi ibrām

İtmiş olur cehle taķvīl didi ħavf itme
Bunu zān eyleme kim sen ola murdār ü ħarām

Aña ben virmiş iken ħumrun alup ol cāmı
řoñra hīç mi ķoķısın eylemedim istiřmām

İçdigimde ķoķısı vü lezzeti a‘ lā şerbet
İdügin añladım itdi yine tekrār in‘ ām

Üç büyük cāmı olı nūř idüpde ařlā
Olmadı bādede ki ħāl ki meřhūr enām”²⁸⁹

2.2.3.1.14. İş/mansıp sahibi yapma

Eserde iki kıt‘a ve üç kıt‘a-i kebirede geçer.²⁹⁰ Dügümlü Baba’nın bir memurun uzak yere gitmesini engelleyip İstanbul’da kalmasını sağlaması, iki kişiye rızkının farklı

²⁸⁹ KB.23/1-8.

beldelerde olduğunu söylemesi, işten çıkarılan birini himmetiyle işine geri döndürmesi bu başlık altında değerlendirilmiştir.

“Yine Seyyid Efendi bunu da naql idiyor
Didi bir gün baña ol zāt-ı kerāmāt-niṣāb

İtdi kâğıd ü kalemîñ bundadır ammā ki seniñ
Semt-i gurbetde devāt hoḳḳası dimekle ḥiṭāb

Gitdim İzmir’e kitābet ile me’mūr olarak
Hemān üç günde açıldı orada rızḳıma bāb

Çünkü aḳdem daḥi kâtip idi İstanbul’da
Böyle İzmir’deki kâtipliği kıldı işrāb”²⁹¹

2.2.3.1.15. Rüyada görünme

Masum Baba sandukasındaki tacı her sabah sola meyletmiş olarak bulan ve her defasında düzelten kişinin rüyasına girerek onu tehdit eder:

“Tācı mā’il ṭurarak bir ṭarafa şandukada
Rūzgārdan oluyor şandı birisi gūyā

Vaḳ’-i ‘ādide bulundurmağa pek çok çalışup
Buluyordu yine varup ana evvel-āsā

Soñra rü’yāda anı men’ ile tehdid itdi
Şağ iken dindi idermiş şola māil iksā”²⁹²

Eserde bir kıt‘ada da Düğümlü Baba’nın Mustafa isimli bir zatın rüyasına girerek ona korkmamasını söylemesi ve üç gün sonra çıkan büyük bir yangında o zatın felaketten zarar görmemesi anlatılır:

²⁹⁰ K.25, K.28, KB.13, KB.20, KB.21.

²⁹¹ K.25/1-4.

²⁹² KAS.2/94-96.

“Yine bir zāt ki dinür semtine Dīzdāriyye
Muştafā ismi o māliyyede idi aqdem

Mütehayyiz ketebeden şulehādan olarak
Haccı da itdi tarīkatde daḥi sa‘yi etem

Bi’t-teşekkür didi gördüm geçiyorken bir gün
Eyledi ḥaqqıma bā-ḥayr du‘ā bezl-i himem

Şoñra rü’yāda da talṭif ile üç kerre baña
Söyledi qorqma selāmetdir o Ğavş-ı ekrem

Üç gice şoñra zuhūr eyledi iḥrāk-ı kebīr
Pek yaqīn gelmiş-iken Ḥaḥ bizi kıldı eslem”²⁹³

2.2.3.1.16. Ölümünden sonra fevkalade hallerin zuhuru

Masum Baba’nın türbesindeki mumların rüzgar olsa da sönmemesi, türbesinde insanların şifa bulması, orada dua edenin afiyet ve rahata kavuşması terceme-i hâllerinde anlatılır:

“Rıḥletinden daḥi şoñra yine el-Ḥaḥ andan
Böylece feyz ü kerāmet görölüyor ḥālā

Üç taraftan daḥi parmaklık iken türbesinin
Rūzgār olsa şedīd mumları olmaz itfā

Anda her qabirde böyle olup anıñ qabri
Rīḥe pek qarşu iken mumı eritemez qat‘ā”²⁹⁴

2.2.3.1.17. Yemeden, içmeden, uyumadan uzun süre durabilme

Bu keramet eserde Masum Baba’ya dair geçer:

²⁹³ K.2/1-5.

²⁹⁴ KAS.2/91-93.

“Bāb-ı tekye giceler tā be-şabāḥ açık idi
Kaṅı sā‘ ate gelen bulur idi nūr-āsā

Ya‘ni bī-dār ü pūr-envārlığı ğıbtā ki māḥ
Düşīña yatmaz idi posta uzanmaz aşlā”²⁹⁵

2.2.3.1.18. Maddi/Manevi himmet

Eserde Düğümlü Baba’nın insanlara sıkıntısını gidermek için para vermesi, ticarette ve borcunu tahsilde yardım etmesi, dua ederek erzaka muhtaç olan halka yardım gelmesine vesile olması gibi kerametler bu başlık altında toplanmıştır. Kara Baba tekkesi şeyhi Ali Haydar Bey ekmek almak için para ararken sokakta Düğümlü Baba’yı görür ve onun bu halini anlayan Düğümlü Baba şeyhin ihtiyacını karşılar:

“Kara Baba denilen tekyedeki şeyḥ yine
Böylece söyledi anında öziyle söziyle sağ

Ki şitā şiddeti var idi tükendi ekmek
Akçesin bulmak için gezmede idim şol ü sağ

Nūr-āsā soḳak içre oturıyor gördüm
Kıldı ol ğavş-ı ‘aẓīm himmetini böyle sürāğ

Yine ilhāmla bilüp iki mübārek avucıñ
Kaṭayup üfledi açdı ki nuḳūd mişl-i çerāğ

Her biri tāḥir ü parlāğ idi güyā ki henüz
Çıkdı darb-ḥāne idüp ḳalbe anı ifrāğ

Anları virdi didi işte gidüp ekmek al
İdegör ḥüzn ü telāş eylemegi terk ü ferāğ”²⁹⁶

²⁹⁵ KAS.2/74,75.

²⁹⁶ KB.24/1-6.

Fransa ve İngiltere'nin Osmanlı ordusuna yardımı da Düğümlü Baba'nın manevi himmetine örnektir:

“İşte altmış toğuz içinde henüz Moskov ile
Harb olacak mı dir iken didi bu ğavs-ı kebîr

Ki Fransa ile İngiltere'yi ben daği
Bizlere yardım için eylerim aña tesyîr

Henüz anlardan i'âne idi meçhûl o zamân
Ma'nevî himmetiniñ sâkıını kıldı teşmîr

Nuṭkı üzre hepisi oldu anıñ da zâhir
Hâzret-i Rabb-i enâm eyledi öyle teşhîr”²⁹⁷

2.2.3.2. Kerâmât-ı İlmiyye

Kerâmât-ı ilmiyye ilimde, ahlakta, ibadette, amelde ve edepte sergilenen üstün meziyet ve faziletleri kapsar. Mutasavvıflar için bu tür kerametler daha önemlidir. Dinin emir ve yasaklarına sıkı bir şekilde uymak, kötü huy ve alışkanlıkları terkedip iyi alışkanlıklar edinmek, istikamet üzere olmak, nefse hâkimiyet, çalışıp çabalamak suretiyle ilim ve irfan sahibi kâmil bir insan olmaya çalışmak gerçek ve mânevî kerametlerdir.²⁹⁸

“Zıkr olundu yine buraya değin bi'd-defe'ât
Zâhir-i şer' ile de nuşhı iderdi ifâ

Şerh-i ahvâl-i muḥâṭab ile icâbınca
Ya'ni muḥtâc idügi mertebe eylerdi edâ

Kütüb-i fikh ü 'aḳâ'idde olan aḥkâmı
Darb-ı emşâl ile de şerh idiyordu a'lâ

²⁹⁷ KB.15/38-41.

²⁹⁸ Süleyman Uludağ, “Keramet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV yayınları, 2022), 25/268-270.

H  ret-i H  lık'ı ta  d  s    ta  avvuf kavlin
   ilm-i z  hirlerde ta  b  kle virirdi ma   n  

Kavl ar  a  ında men   ile buyurdu hem  n
G  l gibi s  nn  lign terki ni   nd  r   y  

   nki bir h  r ki raf  z ehven olur andan h  r
  ki      lemde de dim  r-ı sem  m   h      ''²⁹⁹

²⁹⁹ KB.25/1-6.

BÖLÜM 3: METİN

3.1. Nüsha ve Tavsifi

Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba cild-i sâlis rik'a ile kaleme alınmıştır. Satır sayıları genelde 14 olmakla birlikte sayıca farklılık gösteren sayfalar da vardır. Metin kısımları kırmızı mürekkep ile çerçevelenmiştir. Her sayfanın numarası üst köşede verilmiştir. Eserin 21 ve 26. sayfalarının arasının kopartıldığı farkedilmiştir. Bazı sayfaların numaralandırılmasında hatalar vardır. Tek sayı ile numaralandırılmış sayfalarda mühür bulunmaktadır. Eserin ilk varağında vakıf tarihi 1293 olarak verilmiştir.

3.2. Neşir Esasları

Eser Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Düğümlü Baba Koleksiyonu içinde yer alan 564-3 numaralı nüsha üzerinden okunarak transkribe edilmiştir. Metinde yer alan ayet ve hadislerin tahriçleri yapılarak dipnotta verilmiştir. Tarih, olay ve kavramlarla ilgili gerekli görülen yerlerde yine dipnotta bilgi sunulmuştur. Müellifin *Âsâr-ı Kemâl*'den bu cilde de dahil ettiği kasideler ve derkenarda verilen tarikat silsileleri keramet anlatımını bölmek adına ana metnin sonuna koyulmuştur.

Varak numaraları köşeli parantez içinde verilmiştir. Müellif her menkıbenin başında *kezâlik* ifadesini kullanmıştır. Bu ifadeden sonra gelen her beyit birden başlanarak numaralandırılmıştır. Çalışmanın başında belirtildiği üzere kasideler KAS., kıt'alar K. Ve kıt'a-i kebîreler KB. kısaltmalarıyla gösterilmiştir. Vezin ilk şiirin üstünde belirtilmiş ve vezin değişimi olmadığı sürece veznin her şiirin başında tekrarına gerek duyulmamıştır.

Tam transkripsiyon sisteminin kullanıldığı metinde tercih edilen neşir esasları şu şekildedir:

1. Metnin transkripsiyonunda mümkün mertebe metne bağlı kalınmıştır. Ses veya hareketlerle belirtilen vokaller korunmuştur: irişüp, gelürken, idüp, idügin.
2. Vokal veya harekenin olmadığı yerlerde uygulanan kurallar şunlardır:

- a. Geniş zaman ekleri dudak uyumuna ve ekin bitişişinde bulunan kelimenin vokaline bakılmadan yuvarlaklaşma temayülünde olduğu kabul edilerek okunmuştur: virür, bulunur.
- b. Öğrenilen (duyulan) geçmiş zaman eki dudak uyumuna ve ekin bitişişinde bulunan kelimenin vokaline göre yuvarlak veya dar ünlülü okunmuştur: dimiş, tutmuş, olmuş.
- c. Görülen (bilinen) geçmiş zaman eki üçüncü şahıslarda her durumda dar vokalli okunmuştur: oldu, tutdı, kırdı.
- d. Görülen (bilinen) geçmiş zaman eki birinci ve ikinci şahıslarda ekin bitiştiğindeki kelimenin vokali dikkate alınarak ve dudak uyumu gözetilerek okunmuştur: düşdüm, uyduñ.
- e. Birinci şahıs ekleri dar vokalli okunmuştur: şarılayım, yazalım.
- f. İkinci çoğul şahıs emir eki dudak uyumu ve bitişişindeki kelimenin vokali gözetilerek okunmuştur: gidiñ, idiñiz.
- g. Üçüncü tekil şahıs emir eki her durumda yuvarlak vokalli okunmuştur: itsün.
- h. Birinci ve ikinci şahıs ekleri dudak uyumu ve ekin bitişişindeki kelimenin vokali gözetilerek okunmuştur: diđeleriñ.
- i. Üçüncü tekil şahıs iyelik eki her zaman dar vokalli okunmuştur: özi, sözi.
- j. Zarf-fiil eklerinden -up eki her zaman yuvarlak vokalli okunmuştur: kırılıp, denilüp.
- k. Zarf-fiil eklerinden -madan yazıldığı şekliyle okunmuştur: söylemeden.
- l. Zarf-fiil eklerinden -ıcak her zaman dar vokalli okunmuştur: eyleyicek.
- m. Soru edatı daima dar vokalli okunmuştur: şalur mı, olur mı.
- n. İsimden isim yapan eklerden -lı eki yuvarlaklaşma temayülünde olduğu kabul edilerek okunmuştur: dehşetlü, semlü.
- o. Fiilden fiil yapan eklerden -ın, -in eki dudak uyumu gözetilerek okunmuştur: görünür, olunur.
- p. şimdiki zaman ekinden önce gelen ünlüler dudak uyumu gözetilerek okunmuştur: egiliyor, kırkıyor.
- q. Nazal n (ñ) kullanımı çok fazla olduğundan müellifin kullanımına bağlı kalınmıştır.

3. “ile”, “içün” edatlarıyla “ise”, “iken”, “idi” gibi fiilin aldığı ekler ayrı ise ayrı yazılmış; bitişik ise tire ile gösterilmiştir: itmiş-idim, kızb ile.
4. Arapça ve Farsça terkiplerin yazımında şu hususlar gözetilmiştir:
- a. Arapça terkipler şöyle yazılmıştır: ‘ale’l-‘arşı’stevā, bi-emri’llāh.
- b. Farsça terkipler şöyle yazılmıştır: ‘ilm-i Hudā-yı feyyāz, dest-i şeref-bağş.
- c. Arapça ve Farsça ön ek ve edatlar kısa çizgi ile gösterilmiştir: be-faẓl ü şeref, bi-vechi.
- d. İki kelime arasına gelen ek ve edatlarla yapılan tamlamalarda her aralığa kısa çizgi getirilmiştir: fermā-be-fermā.
- e. Farsça son ekler ve sona eklenen edatlar bitişik yazılmıştır: pūyān. Türkçe kelime ve kelime gruplarıyla sıkça kullanılan -āsā ve -veş ekleri kısa çizgiyle gösterilmiştir: gülistān-āsā, humbara-veş.

3.3. Kemāl-nāme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâlis

[Zahriyye/1a]

Bi’smi’llāhi’r-Raḥmāni’r-Raḥīm el-Ḥamdü li’llāhi Rabbi’l-‘ālemīn ve’s-şalātü ve’s-selāmü ‘alā melce’i men zeri’e ve mence’i men beri’e ecma’in ve ‘alā kâtıbet-i enbiyā’ihi’l-mu‘azzamīn ve ‘ibādihi’l-muvaḥḥidīn. Emmā ba’d fe-ḳad vaḳaftü hāze’l-kitābe ve eḥdeytü ecrahū li-ervāhi’l-kāffeti emvātinā ve’l-fuyūẓāti’d-dāreyni li-küllü aḥyā’inā ve ene’l-‘abdü’z-zelilü’l efḳar ilā’l-lāhi’l-celīli’l-ekberi’l-müte‘āl. Nāzımu hāze’l-kitābü ve nāmeḳahu es-Seyyid ‘İsmā’il Şādık Kemāl bin el-Ḥāc Muhammed Şālīḥ Vecihī Paşa raḥimehu’l-lāhu te‘ālā. “*Rabbenā ātinā fī’d-dünyā ḥaseneten ve fī’l-āḥirati ḥaseneten ve kınā ‘azābe’n-nār*”³⁰⁰ Bi-ḥürmet-i ḥabībıke’l ‘azmi şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve şaḥbihi ecma’in ve sellim kemā yaḥıbbü ve yerḁa ve’l-ḥamdü li’llāhi Rabbi’l-‘ālemīn.

Fī-sene 1293

³⁰⁰ “İnsanlardan öyleleri de vardır ki, ‘Ey rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ver, öteki dünyada da iyilik ver; bizi cehennem azabından koru’ derler.” el-Bakara 2/201.

[1b]

KAS.1.

(Fā 'ilātün [Fe 'ilātün] Fe 'ilātün Fe 'ilātün Fe 'ilün [Fa 'lün])

1. Besmele vü hamdele vü şalveleyi bi'l-îfā
İbtidā yazmalıdır vefk-ı müşelleş-āsā
2. “Fe 'zürünî”ye mükāfāt oluyor “ezkürküm”³⁰¹
Her mükāfāta budur üss-i esās-ı a' lā
3. “İn şekertüm le-ezidenneküm”³⁰² āyet yine kim
Şükr olunduğca ider lutfını tezyîd Hudā
4. Faḥr-ı kevneyne şalāt ile selāmı “şallū”
“Sellimū” ile Hudā bizlere fermā-be-fermā
5. Zāt-ı Haḫ ile melekler de “yüşallüne 'aleyh”³⁰³
Oldı bu āyetine mebde-i teşvîk-ārā
6. Cümleten āl ü aşḫābı ile ümmetine
Şalavāt olmalı ta' mīm ile ilḫāḫen aña
7. Oldı āyetle ḥadîş ile o daḫi menşüş
Haḫ ḫabûl itdire ta' mīm idelim ol gūnā
8. ' Ācizim gerçi kemāl eyleye Rabbim ikmāl
Tarafımdan da ide öyle ḫabûl ü isrā

[2a]

³⁰¹ “Artık siz beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin, bana nankörlük etmeyin!” el-Bakara 2/152.

³⁰² “Hani rabbiniz, ‘Eğer şükrederseniz size (nimetimi) daha çok vereceğim, nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım pek şiddetlidir!’ diye bildirmişti.” İbrâhîm 14/7.

³⁰³ “Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar; ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm okuyun.” el-Ahzâb 33/56.

9. Böylece besmeleyi amd ü şalâtı idelim
Üç kûşe nüşha vü ser-levha gibi feyz-efzâ
10. Soñra bed’ eyleyelim iş-bu üçüncü cilde
Hiss-i ikmâle muvaffak ide yine Mevlâ
11. Cild-i evvel ile şânîsi denildi evvel
Cümlesi dağı *Kemâl-nâme-i Dügümlî Baba*
12. Yine kaç cild olarak yazdım anı ‘ aczim var
Olamaz çünkü kerâmât ü füyûzı ihşâ
13. Şadıkâne ideyim ıdmetini yine kemâl
Bulayım feyz-i kemâl ola kabûline sezâ
14. Olunur yine revân içre şikât aqvâli
Her birinden dağı tađķķ ile derc ü imlâ

[2b]

15. Nazm ü neşr ile dağı olsa olur ecr-i cezîl
Kim bilür ise yaza söyleye yâhud baña

KB.1.

Kezâlik

1. Oldı *Cerrâhî* lakab azret-i Nüre’ d-dîne
Türbedâr şeyh orada Ğâlib Efendi hâlâ
2. Didi ol Şeyh ki Dügümlî Baba azreti’ne
Gelmiş-idim oturup hasta degildi aşlâ
3. Mâder-i pâkiniñ ismini anîfe buyurup
Ol zemân añlamamış-idim niçün itdi inbâ

4. Üsküdar'da birisi fevt olup üç mäh şoñra
Ayrılık Çeşmesi'ne defni olundu ifā

5. Şimdiye dek o da defn olduğu zāhir ise de
İdeyim kabr-i şerifinde varup hayr du'ā

[3a]

6. Geldim ahşāma qarīb tırmada tábüt içre
Gelmemiş lahde kapak taşı sebep olmuş aña

7. Defn olup anda imām var ise de telkīni
Benim itmekligimi söyledi derhāl baña

8. Gerçi hīç aña degin itmemiş-idim telkīn
Kalbime geldi o nuṭkı hemān itdim ifā

9. Çünkü telkīn okunur māderiniñ ismi ile
Kimseye söylemeyüp ancak o gün didi baña

10. Olup ahşām qarīb lahde kapak taşı için
Öyle bekletdiren anıñ himeminden maḥzā

11. Riḥleti Cum' a ṣalātı okunurken olarak
İrtesi defin olundu var-idi çok küberā

12. Öyle teklifi imāmıñ yine andan himmet
Çok meşāyih ile anda var-iken çok ' ulemā

[3b]

K.1

Kezâlik

1. Ol didi yine gelüp nezdine çok zât anıñ
Oldı zâhir bu da ol zât-ı himem-ârâdan
2. Ki Emîn ile be-nâm biri olup defterdâr
Manşıbı cānibine gitmiş-idi deryâdan
3. Der-sa‘ âdet’de bulunduğı zemân çok gelerek
Himmet almış idi ol zât-ı şeref-pîrâdan
4. Veysî Paşa idi ‘ asker ümerâsından o da
Buldı kām itdi devâm ol himem-i evfâdan
5. Veysî Paşa’ya didi tekyede ol Kûtb-ı celîl
Ol Emîn’i çıkarup yine yem-i ifnâdan
6. Ki Emîn şimdi kabağ gibi deñizde geziyor
Fülki bağı anı kurtarmalı vâveylâdan
7. Veysî Paşa hemân itmişdi telâş ile niyâz
Didi kurtardım idüp işte recâ Mevlâ’dan

[4a]

8. Geldi mektûbı ki hep öyle olup didigi gün
İrmiş el kendüye ol Ğavş-ı meded-efzâdan
9. Gördüm ‘ aynen beni çıkardı o zât sâhile dek
Diyerek yazdı mufaşşal olarak oradan

10. Ber-hayât böylece bunu da görenlerden çok
Naqli mevşûk yine elsine-i evfâdan

K.2.

Kezâlik

1. Yine bir zât ki dinür semtine Dîzdâriyye
Muştafâ ismi o mâliyyede idi aqdem
2. Mütehayyiz ketebeden şulehâdan olarak
Haccı da itdi tarîkatde daḥi sa‘ yi etemm
3. Bi’t-teşekkür didi gördüm geçiyorken bir gün
Eyledi ḥaqqıma bâ-ḥayr du‘ â bezl-i himem
4. Şoñra rû‘yâda da talṭif ile üç kerre baña
Söyledi qorqma selâmetdir o Ğavş-ı ekrem

[4b]

5. Üç gice şoñra zuhûr eyledi iḥrâk-ı kebîr
Pek yakîn gelmiş-iken Ḥaḳ bizi kıldı eslem

K.3.

Kezâlik

1. Kıldı bir zât rivâyet ki o Ğavş-ı ekrem
Gördi soḳaḳda revânîciyi ğâyet muḥtâc
2. Şatamamışdı revâniyi ta‘ ayyüş ḥavfı
Eylemekde-idi kalbini anıñ pek iz‘ âc
3. Virdi meccânen anı herkese ol Qutb-ı güzîn
‘İllet-i faqrına naqd-i himemin kıldı ‘ilâc

4. Cüz' i kalmışdı filān cāmi' e gidüp bereket
Bul diyū nuṭṭ ile kılmış-idi ba' ş ü inhāc
5. Vardığı ān oraya Vālide Sultān gelüp
Aña itdirdi Hudā hālin anıñ istimzāc
6. Söyleyüp çok keremi oldu idüp sermāye
Bi't-ta' ayyüş yine şimdi de degildir muhtāc

[5a]

K.4.

Kezālik

1. Didi böyle Ayaşofya'da Şekerci Hāfız
Himmetiyle o daḥi itdigini istilzāz
2. Ki serāyda pederimiñ olarak maṭlūbı
Virmediler bulamamış-idi taḥşile melāz
3. Maṭlabıñ pīşine şir de ise taḥşile
Zāhiren başka sebep var mı mededgāh ü me' āz
4. Şeker aḥz itdi didi bāña da bu gün pederiñ
İstesün ānı serāydan ide Mevlā infāz
5. Virmiyorlarken anı ehl-i serāy virdi o gün
Himmetiyle pederim oldu telāşdan enḳāz
6. Ber-hayāt olmağıla iş-bu Şekerci Hāfız
Söyleyüp böyle ider türbe-i pākini melāz

7. Şîr ü sükkerden elez himmeti şîr-i Hâkķıñ
Ma‘nevî emrin ider şîr-i zevâhir infâz

[5b]

K.5.

Kezâlik

1. Yine bir zât ifâde idiyor böylece kim
Bir kayık batdı kayıkcı çıkarak buldı rehâ
2. Üç yigirmiligi virdi didi kayık yapdır
Ol dimiş-idi bunuñla olabilmez inşâ
3. Yine nuṭķ itdi ki yaptır bereket Mevlâdan
Anı ikmâle degin Hâķ yine eyler i‘tâ
4. Hiç bir aķçesi de yoğ-idi kayıķcınıñ
Şatacak nesne daķı kalmamış-idi aşlâ
5. Sebeb-i zâhir-i ümmîdi de yoğ-iken anda
Kıldı ikmâl sebepler yaradup virdi Hudâ

K.6.

Kezâlik

1. Kendü kendüye belâ eyledi da‘vet birisi
Anı taḥķîre cesâretle ‘iyâzen bi’llâh
2. ‘Afvı ğâlib idügi emr-i bedîhî ise de
İder ‘afvı daķı ancaķ olıcaķ izni’llâh
3. Ğayretu’llâha ṭoķunmak ile böyle şeyler
Oldı dünyâda daķı niceleri ‘ibretgâh

[6a]

4. İşte bu kimseniñ üç hānesi de ol gice
Muhterik olmağıla oldu hemān maḥv ü tebāh
5. Başkası da yine ol cür'eti idüp o gice
Fevt oldu sağ-iken hastelik irdi nā-gāh
6. 'Ādī ādemdeki qalbe bile toqunmamalı
Top gibidir ki fetili anıñ ancaq bir āh
7. Topa qarşı turaraq virme gāzab ile fetil
Hiddetiñ var ise itfāya sükūt olmalı çāh
8. Garq ider haqsızı dōlāb-ı zemān devr iderek
Delv-i kām üzre irer haqlu olan bāğa miyāh
9. Birini kırma hūlūş çaqmaq içün diğetine
İtme mehtāb saña da olamaz soñra refāh

[6b]

10. Gaybet itseñ de virir āña irince āteş
Güllesinden olamaz hiç anıñ kaçmağa rāh
11. Evliyā qalbi olup hısn-ı haşin-i Bārī
Anı tażyıq ideni itmede tedmīr Allāh

K.7.

Kezālik

1. Bir şekerci didi ben giçer iken sōqāqda
Nireye gidecegim münkeşif olmuşdı āña

2. Ol maḥalle şakınup gitme dimiş ise daḥi
Yine nefsim beni gitmeklige kıldı iğvā
3. Ol maḥalle gelerek ḥaylice serḥoş kesān
‘Āqibet eylediler anda benimle ğavġā
4. Beni dögmeklige ḳalkışdılar artık nā-çār
Soḳaġa pencereden kendümi itdim ilḳā
5. Ba‘zı ‘użvum ḳırılup nice zemānlar çekdim
Añladım ḳadrini zā’ir olurum ben de aña

[7a]

K.8.

Kezālik

1. Ḥācī ‘Ārif Baba’nın var idi bir oġlı kim
İsmi de Rāşid Efendi idi ḥacca gitdi
2. Sen varup Müzdelife’de yapar iken öbecik
Beni de dilde tutup baḳ ne çıkacaḳ didi
3. Ol çıkan şey sebaḳ olmaḳla saña ḥıfz idesin
Diyü giderken aña nuşḥı da icrā kıldı
4. Öyle itdikde zuhūr eyledi bir kāġıd kim
Şabra dā’ir aña yazılı bir āyet var idi
5. ‘Avdet itdikde hemān kendüsini gördükde
Saña ders işte budur didi yine keşf itdi

6. Oldı hulk-ı hasen-i şabra o ğāyet mazhār
Genc imiş fevt olıcağ yine görenler didi

K.9.

Kezālik

1. Didi bir zāt ki Kocamuştafāpaşa semti
Muştafā ismi o da ehl-i tarīk şimdi de sağ

[7b]

2. Bir ḥāce hacca gidüp medresede oṭasına
Yine bir ḥāce oṭurdu ki odır aña çerāğ
3. Geldi ol Ğavṣ-ı raḥīm ol oṭanın öñinde
Şuyı ibrīkden idiyordu türāba ifrāğ
4. Çıkarayım mı deñizden didi hem çıkardım
Añlaşıldı yine kıldı himem-i feyz-sürāğ
5. Ḥāceniñ yazdı çırağı bu söziñ tārīhin
Anıñ içün mi diyü kalbine olmuş idi dāğ
6. Gelicek ḥācesi der-hāl teşekkürle didi
Baḥre düşdüm irişüp o çıkarup kaldım sağ
7. Gördüm ‘aynen yed-i pür-feyzi ile çıkardı
Diyü nakl itdi ki düşdigi maḥal ğāyet ırağ
8. Baḥr u berde nice nice himemi var böyle
Olamaz ṭayy-i mekân ḥā’ili hīç ebḥur u ṭağ

[8a]

9. Kendü kendüsini şüretde Dügümlü itdi
Lîk sîretde kemend-i felek olmaz-idi bağ
10. Dîdemiz ebru vü müjgânla Dügümlü şuverî
Lîkin eflâke irer baqdığı ân olmaz uzağ

KB.2.

Kezâlik

1. Şeyh-i İslâm-idi Sa‘ de’ddîn Efendi aqdem
İtdi dāmādı Necîb-nâm Efendi inbā
2. Baña bir şeyh-i şehîr didi hîşâr hâricine
Beni birlikde getürmiş-idi Dügümlü Baba
3. Qarağollar daği görmezler-idi giçer iken
Bâb-ı qal‘ a açılırdı iricek kendü aña
4. Gicelerde o zemân qal‘ a-i İstanbul’uñ
Her qapusı qapalu iken açar idi Hudâ
5. Qapanurdı çıķıcaķ yine o Kuṭb-ı a‘ zam
Defe‘ âtle bulunup görmüş-idim bu gūnā

[8b]

6. İstinādım olaraq aña niyâz eyler idim
Eyledi himmet ile nice nice def‘ -i belā
7. İş-bu râvîsi olan şeyh de o didigi zemân
Görölüp böyle kerāmet daği olur inbā

8. Söyliyor ‘İsmet Efendi ki odur evkâfda
Duğterim hâmil-idi ağrısı oldu peydā
9. Biz telâşdayken o rāvī bulunan şeyh haremī
Geldi himmetle hemān oldu sühûlet-efzā
10. Vaz‘ -ı haml eyleyicek tırmayup itdi ric‘ at
Gelmedi başka zemān bî-garaż idi zīrā
11. Ya‘ nī ol ğavş-ı celilīñ himemiyle o zemān
Şeyh rāvīde de böyle görünürdi ammā
12. İhtilāt eyledi ba‘ zılar ile gitdi o hāl
Anı ğıybet degil ‘ibret içün olur imlā
13. Ol Necīb ü ‘İşmet Efendiler olup da vākıf
Şeyh rāvīyi bu şüret ile eyler inbā
14. Didi ol şeyh özi de toğrı iken iş-bu sözi
Himmetiyle o zemān öylece meşhūd haqqā
15. Oluyor cümle Kemāl-nāme şikātden tahkīk
Yine şek gelmeye bunda dağı kalbe aşılā
16. Bunuñ emşālī ile nice nice a‘ lāsın
Gördi mevşūk zevāt itmede inbā hālā
17. Bunu rāvī dağı yine şulehādan ise de
Fağat eski derecesinde degilmiş hayfā

[9a]

18. Hem murādı yine andaki kerāmâtı beyān
İtmedi kendü kerāmet şatarak kızb ü riyā

19. İstinādı aña zāhirde de mer'î o zemān
Hāl ü kālî-idi toğrı bunu dirken maḥzā

[9b]

KB.3.

Kezālik

1. Der-sa' ādet'de mūhācirlere var ḳomısyon
Hem re'îs Hācî Hūlūşî³⁰⁴ denilen zāt ḥālā

2. Ol rivāyet idiyor müsłim olan tācirden
Yüz on biñ ğuruş eyler idi şarrāf da' vā

3. Çok çalışılmış iken şulḥ ile is[k]ā[ṭ] için
Pek mu' annid idi meyl itmedi şarrāf aṣlā

4. Gūş itdikde aḥıbbādan olan bir ḥ'āce
Didi zāhirce ümîd ḳalmamış anda amā

5. Gidelim imdi Dügümlü Baba Ḥazretleri'ne
Ma' nevî himmetini eyleyelim aña recā

³⁰⁴ Kırım Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'ne doğru yoğun bir göç meydana gelmiştir. Daha önce muhacir işleri emirnameler ve Şehremaneti ile yürütülürken bu yoğun hareketlilik karşısında özel bir komisyon ihtiyacı doğmuş ve 1860 senesinde *Muhacir Komisyonu* kurulmuştur. İsmâil Sâdık Kemâl, Muhacir komisyonu başkanının ismini Hacı Hulusi olarak zikretmiştir. Kaynaklarda komisyon başkanlığı yapan kişiler Hafız Paşa, İzzet Paşa, Vecihi Paşa ve Osman Paşa olarak geçmektedir. Sonraki tarihlerde kurulan Umûm Muhacir Komisyonu, İdare-i Umûmiye-i Muhacirin Komisyonu, Muhacirin Komisyon-ı Âlisi, Muhacirin-i İslamiye Komisyonu başkanlarına bakıldığında yine Hacı Hulusi isimli zata rastlanmamıştır. Bkz. Abdullah Saydam, “Muhacir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV yay., 2019), Ek-2/286-288; Ufuk Erdem, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 72-76

6. Arnabūd şerbeti içmekde o ğavşı bularak
İşbu tüccārın eliyle anı itdirdi şırā

7. Şoñra gidiñ buyurup ‘avdet idince oradan
Didi tüccār ḥāceye idemedim istikşā

[10a]

8. Ḥāce didi ki ol izzāh murād itmedi līk
Saña itdirdi şırā oldu huşūlin imā

9. Geldi ol gice biri tācire didi ki şabāh
Olayım vāşta-i şulh murādınca aña

10. Tāciriñ istediği üzre hemān irtesi gün
Virdi şarrāf rızā buldı o tüccār rehā

11. Ma‘nevī himmet-i ‘ulyāsı yine ol kuṭbuñ
Hiç ümīd yoğ-idi şarrāfı o gūnā irzā

12. Şarf-ı ziḥn ile tedābīr-i zevāhir irād
Olarak qalmış-idi şıfr-ı zevā‘id-āsā

13. Zāhir ümmīdini ez cem‘-i yekūn bi’t-tenzīl
Ma‘nevī himmeti dil itmeli zamm-ārā

14. Kim ki maḥsūb olur ihlāş ile ehlü’llāha
Olacak yevm-i ḥisāb içre daḥi kām-revā

[10b]

KB.4.

Kezâlik

1. Hâcî Şeyh Ahmed Efendi Alaca Mescid’de
Şimdi de pîş-şademdir idiyor böyle beyân
2. Sevş olunmış idi Sivastopol’a donanma
Kıldı tebşîr hemân yine o kûtb-ı zî-şân
3. Ya’ ni Sivastopol’a olduğı gün bizde zafer
Didi tafşîl ile ol şavş-ı füyûzât-efşân
4. Üç enbârluların ekberi Maşmûdiyye³⁰⁵
Nice şıdmetde bulundu anı da kıldı ‘ıyân
5. Telğırâf yoğ-idi çend gün giçerek geldi şaber
Olmuş öyle hepisi itdiği günde tıbyân
6. Eskişüp şalmadı ammâ o gemidir meşhûr
İsmi ni öyle şoyup yapmış idi Maşmûd Hân

[11a]

7. Âl-i ‘Osmân u Fransa ile İngiltere’niñ
Çok donanmaları gerçi aña oldu püyân

³⁰⁵ Sivastopol Muharebesi’nde Osmanlı donanmasının meşhur gemisi Mahmudiye Kalyonu da yer almıştır. Mahmudiye Kalyonu 19. yüzyılın başlarında Tersâne-i Âmire’de inşa edilmiştir. Bir süre yalnızca Osmanlı’nın değil tüm dünyanın en büyük harp gemisi olarak kabul edilmiştir. Üç direkli, yelkenli ve üç ambarlı olarak yapılan birinci sınıf bir harp gemisidir. Eserde geçtiğı üzere, II. Mahmud döneminde inşa edilmesi dolayısıyla bu isim verilmiştir. Esas şöhreti Patrona Ahmet Paşa’nın komutasında ve Kaptan Ateş Mehmet Paşa’nın idaresinde Sivastopol’u bombardıman etmesi ile başlayan Mahmudiye, halk arasında efsaneleşmiş ve insanların gönlünde uzun süre silinmez bir sevgiyle yaşamıştır. Bkz. Hacer Bulgurcuoğlu, *Deniz Tarihimizin Sembol Gemilerinden Mahmudiye*, (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.)

8. Cümlesinden işi çok gördi o Maḥmūdiyye
İtdiler o iki devlet daḥi medḥin ityān
9. Cümlesin didi vūḳū‘ı günü İstanbul’da
Himmeti oldığı da aḳdemi olmuşdı ‘ıyān
10. Ḥarbe başlanmadan evvel ḥaberin virmiş-idi
Hem zafer bizde diyü kılmış-ıdı keşf ü beyān
11. Hem o devletleri de bize mu‘āvin itdim
Didi hīḥ müttefiḳ olmak sözi yokdı o zemān
12. Her zafer bulduğımız gün yine tebşīr iderek
Ber-ḥayāt şimdi de çok böylece gūş itmiş olan
13. Baḥr u berde daḥi cārī himem-i ehlu’llāh
İzn-i Bārī derece olmadadır feyż-efşān
- [11b]
14. Sinop önündeki donanmamızı Rus yakup
Bildi keşfen o gün olmuş-idi ḥālen nālān
15. Şoñra ḳālen daḥi ḥūznin o gün itdi taşrīḥ
Naḳl ider bunu da nezdinde o gün çok bulunān
16. Ki şefā‘at olur izniyle Ḥudā’nın ancaḳ
Buyurur Āyet-i Kürsī’de de böyle Yezdān

17. Şorulamaz aña “lā yūs’elü ‘ammā yef’al”³⁰⁶

Dā’imen havf ü recā olmalı dilde ityān

18. Hikmetin ba’zısını kimseye bildirmedi Haq

Ba’zısın ehli bilür bilmez anı her insān

19. İzninin olmadığın bildigi demde şāha

Vükelāsı olamaz gerçi recāya pūyān

20. Ruḥşatıyla nice nef’i daḥi inkār olamaz

Anlara olmalı ta’zīm ü ri’āyet her ān

21. Virdi Mevlā güneşe nūr olabilmez inkār

Qaplasa mişl-i şehāb hikmet-i Haq ba’zı zemān

[12a]

KAS.2.

(Fā’ilātün [Fe’ilātün] Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilün [Fa’lün])

Mürşid-i ‘ālīleriniñ terceme-i ḥāl-i feyz-iştimālleri

1. Eyledim Hażret-i Dügümlü Baba’nıñ inşā

Vaşfını mürşidi hażretleriñin de ammā

2. Evvel *Āşār-ı Kemāl* ile *Kemāl-nāmesi*’ne

Muḥtaşar yazdım işitdim o kadarca zīrā

3. Mürşidi ile tarīkın dimeyüp re’sine gāh

Naqşī gāh Qādirī tācın buyururdu iksā

³⁰⁶ “Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir.” el-Enbiyâ 21/23.

4. Nakşî tâcî idi evvel daği re'sinde diyü
Akdemi ba'zî müsinn zât görüp didi baña

5. Virdini ba'zıda cehren okuyup güş iden
Ne tarîkdan idügin istedi bilmek hattâ

[12b]

6. Güş idüp anıñ içün gizlüce tırdı birisi
Ol mağaller ki tarîk fehm olur itdi ihfâ

7. Kendüsi 'azm-i cinân eylediginden sonra
Didi bir zât ki tarîkdaşını gördüm hattâ

8. Belde-i Nîş'de defîn Şeyh Halîl-nâm zâtdan
Müstefîz olduğunu o da görüp didi baña

9. Lîk şimdi o tarîkdaşı da fevt olmağla
Belde-i Nîş'den o mürşîd olunur istikşâ

10. 'Âcizâne didim itse de hayâtında hafî
Şimdi tahkîkime himmetidir müstercâ

11. Nîş'in içinde Belgrad mağallesinde
Yalı tekyesine kabri-imîş envâr-fezâ

12. Şorıcağ tercüme-i hâl-i mu'allâlarını
Andaki şeyh bu şüret ile kıldı imlâ

[13a]

13. Hem Dügümlî Baba Hazretleri'nin de öyle
Müstefîz olduğunu o daği kıldı inşâ

14. İrmemiş şimdiki şeyhi o zamāna likin
Oldı taḥḳīḳ tevātür derecede ḥaḳḳā
15. İsm-i ‘ālisi Ḥalīl maḥlaşı da Feyzī’dir
Şeyḥ Ma‘ şüm dimeklik ile ma‘ rūf ḥālā
16. Mevṭını Köprülü zāhirce idüp ḥayyātılık
Bāṭinen rabṭ-ı fu’ādı idi esbāb-ı rızā
17. Cısr-i irşādı kurup baḥr-i ḳulüb üzre hemān
Sāḥil-i kāmda ‘ātşānı iderdi isḳā
18. Dil ḳumāşın bilüp ölçüp biçerek gördükde
Çoḳa varmaz-idi dilbendi iderdi iḥyā
19. Māsivāyı nice şūfī atarak bezediler
Ḥulle-i himmet ile ḥil‘ at idince iksā
- [13b]
20. Nîş-i ekdārda virir feyzini nûş lezzet-kām
Şoñra ol tekyeye şeyḥ eyledi Ḥaḳ bu gūnā
21. Anı bin yüz ile seksene bu ḳadar sālinde
‘Ārifān-ı ḳutbı hemān eyledi ba‘ ş ü isrā
22. ‘Ācizī maḥlaşı ismi de Süleymāndır anıñ
Yaḳva’da-idi ol ḳutb-ı kerāmet-pīrā
23. Mevleviyetde iken ba‘ zı kerāmet görerek
Rütbesin terk ile derk itdi maḳām-ı a‘ lā

24. H  ret-i p  r ki Ceb  v  -  h  r Sa   dedd  n
H  nk  hından a  a oldu h  l  fet i   t  
25. Neseben Sa   d   idi   eyh-i keb  r   br  h  m
Hem de t  r  katde da  i     m'da ir    d-efz  
26. Vardır esl  f   ile kend  n  n ev    f   an  n
Silsile-n  me v   t  r  hlerde olmu   in    
27. Diger ismi da  i kend   gibi Burh  ne'd-d  n
K  ld   bu z  t   h  l  fet ile o k  m-rev  ³⁰⁷
28. Bu da  i feth iderek tekyesini Ya  va'da
Old   Sa   d  li  i ne  r ile sa     det-efz  
29. Arnabudlu   t  rafında an   ne  r iden odur
N    'de bu tekyeye   eyh   andan olup istid     
- [14a]
30. A  a ta   y  n ile bu   eyh H  l  l H  zretini
K  ld  rup terzi d  kkanından o k  ld   isr  
31. Tekyesi i  re def  ndir o S  leym  n-   zem  n
Pirizren'de an   da kend   buyurmu  d   bin  
32.      ciz   din  r idi k  dret-b  d himemi
    mil olmu   idi e  r  fa S  leym  n-  s  
33. Na     -   ferzendini   asl eyler iken kend   dimi  
Mat  la      b  yle   azel kim hepisi pek   arr  ³⁰⁸

³⁰⁷   sm  il S  d  k Kem  l bazı beyitlerin sonuna 11, 13, 555 gibi say  lar yazm     ve derkenarda yine bu say  larla numaraland  r  lm     kelimeler veya beyitlerle metne eklemelerde bulunmu  tur. Bu eklemeler dipnotlarda belirtilecektir. 25-27. beyitler derkenarda yer almaktadır.

³⁰⁸ 33. beyit derkenarda yer almaktadır.

34. “İndehü ‘ilmün”³⁰⁹ ile muttaşîf olmağla o da
Taht-ı Belkıs gibi der-ḥāl dile himmet-baḥşā
35. Ḥazret-i Şeyḥ Muḥammed ki Ḥarābātī-laḳab
O Süleymān’a odur aḳdem cümle ḥulefā
36. Çünki aḳdem o ḥilāfet ile oldı ma‘ mūr
Sebebi ol laḳabıñ terk-i na‘ im-i dünyā
37. Nîş’e ta‘ yîn olup irşād ile teşrîfinde
Kıldı bu tekyeyi mi‘ mār-ı füyûzâtı binā
38. Çok ḳulûbı daḥi kıldı himemi ābādān
Kendü de anda degin üss-i kerāmāt-nümā
39. Bā-ḥilāfet o daḥi ‘ Abd-i ‘ Azîz Ḥazretini
Eyledi münselik-i silk-i ‘ azîzâne hüdā
40. O da irşād ile i‘ zāz iderek çok zātı
Kıldı çok sübhā-i dürdāne tarîḳı zībā
41. Biñ yüz yetmişi giçmişdi vefāt tārîḫi
Ḳabridir şehr-i Konya’da o da ḳān-ı ra‘ nā
42. Nîş’de bu tekyede ki Ḥazret-i Şeyḥ İbrāhīm
Anda olmuşdı ḥilāfetle yine kām-revā
43. Çāvuş idi laḳabı zābıt olup çok kişiyi
Eyledi pāk gönüllü himemi açdı livā

³⁰⁹ “(Bu konuya dair) kitaptan bir bilgisi olan ise, ‘Ben onu sen göz açıp kapayıncaya kadar getiririm’ diye cevap verdi. Süleyman, tahtı yanı başına yerleşmiş olarak görünce şöyle dedi: ‘Bu, şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sımayan rabbimin bir lutfudur. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, kerem sahibidir.’” en-Neml 27/40.

44. Oldı ser-asger irşād ü fütühāt itdi
Var hadîş çünki cihād-ı ekberi nefis ile ğazā³¹⁰
45. Bîñ yüz toksana yaklaştı vefāt tārîhi
Qabri ol tekyede hep mişl-i nücüm-ı ‘ulyā
46. Bir hālîfesidir Aşcı demek ile meşhūr
Hāzret-i Şeyh Muḥammed ki o da fevz-resā³¹¹
47. Nîş’de aşcılık ider iken evā’ilde o zāt
İki üç qab ṭa‘ām itdi getirüp ihdā
48. Pîr ü efkar-idi ḥazḡ itdi o Şeyh İbrāhîm
Lāzım olmuşdı ṭa‘ām tekyeye geldi ğurabā
49. Kendüyi tekyede tevķîfle o şeb-i ferdāsını
İstedi eylemegi feyziyle kām-revā
50. Buyurup sen lāzım olduñ biraq aşcılığı hem
Git fülān tekyede ol sen daḡı irşād-baḡşā
51. Didi ben zāhir ü bāṭınca degilken ‘ālim
Nice mümkün olabilür anı ifā ‘acabā
52. Ol seni göndereniñ bilecegi şey buyurup
Zāhir ü bāṭın ‘ulūmunda da kıldı yektā
53. Şatdı üç günde dükān u ṭaḡım aldı füyüz
“Len tebūr”³¹² üzre ticāret bu serî‘ ribḡ ü şirā

³¹⁰ “Küçük cihaddan (savaş) büyük cihada (nefisle mücâhede) döndük.” İbn Teymiyye, bu hadisin uydurma olduğunu söyler. İbn Teymiyye, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım, *Mecmû‘ü’l-fetâvâ*, Medine: Mecmeu’l-melik fehd li tibâati’l-mushafi’ş-şerîf, 1995, 11/198.

³¹¹ 35-46. beyitler derkenarda yer almaktadır.

[14b]

54. Vardı emri ile ol tekyeye Leskofça’da kim
Muttaşıl şehre büyük tekye o da kām-efzā³¹³

55. Vecd ü hāl ü rüşd ü feyz ile o şehre himemi
Fātiḥ olmuş-idi ṭarīkatçe zihī fevz-ārā

56. Fülük-i luṭfı çıkarır baḥr-ı kūrden ḳalbi
Kūh-ı Cūdi ile dürlü na‘ mi ‘ āşūrā

57. Maṭbah-ı rüşde ocağ-idi anıñ himmeti de
Puḥte vü sır ider ni‘ met-i fevzi ebedā

58. Fevni Bey yüz ile toḳsan toḳuzda ḳabri
Aşağı türbe o tekyede o da pek bālā

59. İşbu Aşcıyla be-nām Şeyḥ reşādet-āver
O Ḥalīl Ḥazretine kıldı ḥilāfet i‘ ṭā

60. O Süleymān’dan evvel de ṭarīḳ silsilesi
Oldı hep derc *Kemāl-nāme-i Dügümlü Baba*

61. Niş’de lezzet-i irşādını nūş itdirerek
Eyledi iş-bu Ḥalīl Ḥazreti zemzem-iskā

62. Kırk sene Ka‘ be-diller idüp inşā orada
Yüz yigirmiyi geçüp eyledi ‘azm-i ‘ukbā

63. Çok kerāmātını anıñ da görüp nice sıḳāt
Bize inüp didiler ḳalmadı şüphe ḳaṭ‘ ā

³¹² “Allah’ın kitabını okuyanlar, namazı özenle kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için gizli açık harcayanlar, asla zararla sonuçlanmayacak bir ticaret umabilirler.” el-Fâtır 35/29.

³¹³ 47-54. beyitler derkenarda yer almaktadır.

64. Gelicek tekyede ʔaʕ yīn ü maʕ āş olmayarak
Bir ʔovanlıkla ʔaʔaʔ var-idi iki tarla

[15a]

65. Soñra anlar dañi ʔabʔ olmağla kalmadı hīç
Postuñ altından aña aʔçe olurdu peydā

66. Oʔası ile o postı süpürüp silker-iken
Hiçbir aʔçe de bulamazlar-idi baʔup aña

67. Der-ʕ akab istenilüp dest-i şeref-pāşı ile
Yine andan ʕıkarup viriyor-idi mañzā

68. Baʕ ʔı şıbyān da gelüp aʔçe ʔaleb itdikde
Eyliyor-idi laʔife ile postı imā³¹⁴

69. Arayup söyliceğ olmadığın hīç aʔçe
Bañtıñızmış diyü eylerdi laʔife ammā

70. Yine der-ñāl baʔan emrin idiceğ baʔdık da
Buluyorlar-idi ecnās ile aʔçe evfā

71. Ber-ñayāt olmağla baʕ ʔısı anlardan da
Böyle biʕ-z-zāt görüp buldığın itdi inbā

72. Gelen aħbāb ü misāfir ü müdāvimlerine
Virir-idi bulup eşmār ü ʔaʕ ām-i raʕ nā

[15b]

73. Kimseye itmeyerek ħāceti ʕ arz ü teklif
Nice esbāb-ı fütūħatı virir-idi Ĥudā

³¹⁴ 68. beyit derkenarda yer almaktadır.

74. Bāb-ı tekve giceler tā be-şabāh açık-idi
Kağı sā^c ate gelen bulur-idi nūr-āsā
75. Ya^c ni bī-dār ü pūr-envārıgı ğıbta ki mäh
Düşîñā yatmaz-idi posta uzanmaz aşlā
76. Tahtaya kurdı meşin yaşıdıgı ki müttekā
Gāh dikerdi dizin ħ^ˆabı daħi bu gūnā
77. Yüz yigirmiyi de giçmiş-idi sinnen çünki
‘Ömrini aţvel ider kutb u cūdūñ Mevlā
78. Her şabāh ile her aḥşām uşūline daħi
İş-bu sinninde de ḥāzır olup eylerdi edā
79. Çeşmine gelse de uyḥu idi ḳalbi bīdār
Cism-i pūşīdesi de köhne hemān ḥırka vü ‘abā
80. Sinn-i pīrī vü neḥāfet ile cism-i şūrī
Ḳaldı şıbyān vücūdı kadar ancak zīrā
81. Öyle nevm içre de zıkr ittigi gūş olur-idi
Mehd içinde seḥerī nağme-i şıbyān-āsā
82. Pek maḥabbet ile ma^c şūm denilüp oldı laḳab
Bilünür şimdi dimeklik ile Ma^c şūm Baba
83. Enbiyāya dinilür ‘ismet ile ger ma^c şūm
Evliyā ḥıfz ile maḥfūz demiyorlar ‘ulemā
84. Oldı ma^c şūm ile mevşūm-ı muḳaddem biri kim
Evliyādan o da meşhūr-i enāmdır ḥālā

[16a]

85. Evliyāya göre ma‘ şūm dimekdir maḥfūz
Ya‘ ni kim rikḳat ile itmeli fehmi ma‘ nā

86. Şıḳal-i bāṭıneye hem ‘ ilel-i zāhireye
Himem-i ‘ āliyesi ‘ ācilen olmaḳda devā

[16b]

87. Hele tevḥidde keşāfet ile ḡaflet marazın
Bir nefes koymayup eylerdi müridden imḥā

88. Bir müridinde görünmekde-iken çok kehle
Yine hīç kimseye itmezdi sirāyet aṣlā

89. Ol gidince arandık da oturdıḡı maḥal
Yine bir kehle bile bulamamışlar ḳaṭ‘ ā

90. Deḡset eylerdi ‘ avām hem daḡı ba‘ zı dervīş
Sālikānında maḳām olsa şadā ile nidā

91. Rıḫletinden daḡı soñra yine el-Ḥaḳ andan
Böylece feyz ü kerāmet görölüyor ḥālā

92. Üç taraıdan daḡı parmaḳlık iken türbesiniñ
Rūzgār olsa şedid mumları olmaz itḡā

93. Anda her ḳabirde böyle olup anıñ ḳabri
Riḡe pek ḳarşu iken mumı eritemez ḳaṭ‘ ā

[17a]

94. Tācı mā’ il tırarak bir taraıa şandukada
Rūzgārdan oluyor şandı birisi ḡüyā

95. Vaz‘ -ı ‘ ādide bulundurmaḡa pek çok ḳalışup
Buluyordu yine varup ana evvel-āsā

96. Soñra rü' yāda anı men' ile tehdīd itdi
Şağ-iken dindi idermiş şola mā'il iksā

97. Gördi bir şeyhde çıban olduğunu bir dervīş
Türbesinde didi naşfet alayım bula şifā

98. Çekdi on gün çıkup aḥşāmı çıban dervīşde
Kesb-i ḥıffetle o gün şeyh daḥi buldı rehā

99. Tam du'ā eylemeği bilmeyüp itmiş yāḥud
Kendü nefsiyle cihād olmalı bunda ma'nā

100. Nüş-ı şīr itmese ḥuysuzsa çok ağlarsa çocuk
Ḳabr yine muttaşılın vaż' ile olmaḳda du'ā

[17b]

101. Ya' ni kim anda üç iḥlāş ile bir fātīhada
Oḳunup 'āfiyet ü rāḥat olur aña 'aṭā

102. Sırr-ı Bārī yine “lā yūs'elü 'ammā yef'al”³¹⁵
Nış ü Leskofça'yı Şırb itmesi de istilā

103. Ma' den içinde güher yine güherdir anı ger
Bilmeyen zabṭ u ḥarāb itse de usta farazā

104. Müştehir çamur içinde güher yine güher
Ḥār içinde yine vird ehline verd-i ra'nā

105. Zülümāt içre bulunsa da zülāl yine zülāl
Ḳadrine ya' ni ḥalel gelmedigidir iclā³¹⁶

³¹⁵ “Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir.” el-Enbiyâ 21/23.

³¹⁶ 102-105. beyitler derkenarda yer almaktadır.

106.Niş'de mevşũķ olarak bunlar olundı taķķķik
Vařfıñ aķdem daķi gũř itmiş-idim bu gũnā

107. Altmış iki senesi iķre muķāfiz oldu
Belġrad'a pederim Hācı Vecīhi Paşa

108.Belġrad mũftīsı ' Ořmān Efendi olarak
Hem niyābet daķi eylerdi o itdi inbā

109.' Aşr-ı Sultān Selīm'de çıķup İştanbul'dan
Geliyordum řalāya gũrdũm irũp yolda āña

110.Bařķa beldede mũřāfir idim aķdem birine
Eylemişdi āña destim ile boġķa ihdā

111.Hiķbir şey dimedem nezdine vardıķ da hemān
Bildim ilhām ile her ķālī daķi maķzā

[18a]

112.Der-sa' ādetde oturmuş-idi kim medreseniñ
Dersimiñ ķācelerimiñ hepsinde eclā

113.Her řabāķ ile ikinci sebaķın ben anda
Ķaņģi cāmī' de oķuduġumı da ser-tā-pā

114.Ol hediye ile ihdā ideni de bildi
Soñra da oldu kerāmetleri bũyle eclā

115.İntiķāb eyleye bir mevżī' -i ķabri hem de
Bir niřān vaż' i iķũn ķıldı ķafīdin isrā

116.Emrini ķıldı o āñladı yine birlikde
Ķılınup yatsu olunmaķda-idi zıkr-i Hũdā

117.Hemān emr itdi ḥafīd yine ki gidüp ḥareme
Orada da ide ezkā-rı Ḥudā'yı ifā

118.Gidicek söyledi mevcūd zevāta anıñ
Kaç dakīka kadar ‘ömri var ider ‘azm-i beḳā

[18b]

119.Ol kadar giçdiği an itdi hemān ‘azm-i cinān
İtdi Sulṭān Selīm da‘vete fermān imlā

120.Niṣ‘deki ḥākim ü müftī gelerek me‘mūren
İtdiler da‘vet-i ṣāhaneyi tebliğ ammā

121.Virdi te‘villü cevāb gitmedi İstanbul’a
Mübrem olmaqla birini bulacaḳ çünkü ḳazā’

122.Maḥremāne didiği bu da ḳazā’-i mübrem
Taḥtdan ḥal‘i fülān gün olacaktır icrā

123.Didiği günde anıñ ḥal‘i de vāḳı‘ oldu
Diyü naḳl itdi o Müftī-i Belḡrad ḥaḳḳā

124.Şimdi taḥḳīḳ olıcaḳ münfehim oldu ki odur
Belḡrad müftīsiniñ ittiği de böyle ṣenā

125.Evveli yazmış idüm gūṣ-idüp İstanbul’da
Böylece itmiş inābet diyü Dügümlü Baba

[19a]

126.Bu maḥallince ki taḥḳīḳde yine böyle olup
O ḥuṣūṣ Buṣra’da oldu bi’t-tekrār inṣā

127.Vüzerādan birine oldı evā'ilde imām
İtdi metbū' -ı haqīkatde Cenāb-ı Mevlā

128.Buldı bir mürşid-i pür-feyzi inābet diledi
Eylemiş-idi vezīr ile me'an 'azm-i gazā

129.Biñ iki yüzle yigirmi ikide Moskov'a harb
Ol vezīrin dinilür nāmı Lāz Aḥmed Paşa

130.Didi ol şeyḥ gazāda urılacak esbiñ
Seni küffār esir eyleyecekler ḥattā

131.Soñra da koyverecekler buraya gel o zamān
Diyü emr eyledi her nuṭḡı da oldı eclā

132.Emri üzre gelicek ḥalvet idüp bir sā'at
Ma'nevī mesnedini eyledi tefvīz aña

[19b]

133.Kendüsi 'azm-i cinān itdi o Şeyḥ-i a'zām
Sırr-ı "mūtū"³¹⁷ ile Ḥaḡ kıldı bu zātı iḥyā

134.Ya'ni zāhirde cihān içre gezer ise daḡı
Cānı cānān-ı haqīkī ile şādān ebedā

135.Faḡaṭ ol harb yigirmi ikiden soñra-imiş
Kendü sehven olarak be'si olamaz hīç zīrā

136.Harb tāriḡinde ma'lūm olup cümlesi de
Oldı mevşūḡ olarak böylece taḡḡīḡ ḡaḡḡā

³¹⁷ "Ölmeden önce ölünüz." Hadis deḡil, sūfilerin sözüdür. Bu rivayeti mana olarak destekleyen hadis: "Ya Tarık! Ölüm gelip çatmadan önce ölüme hazırlanın." Tirmizi, "Zühd", 3.

137.Yazdım Āşār-ı Kemāl ile Kemāl-nāme'de
Bağ kerāmāt ü fuyūzātı anıñ da evfā

138.Ol kerāmāt ü fuyūzātı görüp ‘aynen kendüm
Ba‘zısın yine şikāt eyledi teblīg baña

139.Şan‘at-ı mürşīdi hayyātılık olup melhūz kim
Kendünün şuğlı düğümle anı dağı imā

[20a]

140.Ben aña bendeligin bendini düğümledim
Hamd bī-ḥad ola kat kat baña feyz-güşā

141.Ḥidmet-i ğayrılarından çok iden bir seyyāḥ
Dir Üveysī-idi ol zāt-ı kerāmāt-pīrā

142.Ki baña didi ki Ruscuğ'da Cenāb-ı Ḥızır'ı
Gördüm evvel aña ger olmadı fehmin peydā

143.Bağdı heybetiyle hem de dehen-i pākinden
Ağzıma virdi zihī nesneyi ki feyz-ārā

144.Ḳalmadı hīç sivā didi Üveysī demek
İş-bu seyyāḥ dağı tekzīb olabilmez ašlā

145.Müte‘addid-i ṭuruğ u mürşid olur bir zāta
Vehbī hem kesbī virir feyzi Cenāb-ı Mevlā

146.Biri ez-cümle anıñ Ḥazret-i Pīr Sa‘de'd-dīn
Vehbī hem kesbī olan feyz ile dir kām-revā

147. Hâzret-i Hızır idi mürşid-i ‘ Abdü’l-ḥālîk
Pîr-i Nakşî o rûhânî reşâdet-baḥşâ

148. Şeyḥ ‘ Ali Hâzretidir mürşid-i Şeyḥ-i ekber
Hâzret-i Hızır-idi ol zâta da irşâd-resâ

149. Kâdirî vü Nakşî tarîķinde bi-vechi kesbî
Mürşidânını faķať itmedi kimse inbâ

150. İde Hızır himemi sa‘ di ile kâdri refî‘
Nakşbend dil-i üveys-i keremin baña recâ³¹⁸

151. Mefḥâr-ı ‘ âlem eyle âline aşḥâbına da
Ümmeti üzre de bî-gâyet şalât ide Hüdâ

152. Hâķ şerî‘ atle tarîķatle ḥaķîķat ile
Ma‘ rifetle bu Kemâl’i daḥi kılsun ihyâ

Hâzret-i Sa‘ deddîn Cebâvî ḳuddise sırruhu’l a‘ lâ Efendimiziñ menâķıb-ı seniyyelerini
muḳaddimen taḥķîķ idemedigimden Âşâr-ı Kemâl-nâm kitâba derc idememiş isem de
bu def‘ a bi-menniḥi te‘ âlâ taḥķîķ ve buraya tenmîķ olunmuşdur.

(Fâ ‘ilâtün [Fe ‘ilâtün] Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilün [Fa ‘lün])

KAS.3.

1. Pîr-i Sa‘ dî ki Cebâvî-i sa‘ âdet baḥşâ
Oluyor vaşf-ı mu‘ allâların böyle imlâ
2. İsm-i sāmîsi Muḥammed ile Sa‘ deddîndir
O da din ehline bâ-sa‘ d himem-i feyz-efzâ

³¹⁸ 141-150. beyitler derkenarda yer almaktadır.

[20b]

3. Mekke'dir maṭla' ı ol şems-i füyûz ü himemiñ
Ba' de Şām'da ikāmetle o da virdi ziyā
4. Ṭurdı eyitdirdi Cebā'da cibāyet şerefi
Yedi yüz sālī vefāt ile defīn oldu aña
5. İki 'ālemde de nūr-ı himemi sa' d-i su' ūd
Bī-zevāl olmağla ğıbṭa ki şems-i semā
6. Nesl-i 'ālīleri sādātdan ü hem Şeybānī
Kā' be-i miftāḥ-ı şerīfī nesebinde ḥālā
7. Mekke fetḥinden olup evveli Şeybiyye'de o hem
“En tū 'eddū”³¹⁹ de müfesser ki yine oldu 'aṭā
8. Ehl-i oldığı-içün oldu bu āyet nāzil
Ḥānedānınca daḥi oldu mübāhāt-ārā
9. Vālid-i Ḥāzret-i Pīrin-idi eş-Şeyḥ Yūnusī
Hem ṭarīkınca daḥi vālid-i rüşd oldu aña

[21a]

10. Anıñ idi pederi Ḥāzret-i Şeyḥ ' Abdullāh
Oldı ferzendi o Şeyḥ Yūnus'a irşād-pīrā
11. Anıñ irşād ü nesebce pīriniñ daḥi
İsmi Yūnus ki Kebīr dinūr aña hep küberā

³¹⁹ “Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte, her şeyi görmektedir.” En-Nisâ 4/58.

12. Hikmet-i āyet “lā yūs’el ammā yef’ al”³²⁰
Ki celāl ü gāh cemāl ile tecellīde Hudā

13. İ’ tirāz eyleme şuş bu daḥi mansūşdur kim
Gāh kerīh gördüğünüz şeyde olur ḥayr eclā³²¹

14. Hikmet-i Haḫla olup ba’ zı vücūd şıḥḥatde
Ba’ zısı olup ‘ alīl soñra gelür aña şifā

15. Nūr-ı zātı güneşin olsa daḥi ebr u neḥār
Az gösterse de ḫaplırsa da var anda zīyā

[21b]

16. Tīn-i ālūdeligi ḥā’ il olur mı gühere
Ki izāle idicek zāhir olur yine cilā

17. Sā’ at ü esliḫanın ḫurmada ‘ aksi revīşi
Soñra ammā idiyor sīret maṭlūba edā

18. Ba’ zı def’ a maṭarın evveli gök gürlense de
Mebde’ i feyz oluyor yine o dehşetlü şadā

19. Evvel ol pīr-i mu’ allāda da bā-ḫikmet-i Haḫ
Şūretā olmuş-idi ba’ zı ḥuşūş cılve-ḡāh

20. Soñra batınca ṭarīḫ ḫaṭ’ ile kesb itdi füyūz
Zāhiren ḫaṭ’ -ı ṭarīḫden bularaḫ böyle rehā

21. Ki o ḥālīn pederi gūş ile ıslāḫı-içün
Ya vefātını du’ ā kıldı şalāḫ virdi Hudā

³²⁰ “Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir.” el-Enbiyâ 21/23.

³²¹ “Size zor geldiği halde savaş üzerinize farz kılındı. Hakkınızda hayırlı olduğu halde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu halde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz bilmezsiniz.” el-Bakara 2/216.

22. Üç süvārī görerek imti‘ asın istemege
Gelicek gördi ki pür-nūr hidāyet-efzā

[22a]

23. Hāzret-i şāh-ı Rusül ile Cenāb-ı Şiddīk
Birisi daḡi anıñ Hāzret-i Şīr-i Mevlā

**Este‘ izü bi’llāh “Elem ye’ni li’l-lezīne āmenū en taḡşe’a ḡulübühüm li-zikri’llāh”
şadeḡa’llāhu’l-‘azīm.³²²**

24. Hāzret-i faḡr-i Rusül okudı bu āyeti-çün
Nūr-ı feyz itdi hemān güher-i zātın eclā

25. Eyledi Hāzret-i Şiddīk himemle iḡāz
Ki bu heybetle yaṭup bī-nefs-idi zīrā

26. Murtaẓā Hāzreti cībīnden idüp de iḡrāc
Virdi Şāh-ı dü-serāya orada üç ḡurmā

27. Riḡ-i pākiyle şeref-yāb iderek faḡr-i enām
Emri ile olarak virdi aña Şīr-i Ḥudā

28. Saña ve zürriyyetiñe tā-be-ḡıyāmet nāfi‘
Diyüp aḡz eyle buyurmuşdı Resül-i dü-serā

[22b]

29. Aldı ta‘ zīmle tenāvülde bulup her şerefi
Aña vü zürriyyetine oldı feyz ol gūnā

30. Bunda zürriyyetine ehl-i ṭarīḡı dāḡil
Ma‘ nevī cümlesi evlādı dimekdir zīrā

³²² “İman edenlerin, Allah’ı anmak ve vahyedilen gerçeḡi düşünmekten dolayı kalplerinin heyecanla ürperme zamanı gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilmiş ve üzerlerinden uzun zaman geçip kalpleri katılaştırmış kimseler gibi olmasınlar. Onlardan birçoḡu yoldan çıkmışlardır.” el-Hadīd 57/16.

31. Cümleten tā-be-ķiyāmet olarak naħl-i füyūz
Lezzet-i kāmı virir toħmıdır ol üç ħurmā

32. Ħaşre de şāmil olur bunda ķiyāmet lafzı
Ser-fürū eyler o ħurmālara el-ħaķķ tūbā

33. Vālid-i mācidine oldu mülākī der-ħāl
Oldı andan da inābet iderek kām-revā

34. Çünki vehbī o ħuzūr-ı nebevī içre olan
Pederinden daħi kesbīyi buyurdu ifā

35. Sa‘ d-ı vehbī ile kesbī ile Sa‘ deddindir
İķtirān eyledi Sa‘ d’in füyūzāt-nümā

36. Eb ü ecdād ü kendünde kerāmāt ü himem
Oldı tārīħ ü menāķıbdā beyān ü inşā

[23a]

37. Şulbi evlādı da ħālā olarak ma‘ den-i kām
Müncelī ehl-i tarīķında da feyzi ħālā

38. Kāmil üstāzdan inābet ile dāħil olıcaķ
Kām alup o da ider ħalkı be-kām itse du‘ ā

39. Dürlü dürlü marāz anıñla şifā-yāb olarak
Semplü ħayvān şoķan kimseye gelmekde rehā

40. Elllerinden birisi temre vü tīn ekl itse
Yine semlüden irişmez zarar aña aşlā

41. Mefhâr-ı ‘âlem ile âline aşhâbına da
Ümmeti üzre de daği ide şalâtı Mevlâ

42. Sa‘d-i feyz ü himem ü rüşdi ile Rabb-i Kerîm
Bu Kemâl’i de kemâli ile kılsun ihyâ

Kezâlik

Düğümli Baba kıddise sirruhu’l-‘alâ Efendimizin kerâmât ü füyûzât-i bâhirelerine dâ’ir

[23b]

K.10

1. İrtihâlinde Dügümli Baba Hâzretleri’niñ
Çok cemâ‘atleridir himmeti haqqan câmi‘
2. Na‘ş-ı şâhânedâ bile zâhir halde de ‘adîl
Görmemiş kimse o resmen oluyorken şâyi‘
3. Ma‘nevîdir bunuñ i‘lân-ı vefâtı ancak
Bî-zevâl-i şems idi haqqan yine oldu sâtı‘
4. Ehl-i zâhir daği cem‘ oldu uzak yirlerden
Ma‘nevî yoğsa ne mümkün bu şuyû‘ sâri‘
5. Sa‘y olunsa da yine kâbil-i i‘lân degil
İtdi esbâb ile cem‘ anları Rabb-i Şâni‘
6. Ehl-i bâtından olan cezbe-i Hâk‘da bulunan
Cümleten geldi mülûke degil-iken tîyi‘
7. Var-idi biri ki hiç geçmeyüp İstanbul’a
Üsküdar’da ise de nûrî anıñ da lâmi‘

[24a]

8. O daḡi geldi yine söyledi bu vech-ile kim
 Ḳuṭbumuz itdi anı Ḥazret-i Rabb-i Rāfi‘
9. İrtihālinde dimek ruḡsat olup itdi beyān
 Evliyāya da olur himmeti Ḳutbuñ nāfi‘
10. İki ‘ālemde daḡi Ḥazret-i Rabb-i Ekrem
 Anı da cümlemiziñ ḡaḡḡına ḡılsun şāfi‘

K.11

Kezālik

1. Şeyḡ-i İslām-ı şehīr ya‘ nī Ḥasan Ḥayru’llāḡ
 İdiyor vaşf-ı mu‘allāsını böyle tibyan
2. Cāmi‘ içinde terāvīḡ olunur-iken edā
 Pencere cāmına sür‘at ile gitdi hemān
3. Defe‘āt ile mücerreb olarak herkesce
 Yine var bunda da ḡikmet didi hep anda olan

[24b]

4. Ḳaḡı şeb olundıḡı taḡrīr olundı ḡattā
 ‘Ulemādan biri ḡacdan gelerek itdi beyān
5. Ki uzāḡ baḡrde ḡarḡ olmada-idim bir şeb
 Zāhiren ḡalmadı ümīd ki ḡalāş ola bu cān
6. Gördüm ‘aynım ile ol zāt-ı kerāmet-pīşe
 Bir aḡāḡ parḡasını destime virdi ol ān

7. Ki aña şarılaraq sâhile çıkdım der-hâl
Didi vaḳti de muvâfiḳ baḳılup oldı ʿıyân
8. Ğıbṭa eyler felekde mihri aña elbet kim
Nūr-ı feyzine göre gice vü gündüz seyyân
9. Hem güneş nūrına cüz ʿice olur ḥâ ʿil
Nūr-ı bî-ḥâ ʿil-i maḥẓ idi bu zât-ı zî-şân
10. Ol ağaç parçasıdır şâh-ı dıraḥt himemi
Anı inbât idemez bād ü ebr-i nîsân

[25a]

K.12

Kezâlik

1. Yine vaşf eyleyüp o Ḥazret-i Şeyḥ-i İslâm
Bunu da itmededir böyle beyân ü iḥbâr
2. Soḳaḳ içinde görünce çağırup ismim ile
Didi sen de pederiñ ḥaḳḳına muḡberlik var
3. Pederiñdir ve şüleḥādandır idüp pek ḥürmet
Ḳalbiñ içindeki muḡberliği hiç tutma çıkar
4. Kendümi de pederimi daḫi ol vaḳte deḡin
Görmeyüp ismimi de tuymadıḡdır der-kâr
5. Ol aralık pederime şıkılup ḳalbimde
İḡbirâr vār ise de itmemiş-idim izḥâr

6. Tuymamış-idi görüşdüklerimiz kimse bile
Böyle nuṭṭ eyledi ol zāt-ı kerāmāt-şî'âr
7. Rıḥlet itmiş pederi vaşf-ı ḥalâşî meşhûr
Bâ-ḥuşûş böylece bir vaşf ki mânend-i hezâr

[25b]

8. İkişi ḥaḳḳına da ḥiss-i teveccüh oluyor
Ki muzırr olur-idi ḥaḳlarına ḳalsa ğubâr
9. Nîk ü bed itse du'â ider çünkü zuhûr
Şer-ise vâlidî de soñra te'essüfle yanâr
10. İş-bu nuṭṭun eşeri geldi zuhûra der-â aḳab
Pederiniñ alarak ḥayr du'âsın bisyâr
11. Hissetdi 'âlî olup şimdi o Şeyḥu'l-İslâm
Ḥayra tevfiḳ vire her ḥâlde Rabb-i Ğaffâr

K.13

Kezâlik

1. Şimdi Rumeli ḥişârında muḳîm 'İzzet Beg
Der-sa'âdet'de olan ḥânesi yanmış-idi
2. Pederi ile me'an tekyeye 'azm eyleyerek
Bir iki gice daḥî anda iḳâmet itdi

[26a]

3. İḥtilâm olmağla aḳçesi de yoğ-idi hîç
Pederinden ḥicâb ile ṭalep idemedi

4. Der-‘ aḳab vaḳt-i seher içre o zātı ekrem
Virdi aḳçesini ḥamāma gidesin didi

K.14

Kezālik

1. Eyledi naḳl ü beyān bunu da ol ‘ İzzet Beg
Bir gemiye yine buldırdığını böyle rehā
2. Gice ‘ Ārif Baba yanında yaṭurken nā-gāh
Söyledi aña ḥiṭāb eyleyerek bu gūnā
3. Bir gemi işte hemān baṭmadadır ḳurṭarayım
Buyurup cümleye oldu o da yine eclā
4. Herkes eyledi ‘ Ārif Baba ṭuyduk da beyān
Munṭazır olmuşduk oldu hüveydā ḥaḳḳā

[26b]

5. Geldi birkaç ḳapudan tekyeyi buldı arayup
Didi fülkimizi ḳurṭardı Düğümli Baba
6. Her biri şükr ü şenā eyleyerek söylediler
Tekyeye eylediler ba‘ zı hedāyā i‘ ṭā
7. Bī-zevāl ol güneşin gice ve gündüz nūrı
Rūzgārdan da deñizden daḥi fevzi aḳvā
8. Bāṭınen ḳuvveti her ḥālde ehlu’llāhda
Zāhire ḡālib olur olduğu an izn-i Ḥudā

9. Gerçi zāhirce de bātınca da te'sīr Hāk'da
Eylemiş zāhiri Hāk bātına tābi' ebedā
10. O daḥi Kudret-i Bārī'ye menūt ammā kim
Cismi bā-ḳudret Hāk rūḥ-veş eyler iḥyā
11. Rūḥa teşbīhi de takrīb içündür zihne
Rūḥa da kuvvet-i ḳudsiyyet olur rūḥ-efzā

[27a]

12. Feyz-i Hākla olup ervāḥa da eşbāḥa da rūḥ
Dü-cihānda ider iḥyā-i himem ehl-i Hudā

K.15.

Kezālik

1. Pek büyük oldu ḥarīḳ ḥük-m-i ḳazā'-i mübrem³²³
Çok kişi zād için yardıma oldu muḥtāc
2. Oldı devletce çadırlar ile erzāk ta'yın
Yine bırakmadı Hāk kimseyi de açık ve ac
3. İdeyim ben de i'āne aña anbār müddet
Diyü nuṭṭ eyledi ol zāt-ı kerāmet minhāc
4. İşbu imā daḥi çok geçmeyerek itdi zuhūr
Ya'ni kim Vāli-i Mısr itdi i'āne inhāc

³²³ Bahsedilen yangın 1865 yılında gerçekleşen Hocapaşa ve Kumkapı yangınları olabilir. Bu yangınlarda Hocapaşada 1007, Kumkapı'da 1903 bina yanmıştır. Valide Sultan'ın Hocapaşa yangınında felaketzedelere yardımı ettiği kayıtlarda geçer. Metinde devletçe kişilere yardım edildiği söylendiği için bu yangının Hocapaşa yangını olması daha kuvvetli bir ihtimaldir. <http://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/istanbul-yanginlari.html> Erişim tarihi: 25.10.2022; Ali Akyıldız, "Pertevniyal Valide Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yay., 2007), 34/239-240.

5. Tırdığı tekye şurresinde anbāra konup
Ruġen ü urz virildi oradan bi'l-ihrāc

[27b]

K.16.

Kezālik

1. Neyyir-i hūsn-i teveccühlerinde haqqımda
‘Ācizim zerre deġin şükrin idemem ifā
2. Jāle-i qalbi hevā itmiş-iken hākister
Tal‘at-i şems-i füyūzātı idiyor a‘lā
3. Biri ez-cümle didi şimdi gelüp bir seyyāh
Sā’irinden çok aña hıdmeti mesbūķ eclā
4. Nezd-i nācizime aķdem gelüp ‘avdet idicek
Buraya geldiġi de münkeşif olurmuş aña
5. Baña her def‘a gelüp gittiġini keşf iderek
Böyle nuķ buyururdu bu da luķfı maḥzā
6. Ya‘ni kim ḥubb ü teveccühlerini haqqımda
İş-bu seyyāh da taşriḥle buyurmuş inbā

[28a]

7. Şimdi naķl itdi şarāḥat iderek ol seyyāh
İktifā eyler imiş aķdem idüp de imā
8. O da mevşūķ olarak kezḇ ü ġarażdan ‘ārī
Maḥz-ı taḥdīş-i ni‘am-içün olundu imlā

9. Bâ-ḥuşûş ḥamd ola bî-ḥad ki delîl istemeyüp
İzhariyyetde daḥi şemse müşâbih ḥaqqā
10. Lîkin anıñ da lisânından işitdik de yine
Oldı tekrâr teşekkür-içün ancaḥ inşā

K.17.

Kezâlik

1. Hâcî İshâk Efendi ‘ulemâdan meşhûr
Ḥilye-i zühd ü şalâḥ içre daḥi buldı rüsûḥ
2. Naql ider kim beşeriyyetle zünûb itdik mi
Fıkr idüp rāḥat mı itmiş-idi pek mefsûḥ
3. Keşf idüp okudı bir âyet-i istiğfârı
Didi ki ḥavf ü recā olmaya dilden mensûḥ

[28b]

4. Çokdur âyet biri “lā yey ’esü min ravḥi’llāh”³²⁴
Ḥaḥ ider rāyiḥa-i Yûsuf-kāmı menfûḥ
5. Ḥavfa da çok biri “lā ye ’menü mekrallāh”³²⁵ dır
İtmeli terk-i hevā derk-i rıza şāb ü şüyûḥ

K.18.

Kezâlik

1. Hürmet eylerdi mecâzîb-i Hudâ’ya lîkin
Ba’zı def a ṭayanamaz-imiş ‘Ârif Baba

³²⁴ “Ey oğullarım! Gidin de Yûsuf’u ve kardeşini iyice araştırın, Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü inkâr edenlerden başkası Allah’ın rahmetinden ümit kesmez!” Yûsuf 12/87.

³²⁵ “Allah’ın ansızın gelen azabından emin mi oldular? Fakat ziyana uğrayan topluluktan başkası Allah’ın azabından emin olamaz.” el-Arâf 7/99.

2. Zihnine geldi ki bu zāt-ı celilden başka
Cümlesine daḥi gāh itdiḡi ta‘zīr ammā
3. İş-bu zāt-ı şeref-ārā da sebep olsa diyü
Vaḡt-i ḥiddetde taşavvur idicek didi aña
4. Vaḡt-i ḥiddette sebep aramak olmaz cā‘iz
Çok bahāne bulunur kızb ile līkin ne revā
5. Meşelā şunı şorayım nedir ise ‘aksi
İltizāmen tarılayım demek olmaz aşlā
6. ‘Afvı lāzım sebep-i ḥiddet ider ise zuhūr
Kişi kendüsi bahāne aramak ḡayr-ı sezā
7. Buyurup şabrı şenā eyler idi herkes līk
Oldı bu keşf ile fikrini anıñ ol gūnā
8. İstimā‘ eyleyecek bunu da keşf ü nuşhın
İ‘tirāf eyledi ol fikrini ‘Ārif Baba

[29a]

KB.5.

Kezālik

1. Şeyḡ vekīlidir Anaṡolı Ḥiṡārı’nda biri
Naḡl ider Şālih o da eyleyemez kızbe suḡūt
2. Halk cem‘ olmuş-idi cum‘ a namāzı-içün
Gördiler böylece vaḡti daḡi oldı mażbūt
3. Pencere camını kesr eyledi bir cam bir imām
Buyurup dindi bu bir ḥikmete elbette menūt

4. Hayli gün giçdi seferden bir imām geldi didi
Bahre düşdüm idi zāhirce dil oldu maḵnūt

[29b]

5. Beni kurtardı Dügümlü Baba gördüm bi'z-zāt
Destini anda kuşağıma idüp de merbūt

6. Vaḳti de āña muvāfıḳ ki idüp tayy-i mekān
Güneşin nūrı gibi kılmış āña fevzi hübūt

7. Felek üzre görünürken yine mihr ile ḳamer
Deñiz içre görünür şekl ü ziyāsı mebsūt

8. Haḳḳıñ 'aşḳ u ṭurukı esra' ü aḳvā elbet
Gıbta eyler āña vapur ile timür huṭūt

9. Kām-ı dareyn virir o yek-nefes-i aḳdes ile
Telḡıraf sāde ḡaber hem de bu dünyāya menūt

10. Şems-i feyz ile dü-'ālemde de naḳş-ı himemi
Buldurur rūḫı fiṭoḡrafyaya elbet maḡbūt

11. Cismi de olsa hem anıñ yine teşbīh olamaz
Zıllıdır devlet-i dünyāya menūt ü meşrūt

[30a]

12. Ḳuṭb ü ḡavṣ olmaḡla dā'ire-i himmette
Baḡr ü berredir kelimāt içre hemān mişl-i nuḳūt

13. Ebr-i ḡavṣ ü ni'am ü bād-ı kerem Haḳ'dan o ḡavṣ
Baḡrden berre kaşırḡa ile olmaḡda bulut

14. Kendüni kızben uçurma eyler ve atma şakın
Paḫlama ṭop gibi balon gibi itme suḫūṭ

K.19

Kezālik

1. Şöhreti vü zātı şūfī Aḫmed Efendi söyler
Ḥāfız ü anda vücūh ile kıṛā'et maḫfūz
2. Müteḫallī siyer-i ilm ü şalāḫ ile o da
Olmaz andan da durūḡ ile rivāyet melḫūz
3. Ki Düğümlı Baba Ḥazretleri de bā-şavt-ı ḫüsn
Her vücūhı bilüp okurdu gelir-idi ḫuḫūz
4. Ağladır-idi olup pertev-i ḫalbi ḫat ḫat
Şem' -i mişkāt ü züccāceveş olurdu melfūz
5. Beni dāmādıma vaşf ile selām gönderdi
Baña dāmād idügin bilmesese olmaz melḫūz
6. Bā-ḫuḫūş pek büyük ādem olacaḫ oldıḡını
Aña tebşīr iderek olmuş-idik hep maḫzūz
7. Soñra Ḥaḫ kıldı müderris ü imām pādişaha
Şeyḫ-i İslām o şimdi ola şerden maḫfūz
8. Müştehir oldu anıñ ismi de Ḥasan Ḥayru'llāh
Ḥisse-i ḫulḫ ile de ol ḫuṭbdan oldu mev' ūz

[30b]

9. Kendü de didi kerāmetlerin ammā ki bunu
Hażm-ı nefis eyleyerek itmemiş-idi melfūz

K.20.

Kezālik

[31a]

1. Geldi bir şeyh ki seyyāh olup o da mevşūk
İdemez kızb ü dürüg itmege ‘aynı iğmāz
2. Bā-ḥuşūş kızb ile rü’yā dimesidir bed-ter
Çünkü bir mīve ki o ‘ālem-i ğayb aña riyāz
3. Didi rü’yāda baña virdi kettān ḥalvāsın
İrtesi ‘aynı ile virdi Cenāb-ı Feyyāz
4. Dimemişken anı bir muḥlişi ṭabḥ eyledirüp
Oldı rü’yā baña gūyā anı bir istiḳrāz
5. Ṭabḥı nādirken o maḥzā ki yine himmetidir
Gerçi ikrām-ı faḳīr Ḥaḳḳ’a dimekdir iḳrāz
6. Şāhib-beyte vü aña himmeti kim bā-şadaḳa
Oluyor ‘ömr-i mezīd def‘-i belā vü emrāz³²⁶
7. Maḥv ü işbāt hemān levḥde icrā olarak
Ber-ḳarār ümm-i kitāb ‘ilm-i Ḥudā-yı feyyāz³²⁷

[31b]

8. Ki şadaḳa virecek virmeyecek kimseler de
Ḥaḳ bilür levḥdedir maḥv ile işbātla beyāz

³²⁶ "Sadaka belâyı def eder ve ömrü uzatır." Heysemi, *Mecmaü’z-Zevaid*, 3/63.

³²⁷ "Allah dilediğini siler, dilediğini de yerinde bırakır; ana kitap onun katındadır." er-Rad 13/39.

9. Ya‘ nī bu bābda ḥadīşden yine ḥāşā olamaz
Ecel için olan āyet ile kaṭ‘ ā i‘ rāz
10. Böyle der-ḥāl sa‘ ādetle şifādan daḥi kim
Maḥv ü işbāt oluyor levḥe vuḳū‘ -ı a‘ rāz
11. Olamaz ḳulda ki cüz’iyye arada inkār
Fi‘ li Ḥaḳ ḥalk idiyor bizdedir ‘ azm-i iḡrāz

K.21.

Kezālik

1. Tuzcı eşnāfına İbrāhim Efendi aḳdem
Ket-ḥudā-idi gemisine tuz itdi imlā
2. Ğarḳ oldu diyü kendüye ḥaber gelmekle
Ḳalbini ḥüzn ü keder itmiş-idi istilā

[32a]

3. Ülfeti olmayarak ḥiç kelām söylemedi
Kendü de görmemiş-idi anı aḳdem aşlā
4. Baḳ gemiñ şimdi Ḥaşır İskeleyi’ne geldi
Didi keşfen yine ol kân-ı kerāmāt-ı ‘ ulā
5. Ḳalbini bildigine ḥayret ile gitdi hemān
Oraya geldi selāmetle bi-luṭf-ı Mevlā
6. Himemi kām-ı ta‘ āmında olup milḥ-i melīḥ
Lezzet ü zevḳ-ı sürürü o da buldı a‘ lā

7. İdiyor Һamrı nemek-Һall Һelāl ü t̤āhir
Himmeti şād ider ālāmdan irdire aҺlā
8. MilҺ olur memleҺaya her ne duҺūl eyler ise
Evliyānıñ nazarında ide maқbūl Mevlā
9. Şabr iden kām bulur virse de anlar çilleyi
Acıdır līk deva zaҺme tuzı vaż' ü tılā

[32b]

K.22.

Kezālik

1. Kürek aқçesi de olmayarak bir zātda
Bulamamış bir sebep zāҺiri itmek melce'
2. Ya' ni kimden taleb itmiş ise de bulamayup
Oldı Һam yaқmağa қalbe kömür-āsā menşe'
3. Bildi ilhām ile çağırdı Һuzūrına hemān
Didi maқşadda niçün Һayrıyı itmeñ mebde'
4. Gezme bād ü kömür al didi pahāsın virdi
Derd-i berde yine keremiyyet luṭfı mence'

K.23.

Kezālik

1. Dervīş AҺmed Bedevī meskeni Қāsımpaşa
İdiyor böylece meşhūdın o da naқl-i şaҺīҺ

2. Haremi hāmīl olup toğracak olduğda
Zahm-i fakr üzre o masraf ile de oldı şarīh

[33a]

3. Çocuğa bir şaracak bez daħi bulamamağla
Kondı kundağ diline yangını itdi telmīh
4. Gezerek mehd ü şalıncağ gibi pür-lerze-i gam
Hālını idemedi kūdek-i ṭab‘ ı teşrīh
5. Bu telāş üzre giçüp söylemeden keşf iderek
Vāfir aqçe virerek eyledi qalbini ferīh
6. Hāzret-i Hāḡḡ’a recā itmelidir herḡālde
Didi ol rūtbe telāş itmegi kıldı taḡbīh
7. Anāsı ağlamayan çocığa virmez memelik
Südi olmazsa ne sūd luṭf iden Allāh şaḡīh³²⁸
8. Hāneñe git toğacak oğluñ aña hoş baqasın
Muştafā tesmiye eyle diyü kıldı taşrīh
9. Gelicek oğlı toğup tesmiye itdi öyle
Hāzret-i Hāḡḡ’a idüp şükr ile tekrār tesbīh

[33b]

K.24.

Kezālik

1. Naql ider böyle Hacı Bekir Efendi ki odur
Hıdmetden mütekā‘ id şıfat-ı zühdi ‘arīf

³²⁸ 7. beyit derkenarda yer almaktadır.

2. Yeñiçeri ağasına gider iken hayli yoğurt
Aldı bir kâsesin ol kuṭb-ı kerāmāt-redîf
3. Didi sōḳāḳda yoğurtcu ki ḥarām itdim anı
Yeñiçeri ağası eyle demez çün taḥvîf
4. Çağırup açdı yeñini didi bak içinden
Gördi vüs‘atlü olarak nice şahrā-yı laṭîf
5. Ol yoğurdun çanağın kendüsiniñ inegini
İş-bu şahrāda görüp ḥayreti oldu taẓ‘îf
6. Bunun emşāli kerāmâtı evāilde daḥi
Evliyā da idiyor ba‘zı tevārîḥ tavşîf
7. Yaḳaẓa ḥalde görmek gibidir rü’yâyı
Zihne taḳrîb bu teşbîh ki degildir taḥrîf
8. Zāhiren çeşm ü ḥavās uyḥuda ya‘nî ḳapalu
Oṭada eb‘adı görmekde budur emr-i ‘arîf
9. Var zamān içre zamān ile mekân içre mekân
Münderic ‘ilm-i taṣavvufda kütüb bi’t-te’lîf
10. Evliyā eski zamānlarda da göstermiş anı
Yeni ‘aşr içrede bu vech-ile ol zāt-ı şerîf
11. Pehlivān işte o kim nefis ile dünyâyı yeñüp³²⁹
Yeñi içinden ide böyle cihānı ta‘rîf

[34a]

³²⁹ "Çok kuvvetli pehlivan, birçok güreşçileri yere serip gâlib olan değildir. Asıl kuvvetli pehlivan, öfkелendiği sırada nefisine mâlik (ve irâdesine hâkim) olan kimsedir" Buhârî "Edeb", 76.

12. Gerçi dünyāyı yeñinden yaķasından atmış
Yine h kminde anıñ eylemiř All h laťif

[34b]

KB.6.

Kez lik

1. Vezned r Seyyid Efendi m teķ   id olarak
Aldı Rumeli Hiş rı'nda muķ m bir h ne
2. şuleh dan olarak vezne-i evķ tı o da
P r ider naķd-i   ib detle hem n Yezd n'a
3. Didi kim V li-i  zmir id p aķ e ihd 
Geldi bir h dimi ol ķutb-ı me   li-ş na
4. Dimeden kim id gin aķ e get rdigini de
Keş f id p s yledi her birini d ne d ne
5. Vezne-i z hire b -z id   nokş n o ķadar
 demez naķdi his bı gelmiş-iken meyd na
6.    lm-i z hir ile b t n kefeteyni ķalbi
Himmet eyler dilini toĝrı tutan ins na
7.  ki  alemde ger  n-ķadr olarak ehlu'll ha
 der   uķb da daĝı luťfı ir p Yezd n'a

[35a]

8. şarf   ir d iden enf sını b -ķayd-ı rız 
B -his b yevm-i his b i re irer işs na

9. Giçmesün bād-ı hevā kendüñe māl eyle anı
Defter-i ‘ömri bozup düşmeyesin hüsranā
10. La‘b ü lehv olarak kār-ı cihān-ı fānī
Zarar-ı irāş ider cem‘ -i yekūn efsāne
11. Şıfr-ı zāid gibi kalursa dağı yine hasār
Elde bir kalsa da hüzn itmelidir ‘ işyāna
12. On kat olur oluncaş şıfr-ı yemīn hasene
Olamaz had dilese zammı Hudā ihsāna
13. Tevbe ile kalem-i surh-ı hacālet cürmi
İde tenzīl ile imha kıomayup nisyāna
14. Dil hazīnesine bi’l-hāşşa nezāret idesin
Re’s ü a‘zā’-i teni meclis ide Gufrāna

[35b]

15. ‘Arz ü takrīr olur mazbaṭa-i aḥvālīñ
Bāb-ı ‘ālī-i huzūrdan çıka hoş i‘lāna
16. Naķş ide sikke-i şāh-ı ezeli kālīb-i feyz
Kālb itme zer kālb olmalı hāş ‘irfāna

K.25.

Kezālik

1. Yine Seyyid Efendi bunu da naķl idiyor
Didi bir gün baña ol zāt-ı kerāmāt-nişāb

2. İtdi kâğıd ü qalemiñ bundadır ammā ki seniñ
Semt-i ğurbetde devāt hoşqası dimekle ħiṭāb
3. Gitdim İzmir’e kitābet ile me’mūr olarak
Hemān üç günde açıldı orada rızkıma bāb
4. Çünkü aqdem daħi kātib idi İstanbul’da
Böyle İzmir’deki kātibligi kıldı işrāb
5. “Nūn” devātıyla “qalem” rızkını böyle yazmış
Levh-i maḥfūz ol defter-i Rabb-i Vehhāb

[36a]

6. Böyle aḥbār ile iḥtār iderler işte
Aña vāqıf olup ilhāma olanlar erbāb
7. Eyleme pāre için kendüñi pāre pāre
Çāre yok ḥāric-i rızq arama kezme ebvāb

K.26.

Kezālik

1. ‘Askeriyyeden olarak gelmiş olan paşaya
Keşf ü nuşh ile didi bunları kim cümle cinās
2. Ki topuzdan mı ‘abūsdan mı ḥubzdan mı ‘aceb
Qorquyorsın didi soñra anı da añladı nās
3. Yok iken ḥarb eseri itdi o günlerde zuhūr
İş-bu nuṭqında naşīḥat oluyor üç ecnās

4. Uḥrevī ya‘ ni topuz qorqusunı bi’t-taḳdīm
İtmeli ḥarbi ‘abūs aylığı da ḥubza kıyās

[36b]

5. Āḥiret topuzı aḳvādır ‘abūsdan kaçıcak
Ḥubzı gitmek ile dünyāca da olur iflās
6. Görünür gerçi ‘abūs topla da zāhirde ‘abūs
İki ‘ālem de beşūṣi-i ḥaḳīḳiye esās
7. Gerçi bārūt-ı siyāh virdi karanlık görünür
İğtinām olur anıñ ile şümū‘ ü elmās
8. Kaçmasa da çatlasa da gülle gibi ḥāke düşer
Sūz ider ḥā’if-i mehtāb ü ḳatīl-i vesvās
9. Çok kurup nefis ü hevāña uyaraḳ itme firār
Düşürüp ḥumbara-veş kırmaya nāmūsı hirās
10. Olsañız ḥıṣn-ı ḥaṣīn içre daḥı mevt irişür³³⁰
Didi Ḥaḳ ḥaḳḳı bilüp itmelidir istīnās

K.27.

Kezālik

[37a]

Lā ilāhe illallāh Muḥammedün Raşūlu’llāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem

³³⁰ “Nerede olursanız olun ölüm sizi yakalar; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile! Kendilerine bir iyilik dokunsa “Bu Allah’tan” derler, başlarına bir kötülük gelince de “Bu senden” derler. “Hepsi Allah’tandır” de. Ne oldu bu topluluğa ki bir türlü söyleneni anlayamıyorlar!” en-Nisâ, 4/78.

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Bu tuğrānıñ mefārı d<î>de-i kalp halāyıkdır
Hayāt-ı cāvidānī baḥş ider ervāḥ ü ecsāda
2. Kemāl-i şādıķıyyet zīver-i enfās itmekdir
Odur maḳbūl iden menşūr-ı kāmı mülk-i ‘ uḳbāda

Fī-sene 1275

KB.7.

1. Çend ‘aded levḫayı yazmış idim iş-bu gūnā
Ol zamān tekyeye bir kıt‘ asın itdim işāl
2. Kõnmuş üç şeyḫ oḫası şağ köşe dīvārına kim
Anda eyler idi ol ğavş-i celīl arz-ı cemāl

[37b]

3. Gördüm ol ḳutbuñ anı re’s-i cemīli üzre
Zīver-i arş ü melā’ik serine tāc-mişāl
4. Böyle yazılı o tekyede daḫi çok levḫa
Anlarıñ ḫaṭları da naḳşı daḫi ‘alü’l-‘āl
5. ‘Ādetā tellü olan kāğıda yazmışdım anı
Ḥaṭṭı da ‘ādī midād naḳşı da ‘ādī eşkāl
6. Çok degil ülfetim ‘Ārif Baba ile o zamān
Böyle sâ’irlere tercīḫde bulunmazdı mecāl
7. ‘Ācizem Ḥaḳḳ’a teşekküre ki herhâlde hemān
Bu da ol ḳutbun idi ḫaḳḳıma iḫsānına dāll

8. Dallarını müşmir ü aqvā şecer-i re'fetiniñ
Anda konmak ile levha çiçek açdı âmāl

9. Ol dirahñ köki a' lā olarak köklerden
İrdirir sāye-i tūbāya dañi anda zılāl

[38a]

10. O şecer arzıdır elṭāfı olur anda behişt
‘Arzıdır ‘arz-i semāvāt ü zemīn ile mişāl

11. Böyle eşmār-ı cinān ile cihān anda cenān
Bā-ḥuşūş ḥāşıl olur zevk vişāl-i mütē‘āl

12. Ḥānedānınca ‘ilm anıñ ‘Alemdār-zāde
Oldı zāhir yine bu levhayı ta‘likde o ḥāl

13. Re’si üzre ‘ilm-āsā per açıp ol tuğrā
Kıṭb ü gāvṣ olmağla o da ‘ilm-i bā-iclāl

14. Feth-i İstanbul’da zāhirde ‘alemdār ceddi
Bundan İslām bulur bāṭinen aḥsen-i aḥvāl

15. Kendü ebvāb-ı cināndan ki o da mūşıl-i feyz
Levha eyler ser-i ebvāb-ı mülūki ibcāl

16. Eyle tuğrā ile tamğaya sezā kalbini ḥāş
Ğıl ü ğışş çıkmalı kim kâlden emel aḥsen-i ḥāl

[38b]

17. Zāhiriñ sikke-i imān ile menkūş olarak
Ğıl ü ğışş bāṭınıñı itmeye ya‘nī ihlāl

18. Sikke-i dil eridilür yine pür-ğışş olsa
Hâş ise mu‘ teber el üzre gezer bâ-iclâl
19. İmtiyâz iki cihân içre bu Tuğrâ iledir
İftihâra bu nişân ile olur çünkü vişâl
20. Elf hamd elf şalât elf du‘ â-yı bi’l-hayr
Ola tuğrâ da ki üç elif gibi kâ’im-bâl
21. Zülfesi bâdi-i zülfâ olarak ‘ında’llâh
Kafeş-i dilde çıka beyza-i feyziyle nevâl
22. Şâhlar pençe başarlar idi fermân üzre
Bedel oldu aña tuğrâ çekilüp pençe-mişâl
23. Oldı tefsîr-i “yedu’llâh” ki demek kudret-i Hâk“Fevka
eydihim”³³¹ anıñ vaşfı ki o ‘alü’l-‘âl

[39a]

24. Şefeteyn-i fem-i bey‘ at bu şehâdetlerdir
Yine a‘ lâlarıñ a‘ lāsı demek bunda me’al
25. Ahz-i feyz-i ebedî olmada bu pençe ile
‘Ahdini bu zât ider kendüsine kesb-i nekâl
26. İtse ifâ “fe-seyü’tihi” ile ecr-i ‘azîm
Oldı haqqında anıñ va‘d-i Hudâ-yı müte‘âl

³³¹ “Sana yeminle bağlılık sözü verenler gerçekte bu sözü Allah’a vermiş oluyorlar, Allah’ın eli onların elleri üzerindedir. Bu sebeple kim Allah’a verdiği ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, Allah’a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah yakında büyük ödül verecektir.” el-Feth 48/10.

27. Māhı şakḳ itdi Resūl parmak ile bi'l-īmā
Kişiniñ ḳaṭṭ ü dü-şak itdigi ṭırnāḳ-mişāl

28. Ḳurşı mihriñ daḡı itmişdi duṭ āsıyla rücūṭ
Pençeleşmek dilese pençe-i ḡurşid muḡāl

29. Beş eşābiṭ gibi şeklen yazılır ismu'llāh
Muttaşıl ism-i Muḡammed keḡ-i pūr cūd ü nevāl

30. Hemi de dendānlu miftāḡ-ı cinān lafz-ı Resūl
Hem şalāt ile selām itmede fetḡ-i akfāl

[39b]

31. İşte refṭ -i yedimiz şūret-i sīretde de “lā”
Elf imdād ile “illā” idiyor Ḥaḳ ṡṡāl

32. Yaṭ ni mānend-i lisān itmede dā'im işte
Nefy ü ṡṡbātı bu şūretle de cism ü efṭ āl

Este' izū bi'llāh “Ve in min şey'in illā yüsebbiḡu bi-ḡamdihī ve lākin lā tefḡahūne tesbīḡahūm” ṡadeḡa'llāhu'l-ṭ azīm³³²

33. Cümle eşyā idiyorlar Rabbini tesbīḡ ammā
Siz anı añlamıyorsunuz didi Rabb-i müteṭ āl

34. İş-bu tesbīḡi delālet didi baṭ zı ṭ ulemā
İtdirir Ḥālḡı'ı anlar da vücūd-ı istidlāl

35. Böyle tefsīr olamaz añlar anı her insān
Ṭuymayan şerṭ i bilür fāṭ ile muḡtāc efṭ āl

³³² “Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbih eder; O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini anlayamazsınız. O halîmdir, bağışlayıcıdır.” el-İsrâ 17/44.

[40a]

36. Şer‘ siz ‘ aqıl anı idrāk idebilmeklik ile
Şer‘ i tuymazsa da var münkir-i Hallāk’a nekāl

37. Hāl lisānıyla demek her şey idiyor tesbīh
Kimse derk idemez ancak ki bilür ehl-i hāl

38. Şeyde kāfir daḥi dāḥilse de öyle tesbīh
İhtiyārī değil imāna da itmez idḥāl

“Levlāke levlāke le-mā ḥalaḳtü’l-eḫlāk”³³³

39. Faḥr-i kevneyne ḥiṭāb işbu ḥadiṣ-i ḳudsī
Çok edille daḥi var kim yazalım nice meal

40. Hilkat-ı faḥr-i Rusul olmasa idi bi’l-farz
Hiçbir şey daḥi olmazdı vücūda işāl

41. İş-bu şūret ile tesbīh gibi faḥr-ı Rusüle
İtdirir her şey ile taṣliye Rabb-i müte‘āl

42. İhtiyārī idene yine şevābı virilür
İhtiyārsızsa sezā vār değil ecr ü nevāl

[40b]

“Ve mā künnā mü‘azzibīne ḥattā neb‘ aṣe resūlā”³³⁴

43. Biz ‘ azāb eylemeyiz ba‘ s-i Resūl itmeyicek
Kesb-i yed ola demek yine bu āyetde me’al

³³³ “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” İsmâil b. Muhammed el-Aclunî, *Keşfü’l-Hafâ* ve Müz^,lü’l-İlbâs (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1405), 2/164.

³³⁴ “Kim doğru yolu seçerse kendi iyiliği için seçmiştir, kim de saparsa kendi zararına sapmış olur. Hiç kimse başkasının günah yükünü üstüne almaz. Biz bir resul göndermedikçe azap da etmeyiz.” el-İsrâ 17/15.

44. Hîç Resûl tuymayana ‘aqlî demek bunda Resûl
Diyü bu âyeti tefsîr de olur baş-ı maqâl

45. İstima‘ iden anıñ şer‘ini bilmemiş ise
Olur okunmadığı-çün aña icrâ-yı nekâl

46. Aña îmân oluyor üss-i evâmir-i Hâk’dan
Andan a‘mâl ü ‘aķâid olunur istikmâl

47. Yalnız aql ile idrâk olamaz ekşerîsi
Güş iden elbet anı itmelidir istiḥşâl

48. Hük-m-i mensûḥ-ı mülûk ile ‘amel olamaz iken
Şer‘i mensûḥla cevâz-ı hareket emr-i muḥâl

[41a]

49. Mütteḥid cümle şerî‘atler uşûlen ancak
Oluyor ba‘zı fûrû‘ât da tebdîl-i a‘mâl

50. Gîlzet-i redd ü kabûl ü ḥamaķ u fehme göre Hâk
Kıldı tebdîl müteḡayyir olup ezmânla o ḥâl

51. ‘İlm-i Bārî’de zamân ile mümeyyit hepsi
Nesh için itme rücû‘ ile nedâmetle maqâl

52. Sâbıķın vaķti tamâm oldığın i‘lân demek
Bed’ ü ric‘at demek için olamaz ya‘ni mecâl

53. Ḥazret-i faḥr-i risâletde kitâb ü sünnet
Nüşḥa muḥtâc degil câmi‘-i mecmû‘-i kemâl

54. Münkiri fikr-i daķık itse bilüp aķkāmın
Münşıf ise ider iķrāra hemān isti‘ cāl

55. Yevm-i maķşerde daķı anı idüp Hāķ ibķā
Aña göre idecek ‘ arz-ı cemāl ü ‘ arz-ı celāl³³⁵

[41b]

56. İns ü cinne daķı meb‘ūs ‘ umūmen el-ķaķķ
‘ Āmmeten izn-i şefā‘ atle de oldı iclāl

57. Rūķlarıñ ģilķatidir mişl-i berāt ü menşūr
Rūķı şāh-ı Ruslūñ mebde’ ü tuġrāsı mişāl

58. Nāme-i ‘ āliye-i ba‘ş ü Rusül ģātimidir
İtdi cismānī te’ahķhur o yine ‘ alü’l-‘āl

KB.8

Kezālik

1. Çok devām eyleyüp ol ķutba Siyāh-pūş Baba
Gördi çok nūr-ı kerāmātını eyler leme‘ ān
2. Ben gemide didi ģusl itmiş-idim bi’l-īcāb
Bildir ilhām ile bu nuşķı da ķıldı ityān
3. İktifā eyleyüp zāhirini ģusl ile kim
İtmeli bāķın-ı aķvāli de taķhīr insān
4. Ki fülān yirde tırup da şu ķadar ģün ģalvet
Eyleyüp olmalıdır nā’il feyż-i Yezdān

³³⁵ Mısradaki bağlaç olan “ü” harfi hafzedildiķi takdirde mısra vezne uygundur. Bu haliyle vezne uymamaktadır, kusurludur.

[42a]

5. Çend def a daḥi bu vech-ile emr eyleyerek
İtdim ifā diyerek itmedi tekmīl i‘ lān
6. Ya‘ ni ketm eyledi kim olmaya zann-ı kizb ü riyā
Belki rūḥānī rızā nicede olmaz cesbān
7. İşte zāhirce de bāṭınca da emr-i ma‘ rūf
Nehy-i münkerler de ḥaqqā ki füyūzāt-efṣān
8. Gerçi resmen olabilmezdi inābet mümkin
Zāhir ‘ilminde telemmüz de kezālik imkān
9. Zāhir ü bāṭın ‘ulūmı ile nuṣṣ ü himemi
İktizā idene baḥr-i şeref bī-pāyān
10. Gerçi bīrūn-ı sarāy ile degildir meşgūl
Şāhlarıñ ḥidmet-i maḥşūşalarında bulunan
11. İktizāsında yine ruḥṣat-ı şāhāne ile
Nef‘ i bīrūnca daḥi itdigidir emr-i ‘ıyān

[42b]

12. Gögsi düğümli kavuşmakla o ḥidmetle lik
Rütbe vü cāhı büyük eylese de ketm-i nişān
13. Maḥfāza içre görünmezse de sā‘ at ḳapalu
Her daḳıḳayı yine eyler açıldıkda beyān
14. Rūṣen-i ‘ilm-i ledünnī olabilmez inkār
Zehri ḳor edviyeye eyler eṭıbbā dermān

15. Nakş-ı mihr aksi iken toğrı çıkar bi't-tahtīm
Kıışsa-i 'ilm-i ledünni³³⁶ daği nātık-ı Qur'ān
16. Ya' ni bak Hāzret-i Mūsā vü cenāb-ı Hızır'ın
Kaşaş-ı pür-hükümi itdi ne gūnā cereyān
17. Hāzret-i Hızır gemiyi delerek kurtardı
Ki görüp 'aybını gāşb itmeye Cebbār-ı Sulṭān
18. Çünkü her bir gemiyi aḥz idiyordu gāşben
'Ayb olup almamağa rahneyi kıldı ityān
19. Çocuğı katli de hıfzan ebeveynini anıñ
İtmeye anları ifsād büyüdiği zamān
20. Veled-i şālih Hāḫ āña bedel virmek için
Böyle itdigini kılmış idi tefhīm ü beyān
21. Ehl-i Anṭakya müsāfirlige almamış iken
Bir cidār hedm olacaḫ idi kavī yapıdı hemān
22. Ki orada var idi iki yetimiñ kenzi
Hıfz olup kendüleri aldı büyüdiği zamān³³⁷
23. Ya' ni kim 'ilm-i ledün ehlinin ef'āli daği
Yine bā-emr-i Hudā oldığı kıldı 'ıyān
24. Evliyānıñ daği var 'ilm-i ledün ef'āli
Mu' teriz olma ider emr-i Hāḫ ile ityān

[43a]

³³⁶ “Derken, kullarımızdan birini buldular ki ona katımızdan bir rahmet vermiş ve ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik.” el-Kehf 18/65.

³³⁷ el-Kehf 18/60-82.

KB.9.

Kezālik

[43b]

1. Sā'irinden çok idüp h̄idmetini didi biri
Yazdım evşāfına mürşidleriniñ derc iderek
2. Yine anıñ didigi üzre olundu tafşıl
Himmet ü feyzi ile şerhi daħi idilerek
3. Ki buyurmuşdı imām itdi Laz Aħmed Paşa
Ruscuğa gitmiş-idim ‘azm-i ğazā eyleyerek
4. Geldi bir şūret-i nā-munṭazım üzre dervīş
Ḥazret-i Hızır idi o ğafletimi eyledi ḥakk
5. Bir nigāh eyleyicek ḳalbimi ḳıldı āġāh
Gözlerinden naẓar iden idi Allāh demek
6. Soñra da aġzıma virdi dehen-i pākinden
Öyle bir nesneyi kim āb-ı ḥayātdan daħi yeg

[44a]

7. Geldi bir ḥāl baña kim oldı ‘ıyān ‘ālemler
Anı mümkün olamaz gūş ile zihnen bilmek
8. Didi rāvī dile ol gūne güşāyiş virdi
Kendüniñ de nigeḥ ü nuṭḳı bunu söyleyicek
9. Līk da‘vā-yı kerāmetde degildir rāvī
Olamaz kizb ü riyā böyle ifāde itmek

10. Bu hadîşin bilinür işte me'âlinden kim
Gözlerinden nazar iden idi Allâh demek

Hadîş-i kudsî

“Ve mâ zâle ‘ abdî yetekarrabü ileyye bi’n-nevâfili hattâ uhibbehü ve izâ aḥbebtühü
küntü sem‘ ahu’llezî bihi yesme‘ u ve başaruḥu’llezî bihi yübşiru ve yedeyhü’lletî
bihimâ yebṭıṣu ve ricleyhü’lletî bihimâ yemşî [44b] ve le-in se’elenî le-u‘ ṭıyennehu ve
le-in isti‘ âzenî le-ü‘ izennehü” ilâ âḥirihi³³⁸

11. Cümle ef’âl-i ‘ibâda daḥi Ḥālîk-ı Yezdân³³⁹
Ki kıdıldadamaz ansız kanadını da sinek

12. Kıldı cüz’iyye irâdeyi medâr-ı teklîf
Lâzım anı daḥi cebrî gibi nefy itmemek

13. Gerçi ef’âl-i avâma da ‘umûmen şâmil
Lîkin ef’âl-i ḥavâşda o ḥuşuşî demek

14. Ki ḥavâşda bulunan cümle ḥavâs Ḥaḳ ile dir
Güş idüp görmek eli tutmak ayağı yürümek

15. Hep hevâdan olarak taşfiye vü taḥliye dil
Olamaz kesb-i ‘ufûnet ile anda çürümek

[45a]

16. Ya‘ni kendüleri cüz’iyye irâdelerini
Şarf ider Ḥaḳḳın irâdâtını hep gözleyerek

³³⁸ “...Kulum nafîle ibadetlerle de bana yaklaşmaya devam eder, ta ki ben onu severim. (Sevince de) artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benden isterse muhakkak ona (istediğini) veririm. Bana sığırırsa muhakkak onu korur ve kollarım...” Buhârî “*Rikâk*”, 38.

³³⁹ Vezin kusurludur.

17. Haḳḳa bir vech-ile teşmīl olamaz hīçbir şey
Zihne takrīb içün böyle idilür bildirmek

18. Ki güneş cümleye şāmil olarak pertevi bir
Levn-i eşyāya göre başka olur görünmek

19. Levniniñ gılzātı o pertevi hem göstermez
Ebyaz oldukça o pertev daḥi çok görünerek

20. Āb ü mir ’āt gibi şāf ü mücellā olıcak
Aldığı nūr ile zāhir oluyor nūr virmek

21. Güneşinḱurşı gibi bakılamaz aña daḥi
Ḳalbe havz ü raşad ü edviye-i feyz gerek

22. Güneşinḱurşınıñ ‘ aksin rasdıyla havza
Alarak anda ‘ ilāclar ile mümkün görmek

[45b]

Este’ izü bi’llāh “Ve naḥnü eḳrabü ileyhi min ḥabli’l-verīd”³⁴⁰

23. İş-bu ḱurbında ‘ umūmī idügi bāhirdir
Ḳurb-ı ḥāş oldu havāşşa göre yine bī-şekk

24. Güneşinḱurşı olur şişe ile şuyı muḥīt
Ya’ ni her lā-yetecezzā olan eczāsına dek

25. Birbirinden daḥi ayrılrsa yine herbirine
Yek digerinden o aḱrab yine olmaz münfekḱ

³⁴⁰ “İnsanı biz yarattık ve elbette içinden geçenleri biliriz; sağında solunda oturmuş iki alıcı (yaptıklarını) alıp kaydederken biz ona şah damarından daha yakınız.” Kāf 50/16.

26. Lîk pür-pertev olup ismi olan pertevsiz
Nûr kapup kav gibi kâbillere de virmedi pek
27. Cümle billûr daği kesb ile virir germiyyet
Gösterir zâhiri de kim ki dilerse görmek
28. Gündüz aydınlığı gölgede daği mihriñdir
Serîn ammâ olamaz meyveyi eşcâr virmek

[46a]

29. Güneşin kûrşu hûlûl itmedigidir der-kâr
Nûrıdır ya' ni fûlân yirde güneş var demek
30. Şems ider jâleyi maqlûb hevâyı elţâf
O da kûrşına mağâl yine hûlûlî itmek
31. 'İlm ü kudretle 'umûmî olup âyetde ki kûrb
Kât kât feyzi huşûşî idügi de bî-şekk
32. Zâhiri vü bâtını dâreynde ni' met ü ni' met³⁴¹
Kudret ü 'ilmi iledir yine halka gelmek
33. Hastalar sîh gibi şancı vü topuz gibi şudâ'
Görüyorken anı yanında ki olmaz görmek
34. Ba' zısı şâhibiniñ gayrıya meşhûd olmaz
Dilde mümkün ferağ hem kederi gizlemek
35. Her başarlarda ki kuvvetde tefâvût gibidir
Dildeki nûr-ı başiretleri ile görmek

³⁴¹ Vezin kusurludur.

[46b]

36. Hem başarılarıdaki gözlük ile dūrbīn gibidir
Feyz ü irşād-ı başiretlere kuvvet virmek

37. Vardır āyetde ḥaḳīkatce ‘iyāzen billāh
Ki ‘amā şadriñ içindeki başiretde dimek³⁴²

38. Olmaz inkār başiretle görölür rü’yā
Herkese mümkün anıñ ile bunu bildirerek

39. Bā-ḥuşūş ḥābdan uyandıķda görülen rü’yā
Ba‘zı kez cüz’i zamān görölüyor giçmeyerek

40. Toğup a‘mā başarı gayrıda inkār gibidir
Ḳalb a‘māsı başiretleri inkār itmek

KB.10.

Kezālik

1. Tosun Ağa ki o şimdi Mutaşarrıf Paşa
Aḳdem olmuşdı aña Ḥāfız Efendi kātib
2. Kırķ beş biñ gurus ol kātib olup da medyūn
Alacaḳlular da taẓyīḳ ile oldı tālīb

[47a]

3. Ḳudreti olmayarak ḥayret ile gider iken
Gördi bu zāt-ı muḳaddes anı oldı cālīb

³⁴² “Yeryüzünde hiç dolaşmıyorlar mı ki ibret almış kalplere yahut işitmiş kulaklara sahip olsunlar! Şu bir gerçek ki gözler körleşmez, fakat göğüslerdeki kalpler körleşir.” el-Hac 22/46.

4. Didi keşf ile fülānda şu kadar alacağın
Var anı virmiyor iste aña sen ol gālīb
5. Kırk beş biñ ğuruşuñ borcuña eyle i‘tā
Didi medyūnını da dinmeyüp iken ğā’ib
6. Giddi maṭlūbını ol gūne ṭaleb itdik de hemān
Virdi aḥzından o olmuşken ümīdi sālib
7. Virmemişler idi çün bi’d-defe‘ at isteyerek
Ma‘nevī himmeti taḥṣīle de oldı gālīb
8. Hoḳḳa-i “kūn fe-yekūn”³⁴³ ile vüçūd her şeye
Cem‘-i ye’s ile kıra cümle olan dil-i ḥā’ib
9. Zāhiren defter-i esbāb kapanur ise daḥi
Ehl-i bāṭın yine fetḥ eyler olunca rāġib

[47b]

10. Haḳḳı īfāya imāle ile ḳalb-i ḥaşmı
Ehl-i bāṭın daḥi şer‘ an ider icrā şā’ib
11. Ol imāle ile da‘vā vü ḥuşūmet ḳalmaz
Dil olur haḳḳı edāya aña ḥākim ü nā’ib
12. Ḳaldı Ḳārūn’uñ evi şimdi faḳaṭ darb-ı meşel
Şıfr-ı zā’id gibidir ye’sde olmak tā’ib
13. Ḥasf ile arza idüp dārı ile Ḥaḳ tenzīl
Elde bir mālı aña olamadı hīç ḥācib

³⁴³ “O, gökleri ve yeri hak (ve hikmet) ile yaratandır. “Ol!” dediği gün her şey olurur. O’nun sözü gerçektir. Sûr’a üflendiği gün de hükümrânlık O’nundur. Gizliyi ve açığı bilendir ve O, hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.” el-En‘âm 6/73.

14. Nokta-i alb ile herkr raamın şğ tt kim
amm  ta' if ile ecrine ider Hk şhb
15. alb ider cisme hkmet ol imle olıck
Meblağ-ı hsn hşle eli olur hzb
16. Kld Hk "nan asemn"³⁴⁴ ile rz tasm
Var hadş ' ind-i İlhde *abbdır ksb*³⁴⁵

[48a]

17. Ya' ni kim kesb-i hell birbirine hdmet olup
Kendye hrine nef' i oluyor clib
18. Lk herhlde Rezzk'a tevessl iderek
stind yine esbba hemn ol slib
19. Dikp esbba gzi itmeyegr szn ğam
Eli esbbda dili olmalı Hk tlib
20. nki esbb vcda getrendir Mevl
şleri  işleyeni hl Rabb-i Ğlib
21. Ezel fi' l ile f' illeri ' ilmu' llhda
Olmalı lk hellden yine an ktib

³⁴⁴ "Rabbinin rahmetini paylaştırmak onlara mı dşmş? Dnya hayatında onların geimliklerini biz paylaştırdk. Bir kısm diğerii istihdam etsin diye kimini kiminden derecelerle stn kldk. Rabbinin rahmeti onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır." ez-Zuhruf 43/32.

³⁴⁵ Hadis kllyatında bu rivayet senetli bir şekilde yer almamaktadır. İsmil Hakk Bursev tefsirinde bu rivayeti Mesnev'den nakletmiştir. Rivayet, Mesnev'de şu şekilde geer: "alışıp kazanan Allah'ın sevgilisidir (sevgili kuludur)' işaretini dinle; tevekklden dolayı sebepte tembel olma.". İsmil Hakk Bursev, Ruhu'l-Beyn f Tefsiri'l-Kur'n (Beyrut: Dru İhyi't-Turasi'l-Arab, ts.), 5/228; 10/33; Mevln Celleddn-i Rm, Mesnev-i Ma'nev, ev. Derya rs- Hicabi Krlangç (İstanbul: Trkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığ, 2015), 65.

22. Pādişah bilse de ehliyet ile bendelere
Hālen ü ātiyen olur ne ğināya şāhib

23. Yine ifā-yı mesā‘ i iderek bī-icbār
Anlar ehliyyeti üzre anı olur cālib

[48b]

24. Hayrū şerre daħi şāmil burada ehliyyet
Dindi rızķı bulur şā’ib ü ğayr-ı şā’ib

25. Levh ü maḥfūza göre eksilüp arṭan her şey
Maḥv ü işbātla kalem olmada anda kātib

26. Gerçi kaṭ‘ i ise de ümm-i kitāb bī-icbār
Rızķ-ı hayrı dileriz şerden olunuz hārib

27. Kesbsiz daħi virir rızķı o taḥte’l-ḥikmet
Ḥayra şarfına yine itmeli re’yi şāķıb

28. Şerre şarf eyleyecek ni‘ met iken anı kişi
Naķmet olmaklığını kendüsi olur kāsib

KB.11.

Kezālik

1. Mumcılardan biri evde idüp aķçesini ğayb
Zevcesin eyledi iz‘ āc anı çaldı diyerek

2. İzṭırāb üzre o ḥatun ğiçer iken çağırup
Kıldı taḥlīş anı da böyle ḥaberler virerek

[49a]

3. Ya' ni ilhām ile ol söylemeden anı yine
Kendüsi didi maḥallini daḥı söyleyerek
4. Ki yaṭaḡın baş ucında bulunan dīvārda
Atdı bir fāre paçavrada şarılı çekerek
5. Zevcine didi o dīvārda bulup bir raḥne
Aķçeyi buldı tamāmıyla taḥarri iderek
6. Anlara evleri içinde karañluk idi bu
Söyledi şem' -i ilhāmı ile Hāk bildirerek
7. Kadınñ mum gibi toḡrılıḡı oldu zāhir
İş-bu ifkiñ pürüziyle eriyordı giderek
8. Sū-i zan ile fitil virse de ḡalbe şeytān
Kesmeli şabr ile fikri aña miķrāş iderek
9. Bilmeli kirlü paçavra gibi kendü nefsin
Naķd-i rūḥın olabilir mi aña bend itmek

[49b]

10. Çalar ol ḡalde anı fāre-i şeytān ü hevā
İder işāl-i caḡimlerde ki sūrāḡlara dek
11. Dā'imā itmeli nāmusını fānūs insān
Ki açıkda eridir tiz havālar eserek
12. İş-bu fānūs ola her levn-i ḡarāzlardan pāk
Şafveti denlü ziyāsı mütezāyid dimek

13. Hoş görünse daḥi zāhirde o elvān ‘aksi
Yine maṭlūb olan lem‘aya ḥā’ilirmek

14. Zāhiren pertev için ğaz gibi bed-būlî ise huy
O yaḳar cismi yıḳar tehlikesidir bî-şekk

15. Sāde şüretde degil fā’ide seyrinde olur
Alma elmās-terāş ḳandīlî nūr eksilicek

16. Ḳalma zulmetde sefāhet ile parlaḳ görünüp
İrişir şubḥa orada fitīlî sönmeyerek

[50a]

17. Lebi maḥfūzan açup ḳapa meşme‘alu gibi
Ḳırma tel nerm ola güftār-ı fenārın hoş çek

18. Oldı ḳandilīn içindeki züccāc içre züccāc
Zāhir ü bāṭın ‘ulūmı diline cem‘irmek

19. İşte bu zāt-ı mu‘allāda daḥi pek rūşen
Zāhir ü bāṭın ‘ulūmı ile pertev virmek

20. Ḳıldı Ḥaḳ *nūrun* ‘ale’n-nūr anı bā-feyz ü himem
Rıḥletinde aña yine berekātı virerek

21. Şecer-i bāṭını şarḳiyye vü ğarbiyye degil
Dā’imī anda daḥi mīyve-i feyz irdirmek

22. Ḳadrimi kevkeb-i dürrī ide şems-i himemi
İḳtibās şeref ü nūr-ı füyūz itdirerek

23. Nūr-ı zeytūne-i fevzi dilerem luṭfindan
‘Ācizim nār-ı çileden anı mess itmeyerek

[50b]

24. Zeyl-i zeyt-i ḳademin ū gibi dil itdi penāh
Vire bī nār-ı çile nūrı çerāğ eyleyerek

KB.12.

Kezālik

1. Ḥādim-i mīr cemāl-zāde-i Pertev Paşa
Yūsuf Ağa idiyor böyle beyān ü inbā
2. Ki rusūmetde ḥıdmetde bulunmaḳ dileyüp
İdememişdi uşul üzre kefil-i i‘ tā
3. Dimeden fikrini anıñ daḫi keşf eyleyerek
Ketḫudālardan olur biri kefil didi saña
4. Ketḫudālardan olup birisi eşnāfda kefil
Oldı me’ mūr oraya hem de didi yine aña
5. Hem didi o yedi bin deñlü ğuruş ḳazanacaḳ
Gelecek cān virecek raddeye anda ammā
6. Buldı Begḳoz tarafında ḳaçığı tutar iken
Geldi yoldaşları dögdi anı pek çok def ā

[51a]

7. Bayılup ḳaldı vefāt itdi ḳıyās itmişler
Gördi o zāt-ı mu‘ allāyı mişāl-i rü’yā

8. Kā'im olmaklığa fermān ile geldi dermān
Begkoz'un içine geldi giçerek iş-bu belā
9. Aldı zabtıyyelere tutdı o kaçakları hep
Yedi bin deñlü gurusı oldu mükāfāt i' tā
10. Bu belā oldu cezā-yı emeli vü ' ameli
Böyle hıdmet oluyor şer' a muhālif zīrā
11. Fakrına mebni demek böyle rehāya himmet
Hıfzı ide cümlemize cümle belādan Mevlā
12. Ol kefil olacağın keşf ü haber dımekdir
Bā-huşuş nuṭkı ' aḳabinde naṣīhat maḥzā
13. Ki didi cān virecek rütbe çekecek zaḥmet
Fakr yine merḥameten himmet ile buldı rehā

[51b]

14. Var ḥadīş-i Nebevī fakr oluyor küfre ḳarīb³⁴⁶
Ya' ni şabr itmeyen anıñla ider çok ḥaṭā
15. Lık şabr itse olur nice nice ecr-i cezīl
İdiyor yine eḥādīş-i celīle inbā³⁴⁷

K.28.

Kezālik

1. Biri māliyyede idi ketebeden soñra
Çıkarılmışdı sekiz yüz gurusı alurdu ma' āş

³⁴⁶ "Az kalsın fakirlik küfür olacaktı." Aclûnî, *Keşfü'l-Hafā*, 2/87.

³⁴⁷ "Fakirler, cennete zenginlerden beş yüz sene önce girerler." Tirmizi, "*Zühd*", 37.

2. Giçiyor idi soķāk içre te'essüf üzre
Faķrı olmak-ıla ta' yîn içün eylerdi telāş
3. Gözleme al didi aldık da buyurdi himmet
Qalmadı gözlemege itdi hemān def' i hırāş
4. Yine alındı yirine o ma' āşa bi'l-ibķā
Qalbine oldu meserret semeni lezzet-pāş
5. Vaz' ider terbiyet qalbine Hudā şādi vü ğam
Beyza-i şarı vü beyāzı gibi tev'em-i sırdāş

[52a]

6. Māye-i şabrı tıutup milh-i şebāt ola hamūr
Şıķılup qalmaz açılur o ne lāzım bu telāş
7. Sāc-ı cürme kızarup nār-ı ceķāletle bugün
Pişķin ol havān-ı kıyāmetde ola dil sāpāş

K.29.

Kezālik

1. Yine bu def' a daķı türbe-i ' ulyāsında
Bir gice başladı tükenmege qandilde ruğan
2. Qıldı tecdīd anı rü'yāda görüp de der-ķāl
Didi sā'irlere de orada beytūnet iden
3. Gördi başķası da böyle ' arz olamaz bu daķı
Rūğeni az qomaķlıķla quşūr itmiş iken
4. Hem de bu ' ācize kendülere naķl itmediler
Hiç birinin olamaz kızb ü riyā olması zānn

5. Çeşm-i zāhirce dimek anda anādīl ancak
Mihr ü mehden bile nūr-ı şerefidir rüşen

[52b]

6. andīl içre şu gibi ol edeb üzre sākin
Tā ki fevkīñde ola zeyt-i himem nūr-efken
7. Şu da sū-i hareket rūḡanı taḥdīş eyler
Ḥā'ıl olmak ne revā saña gelen perteve sen
8. Zīr ü sīm olsa da kāse şuyı tenvīr idemez
Nūr-ı aşķ-ı Ḥaķ o andīlde olur urmadan

KB.13.

Kezālik

1. Yine bir zāt ketebeden idi İstanbul'da
aldı açıkda aña böyle buyurdu īhām
2. Ki seniñ aşradadır şimdi devāt-ı rızķıñ
Diyerek oldu kitābet ile aşra ı' zām
3. Der-‘ aķāb gönderilüp soñra yine celb olunup
Der-sa‘ ādetde yine olmadadır istiḥdām
4. Gerçi esbāb işe olmakda mürekkeḇ eşyā
Yine taķdīr liķāsiyla yazıyor aklām

[53a]

5. Bu midādı utan ancak o liķādır el-ḥaķ
Vaķti ile ider izḥār devāt-ı i' dām

6. Hoḳḳa-i dilde emel ola likā-i Bārī
Boş ḳalır yüz şuyunı ḡayra dökenler encām
7. Ḳalem-i ‘ömri güzel açmalı ḥāzırlamalı
Ki ecel maḳṭa‘ ı teshīl olarak ide be-kām
8. ‘İlm-i zāhir ile bāṭın ḳalem-i ḳalbe dü-leb
Bu iki şaḳ daḡı lāzım yazı olduḡ da merām
9. Evliyādan görünür ba‘ zısı ümmī likin
O iki ‘ilmi ider mevhibe Rabb-i ‘Allām
10. Ya‘ ni zāhirce de lāzım olan ‘ilmi virerek
Ḥāl-i cehl üzre ḳomaz anı da eyler ilhām
11. Evvel itmiş idi zāhirce de bu kesb-i ‘ulūm
İtme aṣlā birine mu‘ terizen böyle kelām

[53b]

12. Oluyor naḳl ü rivāyet kütüb ü elsinede
Böyle icrā-yı cezā eyledigi Rabb-i enām
13. İ‘ tirāz eyleyicek birine ehlu’llāhıñ
Ḳıldı ol mu‘ terizi cehl ile Mevlā nā-kām
14. Sebeb-i derk ile o terk-i ḥaṭā eyleyicek
‘İlmini yine i‘ āde ile Ḥaḳ ḳıldı be-kām

KB.14.

Kezâlik

1. Didi bir zât ki Limon İskelesi'nde kâtib
Hâremi hastalanup rāhatı olmuş nāfid
2. Kesb-i şiddet iderek qalbi limon-veş şıkılup
Yüzi ekşi tolaşup olamıyordu qā' id
3. Geçti sūqdan alarak destine bir parça buz
Göricek nezdine celb itdi o zât-ı mācid
4. Yine ol hālını ilhām-ı Hudā ile bilüp
Sūkdan dār-ı sürūra anı kıldı şā' id
5. Didi destinde olan buzı baña vir tā kim
Gide kendü de harāret ola be-ru'-yi 'ā'id
6. Virdi ol anda ' illetle harāret giçerek
Buldu şıhhatde anı beyte olunca vārid
7. Nefesi ehl-i Hudā gıbta ki şayf ü şitā
Himmeti dā'im ider edviye germ ü bārid
8. Şemerātı iki ' âlemde olur her anda
Rūh-ı feyzi buluyor cehl ile olan cāmid
9. Gāh germiyyet-i ' ısk ile tutar sâlikler
Münkiriñ āña şoğık baqması olur fāsıd
10. Nār ile makine şun' i olarak buz yapıyor
' Aşk-ı Hâk ile gönül hāşşası elbet zā'id

[54a]

11. Ehl-i cezbe gice vü gündüz idiyor buzı muķırr
Görünür terleri hamāmda gūyā kâ´ id

[54b]

12. Bā-ḥuşuş işte bu zāt-ı şeref-ārāyı daḥi
Öyle görürdi giçenlerle olanlar vārid
13. Tırdı açıkda yiri ḥavli-i Sultān Aḥmed
Rūz ü şeb ü şayf ü şitā yaṭup olurdı kâ´ id
14. Bir sene çok yağarak berf terāküm itdi
Halka zahmet viriyor idi olup pek şā´ id
15. Kömürü celeb ile yaḳdı hepisi ḥavlide
Bef erisün diyü olmuş idi nuṭḳ-ı vārid
16. Der-´ aḳab esdi lodos itdi izāle berfi
Himmetine olamaz dūr ü ḳarīb hīç cāḥid

KB.15.

Kezālik

1. Geldi nezd-i şeref-efzāsına bir ḥatun kim
Zevci ğurbetde idi bey´ ü şirāsı da esir
2. Çok zamāndan berü mektüb ü ḥaber gelmeyerek
Niyeti idi kerāmet ile ḳılsun tebşir

[55a]

3. Bir kelām dimedi gelmekde ḥuzūrına hemān
Yine ilhām buyurdi aña Ḥallāḳ-ı kebir

4. Niyetin keşf ü haber virdi ki zevciñ geldi
Hem fülān şeyler ile var şu kadar anda esīr
5. Der-‘aķab ric‘ at idüp hānede buldı zevcin
Var o şeylerle esīrler nice kim oldu habīr
6. Żāhir ü bātınıñı Hāķķ’a Dügmeli kılmış
Keşfi ğāyetle açık olduğıdır ğayr-i setīr
7. Hāķķa bir bende ki āzāda ‘alā’iķden hep
İştirā eyleyerek nefsinı Mevlā-yı kādīr
8. Pençini żāhir ü bātinca havāşş-ı hamse
Dā’im itmiş idi teslīm der-Rabb-i Başīr
9. Kıldı Mosķovla evā’ilde ğazāyı da edā
Kaldı bātinında eşer-i süngü ile māh-ı nazīr

[55b]

10. Batnı üstinde görünür idi anlar üç ‘aded
Ki ğazā itdi göğüs göğüse ol pāk-żamīr
11. Cılve-i Hāķ ile küffār tutup buldı hālāş
Żāhiri vü bātinı da hāş-ı havāşş-ı ğayr-ı setīr³⁴⁸
12. Var hadīş nefse ğazā oldu cihād-ı ekber
Her zamān nefsi ile kıldı ğazāyı tekşīr
13. Żabt idüp hışn-ı dilin buldı zihī feth-i beyt
Çok gönül kal‘alerin feyz ile kıldı ta‘mīr

³⁴⁸ Vezin kusurludur.

14. Luṭf ile eyledi ıslāḥ idüp itfā himemi
Ba‘ zı dil laḡm-ı fesād ile olurken tedmīr
15. Evliyā bendeligidir şeref-i ḥürriyyet
Ḳuṭb-ı ḡavṣ eyledi bu zāt-ı Ḥudāvend-i Kebīr
16. İdiyor ḡāne-i dāreyn füyūzıyla çerāḡ
Himmeti cümle levāzım ile de bi’t-tesrīr

[56a]

17. Olsa ba‘ zısına ‘uḡbāya da maḡṣūṣ o daḡı
“Len tebūr”³⁴⁹ üzre ticāret ki odur ḡayr-ı ḡaṣīr
18. Var ḡadīṣ nefsimiz a‘ dāniñ eşeddi bize çün³⁵⁰
Kim ki taḡlīṣ ide andan nice elzem tevḡīr
19. Bāṭınen ‘ıtk-ı müdebbir dilemez bende-i tām
Seyyidi rıḡlet iderse yine rūḡānī maṣīr
20. Köle zāhirce ise ‘ıtk ile olmaḡda be-kām
Bāṭını ise ṣebāt ile bulur ‘ıtk-ı sa‘īr
21. Oluyor çarb-ı meṣel ḡal‘a içinden en-nūr
Ḳalb ile burc ü beden olmalı zabṭ ü teşḡīr
22. Ki ṣalāḡıyla anıñ burc-ı ten ıslāḡ olur
Düşmen-i nefis ü hevā ḡakemi idemez te‘ṣīr

³⁴⁹ “Allah’ın kitabını okuyanlar, namazı özenle kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için gizli açık harcayanlar, asla zararla sonuçlanmayacak bir ticaret umabilirler.” Fâtır 35/29.

³⁵⁰ “İnsanın en kuvvetli düşmanı nefsidir.” Beyhakî, *Kitâbü’z-Zühdi’l-Kebîr* (Beyrut: Müessesetü’l-Kütübü’s-Sekafıyye, 1996), 156.

23. Ya‘ ni dil akdemi meydān-ı me‘ āşide iken
Dil tutulup ola ta‘ lîmi içün sa‘ y-i vefir

[56b]

24. Hendeğ-i vesveseye rüşd-i yakîn köpri ola
Köpri olmazsa metin aña varsa emr-i ‘ asir

25. Fülk-i dil zırhlı gerek şabr ile mănend-i hadid
Def ine ola fesad gülleriniñ tedbir

26. Bi’t-teķābül dile ālāt-ı teħaffuz lâzım
Mehlin ālāt aña āhir vaķit oldu keşir

27. Nefsiniñ ğayrıy ıslāh ki tecāvüzle ğazā
Ecr olur anlara oldukça saña da taħrir

28. Var hadiş anlarıñ ecri ķadar ecriñ alarak
Kesmez anlardan ider Hāķ yine saña tezbir³⁵¹

29. Hem hadiş ümmetiniñ vaķt-i fesadı içre
Kim ki bir sünnetin ihyā ide böyle tebşir

30. Yüz şehid ecri ķadar Hāķ aña ecri virecek³⁵²
Diyü taşrihde yine bu da ne a‘ lā tebşir

[57a]

31. Şulehādan fısqā çoksa dimek vaķt-i fesad
Diyerek iş-bu hadiş şerhi olunmuş tezkir

³⁵¹ “Kim İslām’da güzel bir işe öncülük ederse hem (kendi yaptığıın) sevabını, hem de kendisinden sonra o işi yapanların sevaplarını alır. Üstelik onların sevaplarından da bir şey eksilmez. Kim de İslām’da kötü bir gidişe öncülük ederse hem kendi günahını, hem de kendisinden sonra onu yapanların günahını alır. Yine onların günahından da bir şey eksilmez.” Müslim, “Zekat”, 69.

³⁵² “Ümmetimin fesadı zamanında kim sünnetime temessük ederse (yapırsa), ona yüz şehid ecri vardır.” Heysemî, Mecmaü’z-Zevâid, 7/282.

32. Meteris eyleyerek der ki ehlu'llāhı
Taḳviyet virmeli dil ṭabyasını bi't-ta' mīr
33. Ki ḳurup ṭopı gibi gürleye zıkr ile ḳulūb
Ḥāṭıra ḥāṭırayı ḳoymayup itsün tenfīr
34. Öyle ceb-ḥāne ki feyz-i himemi ehli'llāh
Hiç tükenmez her alındıkça ider Ḥaḳ tevfir
35. Anda ādāba ri'āyetle ṭuran nef' i görür
İtse aldurma idüp nefsi ḡaḏabdan taḥzīr
36. Gerçi ceb-ḥāne setīr olsa da inkār olamaz
Ki ṭolup ṭop ü tüfenk eyler anıñla te'sīr
37. Düşmeniñ re'sine idbārı idüp mıḳnaṭıs
Berḳ-ı ḳahr ol ṭaraḑa giderek eyler tedmīr
- [57b]
38. İşte altmış ṭoḳuz içinde henüz Mosḳov ile
Ḥarb olacaḳ mı dir iken didi bu ḡavs-ı kebīr
39. Ki Fransa ile İngiltere'yi ben daḡı
Bizlere yardım içün eylerim aña tesyīr
40. Henüz anlardan i'āne idi meḥūl o zamān
Ma'nevī himmetiniñ sāḳını ḳıldı teşmīr
41. Nuṭḳı üzre hepisi oldu anıñ da zāhir
Ḥazret-i Rabb-i enām eyledi öyle teşḥīr

42. Söyler iken bulunup nezd-i mu‘ allāsında
İş-bu nuṭṭkın daḥi gūş eylediler cem‘ -i ğafīr

KB.16.

Kezālik

[58a]

1. Biri taḥḳīrine cūr‘etle ‘iyāzen bi’llāh
Kendü kendüsine itdi o da yine ızrār
2. Fuḳarādan idi çalışdı anıñ-çün ‘afva
İltifāt eyledi olmaz himemi ‘add ü şümār
3. Şükrini vü ḳadrini fıkır itmeyerek o nā-dān
Yine itmişdi ḥaṭāsında devām ü ısrār
4. Zāhir ü bāṭında oldu perīşān ḳāt ḳāt
Kendü nefsine salāḥ itmege beñzer der-kār
5. İltifāt ile anı tıtmuş-iken yine atup
Zahm-i faḳrı var iken yāresin itdi bisyār
6. Olmuş mağrūr bedene rütbe vü māl ü cāha
Ki ḳılup oldu ḳurup³⁵³ toplar-āsā demār
7. Evliyādan yine bir zāta evā‘il içre
Bir kişi eyledi taḥḳīr oluyor kim izbār
8. Nezd-i berberde görüp re‘-s-i şerīfin açık
Fiske urmuş ḳıyacağım diyü bi‘l-istiḥḳār

³⁵³ “ḳurup” kelimesi derkenarda yer almaktadır.

9. Kendü bir şey dimemiş ise de o taşā düşüp
Seri şaḡ oldu helāk itdi Hudā-yı Ḳahhār

[58b]

10. Virmeyen buña rızāyı ḳabaḡıñ şāhibidir
Didi ol zāt-ı mu‘ allā olıcaḡ istifsār

11. Mü‘min olursa ‘avāmdan bile ḳalbi ekber
Beyt-i ḡaḳdır yine cüz‘ice toḳunma zinhār

12. Var ḡadīs arz ü semāvāt olamaz Ḥaḳḳı vesī‘
Ḳalb-i mü‘min olur esmāsın idüp de tezḳār³⁵⁴

13. Çün müsemmānıñ olur ismi libāsa teşbīh
Zihne taḳrīb munezzehse de Rabb-i Ğaffār

14. Şavamaz zaḡm-ı lisān şavar iken zaḡm-ı sinān
Diyü var nuṭḳ-ı ‘Alī ya‘ni Cenāb-ı Kerrār

15. Bir faḳīriñ ki bi-ḡaraż ‘aybını gördükde anı
Ba‘zılar ḡıybet ü taḡḳīr iderek zühdi satār

16. Elh-i dünyāca büyüklerde vü ḡanīlerde o ‘ayb
Olsa te‘vīl ider ancaḡ ḡaraż-ı nā-hemvār

[59a]

17. Nefsiniñ ‘aybını andan göremez mi ağır
Vezn-i inşāf ile her kim ki bi-ḡaḳ tartar

³⁵⁴ “Ben göklere ve yere sığmam, fakat mü‘min kulunun kalbine sığarım.” El-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, 2/165.

18. Haddi şer‘î ise me‘mûrların işleridir
Anlara itmeli lâzım gelür ise ihtâr
19. İşlerin fâ‘idelü bî-ğaraž olsun şer‘an
Yohsa nefsine uyup itmemelidir güftâr
20. Bâ-huşuş cezbe-i Bârî’de tekâlîf şer‘an
Olmadığın ‘ulemâ cümle kitâblarda yazar
21. Hem de bu mes‘eleyi ‘âlim ü câhil de bilür
Çünkü teklîfe zevâhirce şu‘ûr oldu medâr
22. Cezbeniñ gayrı ki o ‘illet-i mecnûniyyet
Kimde var ise o da gayr-ı mükellef der-kâr
23. Luţf ile itmelidir edviyeyi hasta için
Ya‘ni mecnûnide câ‘iz olamaz istihkâr

[59b]

KB.17.

Kezâlik

1. İhtiyarlaşdı biri olmamış-idi çocuğı
Bir degil tecribeten almış iken çok ezvâc
2. Gördi ilhâm ile hâlin bilerek çağırdı
Ma‘nevî virdi keçiboynuzı meyvesün ‘ilâc
3. Zevce ile me‘an anı tenâvül iderler
Diyü ta‘rîf buyurmuşdı o ‘âlî-minhâc
4. Hem de erkek çocuğı olacağın bi’t-tebşîr
Keçiboynuzı aña oldu elezz bir güllac

5. Gelerek zevcesine didi bu gün ben bir zāt
Gördüm itdi baña tebşiri meserret-intāc
6. İtdiler öyle tenāvül hemān oldu hamli
Toğdı bir oğlu feraḥ virdi ziyā mişl-i sirāc
7. Erkek ammā kocayup zevce ‘amel-mānde iken
Keçiboynuzı kuzı-veş çocuğa oldu ‘ilāc

[60a]

8. “Küllüküm rā‘ in”³⁵⁵ ile hıfz ola mer‘ ā-yı vücūd
Ḥendeḳ-i ḡaflet ayak kaymağı eyler intāc
9. Yağlıya vü südlüye perhīz virüp nice [h]ekīm
Ḳurd-āsā bakar erkeḳ koyunuñ kapmağa ḳāç
10. Açlıḡıñ toḳluḡıñ ḥālını bilmez hem de
Ṭanalar gibi hemān ekl idiyor öküzü aç
11. Şıḡır-āsā boğazını düşünüp ḥamiyyet diyü
Ḥastayı bilmez ider o da za‘ īf tutaraḳ āç
12. Hem nebātı da ‘ilāc bilmez iken ḥastalarıñ
Kimyevî ile ider yürek ü batna iz‘ āc
13. Kendü otlanmaḳ içün ḥastanıñ ödin ḳoparır
Sözine virme ḳulaḳ ağza alınmaz o ‘ilāc

³⁵⁵ “Hepiniz birer sorumlusunuz ve hepiniz yönettiklerinizden mesulsünüz. Devlet başkanı bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür. Evin beyi bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür. Evin hanımı da bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür. Hizmetçi de efendisinin malı üzerinde bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür.” Buhârî “*İstikrâz*” 20.

14. Derisini çıkarup posta uzar bīmārīñ
Pamuk-āsā şavurur yüküni mişl-i Hāllāc

[60b]

15. Kuyrığın şallasa temellükle ayak başdırma
Cismi kavırma ki ol edviyedir kızgın sâc

16. Cismi evvelce kebāb itme çevirme müşkil
Köftehor o bile tabīb koğmasun aklı tuz şâc

17. Mühlik olmaz ise de mi‘ de-i bīmār-ı maraž
Cehl ile edviyesi çünki karışık bulamāç

18. Yağarak bögregini ba‘ zısı da mühlik olur
Dök helāya kibirdir anda te‘ affünleri zāc

19. Soñra beyhūde söksen hem döğüp ezme kemigiñ
Sih-i ekdār iligiñe giçüp eyler iz‘ āc

20. Dil gāzab ile şişüp olsa da biryān-ı elem
Bularağ dürlü tesellī ola şabriñ minhāc

21. Kıyma kıyma iderek yakup anı kül itsek
Nār-ı ekdārı o kül başdırup itmez iğrāc

[61a]

22. Çek ayağıñ cigeriñ itme kebāb kavurma
Dem-i mefsūh gibi edviye sen yirlere şâc

23. Ola rūhānī vü cismānī tabīb-i hāzık
Eyleme ‘aksi kažiyye ile şerri intāc

24. Var hadîs mi‘de olup hâne-i cümle ‘ileliñ
Hımyedir re’s-i ‘ilâc bilüp anı itmeli tâc³⁵⁶

25. Ya‘ni anıñ derecâtın bilerek itmelidir
Muhtelif çün ‘ilel ü kuvvet ü za‘f ile mizâc

26. Cehl ile anda da ifrâṭ ile tefrîṭ olamaz
‘Ârif ol nefsiñe ‘ârifden idüp istimzâc

27. Var hadîs ḥabbe-i sevdâ ki çörek otı dimek
Her marâz içün ‘ilâc ancak olur mevt iḥrâc³⁵⁷

28. Bir ṭabîb ḥabbeyi ḥayye okuyup itdi helâl
İtdi bir nokṭa-i ğalaṭ nice mazarrat intâc

[61b]

29. Ne kadar çoksa hekîm mevt o kadar çoğalıyor
Dir eṭibbâ diler iken bula ṭıb içre revâc

30. Sâ’ir eşnâfdan eṭibbânıñ olur ‘ömri ḳalîl
Avrupa itdi ḥesâb defterin öyle iḥrâc

31. Ma‘nevîdir sebebi rabṭ ü ğurûr-ı dil aña
Sebeb-i zâhiri de kimyevî ile iz‘âc

32. Koca ḳadınlar ‘ilâcına devâm itmelidir
Var hadîs lîk dimek ba‘zı ‘ilel içün ‘ilâc

33. Ya‘ni olmaz zararî fâ’ide var çok marâza
Ağır ‘illet yine ammâ ki ṭabîbe muhtâc

³⁵⁶ "Her hastalığın yuvası mide, şifası ise perhizdir." Atûfî, *Ravdu'l-İnsân*, vr. 4b.

³⁵⁷ "Ölüm dışında hiçbir hastalık yoktur ki, çörek otunda onun için bir deva bulunmasın." Buhârî "Ṭıb" 7.

34. ‘İlm ikidir biri ebdān biri edyān için³⁵⁸
Diyü var hadîş itme gönülden iḥrāc

35. ‘İlm-i ebdānı bu şūret ile naḳdime sebeb
Lāzım edyānı edā itmeñe taṣḥīḥ-i mizāc

[62a]

36. Yazdılar tıbb-ı Nebī’niñ de kitāba ‘ulemā
Ola cismānī vü rūḥānī maraḫlara ‘ilāc

37. Hāşılı zāhir ü bāṭında ṭabīb-i ḥazīḳ olup
Ṭā’if-i Ka’be-i dil ola mişāl-i ḥuccāc

38. Bāṭinen itmesün izlāl anı şeyṭān gibi
Zāhiren itmeye ihlāk mişāl-i Ḥaccāc

KB.18.

Kezālik

1. Cezbe-i Ḥaḳ’da olan zāt-ı muḳaddeslere
Şer’-i Bārī’de muşarraḥ ki bulunmaz teklīf
2. Zāhiren olsa şu’ur mertebe-i ‘āliyeler
İtmez isḳāṭ o teklīf budur emr-i ‘arīf
3. Ğayr-ı şā’im görüp ilişdi biri ol zāta
Kendü cehli ile ḥāşā anı itdi tezyīf
4. Keşf ile didi ki sen zu’ mīña uyduñ ḥayfā
İder liḳā-yı mücāzāt seni bu zu’ m-ı saḥīf

³⁵⁸ “İlim ikidir: beden ilmi ve din ilmi.” Zehebi bu sözün İmam Şafī’ye ait olduğunu söyler. Zehebî, *et-Tıbbü’n-Nebevî* (Beyrut: Dârü’l-İhyâü’l-Ulûm, 1410), 219.

[62b]

5. Der-‘aķab sıtmaya tıtuldı ıokuz ay çekerek
aresin bulmadı olmuŗ idi ġāyetle ıa‘ıf
6. Soñra soķaķda ġorüp kendü yine ‘afv iderek
Bir du‘ā itdi hemān virdi řifā Rabb-i Laťif
7. Sıtma hı gelmedi ya‘ni o du‘ādan soñra
Cehl ile ‘özt olamaz zāhir iken şer‘-i şerif
8. Bilerek mu‘teriz olmaķsa ġatā üzre ġatā
İ‘tirāz şer‘e de olmaķ ile olur taz‘ıf
9. ‘Arz ü nefsine uymamalı öġretmelidir
Bunu da yazmıŗ efāzil kütübi bi’t-te’lif
10. Sitem itmek ile sıtma ġelür olmaz äre
Olsa icrā ne ki eylerse eťıbbā ta‘rif
11. Altı üstine döner şulfata da řaġ idemez
Söziniñ ardın öñin bilmeyüp olduķda saġif

[63a]

12. Nüşa-i himmet ile kendü yine baġlamalı
İdemez ruķye-i şuriyye de anı tevķif
13. Ĥall ü ‘aķdiñ olarak muķtediri ehlu’llāh
Ĥazab eyler ise de ‘afv ile eyler talťif

14. Ğazabına keremi ğālib olup Mevlā'nın³⁵⁹
Evliyā hep hulk-i Hāk ile mevşūf ü laţif

15. Ed' iye yazmaĝa el oĝumaĝa dil lāzım
Yoĝsa herkes yazar oĝur g r p olmuş taşnif

16. Hacer ile şecere yaĝmada b r n seyy n
Virir eşm rı şecer  albe olup b -ta rif

17. El yazup aĝzı oĝur  albi degilse merb t
şorsalar kend  de anı idebilmez ta'rif

18. Olsa hıf ında da ı ya ılur ol h lde iken
 albe t bi' olur a' z  a a l zım terdif

[63b]

19. Zinet   şan' at ile olsa da s ' at a' l 
 urmadan işlemez eyler mi da ı a ta'rif

20. Bozmayup rab -ı dilin sıtmayı da ba larlar
Der ki H   'a d   mli bulunan z t-ı şerif

21. Mu taşar itse niy zı yine olmakda  ab l
Olıca  kend si ma b l-i H d vend-i La if

22. Himmet-i ehl-i H d  n f z olur her şey'e
A a h 'il olamaz cism-i la if cism-i keşif

23. Olmaz is'  f-ı rec  ş hibi olmazsa  ab l
' Ar -ı h l olsa da tafşil   ma  li de zarif

³⁵⁹ "Rahmetim gazabımı ge ti." Hadis-i kudsi.

24. Yañılup zıdd-ı du‘ ā itmiş-idi qābildir
Kendü kendüyi bunu fikr ile lāzım taḥvīf

25. Zārı olmasa da fā’ide de olmayacak
Bār olur ḥastalara lāzım iken bār-ı ḥafīf

[64a]

26. Germ ü serdiyle bu dünyānıñ ‘ömürü bir nevbet³⁶⁰
Ġālib ol eylesün o ğalebe ile za‘īf

27. Za‘f-ı dil-i mühlik-i dāreyn ‘iyāzen-bi’llāh
‘Ayn-ı kuvvet idicek ḥavf-ı Ḥudā cismi naḥīf

28. Lerze-i ḥaṣyet ü germiyyet ‘ışk-ı Yezdān
‘Ayn-ı şıḥḥat ki ḥayāt-ı ebediyyeye redīf

KB.19.

Kezālik

1. İzdivāc itmiş idi birisi muḥlişleriniñ
Çend gün soñra ḥuzūruna gelüp itdi ḥicāb
2. Keşf idüp kıldı yine ḥall-i ḥicāb ü müşkil
Bi’t-tebessüm iderek kendüsine böyle ḥiṭāb
3. Münkalib yedigi içdigi ḥavāşşıñ nūra
Niyet-i ḥayrı mübāḥda da virir aña şevāb
4. Zühde māni‘ olamaz itse de tekşir-i cimā‘
Öyle ḥalk itmiş anı çünkü Ḥudā-yı Vehhāb

³⁶⁰ Vezin kusurludur.

[64b]

5. Kılletinden daḥi taḳvāsı degil müstedlel
Halk itmiş anı da öylece Rabbü'l-erbāb
6. Serçe ne cismi görünmekde naḥīf ü aşḡar
Līk ta'ḳīb ile olmaḳdadır aña pür-tāb
7. Merkebiñ cismi de meṣhūd cesīm ü aḳvā
Līk bir kez anı icrāda olur nefret-yāb
8. Ḳālībe olmalı iḥlāşı ile ḳalbiñ ḥākim
Cümle ef'ālını icrā ide ber-vech-i şavāb
9. Bir kişi degnegi rekz itdi agaḳsız yire kim
Rabṭ ide esbin iden anda iyāb ile zehāb
10. Ḥazret-i Rabb-i enām eyledi maḡfūr anı
Böyle bir niyyet-i ḥayriyyeye itmekle şitāb
11. Biri ayaḡa ṭolaşur diyerek çıkardı
Ḳıldı maḡfūr anı da niyyeti olmaḡla şevāb

[65a]

12. Keser-āsā kesilür niyyet ile her ef'āl
Ḥāne-i cismi hem i' mār ider o hem de ḥarāb
13. Var ḥadīş ecr olur olduḡda ḥelāl ile cimā'
Ki ḥarāma anı şarf eyleyicek vardır 'azāb³⁶¹

³⁶¹ “O kimse şehvetini haramla tatmin ederse ona günah olmayacak mı? İşte bunun gibi, helal yolla şehvetini tatmin ettiği zaman da ona sevab vardır.” Ebū Dāvud “*Edeb*” 159-160.

14. Niyeti hayr olıcağ dimeli in-şā'allāh
Ki huşul-i emele dinmeli oldığı me'āb

15. Var Süleymān Nebī Hāzreti için işte
Bir hadīs eyleyelim nuşh için inşāya şitāb³⁶²

16. Ki Süleymān didi toksan çocuk şulbinden
Bu şeb erhāma inüp harb için olur erbāb

17. Öylece hāşıl olurdu dise in-şā'allāh
Dimedi anıñ için virmedi Rabb-i Vehhāb

18. Bu hadīs yazılarak dindi o şeb bir oğlı
Oldı burağdı Hudā tahtına bī-rūh bī-tāb

[65b]

19. Haqq-ı pākinde budur şive-i Rabbāniyye
Ġayr-ı şāyān olan söze şaķın itme zehāb

Este' izü bi'llāh “<V>e-el-ķaynā 'alā kürsiyyihi ceseden şümme enāb”³⁶³

20. İş-bu āyetde budur işte hadīsle tefsīr
Rütbe-i küfre varır ifk ile ba' zı kezzāb

21. Zelle unutmasıdır dimegi in-şā'allāh
Bildirir tevbesini vü ķadrini menşūş kitāb³⁶⁴

³⁶² "Eğer Süleyman İnşâallah deseydi, elbette o çocukların hepsi Allah yolunda cihād ederlerdi." Buhârî “Enbiyā” 42.

³⁶³ “Andolsun biz Süleyman’ı bir sınavdan geçirmiş, tahtının üstüne bir ceset koymuştuk; sonra o bize yöneldi.” Sad 38/34. Metinde “fe-el-ķaynā” yazılmıştır fakat Kur’an’da “ve el-ķaynā” şeklinde geçmektedir.

³⁶⁴ “‘Rabbim’ dedi, ‘Beni bağışla; benden sonra hiç kimsenin ulaşamayacağı bir hükümrânlık ver bana. Lutfu sınırsız olan yalnız sensin.’ Bunun üzerine, emriyle dilediği yöne doğru tatlı tatlı esen rüzgârı, bina kuran ve dalgıçlık yapan bütün şeytanları ve zincirlerle bağlanmış diğer yaratıkları onun buyruğuna verdik. ‘Bu bizim bağışımızdır; hiçbir hesap kaygısı taşımadan ister başkalarına ver ister elinde tut’ (dedik). Kuşkusuz onun katımızda yüksek bir yakınlık derecesi ve güzel bir geleceği vardır.” Sâd 38/35-40.

KB.20.

Kezâlik

1. Muḥlişāndan uzak yire birisi me'mûr
Olmuş idi gidecek idi bi-cebr ü ikrâh
2. Öyle me'mûr idügin söyledi himmet emeli
Kıldı kim gönderecekdir diyerek istiknâh

[66a]

3. Şadr-ı a'zamdır iden böylece me'mûr diyicek
Şadr-ı a'zam idiyor ha didi ol 'âl-i câh
4. Kıldı tekrâr be-tekrâr bu nuṭkı ki ola
Şadr-ı a'zam daḥi 'âciz idüğinden âgâh
5. Kıldı tebşîr ki seni ben oraya gönderdim
Ya'ni bildirdi nice himmet ider ehlu'llâh
6. Bâb-ı 'Âlî'ye vedâ' itmege gitdi soñra
İdecek idi oradan çıkarak 'azm-i râh
7. Şadr-ı a'zam virir iken yazılan emri hemân
Kendü kendüye nükûl eyledi andan nâ-gâh
8. Didi başkasını irsâl idelim sen gitme
Hiç kelâm söylemeden oldu ḥuşûl-i dil h'âh
9. Geldi ol kuṭb-ı himem-kâra teşekkür itdi
Ya'ni ancak ki ḥaḳîkatde mü'essir Allâh

[66b]

10. Ne z̤uhūr eylese z̤āhirce muḳaddem anı
Ehl-i bāṭın ider idrāk bi-ilhām-ı İlāh

11. Ma‘nevī ṣadr-ı ṣudūr idi o ğavs-ı a‘zām
Ḥaḳḳıñ emri nice ise bilüp eyler her gāh

12. Ḥaḳ ḥaḳīkatde müvecceh olarak tevcihāt
Ehl-i bāṭınca olup z̤āhir olur herbir cāh

13. İ‘tirāz eyleme “lā yūs’elü ammā yef’al”³⁶⁵
Oluyor ‘ilm-i ledün anlara zīrā ki penāh

14. Ehl-i z̤āhir yine mes’ul ki anı bilmeyerek
Ġaraż-ı fāsīd-i nefsi iden olur güm-rāh

15. Çünki cüz’iyye irāde olabilmez inkār
Kesb olur anıñ ile cümle şevāb ile günāh

16. Anlar anı nice şarf idecegin yine Ḥudā
Bilüp icbārsız ider ḥükmini icrā her gāh

[67a]

17. Var ḥadīṣ vāḳı‘ı elbette idersiz terciḥ
Olmuş olsa idiñiz ğayb-ı Ḥudā’ya āgāh

18. Ki ‘ilāc acı olup za‘fa da bādī ḥimye
Ḳurtarır ḥastaları eyler iken āh vāh

³⁶⁵ “Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir.” el-Enbiyâ 21/23.

19. İbtılâ cāhı<na> esîr olmuş hasbe'z-zâhir
Hâzret-i Yûsuf'a cāhı virerek eyledi şâh
20. Aña da Hâzret-i Ya' kûb'a daḥî ḥidmet idi
Ġaraż-ı iḥvesi şabr ile teraḳḳî ide cāh
21. Ḳavl-i aḳvâ bu ki hep iḥvesi de oldı nebî
Olamaz ḳable nübüvvet daḥi anlara günâh
22. Yine şabr ile teraḳḳîleri içün Yûsuf
Eyledi Hâzret-i Bünyâmin'i tevḳîf nâ-gâh
23. Zâhir ḥâle göre zıkr oluyor Ḳur'ân'da
“Yağfiru'llāhu leküm”³⁶⁶ itmede yine âgâh
24. Enbiyâ 'işmetidir müttefekun fih bî-şek
Böyle tefsîr ola hıfz ide ḥaṭâdan Allâh
25. Olur aḥyâra da seyyi' ḥâsenât-ı ebrâr
Oldı Ḳur'ân'da anıñ-çün aña ta' bîr günâh³⁶⁷
26. Ḳaşd ile hîç kebâ'ir olamaz anlara
İttifâḳan 'ulemâ ḳıldı bunu istiknâh
27. İḥtilâf eylediler sehven olur mı diyerek
Yine tenzihîdir evveli ki olur anda refâh

[67b]

³⁶⁶ “Yûsuf şöyle dedi: “Bugün yaptıklarınız yüzünüze vurulmayacak, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir.” Yûsuf 12/92.

³⁶⁷ “Ancak tövbe edip inanarak erdemli işler yapanın durumu başkadır; Allah böylelerinin kötü hallerini iyiye çevirecektir. Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.” el-Furkân 25/70.

28. Mūceb-i nefret olan nesne şağā'ir ise de
Kaşd ü sehv ile de hīç itmediler ol āgāh
29. Yazıyor Şerḥ-i Maḳāşid'da ki Taftāzānī³⁶⁸
Olmadı başka şağā'irle de anlarda günāh
30. Terk-i ūlā daḥi ancak ki bi-sehv ü nisyān
Olabilür o da olmakla mübāha eşbāh

[68a]

31. Buña *Āsār-ı Kemāl* içre kaşidem vardır
Ātiyen bunu da yazdım ki ola istiknāh³⁶⁹
32. Kim ki bī-fā'ide icrā-yı ġaraż ide taleb
Ḳurtarır ehl-i Ḥudā dergehini eyle penāh
33. Ba'zen ehven ile isḳāṭına da himmet ider
Ḳıldı ez-cümle anı böylece ehlu'llāh
34. Ki anıñ ḥādimini ba'zı kimesne döğerek
Geldi çeşmi de çıkup eyler idi āh ile vāh
35. İştikā eyleyicek ḥayr olur anda buyurup
Ṭırmadı ruḥşat alup itmiş-idi 'azm-i rāh
36. Çıkdı bir kaç kişi ṭıtdı anı ġāra götürüp
Gördi siḥr itmededir orada bir rū-yı siyāh
37. Elleri ayağı baġlu yanına koydılar
Sāhiriñ kaşdı anı itmek idi ḳatlı ü tebāh

³⁶⁸ Geniş bilgi için bkz. Taftazani, çev. İrfan Eyibil, *el-Makâşid* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 644.

³⁶⁹ KAS.5.

[68b]

38. Kesmege başlıyor iken ıtarılıp şalıverdi
Didi a' mā olamaz çeşmine itdik de nigāh
39. Derk idüp hayr idügin eyledi terk-i şübhe
Yine ric' atle hemān mürşidini itdi penāh

[84a]

K.30.

Kezālik

1. Geçiyor idi şoқақ içre Muḥammed Paşa
Mīr-i mīrāndan idi eyledi 'azm-i 'uqbā
2. Tāleb itmışdi duḡānı çağırup ismi ile
O da i' tā idicek böylece kıldı inbā
3. Ya' ni ḡāneñ yanacaқ idi ḡalāş itdim anı
Üstündeki dā'ire taḡrīb olur isḡāṭan añā

[84b]

4. Zātını ḡānesini bilmez idi zāhirce
Beytiniñ sentini de keşf ile didi eclā
5. Ol gice ḡānesi qarībinde ḡarīḡ itdi zuḡūr
Oldı ṭulumbacılar çıḡmağa mecbūr zīrā
6. Ya' ni üst dā'iresine çıḡaraḡ yangına
Eylemişlerdi ṭulumba şıḡup andan itṭā
7. Söndi yangın ve anıñ ḡānesi de ḡurtuldı
Faḡaṭ üst dā'iresi oldı ḡarāb ol ḡünā

8. Oluyor ehven ile bu da belāyı iskāt
Yine bādī-i teşekkür idügidir eclā
9. Ya‘ nī taqdīr-i Hudā böyle fedā eyle demek
Mümkün olsa idi itdirmez idi yine fedā

KB.21.

Kezālik

[85a]

1. Hıdmet-i pür-şerefın eyler iken bir seyyāh
Eyledi tecrübe vü böylece remz-i ihsān
2. Ki duḡān almağa gönderdi götürdük de yine
Bi‘l-i‘ āde anı tebdīline gönderdi hemān
3. Götürünce anı da yine beğenmez görünüp
Yedi kez itdi duḡāncılık o zāt-ı pūyān
4. Şoñra altun verilüp de şılaya gitmesini
Buyurup himmeti oldu o da ta‘ kıben ‘ıyān
5. Himmetiyle görölüp anda da te‘şīr-i du‘ ā
Bāb-ı ‘ Ālī’de yedi biñ ġuruş oldu ihsān
6. Didiler buña sebep hem de Şekīb Paşa’dır
Anı ol vaḡte deġin görmedigin kıldı beyān
7. Görmemişken sebebi vü şaf(f)eti ġuş itmiş-idir
Ma‘ nevīde sebebi şabr ü şekībī işbāt

[85b]

8. Şılaya ƣangı ƣarīƣden daħi gitmekligini
Ƣalben itdik de su ’āl keşf ile buyurdı fermān
9. Oradan gitmesiniñ ģikmet ü nef’ ini yine
Gördi itmekde teşekkürle bu gūnā tibyān
10. Didi hem oldu ƣuşur bende ki başƣa def’ a
Ruĥşatı olmayarak olmuş-idim yola revān
11. Neye itdimse teşebbüs iderek ‘ aksi zuhūr
Fā’ide olacaƣ iken oluyor idi ziyān
12. Böyle izn ü himemiyle seferi itdik de
Şerr-i ƣıyās eylediğim fā’ide itdi ityān
13. Olsa da ģidmet-i şugrā himem-i küberāyı
Böylece işte netice virüp eyler şādān
14. Ĥayrı icāb ider celb-i rızā vü himemi
Anı selb itmek olur müntic-i şerr ü aĥzān

[86a]

15. Ve inşā itmemeli cüz’i vü küllī du’ ā
Bu da ƣañışmağā vü ƣañışmamaga hep burhān

KB.22.

Kezālik

1. Naĥl ider Ĥacı ‘ Ömer Ağa’nın oğlı böyle
Vālidemle geƣer iken görerek ƣağırdı

2. Var  az  sizce zararlısı  avuşur demek ile
Kıldı iht ar ki tel  eylememek ma ş dı
3. Ol gice h nemizi  kurb  har k itdi z h r
Hep g renler bizim evden de  m di kesdi
4. Her ne e y  var ise  aşıdılar oradan
  -bu h l i re H d  h nemizi k rtardı
5.   -bu iht arı demek  b-  teselli   dem
Ki tel  la yanacak dillerini s nd rdi
6.    tim dı derece n r-  tel  s nm   olur
Hi   ekk itmeseler nakle de h cet yog -idi
7. Ma raf   za met-i beyh deye kend yi ki i
M btel  itmesidir   bhe ile kesb-i yedi
8. Ma raf   mihenini kend ye  ek p  anca ile
Vesvese bal ası  at  eylemes n  mm di
9. S -be-s   a sa  ulumba gibi  albi    arak
Vesvese y  sa teni var mı  az ya s dı
10. Her  az  b yle ki ar anda idiyorsa da z h r
 sum n  ider  m  aleviyle d dı
11.   tir z itmelidir teh ikeden amm  kim
Evliy  nut ı hem n olmalıdır m stenidi

[86b]

12. Oluyor anlar ile celb-i ni‘am ü selb-i ne‘kam
Çünkü Hâk anları mîzâb-ı füyûzât kıldı

13. Nâr zâhirce anıñ himmeti reşk-âver âb
Ki bu dünyâyâ degil münhaşır anlar ebedî

[87a]

14. Yuğarudan gelicek âteşe kal‘a bî-sûd
Hafz ü kuvvetde kalâ‘ıñ dağı bu maşşûrî

15. Pür-ruğan boyalı ev gibi müdâhin kurnâ
Tab‘î çör ü çöp ki şer-ârayla fesâda bādî

K.31.

Kezâlik

1. Yine naql itdi o kim kıldı te‘ehhül îmâ
Ki dimiş idi seni çift idecek Hâzret-i Hâk
2. İtdi ilhâm ile tebşîr bunu dağı yine
Baña ol zât-ı himemkâr ki oğlın olacak
3. Ol zamân çocuk idim hem pederim idi fakîr
Beni itdirdi te‘ehhül aña kudret bularak
4. Geldi oğlum dağı dünyâyâ mürûr eylemedi çok
Zâhir oldı yine ol nuṭṭ-ı celîli el-hâk

K.32.

Kezâlik

[87b]

1. Muḥlişânından olan zâtlardañ biri anı
Zevcesine dağı itmek ile taḳdîs ü şenâ

2. Gelerek ba‘ zı nisā ile uzaqda tırdı
Çünkü virmez idi ruḡsat ki qarīb tura nisā
3. Gelmeyüp aqđemi ferāce ile daḡı anı
Görmemiş olmaqla bilmedigidir eclā
4. Çok nisā tıruyor iken anıñ iḡlāşı için
Kıldı taltıf bilüp yine bi’l-ilhām-ı Ḥudā
5. Var-idi zevci ḡuzūr-ı şeref-ārāsında
O da bir şey dimeden kendü hemān didi aña
6. Ya‘ ni ḡātunlarıñ içinde anı bi’t-ta‘ rīf
Didi zevceñdir o güllāc idecekdir iḡdā
7. Ḥavlı ile şarılı idi tabaqda güllāc
Eyledi anı tenāvül ile taltıf icrā

[88a]

8. Zevciniñ ġayrısı da oṡa içinde var iken
Böyle bilmekligi de yine kerāmāt ḡaḡḡā

KB.23.

Kezālik

1. Qara Baba denilen tekyede ki post-nişān
Böylece gördigini itmede naql ü ifhām
2. Cezbe-i Ḥaḡ’da olup ġayr-ı mükellef idi çün
Götürüp meykedeye virdi baña bir tolı cām

3. Oluyor feyz ü kerāmet ile tebdīl-i eşyā
Böyle bir zāt-ı muḳaddes anı kıldıḳda merām
4. Ol zamān bilmez idim ḳuvvet-i ḳudsiyyesini
İçmemek istedim ammā yine itdi ibrām
5. İtmiş olur cehle taḥvīl didi ḥavf itme
Bunu zan eyleme kim sen ola murdār ü ḥarām

[88b]

6. Aña ben virmiş iken ḥumrın alup ol cāmı
Soñra hīç mi ḳoḳısıñ eylemedim istiṣmām
7. İçdigimde ḳoḳısı vü lezzeti a‘ lā şerbet
İdügin añladım itdi yine tekrār in‘ ām
8. Üç büyük cāmı tolı nūş idüp de aşlā
Olmadı bādede ki ḥāl ki meşhūr enām
9. Bir fuçıdan daḥi ṭoldurmaḡa eyledi kim
Boş ḳalup üsti örümcek ile ṭolmuşdı temām
10. İçdigimde cereyān eyledi andan da hemān
Oradan tekyeme geldik de daḥi kıldı be-kām
11. Tekyede post-nişīn idi o demde pederim
Güş idüp benden anı itdi temām-ı istifhām
12. Virmemiş-idi inābet virüp ol anda didi
Ma‘ nevī ḥiss-i ḳabūli budur işte ifhām

[89a]

13. Evliyā itmede eşyāyı bu gūnā tebdīl
Oluyor cümle menāķıbdā beyān ü a‘lām
14. Aķrabāmdan birine daķı muķaddem böyle
Kıldı ibrāz yine bu zāt-ı celilü’l-en‘ām
15. Bāde-i zāhire aķvāli daķı nūş ideniñ
Mażharātına göredir diyü olur ifhām
16. Bāde-i bāţına aķvāli daķı dimek kim
Müste‘id olduķı üzre idiyor şād ü be-kām
17. Her nebāt ü şecere irmede bārān-ı bahār
Hāşılātı mütenevvi‘³⁷⁰ olur anıñ encām
18. İrmiş olsa şıdkıñ içine ebr-i nisyān
İncü peydā olur etden diyü meşhūr-ı enām
19. Hāşşa-i himmet olur def‘aten vü bi’t-tedric
Oluyor mażharıñ hāline göre en‘ām

[89b]

20. Şecerin veft-i huşūli daķı başķa oluyor
Bir iken cümlesine yine hevā ile maķām
21. Şāķib-himmete hāşā olamaz ‘acz isnād
Mażharına göredir fehm ola maķşūl-i kelām

³⁷⁰ “mütenevvi” kelimesi derkenarda yer almaktadır.

22. Mā'-i vāhid ile iskā olunan şeylerde
Var teğayyür diyü Qur'ân ider emşāl-i a' lām³⁷¹

KB.24.

Kezâlik

1. Ḵara Baba denilen tekyedeki şeyh yine
Böylece söyledi anında öziyle söziyle sağ
2. Ki şitā şiddeti var idi tükendi ekmek
Aķçesin bulmak için gezmede idim şol ü sağ
3. Nūr-āsā soķak içre oturıyor gördüm
Kıldı ol ğavş-ı ' azīm himmetini böyle sürāĝ
4. Yine ilhāmla bilüp iki mübārek avucıñ
Ḵapayup üfledi açdı ki nuķūd mişl-i çerāĝ
5. Her biri ṯāhir ü parlāķ idi güyā ki henüz
Çıķdı darb-hāne idüp ķalbe anı ifrāĝ
6. Anları virdi didi işte gidüp ekmek al
İdegör hūzn ü telāş eylemegi terk ü ferāĝ
7. Avcı açık idi hīç almamış idi bir şey
Anı mi' denden alup yapıdı dimek olmaz ıraĝ

[90a]

³⁷¹ “Yeryüzünde birbirine komşu parçalar, üzüm bağları, ekinler; sürgünlü-çatalı ve tek gövdeli hurma ağaçları vardır; hepsi bir tek su ile sulanır. Böyle iken üründe bir kısmını bir kısmına üstün kılarız. İşte bunlarda akıllarını kullanan insanlar için ibretler vardır.” er-Rād 13/4.

8. Denilür şems ile zer ü mah ile sîm-i terbiyeti³⁷²
Virüp ol terbiyeti elleri itmekde çerâğ
9. Dest-yâr ögle dü-yed ile penâh ide hemân
Elverir iki cihânda kime olursa sürâğ
10. Keff-i kâfiyyesi virir feyz ile ehlu'llâhîñ
İki 'âlemde ğınâ ğayrısına tutma dimâğ

[90b]

11. Evliyânın nefsi pür-şerefidir kimyâ
Olamaz şan'at ile bulmağa hîç anı mesâğ
12. Herkesin qalbi de mi' desine de hafr olmalıdır
Hâli üzre qalıncağ görünür orman ile tağ
13. Öyle vahşilik ile tursa tolup faşşiyât
Zeyl ü bālāsı anıñ mesken ider kürk ile zâğ
14. Nefs tağı da telef olmağa eşcâr-ı nefes
Andan âl-i qalbe virir iş'âl ola mânend-i ocâğ
15. Qâlde qalma hemân qâl ile bul hâliş hâl
Cürf-i ğıll ü ğışş ile olamaz anda turağ
16. Qalbi qalb itmelidir ahsen-i hâle yoğsa
Şekli meskûksa da qâl(ı)p aqçeyi yok şarfa mesâğ
17. Ekl içün şeklini tebdîl ü teşeyyuğ itme
Qızılıñ çıkmaya rûyuñ dü-cihânda ola ağ

³⁷² Vezin kusurludur.

Kezālik

1. Yine ol tekyedeki şeyh ifade ediyor
Böyle bir zāt eyledi bā-cezbe-i Hāk müstağrak
2. ‘Aşrının kūtübü olup evveli göçmüş idi ol
Şoñra kūtübünü virmiş idi bu zāta da Hāk
3. Müştehir Destili ‘Oşmān Efendi dinilür
Bilür evşāfını ‘aşrına olanlar mülhāk

4. Ya‘ ni anıñ da kerāmātı olamaz inkār
Bunu inkār gibi eyler meger inkār aḥmak

5. Ayaşofya tarafında ikisin görmüş-idim
Neyyireyn itdi mecma‘ demek olmuşdı el-hakk

6. İktirān ile bu sa‘ deyn idiyordı şöhet
Sa‘ d ile eylediler def‘ -i belāyı muğlaḡ
7. İrtesi oldu ḡarīḡ eylediler bizi ḡalāṡ
Kimse dimez idi bizimki de olmaz muḡrik
8. Ben telāṡ ile soḡāḡda gezer iken gördüm
Ṭurıyor ikisi de yine berāber olarak
9. Baña Düğümlı Baba didi tezekkür itdik
Eyleme ḡavfı ki ḡurtardıḡ ider ḡıfz anı Ḥaḡ
10. Bir gün evvelce Ayaşofya’da şöhetlerini
Bildim anıñ-çün imiş bu da baña oldu sebaḡ
11. Ya‘ ni mübrem degil ise idilürler taḡlīṡ
Müstakıl yaña tezekkürle ḡarar buldurarak

[92a]

K.34.

Kezālik

1. Böylece zıkr ü beyān itmededir bir zākir
Bildigim ḡocuḡı ḡucaḡda gezerken gördi
2. Kendü ḡucaḡına aḡz eyleyüp ol ḡavṡ-ı güzīn
Añladıḡ ḡikmet-i Ḥaḡ var ki vücūdın şıḡdı
3. Ya‘ ni çiçek ḡıḡarup buldı şifā ḡalbukim
Şiddet üzre idi ümīdi eṭıbbā kesdi

4. Baḳ havā içre şaḳındı oluyor raḥmete dāll
Oldı anıñ daḡı ḥaḳḳında bu ḥayra bādī

[92b]

5. O maraḡ içine urup da helāk eylemesi
Tıbca bādī ’-i telāş olmuş-iken ḳurtuldı

6. Maraḡıñ şiddetini ḥāricine iḥrācdan
Ḳalarak ‘ acz-i eṭıbbā himemiyle çıḳdı

7. Olsa bir ‘usr iki yesri ider iḥsān Ḥudā³⁷³
Ḥaḳ kelāmında “elem neşrah”³⁷⁴ ile bildirdi

8. Gerçi barut atıyor ṭop ü tüfek dānelerin
Yine şıḳmak ile ḥāşıl oluyor teb‘ idi

9. Olsa ‘ādīde çıban şıḳması lāzım oluyor
Mūziyātıñ olur iḥrācına çünki bādī

10. Olup ilhām çocuḡun ḥastalığından evvel
Böylece işte devā-yı himemi luṭf itdi

K.35.

Kezālik

[93a]

1. Yine ol zākir ider böylece zıkr ü tıbyān
Vālidem itmişdi ḡann anı sā’ıl ḥāşā

³⁷³ “Demek ki zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Evet, doğrusu her güçlüğüñ yanında bir kolaylık var.” el-İnşirah 94/5,6.

³⁷⁴ “Senin kalbini açıp genişletmedik mi?” el-İnşirah 94/1.

2. Aña vir didi virüp de baña cüz 'î akçe
Anı tefhîm ile eyledim ihtâr ammâ
3. Yine ısrâr ile virdikde kabûl eylemeyüp
İnkisâr itmedi ihtârla didi bu gûnâ
4. Gitdigiñdir diye yan dimiş idi vâlideme
Gelicek hânemize oldu te'essüf inbâ
5. Taşruya gitmiş olan vardım evvelce vefât
İtmış ammâ haberi oldu o gün hüzn-efzâ
6. Şadağa vormeli ammâ ki maḥalline göre
Böyle zâta olur ihdâ o hedâyâya bahâ
7. Kâlbi tatyîb iken üss-i esâs şadağa
Münkesir eyleyicek vechle vormek ne revâ

[93b]

8. Alsa hem fevti muḳaddese de ḫatun belki
Hüzni o güne diyü eyler idi şübhe peydâ

K.36.

Kezâlik

1. Şeyḫ vekîli bulunan 'Ârif Efendi eyler
O da mevşûḳ olarak böylece gûş ile beyân
2. Aḳdemi şeyḫ olan 'Ârif Baba'dan ba'zıları
Ḥastaya tütsi olup idecek olmasın ityân
3. Nuşḫ ü ihtârla didi Ḥazret-i 'azrâ'iliñ
Hiç mümkün mi vürûdında ki tevķîf ola cân

4. Ric‘at itdikde anı gördiler itmiş rıhlet
Bu da ilhām ki haber gelmege yoğ-idi zamān
5. Hastanıñ evveli zīrā ki yanından kalkıp
Fevti demek ki haber virdigi ān içre hemān

[94a]

6. Böyle naql eyledi mīr günde müvaqqit ki o zāt
Qurb-ı cāmī‘de muqaddem gelerek oturdı
7. Sūre-i Feth‘i oğur idi bilindi hikmet
‘Aķabinde Yeñiçeri Ocağı lağv oldu
8. Gerçi dā‘im oğuyor ise lafz-ı Qur‘ān‘ı
Kangısın çok oğursa hikmeti çıkar idi
9. Hem de lağv olacağın remz ile İstanbul‘da
Nice bildirmeli aña aķdem buña da yazıldı

KB.25.

Kezālik

1. Zikr olundı yine buraya degin bi‘d-defe‘āt
Zāhir-i şer‘ ile de nuşhı iderdi ifā
2. Şerh-i ahvāl-i muhātab ile icābınca
Ya‘ni muhtāc idügi mertebe eylerdi edā

[94b]

3. Kütüb-i fikh ü ‘aķā‘idde olan ahkāmı
Darb-ı emşāl ile de şerh idiyordı a‘lā

4. H  ret-i H  l  k'ı ta  d  s    ta  avvuf kavlin
   ilm-i z  hirlerde ta  b  kle virirdi ma   n  
5. K  vl ar  aşında men   ile buyurdu hem  n
G  l gibi s  nn  lign terki ni   nd  r   y  
6.    nki bir h  r ki raf  z ehven olur andan h  r
  ki      lemde de dim  r-ı sem  m   h      
7. C  mleye fevz    şeref d  n-i Ras  l-i ş        n
Ebed   k  m olur ancak tebe   iyyetle     
8. C  mle edy  n an  n d  ni ile nesh   oldu
H    r i  inde da  i şer     olur an  n icr  
9.            de h  d     itdi mez  h  b l  kin
Ehl-i s  nnetdir olan ehl-i f  y  z  t    h  d  

[95a]

10. Enbiy   v     l    a    b şen  s  n iderek
Mu   ciz  t ile ker  m  t   iderdi inb  
11. B         d    m ider idi şeh-i kevneyni
Mu   ciz  t    siyer    na   t-i      l  s  yla şen  

E     z   bi'  l  hi mine'        n  r-rac  m Bi'  smi'  l  hi'  r-Ra  m  ni'  r-Ra    m. Lem
yek  ni'  lez  ne kefer   min ehli'l-kit  bi ve'l-m    rik  ne m  nfekk  ne hatt   te'  tiy  h  m  'l-
beyyinete. Ras  l  n mina'  l  hi yetl   ş    fen m      heraten. F  h   k  t  b  n
  ayyimet  n.³⁷⁵

³⁷⁵ "Ehl-i kitap'tan ve m    riklerden hakk   ink  r edenler, kendilerine a  ık kanıt ve Allah tarafından g  nderilen, tertemiz sayfaları okuyan bir el  i gelinceye kadar (hakk   ink  rc  lıktan) ayr  lacak de  illerd  r. O sayfalarda dosdo  ru h  k  mler yer almaktadır." el-Beyyine 98/1-3.

12. Faḥr-ı kevneyne de Ḳurʿān’a da ḥucceṭ gelerek
Müşrik ü ehl-i kitāb itmedi küfri imḥā

13. Ya‘ ni Ḳurʿān’da gerek şāh-ı risāletde daḥi
Mu‘ cizāt görmüş iken bulmada küfr üzre bekā

14. Müstebāndır ki Naşārī vü Yehūd ehl-i kitāb
Bī-kitāb sâ’ire ‘ābidse dinür müşrik añā

[95b]

15. Ḥaḳ Rasūlidir oḳur pāk-i şuḥuf-ı Ḳurʿān’ı
Ki mevā‘ iz ile aḥkām yazılmış aḳvā

16. Kütüb-i sālīfe çün kızb ile oldı taḥrīf
Oldı Ḳurʿān-ı Kerīm cāmī‘ -i aḥkām-ı Ḥudā

Ve mā teferraḳa’llezīne ütū’l-kitābe illā min ba‘ di mā cā’ethümü’l-beyyinete.³⁷⁶

17. Tefriḳa eyleyüp ehl-i kitāb itdi faḳaṭ
Mu‘ cizāt gelmiş-iken ba‘ ş ile faḥr dü-serā

18. Müttetikler idi taşdıḳine ḳable’l-ba‘ ş
Ba‘ zısı nefse uyup itdi dimeḳ şoñra ebā

19. Kütüb-i sālīfede vü ba‘ şden aḳdem de yine
Vaşf-ı ‘āliyelerini görmüş idiler zīrā

**Ve mā ümirü illā li-ya‘budu’llāhe muḥlişine lehü’d-dīne ḥunefāe yūḳīmū’ş-şalāte ve
yü’tū’z- [96a] zekāte ve zālike dīnū’l-ḳayyimet.**³⁷⁷

³⁷⁶ “Ehl-i kitap ancak kendilerine o açık kanıt geldikten sonra ayrılığa düştüler.” el-Beyyine 98/4.

³⁷⁷ “Halbuki onlara, Allah’a kulluk etmeleri, Hanîfler olarak O’na yürekten inanıp boyun eğmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emredilmişti. Doğru din de işte budur.” el-Beyyine 98/5.

20. Anlara olmadı emr oldu faķaķ mslim olup
Hemn ihlla ‘ibdet ola taķ-i Hd

21. İde if-y  ile zekt her ktb
Mstaķm millet  dn didigi budur ebed

**İnne’llezne kefer min ehli’l-kitbi ve’l-mrikne f nri cehennemde hlidne fh
l’ike hm erru’l-beryyeti.³⁷⁸**

22. Kfr iden ehl-i kitblar ile mrik elbet
Ķalacak nr- cehennemde muħalled hķķ

23. Anlarn cmlesi errdir el-hķ hlķn
Didi Hķ ġayrsnn ‘zri oluyor ecl

24. Ķnki hyvn  cemdta teklif olmaz
Didi Hķ err-i beryye olan anlar maħz

[96b]

**İnne’llezne men ve ‘amilu’-lihti l’ike hm hyru’l-beryyeti. Cez’hm
‘inde rabbihim cennt ‘adnn tecr min taħtihe’l-enhru hlidne fh ebeden
raġıya’llh ‘anhm ve raġ anh zlike li-men hıye rabbeh.³⁷⁹**

25. Kimler Allh’a ve Rasline de imn iderek
lih iler iseler hyr- beryye hķķ

26. Virilr ‘ind-i İlh’de mkft- cennt
Taħt- ecrlarndan olur enhr icr

³⁷⁸ “Ehl-i kitap’tan ve mriklerden hakk inkr edenler, iĶinde ebed olarak kalacakları cehennem ateindedirler. İte halkn en ktleri onlardır.” el-Beyyine 98/6.

³⁷⁹ “İman edip dnya ve hiret iĶin yararlı iler yapanlara gelince, halkn en hayırls da onlardır. Onların rableri katndaki dlleri, altndan ırmaklar akan, iĶinde devaml kalacakları adn cennetleridir. Allah onlardan rz olmu, onlar da Allah’tan rz olmulardır. İte bu, rabbini sayıp O’ndan korkanlar iĶindir.” el-Beyyine 98/6-8.

27. Ebedî anda muhalled olacaqdır anlar
Haklarında olarak râzî cenâb-ı Mevlâ

28. Olur anlar daî rāzî ni‘ am-ı Mevlâ’dan
Budur āña ki ider böylece o havf-ı Hudâ

[97a]

Ḳāle’n-Nebîyyü şallallāhu te‘ālā aleyhi ve sellem “Se-teferraḳu ümmetî selāşen ve seb‘ine fırḳaten. Küllühā fi’n-nāri illā vāḥidetün.” Ḳile li-Rasūli’llāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem: “Men hüm eyyü’l-fırḳatü’n nāciyetü.” Ḳāle’n-Nebîyyü ‘aleyhi’s-selām “Ellezîne hüm ‘alā mā ene ‘aleyhi ve aşḫābî.”³⁸⁰

29. Yetmiş üç fırḳa olur ümmetim anıñ hepsi
Nārda illā ki birisi oluyor müsteşnā

30. Fırḳa-i nāciye ya‘ni benim aşḫābım ile
Didi bulunduğumuz üzre olandır maḥzā

31. Ehl-i sünnetdir olan işte bu kim tafşili
Oluyor cümle ‘aḳāid kütübinde imlā

32. Fırḳ-ı sâ’irede mertebe-i küfre varan
Ebedî düzaḥ içinde ḳalacaqdır ammā

[97b]

33. Küfre varmazsa muhalled degil o nār içre
Ḳalacaḳ nārda faḳat eylediği rütbe ḥaṭā

³⁸⁰ “...Ümmetim 73 fırkaya ayrılacaktır. Birisi cennette, 72’si cehennemde olacaktır. Denildi ki: Ey Allah’ın Resulü! Onlar kimlerdir? Buyurdu ki: Benim ve ashabımın üzerinde bulunduğu yolda olanlar.” Tirmizi, “İmân”, 18.

34. Gerçi kim şerh-i ‘aķā’id olarak aķdemce
İtdim *Āsār-ı Kemāl* içre ķaşā’id inşā³⁸¹

35. Bunda da yazdım odur üss-i esāsı dīniñ
İş-bu ķuţbıñ daķi şerh itdigidir bu gūnā

Ĥātime-i Kitāb

K.32.

[125b]

1. Şāliş-i cild-i Kemāl-nāme-i Dügümlü Baba
Bi’t-tefe’ül açılınca yine buldum ķāşif

2. Vāşıfa bakma şerefdir yine mevşūflarıñ
Oldı bunuñ da ķabūline fu’ādım vāķıf

3. ‘Avn-ı Ĥaķla dilerim himmet-i ezher gūnā
İde noķşānımı ikmāl ü kemāl-i ‘ārif

4. Ĥamd ola oldı tamām rābī‘ine bed’ itdim
Ĥaķ muvaffaķ ide ĥedm degil olmaķ vāşıf

5. İsti‘āne idelim ķabr-i şerīfinde Kemāl
Bulunur anda kemāl cism ü dil olsa ‘āķif

6. Ĥatm-i Ķur’ān u delā’il idüp ihdā idelim
Ola rūĥānī nigāh-ı keremiyle ‘ātıf

³⁸¹ KAS.6./69.

3.3.1. Esere Âsâr-ı Kemâl'den Dahil Edilen Kasidelerin Metni

[20a]

Âşâr-ı Kemâl'de Na't-ı Şerîf-i Hâzret-i Hızır -'alâ Nebiyyinâ ve 'leyhi's-şalâtü ve's-selâm- yazılmış olduğu mişellü buraya da yazılmışdır.³⁸²

KAS.4.

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

1. Cenâb-ı İrmiyâ olmuş mülakḳab Hızır ile zîrâ
Ḳurı toprağa oṭursa yeşil otlar olur peydâ³⁸³
2. Eşah kavle göre Sām ibni Nūḥ'a irişüp nesli
Ḥalîl-i kibriyâdan oldu evvel vâsıl-ı dünyâ
3. Rivâyet oldu çend esmâ'-i 'ulyâsı daḥı lîkin
Laḳabla ya'ni Hızır ile teşehhür eyledi ḥâlâ
4. Didi erbâb-ı faẓlıñ ekşerîsi anı peygamber
Ḥayâtı da cihândan ref'-i Ḳur'ân'a degin aḳvâ
5. Nebî olmaḳlğıında ḳanḡı zâtıñ iştibâḥ olsa
Kibâr-ı evliyâdan da degil dinmez aña ḥaḳḳâ
6. Ferîdün'ün zamânında idi Fâris mülûkundan
Emîr olmuşdı Zü'l-ḳarneyne böyle oluyor inşâ
7. Bulup mâ'-i ḥayâtı nûş itmiş oldığı mervî
Ḥayâtında olur ehl-i taşavvuf ittifâḳ-efzâ

³⁸² 1-19. beyitler derkenarda yer almaktadır.

³⁸³ “Hızır'a Hızır (Hadır) denilmesinin sebebi şudur: Hızır otsuz kuru bir yere oturduğu zaman ansızın o otsuz yer Hızır'ın arkasından yeşillenip dalgalanırdı.” Buhârî “Enbiyâ”, 29.

8. Beşer gerçi muḥalled olamaz āyet ile manşūş
Kimi evvel kimi şoñra vefāt itmekdedir eclā
9. Ḥayāt üzre bulunsa Ḥızr olur idi beni zā'ir
Diyü gūyā ḥadīş oldığı olmuş ise de imlā
10. Buḥārī'niñ şurūḥında bu mevzū' oldığı zāhir
Ne mümkün Şāh-ı kevneyni ziyāret itmemek ḥaqqā
11. Semāvāt üzre ḥālā Ḥazret-i 'İsā vü İdrīsi
Cihān içre daḥi İlyās ü Ḥızrı kıldı Ḥaḥ iḥyā
12. İmām-ı Şāfi' i dimiş vefāt-ı Faḥr-i 'ālemde
Daḥi Ḥızr eylemişdi ehl-i beyte ta' ziyet ifā
13. Enes ḥazretlerinden bu ḥadīşi Ḥazret-i Ḥāriş
Rivāyet eylemişdir idelim mazūnını imlā³⁸⁴
14. Karada Ḥızrı deryāda idüp İlyāsı Ḥaḥ me'mūr
İkisin sedd-i Zü'l-ḳarneynde her şeb cem' ider Mevlā
15. İdüp ifā-yı ḥacc ü 'umre her yıl mā'-i zemzemden
İçer bir şurba bir yıl bu ğıdādır anlara zīrā
16. Dü 'ālem meḥḥārınıñ ḥīn-i defninde daḥi mevcūd
Diyü kılmış 'Aliyyü'l-Murtażā Ḥazretler de inbā
17. Yazarlar İrmiyāyı başḳa Ḥızrı başḳa ba' zılar
O ḳavl üzre de itdim başḳa na't-ı İrmiyā inşā

³⁸⁴ Beyhakī, nşr. Abdülmü'ti Kal'acī, *Delâ'ilü'n-nübüvve* (Beyrut, 1985) 5/423-424. Kaynaklarda mevzu hadis olarak geçmektedir.

18. Şeh-i kevneyne vü cümle enbiyāya vü ehl-i imāna
Şalāt-ı bî-‘aded olsun kemā yerzā bihi’l-Mevlā

19. Kemālî Hıẓr-ı tevfiķāta Rabbim eylesün nā’il
Nümā-yı feyẓi bulsun ķalb-i huşki gülistān-āsā

[20a]

Āsār-ı Kemāl-nām te’lif-kerde-i ‘ācizīde mūnderic Kaşīde-i İ’tikādiyye der-Haķķ-ı
Enbiyā-i ‘İzām -‘aleyhimü’ş-şalātü ve’s-selām-

KAS.5.

Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün

1. Buyurdu enbiyāyı Hāẓret-i Haķķ ‘āleme isrā
Kemāl-i feyẓ-i dāreyn anlara imāndır haķķā
2. Egerçi ba‘zı şey’i müstaķıllen ‘aķl ider idrāk
Olur ba‘zısını bilmek de lāzım itmek istiķşā
3. İkisinde daķı ħalkıñ nebīye ihtiyācı var
Nuķūl eyler dü-‘ālemde ‘uķūlūñ ķadrini i‘lā

[69a]

4. Esās-ı fi‘l olan ķalbi ider ħavf-ı Hudā işlāķ
Ki Haķķdan nīķ ü bed bir fi‘li mümkün olamaz iķfā
5. Nebī-gūş olmayan yerde ider Hallāķı ‘aķl işbāt³⁸⁵
Yine ta‘zīb olur mūnķir diyü olmaktadır imlā
6. Yazalım bir ħadışın bunda maẓmūn-ı mu‘allāsın
İmām-ı Rāzī Tefsīr-i Kebīr içre ider inşā

³⁸⁵ Geniş bilgi için bkz. İmam Azam, *Fıkh-ı Ekber Aliyyül-Kārī Şerhi*, çev. Yunus Vehbi Yavuz, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1979), 365.

7. Ki fetretde olanlar ile bî-‘ akl ile çocuklar
İder mahşerde müdrik olmadığın ‘özü için inbâ³⁸⁶
8. Caḥīme girmesi olur yine fermān-ı Rabbānī
Sa‘īd olur temeṣṣülde şakīsi eylemez ıṣḡā
9. Buyurur eşkiyāya Ḥaḡ benim emrimi tutmazken
Rusūl gelse iṭā‘ at itmez idiniz aña ḡaṭ‘ ā
10. Ḥudānīñ cebr-i şarfı olmaz ef‘āl-i ‘ibādında
Ki cebr olsa mükāfāt u mücāzāt olamaz aṣlā
11. Nebī irsāli ḡaḡḡā luṭf u iḡsān-ı İllāhīdir
Ki emr ü nehyini teblīḡ itdi eyleyüp isrā
12. Nebiler ile ḡaḡḡāñ buldıḡı feyz-i mu‘allāyı
Eğerçi kāna teşbīh eylesem lā’iḡ degil ḡaḡḡā
13. Ki sīm ü zer ile gevher ḡalur dünyāda ser-tā-ser
Hidāyetdir iki ‘ālemde bī-ḡad in‘am-ı ‘ulyā
14. Eğerçi rūḡa teşbīh eylesem ḡaḡ eda olamaz
Hidāyetdir ḡayātı rūḡ u cisme eyleyen ilkā
15. Revā görmem zīyā’-i çeşm ile temsīli de çünki
Ḥaḡḡikat-bīn ider ḡaflet ‘amāsın eyleyüp imḡā
16. Ḥuşūşan Ḥazret-i Faḡr-i risālet şer‘-i ‘ālisi
Cihānda ḡükmi bāḡīdir olur mahşerde de icrā

³⁸⁶ “Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: Uyuyandan uyanıncaya kadar, akıl hastalığına duçar olandan akli başına gelinceye kadar ve çocuktan bulûḡ (ergenlik) çaḡına gelinceye kadar.” Ebû Dâvûd, *Hudūd*, 17.

17. ‘İbād için odur sâ’irlerinden enfâ‘ u eshel
Hudâ luṭfıyle oldu haḳkımızda ni‘ met-i ‘ uzma

[70a]

18. Mufazẓal idi Haḳ ez-her-cihet Qur’ân-ı zî-şânı
Nüzûl iden kitâbın cümlesinden eyledi a‘ lâ
19. Nice me’mûr ise Haḳdan buyurdu enbiyâ tebliğ
Virûp taṣdıḳı için mu‘ cize Rabb-i kerem-fermâ
20. Olurlar idi ‘ âciz mişlini irâddan herkes
Huşûşan vakte göre mu‘ cizât olurdu nûr-efzâ
21. Egerçi vakte göre olmasa kadri bilinmezdi
Anın-çün öyle ihsân itdi Hallâḳ-ı hüdâ-baḥşâ
22. Ki Fir‘avnın zamânında teşehhür itdi sāḥirler
Burakdı cümlesin ‘ âciz ‘ aşâ-yı Haẓret-i Mûsâ
23. Eṭibbâ şöhretinde Haẓret-i ‘ İsâ olup meb‘ ūş
Şifâ-yâb oldu ekmeh ile ebraş hayy olup mevtâ
24. Belâgat ehli gâyet çok olup ‘ aşr-ı sa‘ âdetde
Feşâhat iddi‘ âsıyla kıtâl olur idi hattâ

[70b]

25. Şeh-i kevneyne nâzil oldu Qur’ân-ı celîlü’ş-şân
Bütün efşahlara haḳḳâ ki itdi hayreti ilkâ

26. Didi Hâk ins ü cinn cem‘ olsa ityân idemez mişlin
Egerçi itseler de birbirine yardımı îfâ³⁸⁷

27. Tecemmu‘ idüp aq̃târ-ı bilād efşahları her yıl
Feşāhat imtiḥānıyla olurdu Mekke’de da‘ vā

28. Birer yıl çalışup bir āyeti de itmeyüp tanzîr
Yine toplandılar ferdāsı yıl ‘ aczi idüp inbā

29. Didi imāna dāḥil olmayan ehl-i belāgat hep
Degil temşīli kâbil eyledik biz sa‘ y-i lā-yuḥşā

30. Huşūşan hiç o eşnāda teḥāşī eylemezlerdi
Ki mü’minlerde kılllet var idi pek çok idi a‘ dā

31. Belāgat ‘ilmine vākıf olan i‘ cāzı fehm eyler
Selāsetle bilür sâ’irleri tedkîki bi’l-îfā

[71a]

32. Kırā’at keşreti öyle selāset idemez îrās
Ki andan çok okunan nazm u neşr olmaz nazîr aşlā

33. Ḥadîş olsa daḥi andan ziyāde okunan evrād
Yine öyle olamaz gerçi anlarda bütûn ra‘ nā

34. Cihāna yüz yigirmi biñ nebī gelmiş dinür likin
Ḥaḳîkat üzre miḳdārın Ḥudā bilür anıñ maḥzā

35. Dinür mürsel olan üç yüz on üçdür enbiyā içre
‘Aded ta‘ yîni itmez iktizā bunda daḥi zîrā

³⁸⁷ “De ki: “Yemin ederim, bu Kur’an’ın bir benzerini ortaya koymak için ins ve cin bir araya gelip birbirine destek olsa dahi onun benzerini ortaya koyamazlar.” el-İsrâ, 17/88.

36. ‘Adedce huccet-i kaṭ‘iyye irād itmemiş kimse
Haṭādan ihtirāz icāb ider lāzım degil ihşā

37. Ülü’l-‘aẓm-ı kirām-ı ḥamseniñ rüçhānı zāhirdir
Birincisi Cenāb-ı Faḥr-i kevneyn oldığı eclā

38. Dimiş ekşer muḥaqqıqlar ikincisi Ḥalīlu’llāh
İdüp Mūsā vü ‘İsā³⁸⁸ Nūhı bu tertīb ile imlā

[71b]

39. İkincisinde līkin ihtilāfı itdi ba‘zılar
Kimi Mūsā kimi ‘İsā kimi Nūhı idüp inbā

40. ‘İbādından kimi dilerse taḥşış eyleyüp Yezdān
Nübüvvet ḥil‘at-i ‘ulyāsını kılmış aña iksā

41. Emānet ü şıdk u teblīğ ü fetānet ü ‘işmet evşāfı
Tecemmu‘ eylemiş mümkün degildir olmamaḡ ammā

42. Zekā vü inkıṭā‘ ile riyāzet ile kesb olmaz
Ki sā’ir nice ādemlerde de bunlar olur ḥālā

43. Cenāb-ı Kibriyānıñ ğayrısından ḥavf itmezler
Bi-emri’llāh iderler her ne eylerler ise icrā

44. Kerihü’l-manẓar olmaz şüret ü şavtı bütün aḥsen
Ki taḡbiḥ olacak şey olmayup her vech-ile ra‘nā

45. Egerçi ba‘zı def‘a ḥasta olmuşlar idi līkin
Degil bādī-i istikrāh olur şüret ile ḥāşā

³⁸⁸ Metinde “İsā vü Nūhı” şeklinde geçmektedir. Bağlaç eklendiği takdirde vezin kusurlu hale gelir.

[72a]

46. Degil fıtrî lisân-ı Hâzret-i Mûsâ'daki 'uğde
Aña gehvârede olmuş idi bir cılve-i Mevlâ
47. Ki def' -i şübhe-i Fir'avn için Cibrîl olup me'mûr
Eline virdi nârı itdi kaçd-ı düşmeni iffâ
48. Anıñ da halli "ve'hlul 'uğdeten" ile olur menşûş
Muşarraḥ "min lisânî yefkahû kavli" dir istid' â³⁸⁹
49. Du'âsı enbiyânıñ müstecâb olmaḡ ile bî-şekk
O da münḡal idügi ki oldu bu âyetle istikşâ
50. Huşûşan yine "ḡad ütite"³⁹⁰ ile bunuñ içlerine
İder âyet ile taṡrîḡ Ḥallâḡ kerem-baḡşâ³⁹¹
51. Berây-ı maşlaḡat oldu ḡalîfe ba'zısı lîkin
Yine ḡâyet ḡanâ'at ile şabrı itdiler iffâ
52. Hemîşe enbiyâ ezvâc u nesli ehl-i 'iffetdir
Ḥilâf-ı ırz u nâmûs hîç bir şey olmadı aṡlâ
53. Faḡat küfr eyleyenler kendü kendüyi ider ızrâr
Hidâyet-yâb ider kimi dilerse Rabb-i bî-hemtâ
54. Köleden hîç nebî ba'ş itmemişdir Ḥâlîḡ-ı bî-ḡûn
Ki kıldı enbiyâyı her cihetler ile de a' lâ

³⁸⁹ "Dilimden düğümü çöz ki sözümü iyi anlasınlar." Taha 20/27,28.

³⁹⁰ "Allah buyurdu: "Ey Mûsâ! Dileḡin kabul edildi." Taha 20/36.

³⁹¹ 48-50. beyitler "âcizâne olarak bu def'a tefsîr olunan" notu ile derkenarda yer almaktadır.

55. Mufazzzaldır melâ'ik enbiyâsı üzre mecmû'ı
Nübüvvet rütbesi nısvâna da olmaz idi i' t̃ā

[72b]

56. Nisānıñ ba' zısı-çün vahy olunmuş ise de ta' bîr
Nübüvvet olamaz naħle de zîrā didi Hāḡ “evḡā”³⁹²

57. Hūdā sā'ir melâ'ik ile ḡūrî üzre bi't-tafḡil
Buyurđı mü'minîn ü mü'minātı cümleten i' lā

58. Ne rütbe kıldı aḡhar enbiyāyı Hāzret-i Bārî
Ki bevl ü ḡā'it̃i mecmû' ınıñ da pāk idi ḡattā

59. Nübüvvet mesnedinden ' azl olunmazlar emindirler
Hūdā ḡabr içre de kıldı ḡayāt-ı ma' nevî i' t̃ā

60. Vuḡū'-ı ihtilām olmazdı ḡalben uyumazlardı
Eḡerçi a' yün-i ' ulyālarına nevm olur ilḡā

61. ' Amādan a' raciyyet ile cümle ' ayb ü noḡşāndan
Münezzeh her biriniñ şūreti de ekmel ü zîbā

62. Şafā-yı cevheri de ḡalḡ idüp mecmû' ını Yezdān
Olurlar ḡüsn-i hey'etle daḡı mümtāz ü müstesnā

[73a]

63. Cemî' an nüzhet ü teşbît-i aḡdāma idi mazḡhar
Me' āşiden olurlar idi dā'im ihtirāz-efzā

³⁹² “Ve rabbin bal arısına şöyle ilham etti: “Daḡlardan, aḡaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine yuvalar edin.” en-Nahl 16/68.

64. Hiç anlarda şudûr itmez kebâ'ir kaçd ile bî-şek
Diyü olmuş bütün ehl-i fezâ'il ittifâk-ârâ
65. Faķât sehven vuķû'ında egerçi ihtilâf olmuş
Mevâķıf şârihi andan da tenzîhi görür evlâ
66. Şağâ'irden de her ne şey ki olur mûcib-i nefret
Gerek 'umden gerek sehven vuķû'ı olmadı kaç' â
67. Münezzeh oldılar sâ'ir şağâ'irden de mecmû'ı
Yazar Şerh-i Maķāşid içre Taftāzānî pek ra' nâ
68. Yazar Şerh-i Şağâ'if terk-i evlâ olamaz ancak
Mübāha iştibāh u sehv ü nisyāndan olur peydâ
69. Zuhûr-ı vahy-i Hāķdan soñra böyle olduğı ma' lûm
Muķaddem imtinā'-içün olunmaz tām delîl imlâ
- [73b]
70. Degil imkân-ı zātî bā' iş imkân-ı vuķû' iye
Olur her hâlde tenzîh ü ta' zîm eylemek ahrâ
71. Nübüvvetten muķaddemde hele küfr olmadı muṭlaķ
Hudâ anlarda itdi nice halkıñ küfrini imhâ
72. Bilâ-şekk 'afv olundu şûret-i ' işyānda zellât
Egerçi ba' zısında oldu o da hikmet-i Mevlâ
73. Olamaz zelleniñ ğayrısını isnād itmeklik
Olur anıñ da te'vîl-i şaḫîhi işte bu gūnâ

74. Huşûş o riyâ kizb olduğı-çün istemez te'vîl
Ki haqq-ı Hâzret-i Dâvud'a olmuş iftirâ maḥzâ

75. Hudâniñ nehyi hınṭa nev'î iken Hâzret-i Âdem
Diraḥt-ı vâḥide ḥaml itmesiyle virilür ma' nâ

76. Nübüvvetden muḳaddem olması da bâdi-i te'vîl
Nebî kıldı anı evlâdına Rabb-i kerem-fermâ

[74a]

77. Ḥalîl-i kibriyâ eşnâmı belki ekberi kırdı
Aña idiñ su'âli didi kim ilzâm ola a' dâ

78. Ḳamerle şems ü necme Rab demeklik de yine öyle
O taḥdîr ile ilzâm idi ḥaşmı maḳşad-ı aḳşâ

79. Züleyḥâ kışşasında “hemme”³⁹³ demek haqq-ı Yûsuf'da
Firârî ḳaşd ile itdi dimekdir nefsinî ibrâ

80. Degildir ihtiyârî hem ise ancak ṭabî'îdir
Ḳavîdir 'işmeti burhân-ı Bârî eyledi aḳvâ

81. Kelîm-i kibriyâ ḳaşd itmemişdi ḳatl-i Ḳıbtî'yi
Murâdı ḍarb iken Mevlâ ḥayâta eyledi imḥâ

82. Dü-âlem mefḥârına oldu maḡfûr ümmetiñ zenbi
Nebîler ümmeti içün muḥaṭab olduğı eclâ

83. Olur ebrâr içün şey' ḥüsn-i aḥyâr içün seyyi'
Anıñ-çün eyledi ta' bîr zenbi Rabb-i bî-hemtâ

³⁹³ “Kadın onu kesinlikle arzulamıştı; eğer rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi *o da kadını arzular*dı. Böylece onu, kötülükten ve ahlâksız bir iş yapmaktan uzak tutmak istedik. Şüphesiz o samimi kullarımızdandı.” Yûsuf 12/24.

[74b]

84. Müfessirler yazup böyle me'ânî didi ez-cümle
Bize ta'lim için emr oldu istiğfâr-ı zenb aña
85. Nebîlerle melâ'ik haqqına imân farz oldu
Hemân taşdıq-i vaḥdāniyyet-i Rabb-i Celîl-āsā
86. Cemî'-i enbiyâdan geldi evvel Ḥazret-i Âdem
Dü-'âlemde mefhârinı kıldı ḥâtem Ḥâlîk-ı ebķā
87. Egerçi oldu ḥâtem rūḥ u nûrî cümleden aķdem
Ki nûrından bütün ervāḥ u eşbāḥ oldılar peydā
88. Egerçi Rabb-i Ekrem kırķ yaşında eyledi meb'ûs
Nübüvvet tâcını lîkin ezelde eyledi iķsā
89. Nebîdir cümleden aķdem cihâna soñradan geldi
Rikâbında Ḥudā peygamberânı eyledi isrā
90. Ne dürlü mu'cizât olmuş ise cümle nebîlerde
Anîñ zât-ı celîlinde daḥi olmuş idi eclā

[75a]

91. Buyurmuş idi anlardan da evfer mu'cizâtın Ḥaķ
Turuyor işte Qur'ân-ı celîli eyledi ibķā
92. Ḥuşûşan enbiyâyı vü kâ'inâtı Ḥazret-i Yezdân
Buyurmuş idi anîñ ḥürmet-i 'ulyāsına inşā
93. Vilâdet itdigi şeb leyle-i Ḳadr'e müreccaḥdır
Tulû'-ı nûr-ı envâr itdi çünki ḳadrini i' lā

94. Mübārek medfeni efḍal cinān u ‘arş-ı a‘zamdan
Ki anda şimdi nūr-efzā olur ol gevher-i yektā

95. Yehūd ile naşārā dīn-i İslām’ı idüp inkār
Çalışmışlar idi da‘vāların işbāta bu gūnā

96. Ki eski dīn ḥasen ise ‘abeş demek olur neshi
Ḳabīḥ ise bu da şān-ı İlāhīye degil aḥrā

97. Cevāb i‘tā olundu vaḳt-i evvelde ḥasen bir şey
Olur kim soñra ḳavm-i āḡara olur zarar-baḡşā

[75b]

98. Ki ḡalkıñ fehm ü ḡumḳ u ḡılzet ü redd ü ḳabūlinde
Teḡallūf oldığı-çün Rabb-i ‘ālem kıldı istiḡnā

99. Rucū‘ ile nedāmet i‘tirāzı bed’ içün olmaz
Zamān ile mu‘ayyen ‘ilm-i Ḥaḳ’da cümlesi zīrā

100. Ki şer‘-i sābıkıñ itmām-ı vaḳtin neshi ider izḥār
Virilmez bed’ ü ric‘atle nedāmet buña ma‘nā

101. Uşūlen her şerī‘at ittiḥād üzre olup bī-farḳ
Fūrū‘ātında ancak ba‘zı şeyler oldu müsteḡnā

102. Kitāb ü Sünnet-i Faḡr-i Rusūl neshi degil muḡtāc
Ḥudā mahşerde bile kıldı anıñ ḡükmüni ebḳā

103. Cemī‘an ins ile cinne şümül-i ba‘şini menşūş
Buyurdı “Raḡmeten li’l-‘ālemīn”³⁹⁴ isrā’ Ḥudā ḡaḳḳā

³⁹⁴ “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” el-Enbiyâ 21/107.

104. Nebîler birbirine oldu ba‘ zı vaşf ile tafdîl
O evşâfiñ cemi‘ in Faḥr-i ‘ âlem câmi‘ ü yektâ

[76a]

105. Olur tekfir münkir-i Mescid-i Akşâ’ya teşrîfin
Ki taşrîḥ ile îzâḥ itdi “sübḥānellezî esrâ”³⁹⁵
106. Bu âyetde irâ’ e olunan âyât-ı Sübhānî
Muḥakkıklar ider mecmû‘ -ı Mi‘ râc oldıḡın inşâ
107. Güneş kұrşı bu dünyadan büyük iken yüz altmış kat
Döner bir şāniyede sürmeyüp zîri olur bālâ
108. Bu gūnâ nice şey’i ehl-i ḥikmet itmeyüp inkār
Niçün mi‘ râc-ı Faḥr-i mürselîne iştibâḥ âyâ
109. Müsāvîdür kabûl itmekde a‘ rāzı hemân ecsâm
Anı tesrî‘ ider Ḥaḡ ‘ unşuriyyât u semâ-āsâ
110. Küreler var dinildi zemherîr ü nârdan hem de
Felek ḥaḡḡında ḥarḡ ü iltiyâm olmaz dinür ammâ
111. Olur mı ḡudret-i Ḥallâḡ’a ḥâ’il ḥiç bir maḡlûḡ
‘ Ademden ḡaḡḡ iden tebdîle ḡâdir oldıḡı evlâ

[76b]

112. Nice müşrikleriñ gözi öñünde mâḡ şaḡḡ oldı
Dü-‘ âlem meḡḡarı Ḥaḡdan hemân itdikde istid‘ â

³⁹⁵ “Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.” el-İsrâ 17/1.

113. Huşuŝan gitdi kūhuñ üstine bir pāresi māhıñ
Yine birleşdi gördi bulunan küffār ser-tā-pā

114. Didi ba‘ zısı hāricde görünmüş ise toğrıdır
Virüp kendüleriniñ gördigine sihr ile ma‘ nā

115. Tebeyyün eyledi hāricde de ol vech-ile olmuş
Ki müşrikler be-ğāyet itdiler taḥḳīḳ ü istikṣā

116. Nice def‘ a yedinden āb-ı nāb olmuş idi cārī
Ki biñlerce kesān āb-dest alup olmuş idi isḳā

117. Tebeyyün eylemiş idi ki yüz biñ kimesne de olsa
Yine tükenmeyüp ol mā‘-i aṭhar olacaḳ evfā

118. Otuz dört def‘ a mi‘ rācıñ birisi oldu cismānī
Otuz üç def‘ ası içün dinilür oldu bā-rü ‘yā

[77a]

119. Hudāyı gördi maḥbūbü bilā-keyfiyyet ü temsīl
Bize rahmet içündür oldu yine nāzil-i dūnyā

120. Şehen-şāh-ı müşeffī‘ dir şefī‘ -i ehl-i imāndır
Olur dīvān-ı ḥaşrıñ taḥtı üzre merḥamet-ārā

121. Nebīler aşfiyā cümle ümem taḥt-ı livāsında
Olur maḥşūr bu sāye nice zıll-i şeref-efzā

122. Didi Ḥaḳ ‘afv ider mā-dün-ı şirki kime dilerse
Olup izn-i Hudā ḥaḳḳā şefā‘ at olacaḳ icrā

123. İdecek cümleden aḳdem şefā‘ at Mefhār-ı ‘ālem
Olur eski ümem ḥaḳḳında da luṭfı ziyā-pirā

124. Ḥesāb-ı ümmeti evvel görölüp ḥaşr olur iken
İder işhād sā’ir ümmete Ḥallāḳ-ı bī-hemtā

125. Bī-ḥamdī’llāh olduḳ himmetiyle ḥayr-ı ümmet biz
Bize a‘le’l-cinānı virecek Rabb-i kerem-fermā

[77b]

126. Şeh-i kevneyne cümle enbiyāya ehl-i imāna
Şalavāt bī-‘aded olsun kemā yerḳā bihe’l-Mevlā

127. Kemāl-i ‘āciz kemāl-i iftikārı emr-i bārızdır
Dü ‘ālemde kemāl-i bī-zevāl-i feyz ide ihyā

Āsār-ı Kemāl-nām te’lif-kerde-i ‘ācizide Kaşide-i İ‘tikadiyye der-Ḥaḳḳ-ı Ḥudāvend-i
bī-çün -celle şānühū ve ‘amme nevālühū-

KAS.6.

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

1. Vücūd-ı Ḥālīḳ’ı işbāt ider her görülen eşyā
Ki olmaz hīç bir şey şāni‘i olmaḳsızın peydā
2. Bilemez ‘aḳlınıñ künhini insān andan ‘ācizdir
Anı ḥaḳḳ eyleyen Ḥaḳḳın bilür mi künhüni aşlā
3. Degil künhiyle Zātu’llāh egerçi kimseye ma‘lūm
Gerek naḳlen gerek ‘aḳlen olur tavşifi bu gūnā

[78a]

4. İlāh ancak O'dur başka ilāh olmak değil kâbil
Ki şirkette fesādı arz u eflākin olur haqqā³⁹⁶
5. Şerīk-i Haqq eğerci dinse zā'iddir 'abeş olur
O da lāzım dinürse Rabbimiz nākış demek haşā
6. Hudā'da cümle evşāf-ı kemāliñ olduğu der-kār
Ulūhiyyetde nokşanı virir şey olamaz kaṭ'ā
7. Hülūl itmez aña bir şey O da gayra hülūl itmez
Vücūdı kendūdendir küll ü cüz'i 'ālem-i yektā
8. Olur elbet Hayāt ile Kelām u Kudret ü Tekvīn
Daḥi Sem' ü Başar u 'İlm ü İrādet olması eclā
9. Kıdem üzre şıfatı da olamaz gayrıya teşbīh
Zevāli bulmayup Zātıyla kâ'im her birini ebķā
10. Olamaz mümkinini teşbīh itmek hāşılı mümkün
Değil muhtāc yardımcıya zāhir anda istignā

[78b]

11. Mekānı olsa lāzımdır mekāna Hāl-ı aḳdem
Hem anıñ ittiḥāzından olur 'ācizlik istinbā
12. Eğerci vālideyn olsa hudūşı iktizā eyler
Olup vālidde de vālid teselsül olacak peydā

³⁹⁶ “Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka tanrılar bulunsaydı kesinlikle yerin göğün düzeni bozulurdu. Demek ki arşın rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir.” el-Enbiyā 21/22.

13. Olur mı hiç evlâdı tezevvüc mi ider Hâlık
Cemî' an cins-i vâhid olması lâzım gelür zîrâ
14. Qadîm iken emârât-ı hudûs isnâd olur mı kim
Tecezzî eylemek şehvet bulunmak olamaz hâşâ
15. Buyurmaz nefh-i rûhı Hâzret-i 'îsâ için tahşîş
Nice âyât ile taşrîh ider Hallâk-ı bî-hemtâ
16. Cenâb-ı Âdem'e nefh eyledi bî-vâlideyn iken
Beyân itdi ki nefh-i rûh ile herkes olur ihyâ
17. Müdebbirdir muqadder her umûra Hâzret-i Bârî
İder tedbîr ü taqdiri ezelden 'ilmi var aña
18. 'İbâd ef' âli tahrîr oldu gerçi Levh-i Maḥfûz'a
Degil hüküm ü kazâ ile faḳât vaşf iledir imlâ
19. Ezelde itmesi taqdir cebri iktizâ itmez
Ki bilür herkesiñ fi'li olur dünyâda bu gûnâ
20. Egerçi fi'l-i 'abdiñ ḥâlıkı da Hâzret-i Hâk'dır
Ḳuluñ hiç medḥali yoḳdur dinilmek olamaz maḥzâ
21. Rızâ vü ḥubb u emriyle degil küfr ü me'âşî hiç
Egerçi 'ilm ü taqdirinden olmazsa da istiṣnâ
22. Şıfatı Zât'ınıñ 'aynı degildir gayrı da olmaz
Ki irilmez faḳat mefhûmı başḳa anlarıñ ḥaḳḳâ

[79a]

23. Hayāt u ‘ilmimiz bizden dinilmez ise de hāric
Faḳat her birleri zıkr olsa başḳa başḳadır ma‘nā

24. Gerek zāten gerek fi‘len şıfātında kıdem zāhir
Ki ḥalk itmeksizin ḥalkı yine Ḥālīḳ idi Mevlā

[79b]

25. Kıdem Ḥālīḳlīgında yoḥsa maḥlūḳı ḳadīm olmaz
Ki kendü Ḥālīḳ oldıḡın ezelde bildiḡi eclā

26. Egerḳi şey dinür mevcūd ma‘nāsınca Yezdān’a
Şebīh olmaz yine bir vechile maḥlūḳ olan eşyā

27. Cihāt-ı sitteden ḡālī Cenāb-ı Ḥālīḳ-ı bī-ḡün
Ezelde hīḡ cihet olmaz teḡayyüz olamaz ḳaṭ‘ ā

28. “Fesebbih bi’smi Rabbik”³⁹⁷ āyetinden zātıdır maḳşūd
Bu şüretle müsemmānıñ dinilmez ḡayrıdır esmā’

29. Degildir cism ü cevher ü ba‘z ü küll zāt-ı İlāhisi
Temekkünle teḡayyüz cism ü cevherde olur zīrā

30. Olur ba‘z’ olsa ḡayrıñ cüz’i muḥtāc olarak bī-şekk
Daḡi külliyete lāzım gelür elbet ola eczā

31. ‘Araḡ olmak daḡi mümkün degildir istemez tefḡīm
‘Araḡ ḡayr ile ḳā’imdir idemez hīḡ istignā

[80a]

32. Degil maḥlūḳ Ḳur’ān ḡünki Mevlā’nıñ kelāmıdır
Ḥurūf u şavt ile olmaz ḡalā’ıḳ sözleri āsā

³⁹⁷ “Öyleyse ulu rabbinin ismini tesbih et.” el-Vâkıa 56/96.

33. Kelām-ı nefsi-i insān olur alb ire mstahzar
Ki insān ile ā ’im olduı ma’ lmdur ammā
34. Kelām-ı nefsi-i insān olur kend gibi hāds
uan dilde istizār olur oradan peydā
35. Kelām-ı zāt ile ā ’im olup Hāzret-i Hān
Bilp alk olaca ey ’i kelāmında ider iā
36. Kelām-ı nefsi-i Bār admdır laf hādsdir
Yine elfā da likin kelāmu’lhdır mazā
37. Kelām-ı nefsi-i Bār’ye laf da olur dāil
Faat mmkın degildir kim ola tertb ile eczā
38. Ki bir laf teaddm itse dierler olur hāds
Kelāmqn aseni lafzen da ur ’ān- fey-ārā

[80b]

39. Hdā inzāl idince arf  avt alk eylerdi
Ki ismā’ itdi Cibrl’e annla eyledi isrā
40. Nzlinde yine tertbi bā-emr-i lāhdir
Ki her āyāt olurdu emr-i Hā olan yere imlā
41. Hāife olduında Hāzret-i ‘Omān- Z’n-nreyn
Grp lletde uffā yedi ıt’ a idp inā
42. Btn aāb iinde anlar tekml outdurdu
Olup tad anlar oldular ner ile nr-efzā

43. Temekkün itmedi ‘arşa daḥi Ḥaḳḳ ittişāl itmez
“‘Ale’l-‘arşı ’stevā”³⁹⁸ itdi demek ḳudretle istilā
44. Du‘ā olur iken *fēvḳa eyādī* ref‘ olur çünki
Du‘āya ḳible itmişdir semāyı Ḥālīḳ-ı ebḳā
45. Olamaz hīç bir şey Ḥaḳḳa hīç bir vechile teşbīh
Ki ‘ālem hīç iken ḥaḳ itdi tehyīc eyledi Mevlā

[81a]

46. Ḥudā üzre zamānıñ hīç birisi de mürūr itmez
Taḡayyūr eylemez andan münezzehdir mekân-āsā
47. Su’āl olsa ki bu maḥlūḳ zamānıñ ḡayrı Ḥaḳ için
Zamān olup da taḡyīr itmese ḳābil midir āyā
48. Cevābıdır egerçi zāt-ı Ḥaḳla ḳā’im olursa
Ḥudā cāy-ı ḥavādiş olması lāzım gelür ḥaṣā
49. Egerçi ḡayr ile ḳā’im olursa Ḥaḳ için olmaz
Olur ḡayr-ı muḳārin yine Ḥallāḳ-ı kerem-fermā
50. Bizi ḥaḳ eyleyüp soñra imāte eyleyen kendü
Yine eyler mükāfāt u cezā maḥşerde bi’l-iḥyā
51. ‘Uḳūl ile olur bir cüz’-i ḡayrı münḳasim şābit
Ki ba‘zı felsefe ḳavli olur anıñ ile ilḡā
52. Ḥaḳīḳī bir gürūh saḥḥ-ı ḥaḳīḳī üzre vaż‘ olsa
Olur bir cüz’-i ḡayr-ı münḳasim ile mümāss āña

³⁹⁸ “Rahmân olan Allah arşa istivâ etmiştir.” Tâhâ 20/5.

[81b]

53. ‘ Abeş olurdu hılkat ba‘ ş ü maḥşer olmamış olsa
Ne ḥaşıldır gelüp geçmek ile bî-hüdece dünyā
54. Mükāfāt ü mücāzātıñ olur ba‘ zısı dünyāda
Nice ef‘ āl bî-hüde ḳalur olmaz ise ‘ uḳbā
55. Ki ḥalkıñ da ḳalur birbirlerinde nice çok ḥaḳḳı
Buraḳmaz böyle nāḳıṣ ‘ adl-i Bārī cümleden aḳvā
56. Ḳıyās olsa buraḳmaz bî-netīce şoḥbeti ādem
Bedīhī bunca küllī ḥalk olur mı hīç ‘ abeş inşā
57. Ḥudā’ya göre ma‘ dūmı i‘ āde eylemek cā’iz
Anı evvel daḥi ḥalk eyledi ma‘ dūm iken maḥzā
58. Eger bir kimse cism-i meyyiti ekl eylemiş olsa
İkisiniñ vücdı bir olur dinür ise farzā
59. Cevābı laḥm u şaḥm ākile zām olsa da me’kūl
Muḡāyirdir yine her birlerinde aṣl olan eczā

[82a]

60. Ki dört ‘ unşurla rūḥdan aḥz olur eczā-yı ‘ aṣliyye
Tefāvüt eylemez ‘ ömründe ādemle olur ibḳā
61. Me‘ ād ü ḥaṣr olandır işte bu eczā-yı ‘ aṣliyye
Diyü tedḳīḳ idüp ehl-i ‘ ulūm itmektedir inbā
62. Egerçi rūḥı tefhīm itmemiştir Ḥaẓret-i Bārī
Muḥāle itmemiş ta‘ līḳ olunmuş böylece imlā

63. İkidir rūhı insānıñ birisi rūh-ı hayvānī
Ki bir cism-i laṭīfdir ḳalb-i cismānī aña me'vā

64. Bedende sa'ir eczāya sirāyet eyliyor ḳünki
‘Urūḳ-ı dāribe itmekdedir anı hemān isrā

65. Birisi rūh-ı insānī ki kūnhi olmaz idrāk
Metā‘-ı ‘ālem-i emr oldı Mevlā eyledi ihdā

66. Anı Hāḳ rūh-ı hayvānīye irkāb eyleyüp el-ḥāḳ
Kemāl-i ‘ilm ü idrāki de ḳılmıṣdır aña i‘tā

[82b]

67. Hūlūl eyler dimāḡ ü ḳalbe rūḥdur cevheri ‘ulvī
Cenāb-ı Hāḳḳı ma‘ḳūlātı kendü nefsinı dānā

68. Mūkāfāt ü mūcāzātı Hūdā ikmāl içün elbet
İder mü'minleri ten‘im vü küffāra ‘azāb isrā

69. ‘Uṣāt-ı mü'minīniñ ‘afva maḡhar olmayan ḳısmı
Daḡi dūzaḡda ḳalmaz ṣoñra cennāta olur ilḳā

70. Cinān ile cehennemler zevāli bulmayup bir dem
Muḡalleddir ikisiniñ de ehli çıḳmayup aṣlā

71. Beḳāda hīḳ biri olmaz Hūdā'ya müṣterek ḳünki
Degil kendüliginden Hāzret-i Hāḳ eyliyor ibḳā

72. Dinilmez ‘ömr-i fānīye hūlūd ile cezā olmaz
Hūlūd-ı küfr olur küfr üzre virmek cānını zīrā

73. Bize mer'î olur Yezdân bî-keyfiyyet ü emsâl
Yine idrāk-i künhi ğayr-ı kâbil olarak haqqā

[83a]

74. Buyurdu “len terānî”³⁹⁹ Hâzret-i Mūsā’ya ammā kim
Hemān te’kîd içündür degil te’yîd içün aşlā

75. Yazalım bu hadîş-i pür-meserret şübhesiz meşhûr
Yigirmi bir şahābe eylemişdir böylece inbā

76. Görürsünüz kıyāmetde ‘ıyānen Haqqı bî-şübhe
Nice kim leyle-i bedr içre olmaz māha şekk kaçā⁴⁰⁰

77. Dağı diğer hadîş içre kılınmış böylece tebşîr
Ki ehl-i cennete işrāk ider Rabb-i kerem-fermā⁴⁰¹

78. Na‘îmiñ a‘zamıdır ru’yetü’llāh a‘yün ü kalbe
İder Haqq ihticābı ru’yetiñ feyzi olur ebkā

79. Buyurmuş bir hadîşinde dağî şāhen-şeh-i kevneyn
Anıñ da bunda maẓmūn-ı celîlin idelim inşā

80. ‘İbādetde müsāvî iki kimse cennete varup
Birisine virecek Hâzret-i Haq rütbe-i ‘ulyā

³⁹⁹ “Mūsâ, tayin ettiğimiz vakitte (Tûr’a) gelip de rabbi onunla konuştuğunda o, ‘Rabbim! Bana görün; sana bakayım’ dedi. Rabbi, ‘Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin’ buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Mūsâ da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: ‘Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim.’” el-Âraf 7/143.

⁴⁰⁰ “Bir kısım insanlar: ‘Ey Allān’ın Resulü, biz kıyamet gününde Rabbimizi görecek miyiz?’ dediler. Resulullah da ‘Siz, ayın on dördünde ve altında bulutların bulunmadığı bir anda ayın görülmesini tartışır mısınız?’ buyurdu. Onlar, ‘Hayır, Ey Allāh’ın Resulü,’ dediler. Resulullah: ‘Altında bulutların bulunmadığı bir anda güneşin görülmesi hususunu tartışır mısınız?’ buyurdu. ‘Hayır!’ dediler. Resulullah: ‘İşte siz, Rabbinizi böylece göreceksiniz.’ buyurdu.” Buhârî, “Ezan”, 129.

⁴⁰¹ “Cennetliklerin en aşağı derecesinde olan bir insan, bahçelerine, hanımlarına, hizmetçilerine ve oturacağı koltuklara bin yıllık bir mesafeden bakacaktır. (Yani bin yılda gidilebilecek kadar bir sahaya sahip olacaktır.) Cennetkilerin, Allāh katında en üstünü ise her gün sabah akşam, Allāh’ın yüzüne bakacaklardır.” Tirmizi, Tefsir, Sure: 75, 2, 3330.

[83b]

81. Diyecek ol biri yā Rab müsāvīyiz ikimiz de
Nedir hikmet ki anıñ rütbesi benden ola ra‘ nā
82. Cevābında buyurur sen necāt-ı nār isterdiñ
O rif‘ at istedi her ‘ abde mes’ üli olur i‘ t̃ā
83. Hudādır kulınıñ zannı katında ya‘ ni her ‘ abdiñ
Ne ise Hakkā zannı anı bahş eyler Hudā aña⁴⁰²
84. Me‘ a’t-te’vīl olunca küfre varmaz ru’ yeti inkār
Olunmaz münkire ihsān iş-bu maqşad-ı akşā
85. Degildir aşlah-ı ef‘ āl Hakkıñ üstüne vācib
Dañi fevķinde hākim olması mümkün degil ašlā
86. Huşušan ‘ āciz ü me’ mūr olmaķ iktizā eyler
Qalur mı luṭfına minnet zārūrī eylese icrā
87. Cemī‘ -i halkı cebren itse mü’ min gerçi aşlahdır
Faṭaṭ ‘ adl-i İlāhīniñ ider aḥkāmını imḥā

[84a]

88. Degildir cebr ile likin hidāyetde anıñ luṭfı
Şeref-yāb itdigi-çün ola şükr ü ḥamd-i lā-yuḥşā
89. Şeh-i kevneyne cümle enbiyāya ehl-i imāna
Salavāt bī-‘ aded olsun kemā yerza bihi’ l-Mevlā

⁴⁰² “Yüce Allah şöyle buyurur: ‘Ben, kulumun benim hakkımdaki zannı ne ise öyleyim. Beni andığında onunla beraberim. O beni kendi başına anarsa, ben de onu kendi başıma anarım. O beni bir topluluk içinde anarsa, ben de onu o topluluktan daha hayırlı bir topluluk içinde anarım. O bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşıyorum. O bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak gelirim!’”Buhârî, “*Tevhîd*”, 15.

90. Dü-‘ âlemde kemāl-i feyzi itmekde Kemāl ümīd
‘Uluvv-i himmeti eyler egerçi kendüsi ednā

Kezālik Āsār-ı Kemāl’de İcmālen Ahvāl-i Celīle-i Hāzret-i Fahr-i ‘ Ālem -şalla’llāhu
te‘ āla ‘ aleyhi ve sellem-

(Fā’ilātün [Fe’ilātün] Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilün [Fa’ilün])

KAS.7.

1. Hāk Te‘ ālā dileyüp halkı buyurmak inşā
Nūr-ı Fahr-i Rusuli mebde’i kıldı haqqā
2. Kendü nūrından o nūrı yaradup andan da
Cümle ervāh ile eşbāhı buyurdı peydā
3. Şāh-ı kevneyne odur neş’e-i rūhāniyye
Hāzret-i Cābir ider öyle hadīşi inbā
4. Hilqat-i cismini de Hāzret-i Ka‘bū’l-Ahbār
Didi Tivrāt ile İncīlde dir bu gūnā
5. Ya‘ ni kim kabir-i mu‘ allāsı yerinden Cibrīl
Gelüp almış idi bir qabza türāb-ı a‘ lā
6. Āb-ı tesnīm ile yogurdu şokup cennātūn
Nehr ü ırmaqlarına kıldı anı nūr-efzā
7. Arazīn ile semāvātı daği gerdirerek
Bulunan halk iderler idi tavşif ü senā
8. Halk olunmamış idi Hāzret-i Ādem o zamān
Soñra halk oldu o nūr itdi cebinin eclā

[98a]

9. Müntakıl oldu hep ecdād-ı Şeh-i kevneyne
Sırasıyla pederi cebhesine virdi ‘alā

[98b]

10. Cebhe-i māderine geldi olunca hamli
Çünkü her ceddeseine böyle gelürdi haqqā

11. Kendü ecdādı ile māderiniñ nesli de bir
Pederi idi Medīne’de anıñ hük-m-ārā

12. Vālid-i Fahr-i enāmıñ da tūlū‘un bilerek
Eyledi ehl-i kitāb nice emārāt inbā

13. Nesl-i pākinde yigirminci oluyor ‘Adnān
Şayılur āña degin çünkü rivāyet aqvā

14. Gerçi vāşıl oluyor Hāzret-i İsmā‘il’e
Olmaz ‘Adnān’dan ötesi şırayla inşā

15. Peder ü māder ü ecdādı ile ceddātı
Hāzret-i Ādem’e dek pāk idügidir eclā

16. Eş‘arī didi ki fetretde giçenler cā’iz
Olaçaķ luṭf u şefā‘atle cināna isrā

[99a]

17. Kıldı tebcīl “fe-terzā”⁴⁰³ ile şāh-ı rusuli
Vālideynine ider cenneti vācib Mevlā

18. Başka dürlü olamaz hīç rızāsı bī-şekk
Diyerek yazdı Suyūṭī de be-ğāyet ra‘nā

⁴⁰³ “Rabbin sana mutlaka lutuflarda bulunacak, sen de memnun olacaksın.” Duhā 93/5.

19. Bâ-ḥuşûş anlar için itdi İmâm-ı A‘zam
Cennetiñ yine vücubını beyân ü imlâ⁴⁰⁴

20. Didi Ḥallāk’ı ikisi daḥi tevḥîd itdi
Vâcib olur ki ola ecr ü şevâbı i‘tâ

21. İbtidâ ki şeb-i âzîne de mâh-ı Recebiñ
İktirân itdi o sa‘deyn-i şerâfet-peymâ

22. Gerdek olacağı gün vâlid-i Şâh-ı kevneyn
Çölde gevher taş ile buldı südi bî-hemtâ

23. Nuṭfe-i Faḥr-i enâm oldı anıñla ḥâşıl
Öyle bir süd ki odur sūdda her dü-serâ

[99b]

24. Her nebîniñ idi bevl ü fażalâtı bile pāk
Cisminiñ üssi o nuṭfede nezâfet evlâ

25. O gice oldı Reġâ’ible be-nâm u tebcîl
‘Âleme oldı o gice nice âyât-ı Ḥudâ

26. Taḥtı yıkıldı mülûkuñ kırılup eşnâmı
Kilîsalar saḳfı düşdi şorunca ‘uḳalâ’

27. ‘Ulemâ didi bu şeb Mekke’de teşrîf itdi
Mâderi raḥmine Sulṭân-ı rusul dürr-âsâ

⁴⁰⁴ Her ne kadar bazı kaynaklarda Ebû Hanîfe’ye bu kanaatin aksini ifade eden bir görüş nisbet edilmişse de (Beyâzîzâde, *el-Uşûlü’l-münîfe*, s. 116) bunun kendisine ait bazı risâlelerdeki istinsah hatasından kaynaklandığı tesbit edilmiştir. Yusuf Şevki Yavuz, “Ebû Hanîfe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/138-143.

28. Enbiyānıñ görünüp ba‘zısı rūḥānīce
Oldılar māder-i ‘ulyāsına tebşīr-resā
29. Ḥak Te‘ālā bereket eyledi iḥsān hemān
Ḥālbuki Mekke’de ol yıl var idi ḳaḥṭ u ḡalā
30. Ḳaç çocuk ṭoḡdı ise ol sene erkek ṭoḡdı
Vālid-i Faḥr-i rusul eyledi ‘azm-i ‘uḳbā

[100a]

31. Baṭn-ı māderde yetīm oldıḡınıñ ḥikmetini
Böylece itdi feriştelere inbā Mevlā
32. Ki mürebbī-i ḥafīz ancaḳ aña işte benim
Yā ebī dimeyerek eyleye yā Rab’la nidā
33. Müddet-i ḥaml ü vilādetde aḡrılıkla sızı
Māder-i pür-şerefe olmadı ‘ārız aṣlā
34. Zıkr ü tesbīḥini ḡuş eyledi baṭnında iken
İtdi mīlādını tebşīr melā’ik de aña
35. Didi ta‘vīz içün Ḥazret-i İbn-i ‘Abbās
Böyle elfāz ile ta‘līm kılındı bu du‘ā
36. Ki melā’ik gelerek cin zararını olmamaḡa
Didiler māder-i ‘ulyālarına bu ḡunā
37. Ṭoḡıcaḳ Faḥr-i rusul Ḥazret-i Ḥaḳḳ’a sığınup
Üzerine okuyup nefḥini eyle ifā

[100b]

Bi'smi'llāhi istevda'tüke bi'l-vāḥidi min şerri külli hāsidi ve kâ'imini ve kâ'idini
'ani's-sebîli ḥāyidi 'ale'l-fesādi cāhidi ve külli ḥulḳin fāsidi min nāfi'i ev 'ākidi ve
külli cinnin māridi ye'ḥuzü bi'l-merāşidi fî ṭuruḳi'l-vāridi lā yezurrūnehü ve lā
yeṭa'ūnehü fî yaḳazatin ve lā menāmin ve lā ṭa'nin ve lā makāmin yedu'llāhi fevḳa
eydihim ve ḥicābu'llāhi dūni 'ādihim.

38. Buyurur böyle Ebū ' Amr daḡi izāḡı
İş-bu ḡırz-ı Nebevî ḡāmili olan ibdā

39. Ḳande beytütet ider ise de ḡafv eylesün
Ṭaḡsa eṭfāl bulur ' ahāt ile cündinde rehā

[101a]

40. Dindi ki māder-i Faḡr-i rusule rü'yāda
İsm-i necliñ idi Tivrāt'da Aḡmed ammā

41. Sen Muḡammed ḡoyasın baḡlayasın bu ḡırzı
Uyanup buldı anı sîme yazılmış ra' nā

42. Şeb-i işneynde yāḡud nehārında Resül
Ṭal'atin eyledi ḡıḡta ki envār-ı semā

43. On ikinci ḡün idi māḡ-ı Rebî' u'l-evvel
Sāl-i şemsî ile Nîsān ḡılındı imlā

44. Āḡirinde idi burc-ı ḡameliñ mihr-i münîr
Burc-ı mîzānda ḡamer olmuş-idi şu' le-nümā

45. Şeref üzre idi hep encüm-i seyyāre daḡi
Ki aniñ mişli vuḡū' bulmamış-idi aşlā

46. Ol sene Ka‘be’yi hedme gelüp Aşhāb-ı Fîl
‘Aşf-i me ‘kûl⁴⁰⁵ gibi eyledi ol kavmi Hudā

[101b]

47. Toğıcağ secde vü engüşt-i şehādetlerini
Ref‘ idüp böyle buyurdi işidildi hattā

48. Hağğa kendüye şehādet kılup itdi tesbîh
Hamd ü tekbîr ile ümmetlerini itdi recā

49. Belde-i Sāve’de akmakda idi nehr-i Furāt
Ma‘ bed itmişdi binā anda Yehūd ü Tersā

50. Munğatı‘ oldı oradan o gice nehr-i Furāt
Oldı âteşkede de buz gibi sular peydā

51. Hiç söndürmeyerek aña taparlardı Mecūs
Biñ sene yanmış iken ol gice oldı itfā

52. Yedi gün māder-i ‘ulyāları irzā‘ ı idüp
Şoñra da itdi Süveybe vü Halīme ifā

53. Altı yaşında idi māderi itdikde vefāt
Yine Hağ dürr-i yetim oldıgın itdi eclā

[102a]

54. Fevt-i ceddinde sekiz sinnine vāşıl idiler
Şoñra bakmakda idi vālid-i şîr-i Mevlā

55. On ikiye varıcağ sinn-i me‘ālî-şanı
Şām’a olmuş idi birlikde teveccüh-pîrā

⁴⁰⁵ “Sonuçta Allah onları yenilip ezilmiş ekine çevirdi.” el-Fîl 105/5.

56. Yolda Teymā denilen kıryeye kıldı teşrīf
Gözedir idi Bāhīra orada şubḥ ü mesā

57. Kütüb içre oraya vakt-i vüṣûlün bilerek
Gördi geldikde seḥāb āña olur zıll-efzā

58. Mu‘ cizātın nicesin gördi hem itdi taḥkīk
Kārbān ehline didi ‘ alenen bu gūnā

59. Rusulūñ efḍalidir şāhid oluñ ümmetiyim
Şām Yahūdileri de böyle bilürler ammā

60. Muḥtemel keyd ü mażarratları ‘ avdet-i enseb
Diyerek itdi Ebū Ṭālib’e de böyle ricā

[102b]

61. Bi‘ şeti sinn-i mu‘ allāları kırk olduḡda
Kevne geldikde daḡī zātı nebīdir zīrā

62. Alamaz oldu melā’ik ḡaberini köhne
Ki şeyātīne şühüb recmī kılındı icrā

63. Üç sene da‘ vet-i dīni buyurup maḡfice
Ba‘ dehū cümleye kılmış idi i‘ lān-ı hüḡā

64. Ba‘ zılar oldu şeref-yāb ü hidāyet likin
Niceler eylediler küfr ü ḡalāletle ezā

65. Ṭama‘ a ḡaml ile teklīf iderek pek çok şey
Pādişāḡ itmegi de eylediler ‘ arz ammā

66. Cevr ü terğibleri gördiler itmez te'şir
Yine ısrārda qalmış idi nice hūmekā

67. Ta'ifiñ tā'ifesiñ da' vet içün de iki māh
Turdı anda yine Mekke'ye olup nūr-ārā

[103a]

68. Sinn-i 'ālileri elliye reside olıcaq
Buldı imān ile cinn tā'ifesi fevz ü hūdā

69. Sinleri elli bir olduqda vuqū'-ı mi' rāc
Bir qaşide yazılır mu'cizeler ile añā⁴⁰⁶

70. Ol sene irtesi yılda nice enşār daḥi
Gelerek bey' at ile buldı fuyūzāt-ı 'ulā

71. Sinn-i eşrefleri elli üç idi hicretde
Mekke'den çıkdı dü-şenbihde o mihr-i a' lā

72. Şafer āḥirleridir vaqt-i ḥurūcı andan
Yevm-i mevlidde yine oldı Medīne iḥyā

73. Ya' ni on ik idi māh-ı Rebī' u'l-evvel
Yine dü-şenbe idi feyz-i kudūmı zīrā

74. Dini teblīğ içün yazdı mülūka nāme
Ba' zısı itdi qabūl ba' zısı ısrār hattā

[103b]

75. Nāmeyi çāke idüp Ḥüsrev-i Pervīz cür'et
Mülki çāk olmasını Şāh-ı rusul kıldı du' ā

⁴⁰⁶ Bkz. KAS.8.

76. Yazdı Pervîz civarda bulunan hâkimine
Kendüye Faḥr-i enâmı ide isrâ ḥāṣā

77. Andan iki kiři geldikde ūhen-ūāh-ı rusûl
Ḳatl-i Pervîz'i ' aḳîbinde buyurdu inbā

78. Gidüp ol hâkime didikde teraḳḳub iderek
İtdi îmān Medāyîn'den irüp nāme añā

79. Nice virmiūe ḥaber öylece olmuū ḳatli
Sürmeyüp salṭanat nesli de oldu ifnā

80. Nezd-i Baġdad'da olup iū-bu Medāyîn o zamān
Anda ḳatlı olmuū-idi kendüsi idi Kisrā

[104a]

81. Ḥabeūe pâdiūehi mü 'min idi fevt olıcaḳ
Ġā'iben na' ūı namāzını buyurmuūdı edā

82. ūoñra gelmiūdi ḥaber ki o ġün itmiū rıḫlet
Na' t-ı zî-ūānını ḳābil mi cemî' an iḫūā

83. Kām-yāb oldu ḳu' ūdıyla Medîne on yıl
Orada rıḫlet ile cennete de virdi 'ulā

84. Vaḳt-i rıḫletleri de yine Rebî' u'l-evvel
On ikinci ġünü iūneyn ḳılındı inūā

85. Ḥāb-ġāhı bulunan mevzî' -i pür-nūr u ūeref
Ḥafr olup laḥd olarak defni ḳılındı icrā

86. Haremeyni ‘ ulemā birbirine bi’t-tercīh
Ka‘ be’den muttefeķun fih ki budur a‘ lā

87. Kālbi bīdār idi hā‘b idi sāde gözine
Hāl-i bīdārı bozulmadı hemīşe kaṭ‘ ā

88. Evliyā evden eve naķl ile irmez buña mevt
Diyü bil var ḥadıṣ-i Nebevīde ḥaķķā

89. Gördüm anlarda kerāmāt ü himem göçmüş-iken
Ḥamd ola gördüm anı nūrı şurada ma‘ nā⁴⁰⁷

90. Sinn-i ‘ ālīleri altmış üç idi kavī-i eşaḥḥ
Ġazavātı da yigirmi yedi kavī-i aķvā

91. Mekke fethinde de ba‘ zısına da bi’t-teşrīf
Eşca‘ iyyet buyurup eyledi teşvīķ-i ġazā

[104b]

92. Rabbenā şalli ‘ alā eşrefi ḥulķın ve ‘ alā
Ālihī ente kemā ḳulte ve terḳā ‘ annā

93. Feyż-i Sulṭān-ı risāletle virüp aḥsen-i ḥāl
İki ‘ ālemde *Kemāl*’i ide Ḥaķ kām-revā

Kezālik Āşār-ı Kemāl’de İcmālen Mu‘ cizāt-ı Resūl-i A‘ zam -şalla’llāhu ‘ aleyhi ve sellem-

KAS.8.

(Fā’ilātün [Fe’ilātün] Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilün [Fa’ilün])

⁴⁰⁷ 86-89. beyitler derkenarda yer almaktadır.

1. Görülen mu‘ cize-i pādişeh-i her dü-serā
Oldı mevşûķ rivāyet ile böyle inbā
2. ‘ Ācizāne idelim ba‘ zısını derc ü beyān
Çünkü mecmū‘ ı degil kâbil-i haşr ü iḥşā
3. Şeb-i mīlād u Reġā’ib’de olan mu‘ cizeler
Bundan evvelki kaşidede kılındı inşā
4. Hāķ Resūli idüġin söyledi meyyit derḥāl
Eyledi feyz-i du‘ āsı ile iḥyā Mevlā
5. Bir ġanem ekli ile toydı bir ordu ḥalkı
Yine tekmīl ḳalup itdi du‘ āsı iḥyā
6. Pāy-ı ‘ ālīleri itmez idi remle te’şīr
Sengi maḥkūk iderdi gezicek mihr-āsā
7. İşidirlerdi ḥuzūrında kim olsa mevcūd
İtdi destinde olan eṭ‘ ime tesbīḥ-i Ḥudā
8. Nev-nihāli dikicek dest-i şeref-baḥşı ile
Der-‘ aķab buldı nemā meyvesi oldı peydā
9. Hicretinde gezinürlerdi ‘ adüvv ġār üzre
Üsti açık idi göstermedi Mevlā aşlā
10. Biri şaḥrāda irişdikde baṭup ḥayvānı
Tevbeyi itdi ḥalāş oldı buyurduķda du‘ ā

[105a]

11. Nigeh-i feyzi ile geldi şifā çok ʿ ilele
Daʿ vātıyla havārık olamaz hiç iḥṣā

[105b]

12. Bir ġazāda ġalebe itmiş olan küffārı
Bir avuç ḥāk saçup bozdu hem itdi aʿ mā

13. Kehfīñ aṣḥābı da bīdār olup itdi taṣdīk
Çār-yārın idicek bād ile baʿ ṣ ü isrā

14. Düşmeniñ ġazve-i Ḥayber’de pişürdigi koyun
İtdi semlü idügin nuṭṭ ile kendü inbā

15. Sāye-i feyzi iken ʿ arṣa daḥi pīrāye
Gölgesi olmaz idi nūr idi cismi maḥzā

16. Çıkup akmışdı ġazā içre biriniñ çeşmi
Yerine geldi muḳaddemiñe itdi iʿ lā

17. Güneş itmişdi ġurūb itdi duʿ āsıyla rücūʿ
Ṭurdırup eyledi bir ġün yine teʿ ḥīr-i mesā

18. Şevbine cism-i muʿ allāsına konmazdı zübāb
Esnemeklik daḥi olmaz idi ʿ ārız ebedā

[106a]

19. Geldi ḥalk işiderek nuṭṭa behāyimle cemād
İtdi aṣḥāb ile baʿ zısı tekellüm ḥaṭṭā

20. Çift sürer gibi şecer emrine mebnī gelerek
Ḥaḳ Resūli idügin ol daḥi itdi inbā

21. Hāşılı itdi behāyimle cemādāt daḥi
Böylece ḥaḳḳ-ı celīlinde şehādet ifā
22. Mevlidinden berü ḥādīm olarak ebr u beyāz
Ḥidmetinde gezerek gölge virir idi aña
23. Gūş iderlerdi görürler idi müşrikler de
İçlerinden nicesi oldu şeref-yāb-ı Hüdā
24. Sihre maḥmūl iderek ba‘ zıları bi’l-ısrār
Oldılar küfr ile mevzū‘ -ı cehennem ebedā
25. Her nebī vü rusülüñ eylediği mu‘ cizeniñ
Cümlesin eyledi hem itdi tefevvuḳ ḥaḳḳā
26. Her birinden görülen mu‘ cizeyi de el-ḥaḳḳ
Feyz-i nūrundan anıñ eyledi Mevlā i‘ tā
27. Siyyemā mu‘ cize-i dā’imesidir Qur’ān
Aḳşar-ı sūreyi tanzīrde ‘āciz fuṣaḥā⁴⁰⁸
28. İns ü cinn cem‘ olarak birbirine olsa zāhīr
Yine tanzīr idemezler didi Rabb-i yektā
29. Gelmedi işte biñ üç yüz senedir hīç mişli
Bā-ḥuşūş ‘aşr-ı sa‘ ādetde ne çokdur büleḡā
30. Gelüp aḳtār-ı bilādīñ fuṣaḥāsı daḥi hep
İmtihān olur ki Mekke’de her yıl icrā

[106b]

⁴⁰⁸ el-Kasas 28/49; el-İsrā 17/88; et-Tūr 52/34; Hūd 11/13; Yûnus 10/37-38; el-Bakara 2/23.

31. İmtihān olur iken her biriniñ kavmi daḥī
Gayretin çekmek ile harb olurdı hattā

32. Tām bir yıl çalışup hīç bir āyet tanzīr
İtmeyüp irtesi yıl itdiler ‘aczi iclā

[107a]

33. Didi imāna duḥūl eylemeyenler bile hep
Bulmadık meşelini çalışdık aña şubḥ u mesā

34. Hīç o eşnāda teḥāşī daḥi itmezler idi
Mü’miniñ kılleti var idi çok idi a‘dā

35. Muḥtaşar āyetiñ içinde tebeyyün eyler
Nice ḥükm-i ḥikem-ārā nice ra‘nā ma‘nā

36. ‘Arabī elsineniñ eşrefi olup o daḥi
‘Arabī ise de i‘cāz iledir müsteşnā

37. Ḥāl ü müstaḳbel ü māzīyi de irād iderek
Ne ḥaber virmiş ise şıḥḥati oldu eclā

38. Evvel ü āḥir ‘ulūmı olarak hep anda
Hīç bir kavm ü kitāb itmedi öyle iḥşā

39. Uşanılur fuseḥā sözleri tekrār olsa
Yine Qur’ān tekerrürle virir ḳalbe şafā

[107b]

40. Bilmeyen kimse belāḡat ile ma‘nāsını da
Derk ider itse selāsetde de tedḳīki edā

41. Çok kırā'at idemez öyle selāset īrās
Naẓm u neşriñ oĸunur ba' zısı pek çok zīrā
42. Andan ezyed oĸunur vird olarak ba' zı ħadīs
Yine ol rütbeye varmaz o da gerçi ra' nā
43. Müşrikiniñ gözi önünde kamer şakķ oldu
Ĥazret-i Fahr-i Rusūl eyleyicek istid' ā
44. Cebeliñ üstüne bir pāresi gitti māhıñ
Yine birleşdi görüp her nazar idenler aña
45. Ba' zısı ħāric-i beldeye su 'āl eylediler
Kendü gördüklerine siħr ile virüp ma' nā
46. İtdi anlar daĥi ol vech-ile taşdıķ ü beyān
Müşrikīn eyledi bu mertebe teftiş icrā

[108a]

47. Yed-i pākinden idüp āb-ı muşaffā cereyān
Āb-dest aldı nice biñ kişi oldu isķā
48. Zāhir olmuş idi yüz biñ kişi olsa anda
Yine tükenmeyerek artar o mā' -i ra' nā
49. Maķdemi Mescid-i Aķşā'yı şeref-yāb itdi
Gördi āyātı da āyetle buyurđı Mevlā
50. İş-bu āyetdeki āyātı muĥaķķiķler ider
Cümle mi' rāc vuķū' ātına burhān imlā

51. Küfr olur Mescid-i Akşâ'ya vuşûlin inkâr
İş-bu âyetde şarâhatle mübeyyen zîrâ⁴⁰⁹

52. Var semāvāta ‘urūcnda hadîş-i meşhûr
Münkiri oldu dâlâlet ile Hızlāna sezā

53. Nice inkâr iderler hukemā mi‘râcı
İdiyor kendüleri böylece şemsi inşā

[108b]

54. Ki cihāndan güneş ekberse de yüz altmış kât
Sürmeyüp şāniyede zeyli olurmuş bālā

55. Hep müsāvî ider ecsām kabûl-i i‘râz
‘Unşuriyyât ü semāda yine sür‘at eclā

56. Zemherîniñ kürresiyle kürre-i nârı yazup
Felegi hark olamaz idi egerçi hukemā

57. Kevni ma‘dûm iken icād eyler tebdîl
Kudret-i Hâlık’a hâ’il bulunur mı kat‘ā

58. Şeb-i işneyn yigirmi yedisinde Recebiñ
Kıldı Hâk Mescid-i Akşâ’ya Burâk’la isrā

59. Enbiyâ cümlesi de eyleyerek istikbâl
İktidâ itdi melâ’ikle berâberce aña

60. Besmele oldu namâz içre Resûl-i a‘zam
Muşhafîñ oldu suţûrî gibi anlar haqqā

⁴⁰⁹ “Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.” el-İsrâ 17/1.

[109a]

61. Per-i Cibrîl ile yâhud Burâk ile yine
Şahrâdan eyledi mi‘râc ile teşrîf-i semâ
62. Sidreye vâsıl olup kaldı orada Cibrîl
Gitdi Refrefle hemân yine Resûl-i dü-serâ
63. İş-bu Refref dinilür kendüsiniñ ‘ışkı idi
Mütecessim olarak kıldı Hudâ’ya isrâ
64. Rabb-i bî-çüne varup nice qarîb oldığını
Kâbe kavseyniñ ider gıbtagehi “ev ednâ”⁴¹⁰
65. Tayyibât ü şalavât ile taḥiyyâtı Resûl
Mebde’-i nuṭk iderek Hâlık’ı kıldıkda şenâ
66. Raḥmetu’llâh ü selâm ü berekâtıyla anı
Kıldı talṭîf cevâbında Cenâb-ı Mevlâ
67. Ümmetin derc-i du‘â kıldı Habîb-i Yezdân
Oldı maḳbûl-i Hudâ cümle buyurdığı du‘â

[109b]

68. Haḳkı keyfiyyet ü temşilden aḳdes gördi
Cümleye merḥameten kıldı nüzûl-i dünyâ
69. Mekke’ye Beyt-i Maḳdis’den iderken ric‘at
Kârbânını da görmüşdi Kureyşîñ hattâ

⁴¹⁰ “Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu.” en-Necm 53/9.

70. Kārbān hālını Beytü'l-Ḳudüsi müşrikler
Şordılar cümlesiniñ eyledi taşrîhin edā

Bi-mennihî te'ālā bu def' a berā-yı îzāh 'ilāvet-i 'ācizî

71. “Len terānî”⁴¹¹ ile ger Ḥazret-i Mūsā'ya ḥiṭāb
Lîk tefsîr idiyor böyle fuḥûl-i 'ulemā

72. Kesret-i zevk tecellî ile kendüyi o zāt
Şandı ki eyledi teşrîf-i behîşt-i 'ulyā

73. Anıñ içün demişlerdi “Erinî enzur ileyk”
Bilse dimezdi ikāmetgehi olan dünyā

74. Sen bu dünyāda tururken beni görmek olmaz
Diyü Ḥaḳ eyledi iḥṭār aña bu gūnā

75. Hep cinān içre iken ru'yet ideriz Ḥaḳḳı
Bā-ḥadîş-i Nebevî mu' teḳadātdan ḥaḳḳā

76. Ḥaḳḳa anda daḥi isnād olamaz şekl ü mekân
Yine taḳdîd ideriz gördüğümüze ibdā

77. Olmayıp ru'yeti dünyāda tecellîsi olur
Pür-ḥuzûr oldı şalāt mü'mine mi' rāc Ḥudā

78. Ru'yet-i Ḥālîḳ'a imkân içün olmuş demek
Böyle cismānîce mi' rāc-ı Resûl-i dü-serā

⁴¹¹ “Mūsâ, tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de rabbi onunla konuştuğunda o, “Rabbim! Bana görün; sana bakayım” dedi. Rabbi, “Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin” buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Mūsâ da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: “Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim.” el-Araf 7/143.

79. Hem de varmak ile  urbiyyetini  ılma ma ıs
  bhe-i cism   mek n   hayyiz olamaz ebed 

Este   z  bi ll h “ve nah n  a rab  ileyhi min  abli l-ver d”⁴¹²

80.  a dır insana  ar b   h  amarından da dimek
M mteli  udret    ilmiyle viril r ma  n 

81.  ur -ı mihre idemez    ede  u p r-fer   n r
Birbirinden de yak n  atrelere n r amm 

82.       ib d yine de z tıyla degil  urb u  ul l
L k feyz   ni   m  ile tal  f-efz 

83. G ne  n n r  gel r c mleye seyy n amm 
<  >arda b nle g r n r pertev   te   r ecl 

84.   lde  alma g zel   l ile m l- -m l ol
Bilin r cevher-i ma  n  dile geldikce  af ⁴¹³

85.   -bu mi  r c-ı  er f olmu  idi cism n 
Yine oldu otuz  c def  ada anlar r  y 

86. Sa  y   cidde g ven p na  t n  erb b-ı s   an
   ir-i    mre de in s ylese olmaz  f 

87. Z t-ı z   an n        ilme med ne itdi
Ne olacak imi  ise oluyor hep   l 

88. Ka  be-i dergeh n n     ifidir r   -ı  ud s
R z     m olmu -idi mev  l-i ferm n-ı  ud 

⁴¹² “ nsan  biz yaratt k ve elbette i inden ge enleri biliriz; biz ona   h damarından daha yak n z.” K f 50/16.

⁴¹³ 71-84. beyitler derkenarda yer almaktadır.

[110a]

89. ‘Arafât-ı himemi melce’-i mecmû’-i enâm
Merve-i albe virir zemzem-i elafı şafâ

90. Kevşer-i feyz-i Hudâ şerbet-i mîlâdı olup
Toldı mînâ-yı semâvât ile ‘arş-i a‘lâ

91. Ehl-i İslâm bulara feyzini hep oldı be-kâm
Eskidâr gibi arâb dilleri eyler iyâ

92. Bâğ-ı dâd ile gelür albe füyûz-ı engürü
Yine gencide degil kûfesi olsa da semâ

93. Ger göge ger yire baılsa anıñ nûrından
Oldı alb u başara her biri ‘ibret-efzâ

94. Muşırr elafı dü-‘âlem de maşır-i şekaleyn
Mülteci’-i der-i feyz-i şey ü bay ü fuarâ

95. Rabbenâ şalli ‘alâ eşrefi alkın ve ‘alâ
Âlihî ente kemâ ulte ve terâ ‘annâ

[110b]

96. Bulara ‘avn-i Hudâ ile Kemâl İsmâ‘îl
Şadııyyetle dü-‘âlemde ola kâm-revâ

**Kezâlik Âşâr-ı Kemâl’de Hilye-i Celîle-i Cenâb-ı Mear-i Kâ’inât -‘aleyhi efalü’ş-
şalavât ve ekmelü’t-taıyyât-**

KAS.9.

(Fâ’ilâtün [Fe’ilâtün] Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün [Fa’lün])

1. Besmele hamd-i Hudā'yı idüp evvel ifā
Şalavâtı idelim Faḥr-i enāma ihdā
2. Āl ü aşḥāb-ı kirāmı ḥazerātına daḥi
Öyle ihdā idelüm eyleye Mevlā isrā
3. ‘Ālemin mebde’idür nūr-ı Resūl-i kevneyn
Melce’i de yine ol Şāh-ı cem‘ -i şüfe‘ ā’

Ruviye ‘an ‘Ali İbni Ebī Tālibin Raḍıya’llāhu te‘ālā ‘anhu inneḥū kāle kāle Resūlu’llāhi şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem: Men-ra’ā ḥilyetī min-ba’dī fe-keennemā ra’ānī ve men-ra’āhā şevḳan ileyye ḥarrama’llāhu ‘aleyhi’n-nāra ve ye’menü min-fitneti’l- kabri ve lā-yahşuru ‘uryānen fi-yevmi’l-ḥaşri ve’l-ḳarāri ve fi-rivāyetin ‘āriyen yevme’l-ḥaşri. [111a] Şadaḳa Resūlu’llāhi Salla’llāhu ‘aleyhi ve sellem.

4. Hırz-ı cān oldı bize iş-bu ḥadīs-i Nebevī
İdelüm şükr ile maẓmūn-ı celīlin inşā
5. Hilye-i pāki gören kendülerinden şoñra
Zāt-ı zī-şānını görmüş gibi olur iḥyā
6. Kendüye şevḳ iderek görse olur nār ḥarām
Ḳabr u maḥşerde de rāḥatla ider kesb-i şafā
7. Didi hem Ḥazret-i Şeyḥü’l-‘Ulemā Şadrü’d-dīn
Hilye-i pāki yazup kim ki gehī baksa añā
8. Füc’eten vesvese-i ḥātmeden ḥıfz olarak
Bir belā görmeye pür olsa belādan dünyā
9. Oldığı ḥāneye dāḥil olamaz diyü le’im
Faḳr u ḡam u bīm ü marāzlar daḥi gelmez aşlā

10. Hacc u i‘ tāk-ı sevābı ola her ān ihsān
İtmez ‘uqbāda daḥi anı mu‘ azzeb Mevlā

[111b]

11. Hilye-i pāki ile nazmıma fer geldi Kemāl
Şırçanıñ rīzesi ḥāverle olur şu‘ le-nümā

12. Didi mevşūḳ rivāyetleri çün Ḥāḳānī
Eyledüm cümlesini bunda da ‘aynen imlā

13. İhtişār üzre ma‘ ānīsini izāḥ itdüm
‘Ācizim ide ḳabūliyle Ḥudā kām-revā

Ve ḳad cā’eti’l-āsāru’ş-şahīḥatü’l-meşhūratü’l-kesīratü bi-zālike min ḥādīşi ‘aliyyin ve Enesi’bni Mālikin ve Ebī Hüreyrete ve’l-Berā ibni ‘Āzibin ve ‘Ā’işete ümmi’l mü’miñne ve’bni Ebī Hālete ve Ebī Cuhayfete ve Cābir ibni Semurate ve Ümmi Ma’bedin ve’bni ‘Abbāsin ve Mu‘arriż ibni Mu‘ayḳibin ve ebī’ṭ-Ṭufeyli ve’l-‘Addā ibni Ḥālidin ve Ḥuzeym ibni Fātikin ve Ḥaḳīm ibni Hıẓāmin ve ḡayrihim raḳıya’llāhu ‘anhüm min-ennehū Kāne Resūlu’llāhi şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem.

[Ezherü’l-levni]

[112a]

14. Nūr-ı ebyaẓ idi ḥumretde yūzi verd-i cinān
Pür-beşāşet idi kim bi‘ seti rahmet maḥẓā

15. Dād-pīrālīga dāll iki ruḥ-ı pür-şerefī
Ḥarf-i elfe müteşābih idi enf-i zībā

[Ed‘ace’l-‘ayneyn]

16. Gözleri esved idi aḳları ḡāyetle beyāẓ
Vāsi‘ ü eḳhel idi ḳoy masa da ḳuḥli aña

17. Kuvvet-i bāşırasında bir idi dūr ü qarīb
Yoğıdı leyl ü nehārīñ dağı farkı kaç' ā

[Ve iz-iltefete iltefete me' an]

18. Re's-i zī-şānı temāyül idicek bir tarafa
Cismi birlikde olur idi temāyül-pīrā

19. Secde eylerdi cemādāt hemān fahr iderek
Anlara nūr-ı nigāhı olıcağ şu' le-nümā

[112b]

[Ebcele]

20. Hāşılı kıldı mu' azzam anı her vech-ile Hakk
Cāh u ahlākı ' azīm cism-i cesīm ü ra' nā

[Eşkele'l-' ayn]

21. Ol siyeh dīdeleriñ aqları humretlicedür
Her biri āyine-i defter-i meşrūh-ı Hüdā

22. Ya' nī kim metnini eyler siyeh-i çeşmi beyān
Aqlarıñ humreti de şerhini eyler inbā

[Ehdebe'l-eşfār]

23. Mūjeler atvel idi esved ü ra' nā-ter idi
Kuhlini sūre-i Necm itdi ezelden ilkā

[Eblece ezece'l-ḥavācibi]

24. Ebrular ince açığ atvel ü esved idiler
Feyz-i dāreyn gelür eylese luṭfı imā

[113a]

[Aḳne'l-enfi]

25. Karşudan hey'et-i enfi idi yüksekçe gibi
Hüsni hayret-dih ezhâr-ı cinân-ı 'ulyâ

26. Hâcibeyni tarafı yüksek idi cüz'ice
Harf-i elfûñ serinûñ zülfesi idi gūyâ

[Eflece]

27. Şâf u seyrek idi dendân-ı şeref-efşânı
Dâne dâne idiyorlar idi tesbîhi edâ

[İzâ tekkelleme ru'ye ke'n-nûri yahrucu min-senâyâhu]

28. Görünür nûr hûrûc itdigi ön dişlerden
Olıcağ Şâh-ı rusûl nuṭṭ ile fermân-fermâ

[İzâ ifterra ḍâḥiken ifterra 'an mişli senâ'l-berkî ev 'an-mişli ḥabbi'l-gamâmi]

29. Hande itdükde o dendân ziyâsı görünür
Berğ-i nûrî ṭolular dânesi-âsâ zîbâ

[113b]

30. Kâlbi re'fetle ṭolı kenz-i Hudâ olmasa ger
Berğ-i kahrı ile der-ḥâl olur a' dâ imḥâ

[Ve fî şıfatin uḥrâ 'an Ebî Hüreyrete raḍıya'llâhu 'anhu ve 'an-emete izâ ḍâḥike yetele'le'ü fî'l-cidâri]

31. Güliceğ lem'a-i dendânı cidârı tenvîr
İderek eyler idi âyet-i Nûrî imlâ

32. Ḍâḥk-ı 'âlîleri ancağ ki tebessümle idi
İtmedi kâḥkâha hîç eyler idi istiḥyâ

[Müdevverü'l-vechi]

33. Verde beñzerdi müdevver yüzi bu vech-ile de
Terlese rûyı olur rayihâ-i gül peydâ

[Ve fî hadîşi Ebî Hüreyrete rağıya'llāhu 'anhu leyse bi-muṭahhamin ve lā-mükelşemin]

34. Rûy u ruḥsār-ı şerîfî ne mûlahham ne naḥîf

Buğday añlınıñ idi ebyazı ol māh-liḳā

35. Ruḥ-ı ferruḥları düz idi uzunca cüz'î

Ki esilü'l-ḥadd ile medḥin iderler fuşahā

[114a]

36. Mu'tedil la' l-i lebiyle dehen-i enveri de

Kāse-i kevşer aña ḥasret ile dīde-güşā

[Ve fî hadîşi ibn-i Ebî Hālete rađıya'llāhu 'anhu yetele'le'u vechuhū tele'lüü'l-ḳameri leylete'l-bedri]

37. Ḳameriñ leyle-i bedr içre olan nūrı gibi

Pek dıraḥşān idi ruḥsār-ı şerāfet-peymā

[Vāsi' a'l-cebîni]

38. Pür-ziyā cebhesi açık idi vüs'atli idi

Zerredür şânına nisbet ile şems-i 'uzmā

[Racile's-Şa'ri]

39. Ḥüsniniñ besmele-veş mebde'idür saçı siyāh

Ne kıvırcık ne uzun oldığı ḳavl-i aḳvā

40. Ebr u müjgān u şevāribleri mānend-i sūtūr

Muşḥaf-ı ḥüsnine ḥaṭṭı idi ḥaṭṭ-ı a' lā

41. Per-i Cibrîl aradı ṭaradı şāne gibi

Zülf-i ḥūrîye müreccaḥ didi bunlar ḥaḳḳā

[114b]

[Keşse'l-Liḥyeti]

42. Rişî esved ne kıvırcık ne ṭavîl idi ḳatı

Mu'tedil her ciheti pertev-i feyzi eclā

43. Tār-ı ebyazları pek az ve uşûli çok idi

Mû-be-mû kām-ı dü-‘ âlem ile eyler ihyā

[Aḥsene’n-nāsi ‘unuḳan]

44. Gerdeni ebyaz u berraḳ ne kûteh ne dırāz

Aña teşbîh virür lû ’lû-i yektāya ziyā

[Sevāe’l-batnı ve’ş-şadrı]

45. Şadr u batnı düz idi vaşfı ezelde irişüp

Ser-furû eyledi ḥasretle cinānda tûbā

[Vāsi’ a’ş-şadri]

46. Vāsi’ u enver ü ebyaz idi şadrı ḡāyet

Şadr-ı ‘ arşa ḳademi itdi mübāhāt ilḳā

[‘ Azāme’l- menkibeyni]

[115a]

47. Ğayra nisbetle büyük idi ser-i düşları

Hāl-i zahrı olarak mühr-i nübüvvet iclā

48. Omuzında var idi miskden a’ lā mûlar

Yassı yağrınlu idi pādīşeh-i her dü-serā

[Zaḥme’l-‘ ızāmı]

49. Cüssedār idi ‘ ızāmı da ser-ā-ser a’ zam

Şānını ḳaplayamaz ‘ arş u semavāt-ı ‘ ulā

[‘ Able’l-‘ azudeyni ve’z-zirā ‘ ayni ve’l-esāfili]

50. Sāḳ u uyluḳları sâ‘ idleri bāzūları da

Huşḳ u bārīk degil cümlesi ṭolı aḳvā

[Raḥbe’l-keffeyni ve’l-ḳademeyni]

51. Keff-i ekremleri zeyl-i ḳademini daḥi hep

Vāsi’ ü pāk ü leṭāfetde idi bī-hemtā

52. Merhabā itdiği her kim ise anlarda bile
Tuyulurdu nice ay rāyiḥa gülden a‘lā

[115b]

53. Mişlini görmedi hiç evvel ü āḥir kimse
Ḥilḳatinde idi ol rāyiḥa-i nūr-efzā

54. Seyf-i zī-şān-ı İlāhī idi engüştü ile
Ḳameri eyledi münşakḳ buyurunca imā

[Sā’ile’l-eṭrāfi]

55. Ḥāme-veş enmileniñ cümlesi mevzūn u dırāz
Bir şabī okşasa olurdu te’eddüb-baḥşā

56. Bilinüp hoş ḳokısından edebinden o şabī
Okşamış dirler idi bunu Resūl-i dü-serā

[Envere’l-mütecerredı]

57. Bedenin açsa olurdu daḥi ḥūb u enver
Olmamışdı ten ü pehlūda daḥi mū peydā

[Daḳīḳa’l-mesrubeti]

58. Sineden nāfına bir ḥat idi ince mūlar
Sā’ir ‘uzvında eser olmadı andan aşlā

[116a]

[Mütemāsike’l-bedeni]

59. Teni aşfā idi laḥmı da muṭarrā ḡāyet
Oldı şeyḥūḥat ile tāzeliginden zībā

60. Ne tenezzül ne zarar virdi müsinn olması hiç
Nev-be-nev feyz-i Ḥudā oldu ṭarāvet-ārā

[Darbe'l-laḥmi]

61. Cism-i 'ālileriniñ laḥmi ḥafif ise daḥi
Peḳ naḥīf itme kıyās öyle değıldür zīrā

62. Ne naḥīf idi ne ğāyetle mūlaḥḥam cesedi
Laḥm u ṣaḥmı mütesāvi idi ol ḥūb-liḳā

[Rab'ate'l-ḳaddi leyse bi't-tavīlil-'bā'ini ve la'l-ḳaṣīrī'l-mütereddidi]

63. Vasaṭü'l-ḳāme idi ya'nī ne aṭvel ne ḳaṣīr
Vasaṭiñ ḥayr idügin ḳaddi de eyler imā

[Ve me'a zālike felem yekün yümāṣīhi aḥadün yünsebü ile't-tūli illā tālehū]

[116b]

64. Nice aṭvel kişiler gelse berāber yürise
Görünür ḳadd-i mübārekleri andan bālā

[Ve ḳāle Ebū Hüreyrete raḍıya'llāhu te'ālā 'anhu Mā-erā eḥaden esra'a min-Resūli'llāhi fī meşyihī ke-enneme'l-arzu tuṭvā lehū]

65. 'Aşḳ-ı Haḳ sür'at-i meşy ile de yektā itdi
Şevḳ-i būs-ı ḳademi arzı dürrerdi gūyā

[Ve fī şıfatin uḥrā izā-meşā meşā teḳallü'an ḳe-ennemā yenḥaṭṭu min-sebebin]

66. Şerm-i Haḳdan yürür iken egiliyordu öñine
Ya'nī yüksekden iner gibi o ḳaddi ra'nā

[Ḳālet ümmü Ma'bedin fī ba'zı mā veşafethü bihī ecmelü'n-nāsi min-ba'īdin ve a'lāhu ve aḥsenuhū min-ḳarībin]

67. Hüsn-i 'ālileri yektā idi dūr u nezdīk
Cümle ḥaḳ içre odur ecmel ü aḥsen aḥlā

[Ve ḳāle 'Aliyyün raḍıyallāhu te'ālā 'anhu fī āḥiri vaşfihi lehū men ra'āhu bedīheten ḥābehū ve men ḥāleṭahū ma'rifeten eḥabbehū]

[117a]

68. Şıfat-ı ḥilm ü vaḳār u şerefī eyler idi
Bi'l-bedāhe gören adamlara heybet ilḳā

69. İhtilâtıyla şeref-yâb olarak ‘ârif olan

Hidmetin eyler idi şıdķ u maḥabbetle edā

[Yekûlû nā‘ itühû lem-era ḳablehû ve lâ-ba‘ dehû mişlehû]

(Kezā fi ‘ş-Şifāi ‘ş-Şerifi me‘ a ba‘ zı‘t-taḳdîmi ve‘t-te‘hîr)

70. Vaşf u ta‘ rîf idenler o vücūdîñ mişlin

Görmedim evvel ü āḥîr diyü eyler inşā

71. Her nebî vü rusûlûñ ḥilkat ü ḥulkı aḥsen

Yine ammā ki o mecmû‘ ina fā‘îḳ ḥaḳḳā

72. Cümle aşḥāb-ı kirāmı didiler ve‘l-ḥāsıl

Şadef-i şun‘-ı İlāhî‘de o dürr-i yektā

**Ḳāle Rasûlu‘llāhi şalla‘llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem: Ene eşbehü’n-nāsi bi-Ādeme
‘aleyhi’s-selāmü ve kâne Ebî İbrāhîmu ‘aleyhi’s-selāmu eşbehe’n-nāsi bi-ḥalkān ve
ḥulkān**

73. Ceddimiz Ādem’e ben cümle-i evlādından

Didi çok beñziyorum pâdişeh-i her dü-serā

[117b]

74. Hem didi faḥr-i rusûl kim pederim İbrāhîm

Nāsiñ eñ beñzeridür ḥulk ile ḥilkatde banā

**Kezālik Āşār-ı Kemāl’de İcmālen Aḥlāḳ-ı ‘Ulyā-yı Cenāb-ı Meḥar-i Mevcūdāt -
‘aleyhi efḍalü’ş-şalavāt ve‘t-teslimāt-**

KAS.10

(Fā‘ilātün [Fe‘ilātün] Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün [Fa‘lün])

1. Ḥulk-ı aḥsende daḥî Şāh-ı risālet ḥaḳḳā

Cümle ḥalka yine fā‘îḳ bu da emr-i eclā

2. ‘Ācizāne olunur ba‘ zısı bunda ĩrād
Ki anıñ da olamaz vaşf u şenāsı aḥşā
3. Enbiyā ḥilkāt u ḥulkı bütün aḥsen ise de
Birbirinden oluyor ba‘ zı cihetle a‘ lā
4. Ḥazret-i Faḥr-i rusūl hep o cihetlerde daḥi
Her nebī vü rusūle oldu tefevvuk-fermā
5. Efḍal-i ḥalk olarak ḥulkı da efḍal bī-şek
Buldı zātıyla şeref cümle şifāt-ı ‘ulyā
6. Mütebessim gibi her ān küşāde-rūdur
Pür-hidāyet süḥānı kenz-i ‘aṭāyā-yı Ḥudā
7. ‘Ayb-cūluḡ ile bed-gūluḡı da nehy iderek
Nā-ümīd itmez idi ehl-i niyāzı aşlā
8. İstenen şey bulunur ise virirdi der-ḥāl
Ġayr-ı mevcūdsa cevābı buyurup ḥüsn-i edā
9. Gönderelim ele giçer ise inşā’allāh
Diyü taṭyīb ile va‘dine de eylerdi vefā
10. Yine bir kimseye ol vech-ile virdikde cevāb
Bulunup Ḥazret-i Fārūḡ dimiş bu gūnā
11. Zāt-ı zī-şānıñı Ḥaḡ eyledi mi ḥalka kefil
İtmege cümlesiniñ ḡaşdını böyle ĩfā

[118a]

12. Görmemiş ider revā iş-bu sözi Faḥr-i enām
Bir şaḥābe bulunup didi ‘aḳībinde aña

13. Ey Resūl-i dü-serā ṭurma ‘ināyet idegör
Rabb-i ‘arşın olamaz kenzine ğāyet zīrā

[118b]

14. Bu sözi Faḥr-i rusūl itdi beşāşetle ḳabūl
Buyurup işte baña böyledir emr-i Mevlā

15. Fuḳarā ile mesākīn ile her muḥtācīñ
Ḥācetin görmege eyler idi sa‘y-ı evfā

16. Zahr-i pākiñde olan hırḳayı bir A‘rābī
Ḳaparak düş-i celīli zedelendi ḥattā

17. Baḳıcaḳ baña bağışla didi Allāh için
İtmeyüp hışmı tebessümle buyurdu i‘tā

18. Ḥuṭbeyi muḥtaşar eylerdi şalātı taṭvīl
Ḥalkı eylerdi tevāzu‘la da dā’im ihyā

19. Mütebessim ise de ḳahḳahayı eylemeyüp
Söylemezdi kelimātiñ biri olmazsa sezā

20. Şağ cānibden iderler idi bed’-i ef’āl
Meşy ü na‘leyni giyinmekde de böyle ḥattā

[119a]

21. İntikām almaz idi nefs-i şeref-baḥşı için
Ḥadd-i şer‘iyi faḳaṭ dā’im iderdi icrā

22. Şiddet-i şavt ile çağırılmaz idi soķākda
Nūr-ı ‘afv ü keremi ğıbtāgeh-i şems-i ‘alā
23. Bir kişi kendüye tırdukça teveccüh üzere
Rûy-ı pür-feyżini görmez idi taḥvîli revā
24. Destini pūs iden kimse elin çekmeyicek
Yed-i pür-luṭfını çekmez idi andan aşlā
25. Urmadı kimseye dest-i şeref-ārāsı ile
Urdı küffār ü münāfıķları oldıkça ğazā
26. Ḥubz-ı şa‘rı daḥi ekl itmedi tıyuncaya dek
Hiç buyurmazlar idi raĝbet-i dār-ı dünyā
27. Çok leyālîyi ta‘ām itmeyerek bi’l-imrār
Nār daḥi yanmadığı māh olurdu ḥattā

[119b]

28. Rıḥlet-i ‘āliyesinde daḥi cümle tereke
Pek ḳalîl idi olur faḥri mülûkuñ ḥālā
29. Rabbenā şalli ‘alā eşref-i ḥalkın ve ‘alā
Ālihî ente kemā ḳulte ve terḳā ‘annā
30. Ḥaseniñ aḥsenidir ḥulķ-ı ḥasen didi Resûl
Ḥaķ *Kemāl*’i de añā ide muvaffaķ ebedā

Kezâlik Âşâr-ı Kemâl'de Na't-ı Şerîf-i Hâzret-i Hadîcetü'l-Kübrâ -rağıya'llāhu te'alā
'anhā-

KAS.11

(Fā'ilātün [Fe'ilātün] Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün [Fa'lün])

1. Birinci zevce-i 'ulyā-yı mefhār-ı dü-serā
Cenāb-ı bint-i Hüveylid Hadîcetü'l-Kübrā
2. Nesebce de olarak ittiḥād-ı şāh-ı rusül
Bu vech-ile daḡı virdi şeref aña Mevlā
3. Buyurdi evveli imān cümle ümmetden
Resül-i ekremiñ olduḡda bi' seti ḡaḡḡā
4. Buyurdi taḡt-nikāh-ı Nebi'de 'azm-i behişt
Yigirmi beş sene kesb itdi fāḡr-i lā-yuḡḡā
5. Ḥayāt üzre bulunduḡça zāt-ı 'ulyāsı
Tezevvüc eylemedi diger in Resül-i Ḥudā
6. Vefātı Mekke'de hicretten üç sene aḡdem
Resül-i ekrem ider çok ḡadîş ile şenā
7. Nebiyy-i ekreme nisvānda cümleden aḡdem
Buyurdi nefsi-i 'alāsıyla mālını i' ḡā
8. Cemī' i nisveniñ içinde dört olup efḡal
Birisi ol idüḡin eyledi ḡadîş inşā
9. Rasül-i a' ḡamiñ evlādı cümlesi andan
Ṭulū' eyledi reşk itdi burc-ı şems-i 'alā

[120a]

10. Cenāb-ı Māriye'dendir tūlū' -ı İbrāhīm
Togurdı sā'irini hep Ḥadīcetü'l-Kübrā

[120b]

11. İdüp nisā-i Nebī'niñ sitāyişin Ḳur'ān
Cemī' -i nisveye eyler tefevvukun inbā

12. Buyurdı anları Ḥaḳ ümmehāt ümmetine
Beyān ider yine Ḳur'ān-ı Rabb-i bī-hemtā

13. Şeh-i risālet ile cümle āl ü şaḥbına da
Ḥudā şalavāt u taḥiyyātı eylesün ebedā

14. Kemāl-i faḥr-i kemāl ehl-i beyte nisbetidir
Kemāl-i luṭf u şefā'atları ide iḥyā

Kezālik Na't-ı Şerīf-i Ḥazret-i 'Ā'īşe-i Şiddīka -raḍıya'llāhu te'ālā 'anhā-

KAS.12

(Fā'ilātün [Fe'ilātün] Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün [Fa'lün])

1. Üçüncü zevce-i 'ulyā-yı mefḥar-ı dü-serā
Cenāb-ı 'Ā'īşe-i Şiddīka oluyor inşā

2. Nesebce de var idi ittiḥād-ı şāh-ı rusūl
Ki vālidı idi Şiddīk-i ma' delet-pirā

3. Cenāb-ı Mefḥar-ı kevneyn çok ḥadīşi ile
Buyurdı medḥ ü şenā-yı celilini ḥaḳḳā

[121a]

4. Ḥadīşde hem yedi zāt-ı celīl olup ḥuffāz
Biri de Ḥazret-i Şiddīka-i şeref-efzā

5. İdüp nisā-i Nebī'niñ sitāyişin Qur'ān
Cemī' -i nisveye eyler tefevvukın inbā
6. Cemī' ine daḥi tercīḥ olur be-faẓl ü şeref
Cenāb-ı 'Ā'işe ile Ḥadīcetü'l-Kübrā
7. O iki zāt-ı mu'āllī-şafāt pür-feyziñ
Biri birine de tercīḥ oluyor imlā
8. Yine bu vechle birbirine olur tafḍīl
Cenāb-ı 'Ā'işe ile de Ḥazret-i Zehrā
9. Dimişdi 'Ā'işe Ḥazretleri menāmımda
Sukūṭ eyledi hücreme üç meh-i ġarrā
10. Buyurdi vālidi üç zāt anda defn olacaḳ
Ki cümle ehl-i zamānden o üç zevāt a' lā

[121b]

11. Buyurdi Faḥr-i Rusūl anda cenneti teşrīf
Aña defn olaraq itdi ġıbtāḡāh semā
12. Cenāb-ı 'Ā'işeye didi Ḥazret-i Şiddīḳ
Budur ol üç kameriñ işte eşrefi ḥaḳḳā
13. Ebū Bekirle 'Ömer Ḥazreti de anda defn
İder füyūzı ḥaḳīḳatde dilleri iḥyā
14. Senā-yı Ḥazret-i Şiddīḳa'da çok āyet var
Ki ifki itdi kelām-ı celīl-i Ḥaḳ imḥā

15. Vefâtı hicretin elli birinci sâlinde
Baķî‘ a oldu anıñ cismi de şeref-baķşā
16. Һayatda idi vefāt-ı Nebî‘de ammā kim
Hemīşe feyz-i nikāh-ı Nebî olur eclā
17. Ki cümle zevcesidir ümmehāt ümmetine
Beyān eyledi Ƙur‘ān-ı Rabb-i bī-hemtā
18. Şeh-i risālet ile cümle āl ü şaķbine de
Һudā şalavāt ü taķıyyātı eylesün ebedā

[122a]

19. Kemāl-i ‘acַz ile her anda niyāz iderim
Kemal e eyleye Һaķ ehl-i beyti de şüfe‘ā

Kezālik Na‘t-ı Şerīf-i Evlād-ı Kirām -rıdvānu’llāhi te‘āla ‘aleyhim ecma‘in-
KAS.13.

(Fā’ilātün [Fe’ilātün] Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilün [Fa’lün])

1. Budur menāķıb-ı evlād-ı Mefķar-ı dü-serā
Ki dört benāt-ı kirām üç de necl-i nūr-ārā
2. Cenāb-ı Ƙāsım ü Zeyneb ü Ruķayye vü ‘Abdu’llāh
Dinürdi Ʀāhir ü Ʀayyib daķı laķab-āsā
3. Hem Ümmü Gülşüm ile Fāķımayla İbrāhīm
Ki nūr-ı seb‘-i semāvāt cümlesi ھاķķā
4. Ʀulū‘ da ķanķısı aķdem diyü rivāyet çok
Burada yazdığımızdır rivāyet-i aķvā

5. Cenāb-ı Māriye'dendir ʔulū' -i İbrāhīm
ʔoğırdı sā'irini hep Ḥadīcetü'l Kübrā

6. Dinildi ʔāhir ü ʔayyib egerçi iki idi
İkisi bir idi dinmek eşaḥḥ olur inşā

[122b]

7. Şabāvet üzre vefāt itdiler maḥādīmi
Nübüvvet olmayacak çünki ba' dehū i' ʔā

8. Ḥadīce Ḥazretiniñ ḥāla-zādesi Bü'l- 'Āş
Şaḥābeden idi Zeyneb ḥalīle idi aña

9. ʔulū' itdi bir oğlı Üsāmedir ismi
Ümāme ismi ile bir de duhter-i ' ulyā

10. Vefāt idince Medīne'de Ḥazret-i Zeyneb
Yediyle eyledi tedfīn Faḥr-i her dü-serā

11. Ruḳayye Ḥazretleriniñ zevci Ḥazret-i ' Oşmān
Medīne'de o daḥi eylemişdi ' azm-i beḳā

12. ʔulū' eyledi bir necli ismi ' Abdu'llāh
Anıñla künye-i ' Oşmān olunur imlā

13. Yine aña virerek soñra Ümmü Gülsūm'i
Buyurdu şāḥib-i nūreyn anı Ḥabīb-i Ḥudā

14. ʔoğurmadı ʔokuzuncı senede hicretten
Medīne'de o daḥi kıldı cenneti me'vā

[123a]

15. Cenāb-ı Fāṭıma mevlidce şöñradır lîkin
Cemî‘ -i nisveye tercîh olunur hattâ
16. Cemî‘ -i nisveniñ içinde dört olup efḍal
Birisi o idüğün eyledi ḥadîş inbâ
17. Cenāb-ı ‘Ā’işe’ye daḥi ba‘zı ehl-i ‘ulûm
İder tefevvuk ḳadr-i celîlini inşâ
18. Kimiñ maḥabbet ü ḳadri ziyâde ‘ind-i Resûl
Diyü olunmuş-idi çün su’âl ü istikşâ
19. Nisâda Ḥazret-i Zehrâ ricâlde zevci
Buyurdi Ḥazret-i Şiddîḳa-i şeref-pîrâ
20. Ḥadîşde Ḥazret-i Zehrâ’yı “baż‘ atün minnî”⁴¹⁴
Diyü buyurdi Cenāb-ı Rasûl-i her dü-serâ
21. Baña ğazab virir iğḍâb eylemeklik anı
Diyü yine o ḥadîş-i şerîf ider inbâ
22. Buyurdi nisve-i ehl-i behîşt seyyidesi
Diger ḥadîşde şâh-ı Rusûl Ḥabîb-i Ḥudâ

[123b]

23. Cenāb-ı Fāṭıma’dan iş-bu altı evlâdı
Cihâna Ḥaydar-ı zî-şânıñ oldı nûr-efzâ

⁴¹⁴ “Fâtıma benim bir parçamdır, onu sevindiren beni sevindirmiş, onu üzen de beni üzmüş olur” Buhârî, “*Fezâilü ashâbi’n-nebî*”, 12, 29.

24. Ki ol zevāt Haseneyn ile Ümmü Gülşüm’le
Ruqayye vü Zeyneb ü Muhsin diyü yazar ‘ulemā

25. Vefāt-ı Hāzret-i Fahr-i Rusülden altı māh
Mürür idince vefāt itdi Hāzret-i Zehrā

26. Bakī‘ a virdi şeref-i cism-i pāki anıñ da
Ki qabri qubbe-i ‘ Abbās’da olması aqvā

27. İrer faqat Haseneyne şerif ü seyyidler
Ki Haq ikisiniñ itdi sülālesin ibkā

28. Şeh-i risālet ile cümle āl ü şahbına da
Hudā şalāt ü taḥiyyātı eylesün ebedā

29. Kemāl-i mefḥar-ı Şādık siyādet-i İsmā‘ il
Ki maḥşer içre de fā’ik “meveddet-i qurbā”⁴¹⁵

Kezālik Kaşide-i İ‘tikādiyye Der-Aşḥāb-ı Kirām -rıdvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘ in-

[124a]

KAS.14.

(Fā’ilātün [Fe’ilātün] Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilün [Fa’lün])

1. Eylemiş bu vech-ile ehl-i ‘ulūm u etḳiyā
Cümle aşḥāb-ı kirāmıñ vaşf ü ta‘rifin edā
2. Tābi‘ ine cümle aşḥāb-ı Nebī tafḍil olur
Hiç ḥaqqā ihtilāf itmeklik itmez iḳtizā

⁴¹⁵ “Allah’ın, iman edip dünya ve âhirete faydalı işler yapan kullarına verdiği müjde işte bu! De ki: “Sizden akrabalık sevgisinden başka bir karşılık istemiyorum.” Kim çaba harcayıp bir iyiliği gerçekleştirirse bu konuda ona daha büyük güzellikler bahşederiz. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır ve iyiliği asla karşılıksız bırakmaz.” eş-Şurā 42/23.

3. Çünkü hayru'n-nās 'aşırında olanlar ba' dehū
Bunlara tābi' olanlar didi maḥbūn-ı Hūdā⁴¹⁶
4. Bir ḥadīşinde bu şūret ile te'kīd iderek
Emr ü fermān eyledi şāhenşeh-i her dü-serā
5. Ḥavf idiñ Allāh'dan Allāh'dan aşḥābıma
Hiç benden şoñra buğza itmeyesiz ictirā
6. Anlara ḥubbı idenler ḥaqqına ḥubb eylerim
Anlara her kim muḥib ise muḥib olur baña
7. Anlara buğz eyleyenler ḥaqqına buğz eylerim
Anlara mubğıd baña görmüş olur buğzı revā
8. Anlara iden ezā baña ezā itmiş olur
Ḥazret-i Mevlā'ya dimekdir baña olan ezā⁴¹⁷
9. Ḥālḳ-ı bī-çuna her kim ki ezā eyler ise
Eylemiş olur 'itāb-ı Ḥaḳ'a kendüyi sezā
10. Bir ḥadīşinde daḥi ikram idiñ aşḥābıma
Kim siziñ aḥyārınız olduklarıdır reh-nümā
11. Bir ḥadīşinde daḥi sebb itmeñ aşḥābıma
Kim Uḥud kūhı kadar itse biriñiz zer 'atā⁴¹⁸

⁴¹⁶ “İnsanların en hayırlıları benim asırında yaşayanlardır. Sonra onların peşinden gelenler, daha sonra onların peşinden gelenlerdir.” Müslim, “*Fedāilü's-sahābe*”, 212.

⁴¹⁷ “Ashâbım hakkında Allah, Allah derim! Ashâbım hakkında Allah, Allah derim! Benden sonra onları tenkitlerinizle hedef edinmeyin. Onları seven bana muhabbeti sebebiyle sevmiş, onlardan nefret eden bana nefretinden ötürü nefret etmiş olur. Onlara eziyet eden bana eziyet etmiş olur. Bana eziyet eden de Allah'a eziyet etmiş olur. Allah'a eziyet edeni de Allah'ı Teâlâ hemen cezalandırır.” Sünen-i Tirmizî, “*Menâkıb*”, 54.

12. Biriniñ bir müddiniñ olmaz naşîfine ‘ivaż
Sizleriñ itdigiñiz ol rütbe infāk u seḥā
13. Hem buyurmuş Mefḥār-ı ‘ālem ki aşḥābıñ biri
Fevt olup bir arzda medfūn olsa ger aña
14. Haḳ ḳyāmetde o arz ehline bir nūr gönderüp
Bī-tekellūf cennete idḥāl olurlar rū-nümā
15. Ümmet içre anları milḥ-i ṭa‘āma beñzedüp
Bir ḥadīşinde buyurmuşdur yine medḥ ü şenā⁴¹⁹
- [125a]
16. Böyle dimiş kim İmām-ı Şāfi‘i Ḥazretleri
Her bir aşḥāb-ı Cenāb-ı Pādişāh-ı dü-serā
17. Her ‘ulūm ü ictihād ü ‘aḳl ü fikr ü re’y ile
İtdi yüz biñ rütbe bizler üzre ḥaḳḳā i‘tilā
18. Ḳurb u bu‘dından cemāl-i Faḥr-i kevneyni gören
Olur aşḥābdan budur maḳbūl-i ḳavl-i pür-‘alā
19. Ya‘nī kim ehl-i ḥadīş ‘indinde ḳanḡı müslümān
Görse Faḥr-i ‘ālemi aşḥābdan dinür aña
20. Didiler ehl-i uşūl odur şaḥābe kim görüp
Ḥidmet idüp şoñra emrinden de hīç olmaz cüdā

⁴¹⁸ “Ashabıma sebbetmeyiniz. Sizden birisi Uhud dağı kadar sadaka vermiş olsa onlardan birinin bir müd, yarım müd sadakasına ulaşamaz.” Sahîh-i Buhârî, “*Ashābu’n-Nebi*”, 5.

⁴¹⁹ “Ashabımın insanlar içindeki misali yemek içindeki tuz gibidir.” Abdurrezzâk b. Hemmam, tah. Habiburrahman el-A’zamî es-San’ânî, *el-Musannaf* (Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî Yayınları, 1403) 11/221.

21. Mefh ar-ı kevneyne c mle  line a h bına
Eyles n Mevl   al t ile sel mı d 'im 

22. C mlesinden  i  e-y b-ı feyz ola ' ciz *Kem l*
Her birini  l tf-ı r h n sini eyler rec 

Tablo 2: 12a-12b-13a Derkenarlarına Kaydedilen Tarikat Silsileleri

Ḥarīrī-zāde ḳuddise sırruhū ilā ‘Ali efendimizden yukarusı bu vechle taḥḳīḳ olunmuşdur.	Vefatı
Ḥazreti Şa‘de’d-dīn Şa‘dī ḳuddise sırruhū	700
‘ani’ş-Şeyḥ Yūnus eş-Şeybānī ḳuddise sırruhū	663
‘ani’ş-Şeyḥ ‘Abdu’llah Mezīd eş-Şeybānī ḳuddise sırruhū	645
‘ani’ş-Şeyḥ Yūnus eş-Şeybānī el-Kebīr ḳuddise sırruhū	620
‘ani’ş-Şeyḥ Ebu’l-Medyen el-Mağrib ḳuddise sırruhū	590
‘ani’ş-Şeyḥ Ebū Şa‘īd el-Endelūsī ḳuddise sırruhū	589
‘ani’ş-Şeyḥ Ebu’l-Berekāt el-Bağdādī ḳuddise sırruhū	582
‘ani’ş-Şeyḥ Ebu’l-Faẓl Ebu’l-Bekā’ İbrāhīm Muḥammed el-Bağdādī ḳuddise sırruhū	İrtihālī 581
‘ani’ş-Şeyḥ Aḥmed el-Gazālī Ḥüccetü’l-İslām ḳuddise sırruhū	518
‘ani’ş-Şeyḥ Ebū Bekir en-Nessāc ḳuddise sırruhū	484
‘ani’ş-Şeyḥ Ebu’l-Ḳāsım el-Gürgānī ḳuddise sırruhū	450
‘an Ebī Osmān el-Mağribī ḳuddise sırruhū	383
‘an Ebī ‘Ali el-Kātib el-Mıṣrī ḳuddise sırruhū	353
‘an Ebī ‘Ali Aḥmed bin Muḥammed bin Ḳāsım bin Şemse’d-dīn er-Rūzbārī ḳuddise sırruhū	321
‘an Cüneydi’l-Bağdādī ḳuddise sırruhū	298
‘an Serıyyü’s-Saḳatī ḳuddise sırruhū	
‘ani’l-Ma‘rūf el-Kerḫī	
‘ani’l-İmāmi’r-Rāzī ḳuddise sırruhū	
‘an Dāvud Ṭā’ī ḳuddise sırruhū	
‘an Ḥabīb’l-‘Acemī ḳuddise sırruhū	
‘ani’l-Ḥasani’l-Basrī ḳuddise sırruhū	
‘ani’l-İmāmi’l-‘Aliyyi’l-Murtaẓā raḍiya’llāhu te‘ālā ‘anh	
‘an Seyyidi’l-Kā’ināt ‘aleyhi ve ‘alā ālihī efḍalü’ş-şalavāt ve ekmelü’t-taḥıyyāt	

Niş'de Şeyh bulunan 'Ali Efendi bundan ziyāde ... kitābda yazılandan ziyāde ma' lūmātı olmadığını iş'ār idüp Leskofça'da Büyük Tekye Şeyhi bulunan Sālim Efendi ve müştereken ... imāna Sa'di Şeyh Hüseyn Şerāfe'd-dīn Efendi ve Şeyh Receb Efendiniñ ... muharrer olan
Aşçı Şeyh Muhammed Efendi kıddise sırruhū (1)
'an Çāvuş Şeyh İbrāhīm Efendi kıddise sırruhū (2)
'ani's-Şeyh Hārābātī kıddise sırruhū (3)
'ani's-Şeyh Süleymān 'Ācizī Efendi kıddise sırruhū (4)
'ani's-Şeyh İbrāhīm Kebīr kıddise sırruhū (5)
'ani's-Şeyh Kāmil Efendi kıddise sırruhū
'ani's-Şeyh Yūsuf Efendi kıddise sırruhū
'ani's-Şeyh ' Abdū'l-bāķī Efendi kıddise sırruhū
'ani's-Şeyh Ebū-bekr Efendi kıddise sırruhū
'ani's-Şeyh Bedre'd-dīn Efendi kıddise sırruhū
'ani's-Şeyh Cebāvī Hāsan Efendi kıddise sırruhū
'ani's-Şeyh Sa' id kıddise sırruhū

‘ani’ş-Şeyh Ebū-bekr kuddise sirruhū
‘ani’ş-Şeyh Ebū-celīl kuddise sirruhū
‘ani’ş-Şeyh İbrāhīm kuddise sirruhū
‘ani’ş-Şeyh ‘Ali kuddise sirruhū
‘ani’ş-Şeyh Muḥammed Şemsī kuddise sirruhū
‘an Ebīhi Ḥazret-i Sa‘de’d-dīn Cebāvī kuddise sirruhū

Köprüli’de meşāyih-i Sa‘diyyeden Nīşli Murtażā Efendi’den vuḳu‘ bulan iş‘ār
Eş-Şeyh Ma‘sum Ḥalīl Efendi kuddise sirruhū
‘ani’ş-Şeyh Çavuş İbrāhīm Efendi kuddise sirruhū (11)
‘ani’ş-Şeyh Muḥammed Ḥarābātī kuddise sirruhū (12)
‘ani’ş-Şeyh Danyal kuddise sirruhū Yağov’da medfūn (13)
‘an Ebīhi eş-Şeyh Süleymān ‘Acizī kuddise sirruhū Pirizren’de medfūn (14)
‘ani’ş-Şeyh İbrāhīm kuddise sirruhū min sülālet-i Sa‘ded’d-dīn Cebāvī kuddise sirruhū
‘ani’ş-Şeyh Yūsuf kuddise sirruhū

‘ani’ş-Şeyh Bedre’d-dîn kıddise sırruhū
‘ani’ş-Şeyh Ebīhi Yūnus kıddise sırruhū
‘an Ebīhi eş-Şeyh Bedre’d-dîn kıddise sırruhū
‘an Ebīhi eş-Şeyh Ḥasan kıddise sırruhū
‘an Ebīhi eş-Şeyh Ebu-bekr kıddise sırruhū
‘an Ebīhi eş-Şeyh Sa‘ de’d-dîn eş-Şağīr kıddise sırruhū
‘an vālidihī’ş-Şeyh Muḥammed es-Sa‘ dī kıddise sırruhū
‘an vālidihī’ş-Şeyh el-‘İbād kıddise sırruhū
‘an vālidihī’ş-Şeyh ‘Ali el-Ekmel kıddise sırruhū
‘an vālidihī’ş-Şeyh İbrāhīm ebī Ṭāfiye kıddise sırruhū
‘an vālidihī’ş-Şeyh Aḥmed kıddise sırruhū
‘an vālidihī’ş-Şeyh ‘Ali kıddise sırruhū
‘an Ḥazret-i pīr Sa‘ de’d-dîn Cebāvī kıddise sırruhū

Medfenleri
1. Leskofça’da Büyük Tekye’de
2. Niş’de Yalı Tekyesi’nde

3. Boş bırakılmış yahut silinmiş.
4. Pirizren’de
5. Evlād-ı Hāzret-i pīrden olup Şām tarafında dimek
11. Pederi Maḥmūd Aḳköprili
12. Pederi Hüseyn Şehir köyü
13. Pederi Süleymān ‘ Ācizī Hāzret
14. Pederi Hüseyn Efendi İşkodralı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ

1. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba adlı eserin üçüncü cildi İsmâil Sâdık Kemâl Paşa tarafından h.1293/m.1876-1877 senesinde kaleme alınmıştır. Çalışmamızın birinci bölümünde hayatı ve eserleri ele alınan İsmâil Sâdık Kemâl'in ulaşılan bir arşiv dosyasındaki bilgilere göre Beylerbeyliği, Meclis-i Muhâsebe-i Mâliye azalığı, sancak beyliği, Meclis-i Ayân azalığı, Sicil-i Ahval Komisyonu azalığı gibi üst düzey devlet görevlerinde yer aldığı tespit edilmiştir. İsmâil Sâdık Kemâl 1839 senesinde ilan edilen Tanzimat Fermanı ile beraber Batı kültürünün toplumun her alanında görülmeye başlandığı bir dönemde yaşamıştır. Devletin üst kademelerinde görev yapan bir aydın olarak İsmâil Sâdık Paşa'nın saraydaki ve toplumdaki batılılaşmaya yakından şahit olmasına rağmen yeni bir hayat tarzı olarak gelişen alafranga yaşama karşı durması, hatta ömrünü İstanbul'un meşhur meczuplarından Düğümlü Baba'ya vakfetmesi hayrete şayandır. Bu geleneğe bağlılık eserlerinde de kendini göstermektedir. Edebiyat alanında da yenileşmeye gidilen bir dönemde İsmâil Sâdık Kemâl manzûm ve tamamı aruz vezni ile yazılan bir eser vermiştir. Muhteva itibariyle de değindiği kaynak eserler ve dinî-tasavvufî meselelerle ilgili serd ettiği düşünceler geleneğe bağlılığının bir göstergesidir.
2. Metnin incelenmesi sonucu İsmâil Sâdık Kemâl'in Düğümlü Baba'nın kerametlerini kaleme alırken arka planda Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda yaşanan Osmanlı-Rus savaşları, Hocapaşa yangını, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması gibi kimi siyasi ve sosyal hayata dair bilgilere yer verdiği tespit edilmiştir. Bu tespit menâkıbnâmelerin yalnızca olağanüstü olayların anlatıldığı metinler değil, kültür tarihimiz açısından oldukça mühim kaynaklar olduğunu anlamak açısından önemlidir.
3. Sözü geçen siyasi ve sosyal hadiselerle beraber metinde 19. yüzyılda yaşamış birçok kişinin de ismi geçmektedir. İsmâil Sâdık Kemal Düğümlü Baba'nın kerametlerini rivayet eden bu isimlerin güvenilir ve fazilet sahibi olduğunu çok kez dile getirir hatta onları ravi olarak vasıflandırır. Bazı kerametlerde de olayı rivayet eden dışında başka şahitlerin de olduğunu dile getirir. Bu üslubun sebebi kerametlerin sahilliğini ispat olarak anlaşılmıştır. Bahsedilen kişi ve olayların tarihi verilerle uyduğu tespit edilmiştir.
4. İsmâil Sâdık Kemâl ravilerin güvenilir olduğunu ispat etme çabasının yanı sıra metinde geçen kerametlerin muhtevasını da bir mantık çerçevesine oturtmaya

çalışmıştır. Bazen ayet ve kıssalarla bazen de genel-geçer bilgilerle kerametleri delillendirmiş ve sahilhliğini ortaya koymak istemiştir.

5. İsmâil Sâdık Kemâl metinde birçok hadis ve ayeti iktibas etmiş, zaman zaman bu ayet ve hadislerin manzum olarak meallerini ve tesfirlerini vermiştir. Bunun yanında kimi fikhî, kelâmî ve tasavvufî meseleleri açıklamıştır. Bu açıklamalar neticesinde o dönemde cereyan eden dini sahadaki tartışmalara karşı İsmâil Sâdık Kemâl'in düşünceleri anlaşılmağa çalışılmıştır. Ayrıca mezkur alanlara dair meseleleri açıklarken Şerh-i Mevâkîf, Şerh-i Makâsîd, Tefsîr-i Kebîr gibi eserleri kaynak göstermesi onun dini ilimlere olan vukufiyetini anlamamızı sağlamıştır.
6. Müellifin hattat olmasının etkisiyle eserde bu sanata dair terimlerin kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca terzilik, saatçilik, ziraat gibi çeşitli meslek gruplarına dair terim ve kavramlara da rastlanmıştır. Eserde tıbbi bilgiler içeren bir kıt'a-i kebîrede o alana dair terimlerin kullanılmasının yanında İsmâil Sâdık Kemâl'in doktor sayısının arttıkça ölen insan sayısının da arttığını söylemesi gibi ilginç tespitleri mevcuttur. Bu ve metinde geçen diğer söylemlerinden İsmâil Sâdık Kemâl'in tıp alanında da geleneğe bağılı olduğu düşünülmüştür.
7. Eser Dügümlü Baba'nın hayatı ve kerametlerinin anlatıldığı bir menâkıbnâme olması bakımından tasavvufa dair pek çok mesele ve kavramı içermektedir. Ayrıca 19. yüzyıl Osmanlı'sında tasavvufun ve şeyhlerin toplum üzerinde nasıl bir tesiri olduğu eserin satır aralarından okunabilmektedir.
8. Eserde yer alan menkıbeler muhteva bakımından incelendiğinde birçok keramet motifi tespit edilmiştir. Bu kerametlerin çoğu Dügümlü Baba'ya bir kısmı da Şeyh Halil Masum Baba'ya aittir. Menkıbelerin muhtevası ağırlıklı olarak tayy-i mekân, gelecekte olacakları bildirme, tehlike ve felakete maruz kalanları kurtarma, iş/mansıp sahibi yapma ve maddi/manevi himmet keramet motiflerinden oluştuğu görülmüştür.
9. Metnin aruz vezniyle manzûm şekilde kaleme alındığı ve ana vezin olarak Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün), Fe'ilâtün, Fe'ilâtün, Fe'ilün (Fa'lün) kalıbının kullanıldığı tespit edilmiştir. Eserde birçok edebi sanatın yer aldığı ve genel olarak sade bir üslupla kaleme alındığı görülmüştür. Yer yer kapalı ifadelere de rastlanır. Ayrıca 19. yüzyıla ait bir eser olması bakımından metinde Yunanca kökenli fotoğraf, mıknaîs ve Fransızca kökenli vapur gibi Batıya ait kelimelerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

10. İsmâil Sâdık Kemâl'in *Âsâr-ı Kemâl* adlı eserinde yer alan bazı kasideleri Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba'nın üçüncü cildine de kaydetmiştir. Bu kasidelerin metinde yer alan konularla bağlantısı bakımından ve kasidelerdeki mevzuların daha iyi tahkik edilmesi maksadı ile bu cilde de dahil edildiği tespit edilmiştir. Bazı noktalarda keramet anlatımının dışına çıkarak esere dini bir hüviyet de kazandırmak yahut bu kasideler bir esere daha kaydedilmek istenmiş olabileceği düşünülmüştür. Kasideler arasındaki farklar ve derkenarda yapılan eklemeler tashih ihtimalini de akla getirmektedir.
11. Metinde Şeyh Halil Masum Baba'ya ait bir terceme-i hâl ve Sa'deddin Cebâvî'nin menâkıbı yer almaktadır. İsmâil Sâdık Kemâl Sa'deddin Cebâvî Hazretleri'nin menâkıbını daha önce *Âsâr-ı Kemâl*'e derc edemediğinden buraya yazdığını belirtmiştir. Bu kasidelerden mezkûr iki zatın hayatları ve kerametleri hakkında birçok bilgi edinilmiştir. Ayrıca Sa'diyye tarikatının tarihi ve bu tarikata mensup önemli isimlerin hayatları hakkında bilgiler tespit edilmiştir. Terceme-i hâlin yer aldığı sayfanın derkenarında Sa'diyye tarikatının silsilesi kaydedilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdurrezzak b. Hemmam. Thk. Habiburrahman el-A'zamî es-San'ânî. *el-Musannaf*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî Yayınları, 1403.
- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-Hafâ ve Müzilü'l-İlbâs*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405.
- Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1971.
- Aktunç, Hulki. *Büyük Argo Sözlüğü*. İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 2002.
- Akyalçın, Necmi. *Türkçe İkilemeler Sözlüğü: Tanıklı*. Ankara: Anı Yayınları, 2007.
- Akyıldız, Ali. "Pertevniyal Valide Sultan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/239-240. İstanbul: TDV yayınları, 2007.
- Artan, Tülay. "İbrahim Paşa Sarayı". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 4/130 İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, 1994.
- Artuk, İbrahim. "Nişan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/154-156. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Atûfî. Hayreddin Hıdır b. Mahmud b. Ömer. *Ravdu'l-İnsân fi Terbiyeti Sıhhati'l-Ebdan*. Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, no: 03546- 001.
- Ayverdi, İlhan. *Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2011.
- Bağdatlı İsmâil Paşa. *Hediyyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951.
- Beyhakî. Nşr. Abdülmü'tî Kal'acî. *Delâ'ilü'n-nübüvve*. Beyrut, 1985.
- Beyhakî. *Kitâbü'z-Zühdi'l-Kebîr*. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübü's-Sekafiyye, 1996.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Sicil Defterleri [DH.SAİDd]*, Gömlek no. 18, 267.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmâil. *Sahîhü'l-Buhârî*. Vizâretü'l-Evkaf ve's-Şu'ûnî'l-İslâmiyye, Katar, 2015.
- Bursalı Mehmed Tahir. Haz. A. Fikri Yavuz İsmail Özen. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.
- Bursevî, İsmâil Hakkı. *Rûhu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kurân*. Beyrut: Dâru İhyâi'tTurasi'l-Arabî, ts.

- Bulgurcuoğlu, Hacer. *Deniz Tarihimizin Sembol Gemilerinden Mahmudiye*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Danişmend, İsmail Hâmi. *Osmanlı Devlet Erkânı*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitapevi, 2012.
- Dikmen, Melek. *Son Dönem Osmanlı Şuarâsından İsmâil Sâdık Kemâl ve Âsâr-ı Kemâl'i*. Isparta: Fakülte Yayınları, 2016.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.
- Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebi Dâvûd*. Riyad: Dârusselam Yayınları, 1999.
- Ebû Hanîfe, İmam Azam. çev. Yunus Vehbi Yavuz. *Fıkh-ı Ekber Aliyyül-Kârî Şerhi*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1979.
- Erdem, Ufuk. *Osmanlı'dan Cumhuriyete Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Eyice, Semavi. *Küçük Amasra Tarihi ve Eski Eserler Kılavuzu*. Ankara: MEB Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 1965.
- Findley, Carter Vaughn. "Pertev Mehmed Said Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/233-235. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Heysemî. Thk. Hüseyin Selim Esed ed-Daranî. *Mecma'ü'z-zevâid ve menba'ü'l-fevâid*, Cidde: Dârü'l-minhâc, 2015.
- İBB, İstanbul İtfaiyesi. "İstanbul Yangınları". Erişim 25.10.2022. <http://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/istanbul-yanginlari.html>
- İbn Teymiyye. Thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım. *Mecmû'ü'l-fetâvâ*. Medine: Mecmeu'l-melik fehd li tibâati'l-mushafi'ş-şerîf, 1995.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemâl. *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- İpekten, Haluk. *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.
- İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1994.
- İsmâil Sâdık Kemâl. *Âsâr-ı Kemâl*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Pertevniyal, 1050.

- İsmâil Sâdık Kemâl. *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba Koleksiyonu, 564-M1.
- İşpirli, Mehmet. “Beylerbeyi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 6/69-74. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- İşpirli, Mehmet. “Hayrullah Efendi, İmâm-ı Sultânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/75-76. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- İşpirli, Mehmet. “Sâdeddin Efendi, Mehmet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/388-389. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Karakuş, Yasin. “XIX. Yüzyıl Şâirlerinden İsmâil Sâdık Kemâl’in Âsâr-ı Kemâl’de Yer Alan Manzum Hilyesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/1 (Haziran, 2018), 569-595.
- Kınaylı, Hüsnü. “Düğümlü Baba Tekkesi”. *İstanbul Ansiklopedisi*. 9/4806. İstanbul: Koçu Yayınları, 1968.
- Koç, Mustafa. *Revnakoğlu’nun İstanbul’u Fatih İstanbul’un İç Tarihi*. İstanbul: Fatih Belediyesi, 2021.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları, Atmeydanı Sarayı, Pertev Paşa Sarayı, Çinili Köşk*. İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1942.
- Korkusuz, M. Şefik. *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2016.
- Küçük, Şeyda Nur. “Bir Menâkıbın Aynasından 19. Yüzyıl Osmanlısında Siyasi ve Sosyal Hayat: Kemal-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâlis Örneği”, *Apjir*. 6/3 (Aralık 2022), 377-398.
- Mehmet Süreyya, Haz. Nuri Akbayan, *Sicill-i Osmânî*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Mermer, Kenan. *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp Kasîde-i Bürde Örneği*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.
- Mermer, Kenan. *Tanzîmat’tan Cumhuriyet’e Değişen Metafizik ve Edebiyat*. İstanbul: İz Yayınları, 2014.
- Mevlânâ, Celâleddîn-i Rûmî. *Mesnevî-i Ma’nevî*, çev. Derya Örs - Hicabi Kırlangıç. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015.
- Müslim b. El-Haccâc. Haz. Muhammed Sâlih Hâşim. *Sahih-i Müslim*. Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1994.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.

- Ortaylı, İlber vd. *Payitaht-ı Zemin Eminönü: Bir Dünya Başkenti*. İstanbul: Eminönü Belediyesi, 2008.
- Önce, Nergiz. *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâni (İnceleme-Metin)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Öz, Mustafa. “Rafizîler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/396-397. İstanbul: TDV Yayınları 2007.
- Öztürk, Mehmet Cemal. “Nûreddin Cerrâhî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/252-253. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Pala, İskender. “Sedd-i İskender”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/267-277. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Pekolcay, Necla vd. *İslamî Türk Edebiyatında Şekil ve Nevîlere Giriş*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1975.
- Sakallıoğlu, Necdet. *Çeşm-i Cihan Amasra*. İstanbul: Türkiye Ekonomikve Toplumsal Tarih Vakfı, 1999.
- Sakaoğlu, Necdet. *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Sarıyıldız, Gülden. “Sicill-i Ahval Defterleri”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/134-136. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Saydam, Abdullah. “Muhacir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-2/286-288. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2019.
- Şahin, Haşim. “Menâkıbnâme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/112-114. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Şentürk, Nazır. *Babîâlî ve Sadrazamları*. İstanbul: Doğan Kitap, 2007.
- Taftazani, çev. İrfan Eyibil, *el-Makâsıd*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.
- Tâhirü'l-Mevlevî. Haz. Muhiddin Turan. *Tedrisât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2015.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2016.
- Taşan, Nazım. *Kemâl-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Tirmizi, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi. Thk. Beşşar Avvad Ma'ruf. *Sünenü't-Tirmizi*. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.

- Tosun, Necdet. “Üveysilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/400-401. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Türkhan, Aysan (Ediskun). *Konuşan Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2010.
- Uçman, Abdullah. “Âkif Paşa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/261-262. İstanbul: TDV yayınları, 2007.
- Uluçay, M. Çağatay. *Padişahların Kadınları ve Kızları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.
- Uludağ, Süleyman. “Kerâmet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/265-268. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Vassaf, Osmanzâde Hüseyin. Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz. *Sefîne-i Evliyâ*. İstanbul: Kitapevi Yayınları, 2006.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Ebû Hanîfe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/138-143. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yaz, Ülkem. *Yozgat Merkez Osmanlı Cami Hazirelerinde Bulunan Mezar Taşları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Yıldırım, Emine Seval. *Menkıbe ve Menakıbnamelerle İlgili Eserler İçin Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi (1928-1998)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Yücer, Hür Mahmut. “Sa’diyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/410-413. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Yücer, Hür Mahmut. “Sadeddin el-Cebâvî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/387-388. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Zehebî. *et-Tıbbü’n-Nebevî*. Beyrut: Dârü’l-İhyâü’l-Ulûm, 1410.

SÖZLÜK

A.

ʾabūs (ar.): somurtkan, çatık çehreli.

aʾdā (ar.): düşmanlar.

āgāh (fars.): haberdar, uyanık.

ağrāz (ar.): maksatlar, niyetler.

aḥlā (ar.): çok tatlı.

aḥz etmek (ar.): almak.

aḳfāl (ar.): kilitler.

ʾamīḳ (ar.): derin.

ʾarāz (ar.): alamet, işaret.

ʾatş (ar.): susuzluk.

-āver (fars.): getiren, veren.

ʾavn (ar.): yardım etme.

āyā (fars.): acaba.

āzīne (fars.): cuma günü.

B.

bāde (fars.): şarap, mey.

bādī (ar.): sebep olan şey.

bālā (fars.): yüksek, yüce.

bāşırā (ar.): görme duyusu, göz.

bedīhī (ar.): belli, aşikar.

behāyim (ar.): dört ayaklı hayvanlar.

berr (ar.): toprak.

berf (fars.): kar.

be's (ar.): zarar, mahzur.

beşüş (ar.): güler yüzlü.

bey' ü şirā (ar.): alım-satım.

beytütet (ar.): geceyi bir yerde geçirme, geceleme.

bezl (ar.): esirgemedi bol bol verme.

bī-hemtā (fars.): eşi bulunmaz, benzersiz.

bisyār (fars.): çok.

bīm (fars.): korku.

bu'd (ar.): uzaklık.

C.

cāh (ar.): yüksek mevki, makam.

cemm-i ġafīr (ar.): insan kalabalıklığı.

cesbān (fars.): layık, uygun, münasip.

cenān (ar.): yürek, kalp.

cesbān (fars.): layık, münasip.

cevr (ar.): eziyet, zulüm.

cidār (ar.): duvar.

cisr (ar.): köprü.

Ç.

çāh (fars.): kuyu, çukur.

çāk etmek (fars.): yırtmak.

çār-yār (fars.): dört halife.

D.

dāl (ar.): delalet eden, yol gösteren.

daḥik (ar.): gülen, gülücü.

dehen (fars.): ağız.

dendān : diş.

derk (ar.): idrak.

dāde (fars.): göz.

dimār (ar.): ölüm, helak.

duĥter (fars.): kız çocuk.

dūr (fars.): uzak.

dūr-bīn (fars.): uzaĥı gösteren alet, dürbün.

dūř (fars.): omuz.

dūrūĥ (fars.): yalan.

dü-şenbih (fars.): pazartesi.

E.

eb 'ad (ar.): en uzak.

ebĥūr (ar.): denizler.

ebrū (fars.): kař.

edviye (ar.): devalar, ilaçlar.

-efken (fars.): düşüren, yıkan.

-efzā (fars.): arttıran, çoĥaltan.

eĥillā (ar.): sadık dostlar.

elezz (ar.): çok lezzetli.

enām (ar.): insan, mahlukat.

encām (fars.): son, nihayet.

enguşt (fars.): parmak.

enseb (ar.): en uygun, yerinde.

erkec (eski türk.): erkek keçi.

eslem (ar.): çok doĥru, çok saĥlam.

esmār (ar.): meyveler.

esra' (ar.): çok seri, çok çabuk.

eşbāh (ar.): benzeyen şeyler.

evā'il (ar.): ilk zamanlar.

evkāf (ar.): vakıflar, vakfedilmiş mallar.

etemm (ar.): tem, eksiksiz, kusursuz.

F.

ferāġ (ar.): vazgeçme.

ferih (ar.): neşeli, sevinç.

feriştah (fars.): melek.

fevt (ar.): ölüm.

fetil (ar.): fitil, ip.

fuḥūl (ar.): önde gelenler.

füc'eten (ar.): birdenbire, ansızın (ölmek).

fülk (ar.): gemi, sandal.

G.

ġalā (ar.): pahalılık.

ġarrā (ar.): parlak, gösterişli.

gedā (fars.): yoksul.

ġill ü ġişş (ar.): gizli kin ve düşmanlık.

ġılzat (ar.): kabalık, çirkinlik.

gūnā (fars.): tür, çeşit.

gūş etmek (fars.): dinlemek.

guşāyiş (fars.): ferahlama, ferahlık.

güm-rāh (fars.): yolunu kaybetmiş.

güzīn (fars.): seçkin, seçilmiş.

H.

ḥāʾb (fars.): uyku.

ḥafīd (fars.): erkek torun.

ḥafr (ar.): toprağı kazma.

ḥākister (fars.): kül.

ḥall (ar.): sirke.

ḥāʾif (ar.): korkak.

ḥāʾil (ar.): bir şeyin önünü kapayan şey, engel, mânia.

ḥaṣīn (ar.): sağlam, kuvvetli yer.

ḥaṣr (ar.): yalnız bir şeye mahsus kılma.

ḥavārīk (ar.): olağanüstü haller.

ḥayye (ar.): yılan.

ḥazīk (ar.): mahir.

hedm (ar.): yıkma, tahrip etme.

hemvār (fars.): uygun, düzgün.

hezār (fars.): bülbül.

ḥıṣn (ar.): sağlam ve müstahkem yer, sarp, erişilmesi güç yer.

ḥiffet (ar.): hafiflik.

himem (ar.): himmetler.

himye (ar.): perhiz.

-ḥirāṣ (fars.): tırmalayan.

ḥıṣm (fars.): öfke, kızgınlık, gazap.

ḥulūl (ar.): bir şeyin içine işleme, nüfuz etme.

ḥulūṣ çakmak (argo): yaranmak için dalkavukluk etmek, yaltaklanmak.

ḥumret (ar.): kırmızılık, kızılık.

ḥurşīd (fars.): güneş.

hübūt (ar.): yukarıdan aşağıya inme.

ḥuccet (ar.): delil, vesika.

hüveydā (fars.) : belli, apaçık.

I.-İ.

ibā' (ar.): çekinme, imtina etme.

ibcāl (ar.): saygı gösterme, ululama.

ibḳā' (ar.): sürekli ve daimi kılma.

ibrām (ar.): can sıkacak şekilde ısrar etme.

iclā' (ar.): uzaklaştırma, sürgün etme.

ifrāğ (ar.): kalıba dökme, şekil verme.

ifnā' (ar.): yok etme.

iğbirār (ar.): gücenme.

iğmāz (ar.): göz yumma.

iğtinām (ar.): ganimet alma, talan etme.

ihām (ar.): şüphe, vehim,

ihrāk (ar.): yakma.

iḳrāz (ar.): borç verme.

iḥtirāz (ar.): çekinme, kaçınma, sakınma.

iksā (ar.): giydirme.

iḳtirān (ar.): yaklaşma, yanına gelme, yakın olma.

inbā' (ar.): haber verme, bildirme.

inbāt (ar.): (bitki için) büyümesini, bitmesini sağlama.

intihāb (ar.): seçme.

irās (ar.): sebebiyet verme.

i'rāz (ar.): yüz çevirme.

irzā' (ar.): gönlünü edip kandırma, razı etme.

isti'āne (ar.): yardım isteme.

istid'ā' (ar.): rica ve talep etme.

istifsār (ar.): sorma, araştırma.

istikrāz (ar.): borçlanma.

istikşā (ar.): bir şeyin aslını dikkatle araştırma.

istimzāc (ar.): bir kimsenin ne düşündüğünü anlamak için fikir yoklama, nabız yoklaması.

isti'cāl (ar.): acele etme, sabırsızlanma.

iştibāh (ar.): şüphelenme.

i'tā' (ar.): verme.

'itk (ar.): köle azat etme.

ityān (ar.): bildirme, söyleme, ispat etme.

i'tfa' (ar.): söndürme, söndürülme.

iyāb ü zehāb (ar.): gidip gelme.

izlāl (ar.): küçük görme, tahkir etme.

iz'āc (ar.): rahatsız etme, can sıkma, tâciz etme.

J.

jāle (fars.): çiy, sevgilinin yanağındaki ter.

K.

kaḥṭ (ar.): kuraklık sebebiyle meydana gelen kıtlık ve açlık.

kā'id (ar.): oturan.

kām (fars.): arzu, maksat.

kān (fars.): maden yatağı, kaynak, memba.

-kār (fars.): eden, edici, -li, -ci.

kehle (fars.): bit.

kesāfet (ar.): çok, yoğun.

kesān (fars.): kimseler, kişiler.

kethüdā (fars.): kâhya.

keyd (ar.): hile, oyun.

kūdek (fars.): çocuk.

kuhl (ar.): sürme.

ķurş (ar.): yuvarlak ve yassı nesne, gök cisimlerinin yerden görünen daire şeklindeki yüzeyi.

ķūt (ar.): rızık.

-ķüşā (fars.): açan.

L.

lāmiʿ (ar.): parlayan.

leb (fars.): dudak.

livāʿ (ar.): bayrak, sancak.

līk (fars.): lakin.

M.

maḥsūd (ar.): kıskanılan.

maḥẓ (ar.): saf, sırf.

maḥẓā (ar.): yalnız, ancak, sadece.

mālāmāl (fars.): ağzına kadar dolu.

māʿil (ar.): meyleden.

mānend (fars.): benzer.

manşib (ar.): erişilmek istenen yüksek mevki, makam.

mebsūt (ar.): açılmış, yayılmış.

meccānen (ar.): ücretsiz olarak, bedava.

medār (ar.): dönme, dönüş.

medyūn (ar.): borçlu.

mefḥar (ar.): övünülen, iftihar sebebi olan kimse veya hal.

mefsūh (ar.): feshedilmiş, hükümsüz bırakılmış.

mehd (ar.): beşik.

melāz (ar.): sığınacak yer, sığınak.

melce (ar.): sığınılacak yer, melaz.

melḥūz (ar.): umulan, ihtimal dahilinde bulunan.

melih (ar.): güzel, latif.

memleḥa (ar.): tuz çıkan yer, tuzla.

menūṭ (ar.): olması başka bir şeyin varlığına bağlı olan.

me'āb (ar.): dönülecek yer.

merīd (ar.): baş kaldırmada direnen, inat eden.

meteris (ar.): avcılarının gizlenme yeri.

mevhibe (ar.): bağış, ihsan.

mevsūm (ar.): damgalanmış, işaretlenmiş.

meygede (fars.): meyhane.

miḥen (ar.): eziyetler, sıkıntılar.

milḥ (ar.): tuz.

mişkāt (ar.): içine mum, kandil gibi şeyler koymak için duvarda açılan oyuk.

miyāh (ar.): sular.

mīzāb (ar.): su yolu.

mū (fars.): tüy, kıl, saç teli.

mufaaşşal (ar.): ayrıntılı.

muğberr (ar.): gücenmiş, darılmış.

muhterik (ar.): ateşte yanmış olan.

munḳatı' (ar.): kesilmiş, fasılalı.

muṭarrā (ar.): taze, körpe.

mūzīyāt (ar.): pire, sivrisinek gibi insanı rahatsız eden küçük hayvanlar, haşerat.

mübrem (ar.): zorunlu.

mücāzāt (ar.): ceza verme, cezalandırma.

mücerreb (ar.): denenmiş, tecrübe edilmiş.

müjgān (fars.): kirpikler.

mūlahḥam (ar.): kilolu, toplu.

mūlḥaḳ (ar.): ilave edilmiş, bir merkeze bağlı, tabi.

münderiç (ar.): bir şeyin içinde yer alan, bulunan.

müncelī (ar.): parlayan.

münfek (ar.): ayrılmış.

münşakḳ (ar.): yarılmış, çatlamış.

müntic (ar.): hasıl eden, sebep olan.

müsinn (ar.): yaşlanmış kimse.

müstebān (ar.): açık, aşikâr.

müste'id (ar.): bir işi veya şeyi yapabilme yeteneği olan, kabiliyetli.

müteḥallī (ar.): süslenmiş, donanmış.

müteḥayyiz (ar.): önemli bir yeri ve mevkii olan, ileri gelen, itibarlı, nüfuzlu (kimse).

müteḳā'id (ar.): emekli.

mütenevvi' (ar.): çeşitli, türlü türlü.

müvecceḥ (ar.): munasip, uygun.

N.

nāfīz (ar.): mec. çok tesir eden, etkili.

naḥl (ar.): hurma ağacı.

nekāl (ar.): işkence, şiddetli ceza.

nerm (fars.): yumuşak.

nevāl (ar.): talih, kısmet.

neyyireyn (ar.): güneş ve ay.

nıṣfet (ar.): hak ve adalete uygunluk, insaf.

niḡāh (fars.): bakış, nazar.

niḥāl (fars.): fidan.

nīk (fars.): iyi, hoş.

niḡmet (ar.): intikam, ceza.

niṣāb (ar.): yeter derecede, istenilen oran.

niyābet (ar.): vekillik, nâib.

nukūl (ar.): vazgeçme, geri dönme.

P.

-pāş (fars.): saçan.

pāyān (fars.): son, nihayet.

per (fars.): kanat.

pertāb (fars.): atma, atılma.

pertev (fars.): ışık, parlaklık.

-pīrā (fars.): donatan, süsleyen.

pirāye (fars.): süs, ziynet.

pīş (fars.): ön.

puḡte (fars.): pişkin.

pūṣīde (fars.): örtülü, örtülmüş.

pūr (fars.): çok.

R.

raḥne (fars.): gedik, delik.

ra' nā (ar.): güzel, parlak.

raṣad (ar.): gözetleme.

rehā bulmak (fars.): kurtulmak.

rekz (ar.): dikme, saplama.

re'fet (ar.): merhamet etme, acıma.

resīde (fars.): erişmiş, olgunlaşmış.

reṣādet (ar.): doğru yolu gösterme.

reşk (fars.): kıskanma.

revḥ (ar.): huzur.

ric'at (ar.): geri dönme.

rūgan (fars.): yağ.

rukye (ar.): büyücülerin okudukları dua.

rusūḥ (ar.): sağlam olma, bir ilmin derinliğine inme.

rū/ruy (fars.): yüz, çehre.

S.

sādāt (ar.): yüce kimseler.

sāḥir (ar.): büyücü.

saḳf (ar.): dam, çatı.

şa'deyn (ar.): venüs ve jüpiter.

saḥīf (ar.): zayıf, yetersiz.

şā'ib (ar.): doğruca hedefe ulaşan.

şarāḥat (ar.): açıklık.

sāṭi' (ar.): yücelere çıkan, yücelen.

seḥāb (ar.): bulut.

selb (ar.): zorla alma, gasp.

semūm (ar.): çok zehirli.

seng (fars.): taş.

serā (ar.): toprak, yeryüzü.

setir (ar.): örtülü, gizli.

sezā (fars.): yaraşır, uygun.

sezā-vār (fars.): layık olan.

sīḥ: demir şiş.

şikāt: inanılır, güvenilir kimseler.

sīr (fars.): tok, doymuş.

siyyemā (ar.): özellikle.

sūd (fars.): fayda, kar.

şudā' (ar.): baş ağrısı.

şulfata (ital.): kinin sulfatı ve genel olarak kinin tuzları, sıtma için kullanılan alkali bir ilaç.

şuleḥā (ar.): iyi amel sahibi kimseler, salihler.

sūrāġ (fars.): iz, işaret.

Ş.

şāhen-şeh (fars.): şahlar şahı.

şāyi' (ar.): yayılmış, halkın diline düşmüş.

şekīb (fars.): sabır, tahammül.

şerāre (ar.): kıvılcım.

şevārib (ar.): bıyıklar.

şitāb (fars.): acele, çabukluk.

şīr (fars.): aslan, süt.

şu 'le (ar.): ateş alevi.

şümār (fars.): sayı, sayma.

T.

ta 'ayyüş (ar.): yaşama, geçinme.

taḥdīş (ar.): tırmalama.

taḥlīş (ar.): kurtarma, kurtarılma.

taḳbīḥ (ar.): çirkin görme, kınama.

ṭal 'at (ar.): güzel yüz.

tanẓīf (ar.): temizleme.

tanẓīr (ar.): benzemeye çalışma, örnek alma.

taşīye (ar.): salavat getirme.

ta 'vīẓ (ar.): nazar ve kötülüklere karşı takılan muska.

taṭyīb (ar.): birinin gönlünü hoş etme.

taẓ 'īf (ar.): iki katına çıkarma.

tebāḥ (fars.): yıkılmış, mahvolmuş.

teb 'īd (ar.): uzaklaştırma.

tedmīr (ar.): yok etme, helak etme.

tefāvūt (ar.): farklılık.

tefevvuḳ (ar.): üstün olma.

taḥarri (ar.): arama, araştırılma.

tenmīk (ar.): güzel yazı yazma.

te 'ehhül (ar.): evlenme.

tefe ' 'ül (ar.): fal tutma, fal açma.

teraqqub (ar.): bekleme, intizar.
terāküm (ar.): yığılma, toplanma.
terdīf (ar.): ekleme, katma.
terğīb (ar.): isteklendirme, arzu ettirme.
tesnīm (ar.): cennetteki bir ırmağın adı.
tesyīr (ar.): yürütme, ilerletme.
teşeyyuḥ (ar.): şeyh gibi davranma.
tev' em (ar.): ikiz.
tevcihāt (ar.): memuriyet tayinleri.
tevķīf (ar.): tutuklama.
tevķīr (ar.): ululama.
tezbīr (ar.): yazma, yazılma.
tezķār (ar.): hatırlama, anma.
ṭilā' (ar.): sıvı altın, altın yaldız.

U.

ʿufūnet (ar.): çürümüş bir şeyden yayılan pis koku.
ʿuzmā (ar.): çok büyük, çok yüce.
ʿuḳde (ar.): düğüm.

Ü.

ülfet (ar.): alışma, kaynaşma.

V.

vāfir (ar.): çok, bol.
verd (ar.): gül.
-veş (fars.): gibi.
vüs'at (ar.): genişlik, bolluk.

Y.

yed (ar.): el.

ye's (ar.): ümitsizlik.

Z.

zād (ar.): azık, yiyecek.

zāğ (fars.): karga.

ṣahīr (ar.): yardım eden.

zā'ir (ar.): ziyaret eden kimse, ziyaretçi.

zeccāc (ar.): şişe ve cam yapan kimse.

zelle (ar.): yanılma, hata.

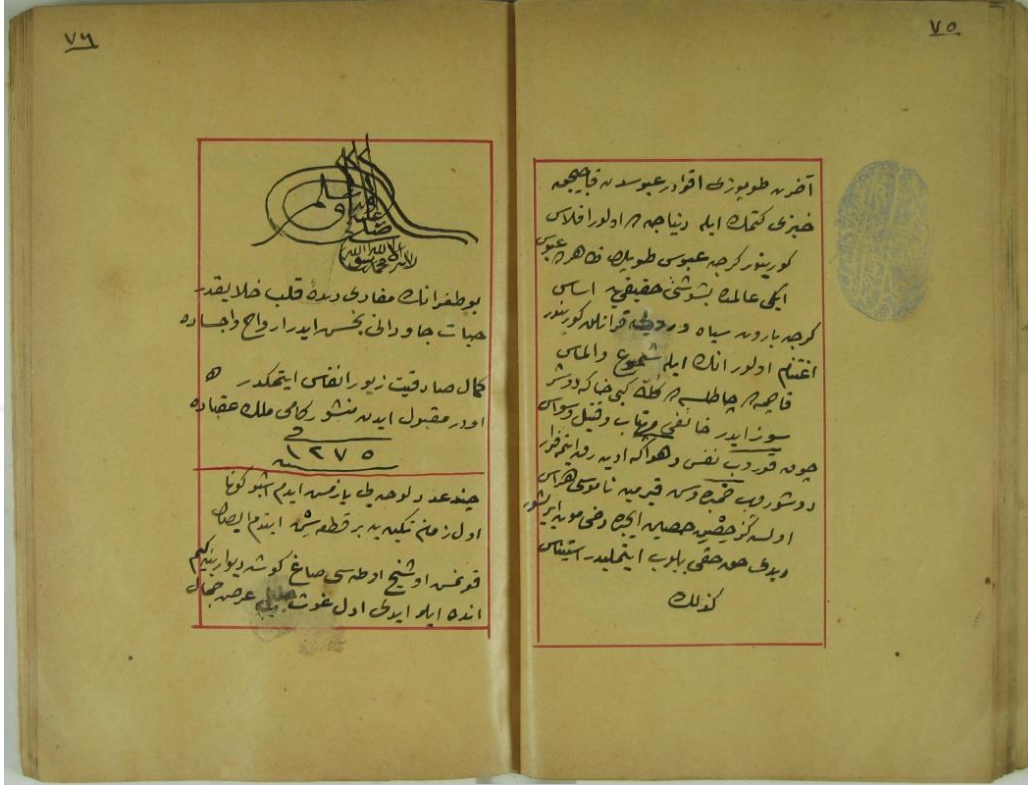
zerīn (fars.): altın gibi, altından mamul.

zevāl (ar.): yok olma.

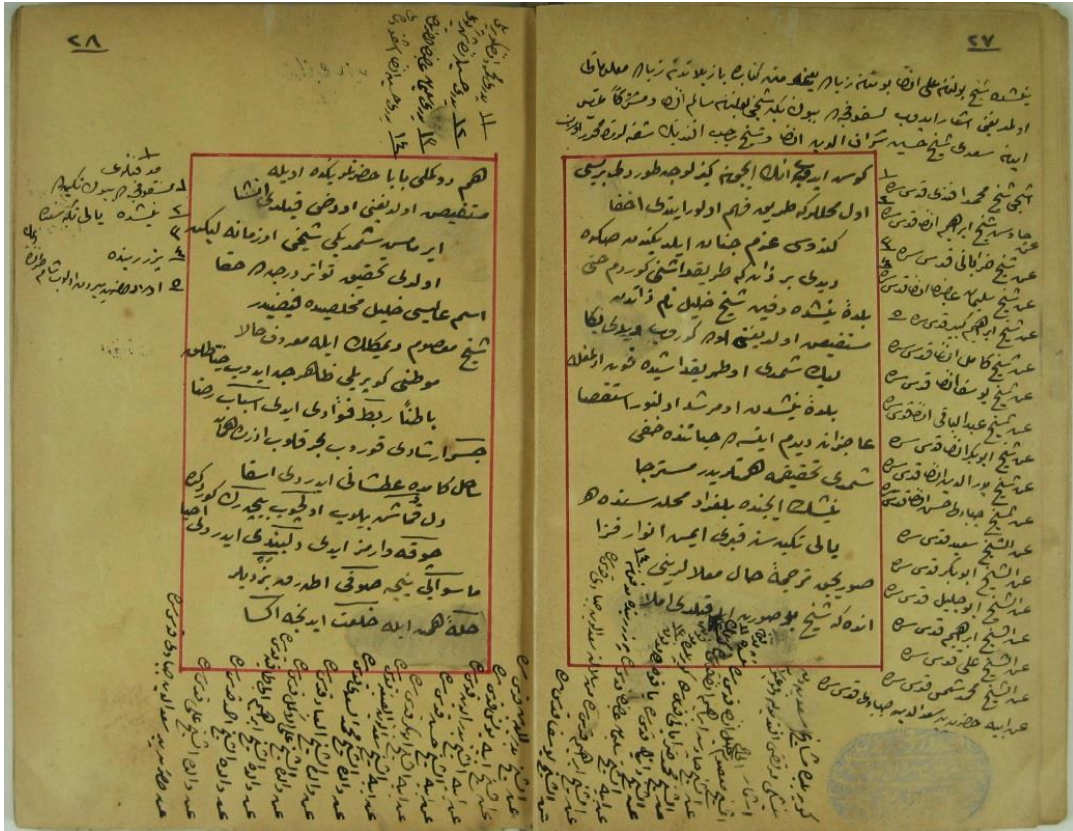
zūbāb (ar.): sinek.

zülāl (ar.): saf su.

Ek 1: Örnek Nüshalar

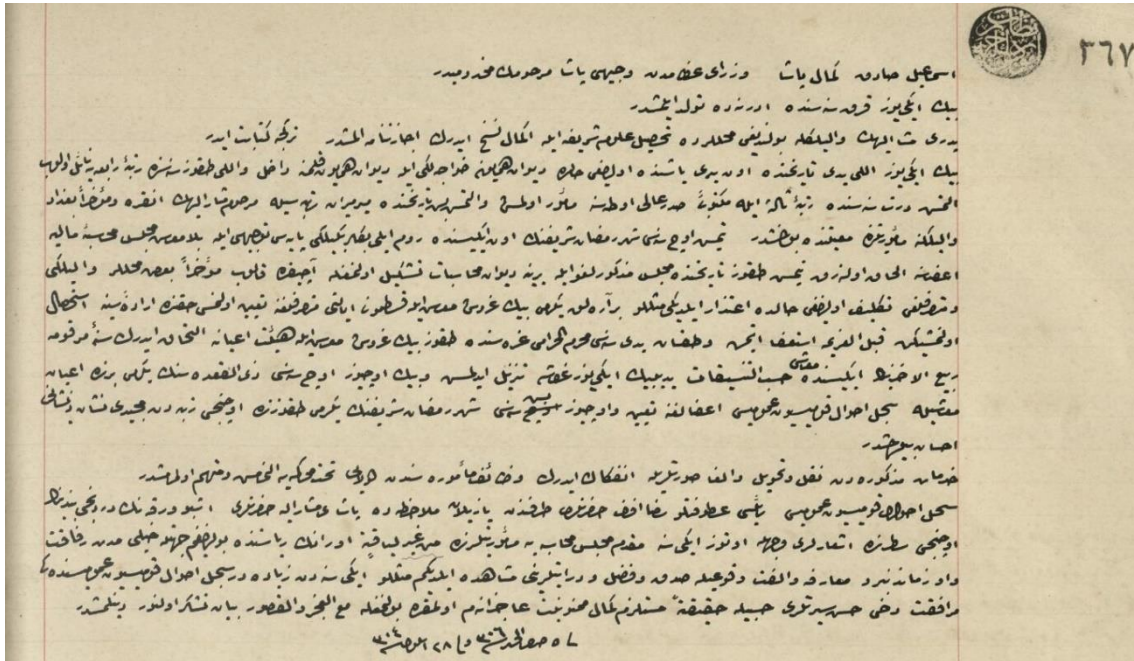

564-3'ten bir varak.

564-3'ten bir varak.

Ek 2: Arşiv Belgesi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BAO), Sicil defterleri [DH.SAİDd], Gömlek no. 18, 267.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Şeyda Nur KÜÇÜK	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	İlahiyat
Makale ve Bildiriler	
1. Küçük, Şeyda Nur. “Bir Menâkıbın Aynasından 19. Yüzyıl Osmanlısında Siyasi ve Sosyal Hayat: Kemal-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâlis Örneği”, <i>Apjir</i>. 6/3 (Aralık 2022), 377-398.	